

Дарія Ониськів

СИЛЯНКА
ЩОДЕННЯ МОГО...

Творчий надбук

До 55-ліття з дня уродин
і 20-річчя журналістської діяльності

Івано-Франківськ
Фоліант, 2022

УДК 821.161.2(477.86):908(477.86)

О 58

Ониськів Дарія

О 58 СИЛЯНКА ЩОДЕННЯ МОГО... *Творчий набуток: до 55-ліття з дня уродин і 20-річчя журналістської діяльності.*

Івано-Франківськ : Фоліант, 2022. 328 с. : іл. вкл. на 8 ст.

ISBN 978-617-7970-74-2

У черговій книжці калуської журналістки, членкині Національної спілки краєзнавців України поміщені невігдані історії, деякі газетні статті, інтерв'ю, напрацьовані протягом двох десятиків її журналістської діяльності. Окреме місце займають краєзнавчі і науково-популярні статті краєзнавиці. Є тут і публікації про авторку, її громадську та творчу діяльність.

Видання призначене для широкого кола читачів.

УДК 821.161.2(477.86):908(477.86)

*Книга вийшла друком частково за кошти
бюджету Калуської територіальної громади*

*При передруці матеріалів посилання
на дане видання обов'язкове*

© Ониськів Д., «Силянка щодення мого...», 2022

*Світлій пам'яті моїх батьків –
Григорію Мельнику
і Ганні (з роду Паньків) –
присвячую...*

Від авторки

Напевно кожен переживає той момент, коли задумуєшся над зробленим у цьому житті. Моя вчительська праця завершилася, майже не розпочавшись: усього дві чверті практичного педстажу – у Горбачівській восьмирічній школі на Львівщині. Свій педагогічний хист застосовувала до двох доньок, які Бог послав нам із чоловіком, за що надзвичайно вдячні Всевишньому. За Божим промислом, із червня 2002-го до кінця 2018 року працювала в редакції калуської газети «Дзвони Підгір'я». Після закриття цього одного з перших демократичних часописів більше року (лютий 2020 – березень 2021) свою журналістську діяльність удосконалювала на Калуському телерадіооб'єднанні «Незалежність». За ці двадцять років журналістським пером зафіксувала не одну важливу подію в нашому краї, на своєму творчому шляху зустріла чимало цікавих і неординарних особистостей, про яких писала на шпальтах місцевих ЗМІ. Отож напередодні 55-ліття визріла ідея зібрати все найвагоміше, що зробила як журналістка, а в останні роки – і як краєзнавиця, у своєрідну творчу сілянку-набуток.

На сторінках цього творчого доробку, дорогий читачу, ти зустрінешся з героями невідгаданих історій. У розділі «Інтерв'ю» познайомишся з нашими цікавими країанами. Сподіваюся, твій внутрішній світ зачеплять історії з розділу «Долі людські», окреме місце в якому займають матері-героїні: у кожній з них – своя жіноча доля, своя метода виховання, свої болі й переживання, свої роздуми...

Нехай для тебе, читачу, будуть цікавими й пізнавальними краєзнавчі, а також науково-популярні статті. Над деякими із них працювала разом із донькою Мартою.

Варто зазначити, що власні повідомлення й матеріали в газетах (а тут є статті, які були надруковані не лише в «Дзвонах Підгір'я») публікувала за власним підписом Дарія Ониськів, дівочим прізвищем Дарія Мельник, а також псевдонімами. У цьому творчому набутку найчастіше надibuється псевдонім Валентина

Квітень. Науково-популярні статті переважно подавала під подвійним прізвиськом Дарія Ониськів (Мельник).

Це творче видання присвячую світлій пам'яті моїх батьків. Цьогоріч минає три десятки років із того часу, як відійшов у засвіти наш батько, Григорій Мельник (10.11.1933–04.03.1992), тому не бачив мого становлення в дорослому житті. Та впевнена: підтримував кожен мій самостійний крок із кращих світів... Коли почала упорядкування цього творчого набутку, навіть подумати не могла, що його не побачить, не потримає у своїх натруджених протягом понад восьми десятиків років руках наша мати, Ганна (13.11.1936–25.09.2021)... Завжди активна, невтомна, у постійному русі жінка... Яка не мислила себе без праці... Яка підтримувала кожне моє починання з цікавістю, а то й із гордістю від усвідомлення того, що їхня з батьком донька знайшла себе у цьому житті. І дякувала за все це Богу...

Колорит бойківського краю у правдивих і щирих історіях Дарії Ониськів

Така цікава назва книжки – «СИЛЯНКА ЩОДЕННЯ МОГО...». Читаєш – і одразу ж виринають спогади дитинства: збираємо запахущі суниці і нанизуємо, як намистинки, на міцне стебло. Радіємо, змагаємося, хто більше силянок зробить.

Дарія Ониськів створила свою силянку – нанизала на вістря прожитих літ рядки невігаданих історій, статей, інтерв'ю, наукових досліджень, над якими працювала упродовж 20 років журналістської служби. А скажемо, що була вона на тій службі вельми старанною, наполегливою, відданою: рік за роком збирала, опрацьовувала, систематизувала цікаві матеріали, зустрічалася з непересічними людьми, досліджувала їхні долі, удосконалювала своє письмо, шліфувала, вигранювала думки, щоб нині представити на суд читача свій вагомий і такий різнобарвний набуток.

Знана журналістка, союзянка, просвітянка, членкиня Національної спілки краєзнавців України походить із села Петранка колишнього Рожнятівського району на Східній Бойківщині. Народилася у патріотичній родині, зростала серед мудрих і працюючих людей, розкішної природи. Здобула фах філолога в Івано-Франківському державному педагогічному інституті ім. В. Стефаника, але все життя присвятила журналістській праці, яка стала її покликанням.

Має у творчому доробку низку краєзнавчих видань, десятки статей найрізноманітнішої тематики. Цьогоріч Дарія Ониськів іде до читачів з новою книжкою «СИЛЯНКА ЩОДЕННЯ МОГО...». Я з великою цікавістю прочитала матеріали збірника і можу твердити, що це не тільки звіт про зроблене, надбане за двадцятиріччя журналістської праці, а й своєрідне свідчення історичної епохи – непростого для України і її народу часу становлення державності, відстоювання незалежності, національних цінностей і людської душі.

«Невигадані історії» – перший розділ книжки, який знайомить нас з цікавими, колоритними постатями: бабою Оленою, яка купила «вишневі мешти», але йшла боса, «аби мешти не подерти»; бабусею, яку молодесенькою видали заміж і яка дала собі раду з усіма труднощами в житті; з бойківськими Ромео і Джульеттою – Марією і Миколою, які не зрадили своїм палким почуттям; Василем і Євдокією з їхньою дивовижною історією кохання, яке зродилось у лиховісні роки Другої світової; дуже гордою бойківчанкою Варварою – талановитою вишивальницею і весільною кухаркою; Вікторією і Михайлом, які так і не змогли поєднати свої долі, хоч усе життя любили одне одного; з хлопчиком Михайлом, вітчим якого не дозволяє йому спілкуватися з батьком; з молодим чоловіком, душа якого тяжко зранена, бо пройшла через пекло у Дебальцевому; бабою Марією з її думками про самотність, яка розвіюється лише на великі свята, коли приїжджають діти та онуки; славними представниками родини авторки та односельцями.

Виписані ці історії правдиво і щиро. Авторка знайшла місткі і вагомі слова, художні засоби, щоб відтворити дух зображуваного часу, колорит бойківського краю, думки і почуття людей.

Не менш цікавий наступний розділ – «Долі людські», який дещо перегукується з першим. У ньому – оповіді нарисового характеру про неординарні особистості, цікаві факти, випадки, історії, пов'язані з ними. Читачів, безперечно, захопить розповідь про Михайла Ковбаснюка, який на власному подвір'ї копав криївку для Марка Боеслава, зустрічався з ним; про славу націоналістку, калушанку Марію Ващук; багатодітну матір Марію Білан, яка в чотири роки залишилася сиротою, але зуміла завжди триматися на ногах, не впасти, виховати справжніми людьми дітей; про жінок-матерів Ганну Сороку, Ларису Сілецьку, Марію Когут, Людмилу Машталір. А яка дивовижна життєва історія Марії Пітулей – жінки, що в шістнадцятирічному віці була вивезена до Німеччини! Дуже добре, що журналістка звернулася і до теми, яку останнім часом не часто порушують, обговорюють, – участь наших земляків у бойових діях на територіях інших держав.

Різні люди, різні долі, але у них, як у краплині води, відбита доля України. У цьому і найбільша цінність пропонованих читачеві нарисів-оповідей.

Розділ «Інтерв'ю» для мене був особливий тим, що, перечитуючи розмови з різними людьми, відчувала і себе їх учасницею. Здавалося, саме мені розповідали про своє життя і сестра Маркелла, і народний артист України Павло Дворський, і голова «Союзу українок» в Калуші Люба Липовська, і заслужений діяч естрадного мистецтва в Україні Сергій Андрущак, і актриса Національного академічного драматичного театру ім. Івана Франка Ірина Мельник, і калуська майстриня Ольга Калин, і вчителька історії Світлана Загребельна, яка досліджує дзвоноливарство Фельчинських.

Безсумнівно, дуже важливими є краєзнавчі статті, що ввійшли до книжки. Це зафіксована історична пам'ять про людей, які присвятили життя служінню Україні, українському народові, були першими у відстоюванні наших національних цінностей, про доленосні події, які мають залишитися для нащадків: створення у Калуші радіо «Державність» і його незмінна ведуча Віра Перегіняк; цікава, багата духовно директорка Музею-оселі родини Івана Франка в Підгірках Лідія Іваницька, її родинні зв'язки зі всесвітньо відомим бандуристом і співаком Володимиром Луцівим; доля випускника «білої школи» в Калуші Любомира Дякона; спілкування з нащадком Гната Рожанського Андрієм Кошелевим з Харкова; постать лицарки Бронзового Хреста Заслуги, довпотівчанки Юлії Ганущак; просвітянська діяльність священників у Петранці; жінка дивовижної долі Віра Пілянська; трагедія отця Гургули та ін.

Матеріали мають величезне пізнавальне, виховне та естетичне значення. Кожна сторінка містить дуже багато інформації, віднайдені, досліджені, проаналізовані авторкою.

Науково-популярні статті дадуть можливість тим, хто працюватиме з книжкою, пізнати свята і будні, звичаї та обряди, виховання дітей, просвітянське життя, шанування відомих людей у

бойківському селі Петранка, а також ознайомитися з багатим архівом Калуської філії «Союзу українок».

Дослідження Дарії Ониськів ґрунтовні, глибокі, вона «докопується» до правдивої суті кожного питання, робить свої висновки на основі великої кількості опрацьованих джерел, зокрема й архівних, занотованих спогадів людей, які були свідками описаних подій. Саме тому її матеріали відзначаються належним науковим рівнем, є цінними для вивчення історії рідного краю.

Завершується збірник публікаціями про авторку. Високо оцінили її здобутки професор Олег Малярчук, старший науковий співробітник Краєзнавчого музею Калушини Іван Тимів, учителька Петранківської школи Ярослава Голод, журналістки Оксана Станко, Зеновія Годованець.

У виданні представлено 16 світлин, які охоплюють період з вересня 2004 року до жовтня 2021-го. Опубліковані фотоматеріали відображають журналістське і краєзнавче життя авторки і її колег: робочі журналістські будні і свята, презентації книг Дарії Ониськів і спільних напрацювань місцевих краєзнавців, їхню участь у конференціях різного рівня.

Доречно у книзі авторка подає «Короткий словник маловживаних і застарілих слів». Це не тільки допоможе краще розуміти текст, а й збереже колоритні бойківські лексеми для нащадків.

Отже, краєзнавство Калушини збагатилося змістовним, цікавим виданням, у якому Дарія Ониськів виявила себе як талановита дослідниця з власним стилем письма, багатою та образною мовою, своєрідним баченням життя і людини.

Книжка справді буде цікавою для широкого кола читачів.

Оксана ТЕБЕШЕВСЬКА,

*заслужена вчителька України, членкиня
Національної спілки письменників України і
Національної спілки краєзнавців України*

Н
Е
В
И
Г
А
Д
А
Н
І

І
С
Т
О
Р
І
Ї

«ФАЙНА Я БУЛА ДІВКА...»

Так завжди починає згадувати свою молодість баба Олена. І дійсно, з фотографії на вас дивиться струнка дівчина із закладеними на голові косами, а над чолом волосся лягає хвилями (мода 50-х). З-під довгої «рішеної» спідниці виглядають вишневі мешти. «Купила'м у Перегінську, але цілу дорогу йшла боса, аби мешти не подерти», – згадує бабуся.

Любила Оленка потанцювати, поспівати, ходила з дівчатами і хлопцями на вечірки. «Як почую гармошку в клубі, то з ліжка зірвуся і – на танці» (недалеко мешкала).

Веселилась і з усіма хлопцями танцювала, але до серця припав один. Зустрічалася з Іваном три роки. Обидва були щасливі, як усі закохані, і не думали, що через свою гордість ніколи не будуть разом. Пробіг поміж ними, як говорять у народі, чорний кіт, посварилися. Забирають Івана до армії служити. Сидить Оленка в хаті – чекає, чує що хтось під вікном і не заходить. Тож усі дівчата й хлопці пішли проводити парубка, а Оленка з подругою сидить вдома, бо не зайшов до хати запросити, гордість не дозволила далі вікна піти.

Через два роки прийшов Іван у відпустку. Зустрілася Оленка з коханим на дорозі, пройшла повз нього, зачепивши ліктем. Знову не дозволила клята гордість ні їй, ні йому заговорити першим.

Приблизно через півтора року Оленка вийшла заміж за Степана. Прийшла до крамниці запросити продавця (то був Іван) на весілля, а він подає цілу трубку¹ цукерок: «Аби'с памнітала про мене, молода».

У шлюбі Оленка народила трьох дочок, разом зі Степаном дала їм освіту, видала всіх заміж.

Сидить баба Олена і не може натішитися п'ятьма онучками й одним онуком, і згадує свою далеку молодість...

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. «Файна я була дівка» / Дарія Ониськів // Дзвони Підгір'я. – 2002, 12 черв. – № 68. – С. 3.

¹ Трубка цукерок – у середині ХХ ст. продукти для покупців в основному пакували у папір. Для цукерок використовували конусовидне паперове пакування.

ХОЧ БИ НЕ ВЕРНУВСІ...

Мою бабусю видали заміж, коли їй не було ще навіть й 14-ти. Свою життєву історію вона розповідала дітям, а в нашій сім'ї її неодноразово переповідала моя мати.

Безтурботна бойківська дівчинка росла в сім'ї одиначкою. Хоча для початку минулого століття це було дивиною, бо тоді переважали багатодітні сім'ї. У цій сім'ї діти теж народжувалися, але всі помирали. Бабуся вижила, оскільки сім'я скористалася порадою інших «продати» дитину, як тільки та народиться. У бойків практикували імітацію продажу новонародженого. Скажімо, хтось із сім'ї, в якій велися діти, давав матері невеличку суму, ніби купуючи новонародженого, і та дитина виживала. Під час цього обряду промовляли такі дві фрази: «Продаю, то буде твій син (донька)», інша жінка (чи чоловік) відповідала: «Добре, то мій буде син (донька)» і давала матері символічну суму. На що витрачала мати ці гроші невідомо, скоріш за все віддавала до церкви.

Про своє заміжжя в неповних чотирнадцять згадувала бабуся як страшну казку. Чоловік був старший, поза 25 йому було, з сусіднього села. Йшов за зятя, але задля гонору молоду дружину після весілля забрав на деякий час у батьківський дім. У нього була сестра такого ж віку, як новоспечена дружина. Чотирнадцятирічна невістка прийшла у дім чоловіка й подумала: «То добре, буду мати з ким бавитися», побачивши на оборі вулики – «То добре, буду їсти мід». Але це ще нічого. Настав перший вечір – лягла спати з сестрою. Так само на другий, і на третій. А тоді свекор взяв її на руки і відніс до чоловіка. Можете собі уявити реакцію тієї дитини (то не нинішнє покоління, яке в такому віці знає більше про стосунки між жінкою і чоловіком, ніж їхні батьки), і найбільша вина в цьому, вважаю, її батьків. «Ненавиділа'м 'го всі роки, що жили разом. Піде в один бік у поле, думаю: «Господи, хоч би не вернувсі». Піде в другий – так само», – розповідала з гіркотою в голосі. Правда, коли не повернувся з Першої світової, то вже думала по-іншому, бо ж на руках двійко дітей і чимала господарка – треба коло хати газди.

Відданічила вже вдовою, чекала чоловіка ще чотири роки після війни. Женихів було чимало, бо в той час до вдови йшли свататися скоріше, ніж до дівчини, бо тут було сформоване газдівство. За кого виходити підказував дев'ятирічний син. Вдруге вийшла заміж у 24, посватав її мій дідусь². Разом народили ще тринадцятеро дітей. А скільки бабуса втратила, не злічити. Із п'ятнадцяти народжених

² Цікаво, що вдруге моя бабуса вийшла заміж за хлопця, якому доручив оженитися на ній її перший чоловік. Вони разом воювали у Першій світовій. Так от він бачив, що цей хлопець, його односелець, ніколи не стріляє в людей. Дідусь розповідав, що весь час стріляв у повітря. Видно, перший чоловік бабусі зрозумів, що це хороша людина і йому можна довірити своїх дітей і дружину, тому сказав моєму дідусеві: «Якщо мене вб'ють, то ти візьми собі за жінку мою дружину». Так і сталося. Бажання батька співпало з бажанням його дев'ятирічного сина, бо ж саме він з-поміж інших, що приходили свататися до бабусі, вказав на мого дідуся. Коли бабуса нарешті, після чотирьох років очікування, зважилася вийти заміж вдруге, по селі (як це досить часто буває в таких випадках) пішли чутки про повернення з війни її чоловіка. Сивіє молода жінка від думок, які переганяють одна одну... Та чутки не справдилися. Коли вийшла вдруге заміж, то разом із дідусем до неї перейшли жити його мати і сестра. А з бабусею ще жив її батько, тобто мій прадід. Сім'я збільшилася, ротів за столом теж. А тут ще бабуса зауважила, що її батько обмінюється недвозначними поглядами з матір'ю чоловіка. «Бідко моя, бідко, – бідкається молода невтомна жінка (до речі, ці слова любила повторювати часто). – Що маю робити?!...». Як саме вийшла з цієї пікантної ситуації, мати ніколи на цьому не акцентувала.

А от про те, як бабуса прилаштувала сестру чоловіка, розповідала неодноразово. Сім'я з кожним роком зростала, бо ж діти народжувалися, і слуги були як члени сім'ї: поля багато, худоба, треба зі всім впоратися вчасно. Бабуса всім керувала і сама працювала не покладаючи рук. Мати розповідала, що вона завжди першою в селі давала напрядені мітки, щоб робили полотно. Адже ще треба було встигнути до Великодня всім членам сім'ї і всім слугам пошити нові сорочки. Сестру чоловіка бабуса видала заміж за старого вдівця, який жив неподалік. Але молода дівчина не хотіла з цим миритися. У голові навченої життєвим досвідом бабусі (тоді, звичайно, ще молодій жінки, яка за свій короткий вік пережила чимало) визрів план: щоб старий не вигнав сестру і вона не залишилася при своїх інтересах (точніше, знову не звалилася на бабусину голову), вона домовляється з місцевими жидами і ті переписують документи на житло і землю на сестру. Оскільки чоловік сестри був уже старий, то невдовзі помер, а дідусева сестра, завдяки старанням нашої бабусі, стала заможною нареченою і вийшла заміж за красивого, високого ростом молодого парубка.

нею, вижило п'ятеро, в тому числі й моя мати. Але це не означає, що всі вмирили, щойно народившись. Жили по п'ять-шість років, одного сина паралізувало уже в вісімнадцять. І всіх їх треба було нагодувати, вдягти. Тому працювала бабуса, як бджілка. Моя мати розказує, що ніколи не бачила, щоб вона спала: коли мати лягала, бабуса пряла, коли вставала, бабуса вдруге виймала із печі сушені груші: сушкою в неї були заповнені всі засіки. І всім керувала в господарстві. Дід був хороший господар, обробляв поле, старався придбати його якнайбільше, бо є в сім'ї сироти – треба було дати їм віно. Та керувала всім вона, як у нас кажуть, завр'ядувала. Все життя працювала тяжко, була надзвичайно рухлива, прожила понад сімдесят. Правда, дідусь жив після неї ще майже 30 і помер у 98.

Дарія МЕЛЬНИК

Мельник Д. Хоч би не вернувсі... / Дарія Мельник // Дзвони Підгір'я. – 2013, 5 лип. – № 27. – С. 12.

БОЙКІВСЬКІ РОМЕО І ДЖУЛЬЄТТА

Цей неординарний вчинок молодих людей, які щиро кохали один одного, сколихнув усю округу. Свідоме вбивство заради кохання стало викликом тогочасному суспільству, де панувала воля батьків: батько-мати сказали, значить це не обговорюється.

Описані нижче події відбувалися в одному з прикарпатських бойківських сіл у середині 30-х років минулого століття. Тоді ще дівчину видавали заміж не за того, кого кохала, і не женили хлопця на коханій, шукали вигоду: чи дадуть хороше віно, чи має багато поля. Сестра моєї матері просила бабусю: «Мамко, не дайте ми' ніц полі, лиш ні' не віддавайте за него». І вона така була не єдина. А відповідь матері чи батька була класичною: «Будеш поле впоперек орати».

Не був винятком і цей випадок. У бідній сім'ї виросла красива, розумна дівчина. Батько поїхав за кордон, щоб хоч якось підтримувати сім'ю. Їхня маленька хатинка була збудована над потоком. Тепер на тому подвір'ї господарює одна сім'я, а тоді на

ньому були три хатинки, характерні для бойківських сіл: кімната, сіни, стайня. Спочатку батько дійсно надсилав кошти на утримання хоч якогось господарства, та злі язики, щоб вижити сім'ю з обори, оббрехали жінку, й гроші від чоловіка перестали надходити. То ж не дивно, що мати з донькою жили бідно, не маючи ні кусочка поля.

Марія покохала Миколу, а він її. Мати дівчини не мала нічого проти: хай побираються та й газдують. Житимуть з нею, бо у Миколи теж не було де. Зате Миколіні батьки ніяк не погоджувалися з такою перспективою для сина. Вони хотіли, щоб він сватав багату Олену, яка була зовсім не до душі Миколі. Видно, зрозумівши, що їхні аргументи для батьків не переконливі, хлопець із дівчиною вирішили покінчити з життям. Одного вечора, коли мати, як їй здалося, заснула, Марія встала з ліжка, тяжко зітхнувши, промовила: «Йой, Боже мій, Боже...» Вийшла на подвір'я, а через декілька хвилин сусіди й мати почули два постріли, правда, через певний поміжок часу. Вистреливши в кохану, Микола пробіг через два подвір'я (тоді не було, як тепер, огорожі біля кожної хати) й на стежці застрелився.

Дівчина була грамотна, написала передсмертну записку у віршованій формі:

*Аби-сте нас поховали вкупі головами –
Аби була на тім світі розмова між нами.
Аби-сте нас поховали та й упарканіли –
Аби по нас, молоденьких, люди не ходили.*

Похорон, кажуть, був надзвичайно велелюдний: цей випадок так вразив бойків, що зійшлися вони зі всіх сусідніх сіл. Звичайно, ховали молоду пару без священника. На посмертне ложе спорядили обидвох у бідній хатині Марії. Миколіні батьки хотіли забрати хлопця додому, та тут вмівався вїт: «Раз собі так заповіли, то виконайте їхню волю». Поховали разом, а от щодо «упарканили», то обгородити в ті часи не мали змоги. Благо, років десять тому сім'я, яка нині мешкає на подвір'ї, де народилася дівчина, встановила хрест.

Цю історію я неодноразово чула з дитинства, бо народилася з іншого боку того ж потоку, що й героїня цієї розповіді. А детально про цю романтичну трагедію мені недавно повідала спільна для всіх дітей нашої сім'ї сусідка-нанашка (хоча до хреста тримала тільки одну сестру). Вона про все це знала з дитинства, бо мати Марії, доживаючи віку по чужих кутках, неодноразово ночувала в її батьків й ділилася своїми гіркими спогадами...

Дарія МЕЛЬНИК

*Мельник Д. Бойківські Ромео та Джульєтта / Дарія Мельник
// Дзвони Підгір'я. – 2013, 9 серп. – № 34. – С. 11.*

«ЗАПЛАТИТИ МОЖЕШ ТІЛЬКИ СОБОЮ...»³

Ця історія кохання почалася в роки Другої світової війни. На початку 1940-х років один із братів моєї бабусі, селянський хлопець із Бойківщини, разом зі своїми однолітками був призваний у ряди Червоної армії. Закономірно, що після нападу Німеччини на Радянський Союз Василь воював на боці червоноармійців.

Де саме воював мій вуйко, в яких військах – в сім'ї на цьому не акцентували. А от історію його одруження переповідали неодноразово. Під час війни в досить тяжкому стані він потрапив у військовий госпіталь. Медсестра, яка за ним доглядала, дуже сподобала собі хлопця. Не стало їй на заваді навіть те, що він – уродженець Галичини (вуйна Євдокія була родом із Саратова). Тільки завдяки її старанням і наполегливості хлопець залишився живим.

Дівчина почула розмову лікарів про те, що цей хлопець вижив би, якби мав хороший догляд і їжу. І вирішила взяти свою долю у свої руки. Василь розумів, що вона не просто так за ним доглядає. То ж видужавши, часу не гаяв, а запитав її: «Чим я можу віддячити за все, що ти для мене зробила?». Дівчина була рішуча. Відразу відповіла: «Заплатити можеш тільки собою». Хлопець був вельми подивований рішучістю дівчини, але залишатися в боргу не мав аж ніякого наміру.

³ Доповнено, уточнено.

У результаті народилася молода сім'я. Як тільки стало можливим приїхати на батьківщину, Василь, як і належало сину, привіз дружину додому. А тут війна продовжується: хлопці-земляки захищають рідну землю від більшовицьких зайд. Серед них – і молодший брат Василя. Приїзд відразу привернув увагу місцевих упівців. Хтось дав знати батькові Василя про те, що вночі прийдуть за його невісткою. Завжди рішучий Король вивозить сина з невісткою з села фірою, накривши молоду пару ріцям. На станцію «Калуш» віз їх через Середній і Старий Угринови. Опинилися вуйко з вуйною в Казахстані. Виховали доньку й сина, діждалися онуків.

Уперше після цього випадку в рідне село вуйко Василь приїхав у 60-х роках – через два десятки років. Не приїхав... Прийшов зі станції «Калуш»... Тією ж дорогою, якою його з дружиною у другій половині 40-х вивозив тайкома батько... Не застав уже ні батька, ні матері, ні брата... Про партизанку слова не хотів чути. Як тільки в хаті сестри, моєї бабусі, куди час від часу приїжджав, заходила мова про боротьбу хлопців із лісу, відразу збирав чемодан... Не міг зрозуміти, чому він не мав права привести, як це велося споконвіків, до рідного дому свою дружину?!

Валентина КВІТЕНЬ

Валентина Квітень. «Заплатити можеш тільки собою...» // Дзвони Підгір'я. – 2013, 15 лист. – № 48. – С. 20.

НА ЗЛО ЙОМУ...

На святковому церковному подвір'ї – людно, як ніколи: тільки на Великдень сюди приходять цілими сім'ями. Газдині слідкують за своїми кошиками, які рясніють різноманітними рушничками, багатими сучасною вишивкою, виконаною не лише нитками, але й бісером. Дітлахи пильнують за своїми, з нетерпінням очікуючи освячення. Я звернула увагу на одного молодого чоловіка, який на батьківщині своєї дружини святкує Великдень вперше. Він задивився

на рушник, у прямому розумінні слова – музейний варіант. Очей не відвести: на домотканому полотні розкидані розкішні різнокольорові ружі.

– Це Варва-а-а-рин кошіль, – пояснили здивованому чоловікові жінки, які стояли поруч.

Та самої Варвари поряд із кошиком не було. Не бачили її в церкві ще з осені. Роки – їй уже 92 – даються взнаки. Такими старовинними вишивками – подушками, рушниками, доріжками – прикрашена вся її оселя. Коли заходиш до неї, складається враження, що ти потрапив у бойківську хату початку ХХ століття. Усі вікна в веранді (галерії) і навколо печі прикрашено блискучими обгортками від цукерок (позлітків). На стінах – багато образів із рушниками і родинних фотографій, на ліжку – застелене вишите покривало, викладені вишиті подушки. А серед них – одна маленька, особлива: замість пір'я набита сухою м'ятою, яку старенька міняє щоліта. «То на смерть», – каже.

Знають односельці Варвару як ревну християнку і добру газдиню, а ще – як хорошу весільну кухарку. Не одне весілля відбулося під її мудрим керівництвом. Вона – в кухаркі, а чоловік – за старосту. Так двоє разом усе життя – і в будні, і в свята. Дітей їм Бог не дав.

Варвара – красива жінка. На неї любо подивитись – класична бойківчанка: димка призбирана в поясі (рішена), зверху по димці – шалінова запаска, жакет, який вдало підкреслює талію, голова замолодичена квітчастою хустиною. У такому строї її пам'ятають мої батьки, мої ровесники й ровесники моїх дітей.

Крас-и-ива жінка. А старші кажуть, що вона була дуже файною дівчиною: «Не бу-у-ло ї' пари...». Цікава історія її одруження. Із коханим Василем зустрічалася досить довго, а сватати хлопець пішов іншу. У відчаї горда дівчина повернула справу так, щоб його, цього відчаю, ніхто не помітив: на зло йому і чужим язикам брала шлюб у сільській церкві у той же день, що Василь. Та ще й раніше за нього.

Валентина КВІТЕНЬ

Валентина Квітень. На зло йому...// Дзвони Підгір'я. – 2014, 23 трав. – № 21. – С. 24.

ОБРУЧКА НА РУЦІ

Приємне личко усміхненої школярки у фартушку переслідує Михайла все його життя. Коли вперше зустрів Вікторію в шкільному коридорі, відразу зрозумів, що закохався.

До школи, де вона навчалася, молодий чоловік прийшов студентом-практикантом: якраз був на останньому курсі педагогічного інституту. На той час він уже одружився, весілля справляли ще на першому курсі. Тож на практику в школу прийшов зі своїм синочком.

– Веду за руку Василька, а назустріч – дівчатко з приємною посмішкою в шкільній формі, поверх якої одягнутий фартушок, – згадує той незабутній у його житті момент двадцятишестирічної давності. – Ця посмішка переслідує мене досі.

Ішов рік за роком. Дружина Михайла вчила Вікторію в школі, пізніше – в інституті. Остання, до речі, теж вибрала педагогічний фах. Михайло весь час тримав дівчину в полі зору, не сміючи потривожити її безтурботну молодість. Знав про те, що вона вийшла заміж, у думках бажаючи їй тільки щастя.

Коли Вікторія народила другу дитину, її чоловік поїхав на заробітки за кордон. Дізнавшись про це, Михайло вирішив зателефонувати Вікторії й підтримати її морально. Правда, інкогніто. Протягом восьми років вони розмовляли по домашньому телефону. Він читав їй вірші інколи чийсь, а інколи й свої власні, на написання яких його надихало кохання до цієї жінки. Скажімо, оці віршовані рядки чітко відображають їхні з Вікторією стосунки:

*...Я заховаю у собі той вечір,
Нехай біжить сльозинка по щоці.
Це ще один тягар на мої плечі,
Бо в тебе є обручка на руці.*

Та одного разу, зустрівши Вікторію з донькою, привітався. І вона впізнала той так щоразу очікуваний голос. Тож коли він у

черговий раз зателефонував їй, сказала, що знає, з ким уже вісім років так мило розмовляє.

Тоді Михайло наважився подарувати їй дві збірки своїх віршів, які читав усі ці роки. Видав їх «самвидавом» із присвятою саме Вікторії.

Уже не один рік Михайло живе сам, життя з дружиною так і не склалося. Діти дорослі, має вже внуків. А от відпустити із серця те миле усміхнене дівча досі не вдалося. Та й вона не байдужа до Михайла. Сімейного щастя з чоловіком так і не зазнала, бо той неодноразово піднімав на неї руку. Має сина й доньку – студентів. І печаллю, і радістю ділиться з Михайлом: чи то в телефонній розмові, чи при зустрічах. Піти від чоловіка вона не наважується через те, що брала з ним шлюб у церкві. Так і живуть обоє в надії на чергову кількахвилинну зустріч...

Валентина КВІТЕНЬ

Валентина Квітень. Обручка на руці... // Дзвони Підгір'я. – 2014, 15 серп. – № 32–33. – С. 16.

ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ

Підходячи до свого будинку, пані Марія ще здалеку впізнала батька з синочком, які донедавна разом мешкали в її під'їзді. Тепер батько не живе з сім'єю, у матері – інший чоловік. Вони йшли вулицею міста, взявшись за руки. Відразу було помітно, що дитина – на сьомому небі від щастя.

Однією рукою Михайлик тримає міцну й таку рідну батькову руку, в іншій несе велику коробку. У батька в пакеті – фрукти. Щось жваво й зацікавлено розповідають один одному. Зауваживши позаду себе сусідку, хлопчик кілька разів радісно посміхнувся і ще впевненіше пішов із батьком. У цьому дитячому погляді пані Марія побачила стільки радості, захоплення й гордості, що простими словами не передати...

Жінці було дуже приємно дивитися на цю сімейну ідилію, тим більше знала, що вони не живуть разом. Привіталася, щось запитала по-сусідськи. Із розмови дізналася, що в Михайлика сьогодні день народження. Йому виповнилося сім років. 1 вересня хлопчик пішов у перший клас.

Піднімаючись сходами до своєї квартири, пані Марія побачила Михайликового вітчима, який якраз вийшов із квартири. Подумала: «Молодець, зустрічає дитину», – і пішла догори. І тут чує дитячий крик: «Тату! То тато...». Спочатку подумала, що вітчим, коли дитина зайшла в квартиру, забирає у неї батьків подарунок, а дитина не хоче віддавати. Трішки постояла на сходовій клітці: якось не зручно втручатися в чужу сім'ю. Та дитячі крики не припинялися. Жінка швидко спустилася на кілька сходинок і тут бачить, що хлопчик із вітчимом тільки заходять у під'їзд. Дитина весь час промовляє: «То тато, чого б'єш мого тата?!». Чесно кажучи, пані Марія була шокована...

Отаке у нас, на жаль, «цивілізоване» спілкування людей після розлучення...

На фоні цього неприємного інциденту в пані Марії перед очима проплив епізод її нещодавньої, зовсім непередбаченої, зустрічі з родиною по лінії батька свого десятирічного племінника, батьки якого теж розлучені. Після півтора року, що минули з останнього їхнього спілкування, дитина кинулася на шию тітці й, не говорячи ні слова, міцно-міцно стискала її. Цим було сказано все: хлопчик мріяв про цих рідних йому людей і з нетерпінням чекав, що колись-таки з ними зустрінеться...

Валентина КВІТЕНЬ

Валентина Квітень. День народження... // Дзвони Підгір'я. – 2014, 26 вер. – № 39. – С. 16.

ЗА СВОЮ ЗЕМЛЮ, ЗА СВІЙ НАРОД, ЗА СВОЮ СІМ'Ю⁴

Протягом двох останніх тижнів увага українців була прикута до виводу українських військ із Дебальцевого. Телевізійні репортажі, газети різного рівня висвітлювали вивід військ, визволення заручників із російського полону, лікування поранених, зустріч наших воїнів у різних куточках України.

В один із цих днів під час вечірнього Богослужіння до церкви святих рівноапостольних Кирила і Методія у Калуші зайшов 28–30-річний вояк (у формі, з рюкзаком – видно, що з дороги) і відразу впав на коліна. Його прихід, звичайно, привернув увагу кожного, хто був у церкві. Присутні тут віруючі зауважили, що змучений, стривожений молодий чоловік дуже щиро молиться. А його молитва супроводжується слізьми.

Після молитви він сказав, що повертається з Дебальцевого.

– Дружина ще не знає, що я вже вдома, – зауважив він.

Перш за все, побачивши пекло війни, молодий чоловік прийшов подякувати Богу за те, що повернувся. За словами очевидців, він увесь час повторював:

– Я вдома, я живий і здоровий...

Але найбільше, що зачепило кожного, стали сказані ним у розпачі слова:

– Я грішний, бо я стріляв у людину...

Жінки старалися допомогти йому. Хоча, можливо, не кожному було під силу розрадити здорову тілом, але зранену душею молоду людину. Йому порекомендували почекати закінчення Богослужіння й отримати благословення священника. Та молодий чоловік спішив до рідних. Сказав, що зайде завтра.

Очевидці цієї історії сподіваються, що він дійсно прийшов до когось із місцевих священників і з їхньою допомогою зрозумів, що особисто його вини в цьому немає – він захищав рідну землю від

⁴ Авторська версія заголовку була «Я грішний...».

ворогів. Бо, як сказав у своєму слові Святійший патріарх Філарет на Молитві за Україну 30 листопада минулого року, українці «йдуть помирати за свою землю, за свій народ, за свою сім'ю. А Господь сказав, що ніхто не має більше тієї любові, як хто душу свою, тобто життя своє, віддасть за друзів своїх».

Валентина КВІТЕНЬ

Валентина Квітень. За свою землю, за свій народ, за свою сім'ю... // Дзвони Підгір'я. – 2015, 6 бер. – № 10. – С. 12.

ВЕЛИКДЕНЬ БАБИ МАРІЇ

Цього Великодня баба Марія вперше не ходила святити паску. Не метушилася вона і в передвеликодній час, випікаючи хліб у печі, готуючи шинку, вимальовуючи писанки. Цьогоріч вона сиділа на ліжку й спостерігала, як вправно господарює молода дружина її онука.

Жінка з радістю допомогла б їй. Бо ж завжди чекала цього світлого свята. Молодою все встигала. І вишити рушник на кошик, і в колгоспі відпрацювати, і поїхати до міста придбати бодай щось новеньке для своїх трьох дітей. Адже Великдень – діти чекають обновки. Зготувавши пізно ввечері кошик, не лягаючи спати, вирушала на Великодню Службу в сусіднє село. Пішки, 5–6 кілометрів, із кошиком у руках... Рідну церковцю в селі совіти закрили. А вернутися треба до того часу, поки діти підуть до школи, бо ж там на Великдень крутять кіно, всі мають бути, контролювали, щоб не пішли до церкви. То було замолоду...

Уже більше двадцяти років ходила до своєї сільської церкви. Її відкрили в кінці 1980-х. Відвідувала рідну святиню не лише у великі свята, старалася ходити щонеділі. Молилася за дітей, за онуків.

Тепер підвело здоров'я. Ще з зими себе не дуже добре почуває. Та, дякувати Богу, вигодувала сина-лікаря, який постійно навідується й підтримує її здоров'я то уколом, то крапельницею. Часто відвідують її й донька, й молодший син. І онуки приходять. Тішитися всіма...

Та душу ятрить те, що нікого немає біля неї постійно. Дуже тяжко на душі, бо вигодувала трьох – кожного однаково любила,

кожному, як будь-яка мати, готова й сьогодні віддати останнє – а нині сидить сама в хаті. Ніхто нічого не розбудовує на подвір'ї, не «піднімає» хати, як це роблять сусіди... Ніхто не порасться по господарству...

А вона ж для кожного мала місце для зведення житла, кожному віділила б кусок землі, щоб були вкупі... І не може з цим змиритися баба Марія. Тому тяжко їй на душі...

Але Великодні свята привели до хати онука з невісткою, які приїхали на вихідні з обласного центру.

– Така робітна дитина. І нагороді знає, як садити, і на стів всього наладила, – каже старенька, сподіваючись, що таки не буде з часом її хата пустою.

На самий Великдень оселя баби Марії переповнена гостями. З'їхалися діти, онуки, правнуки. Точаться поважні розмови між синами й зятями, чути жіночі теревені, дитячий крик і плач. Бо ж серед правнуків є вже й школярі, а є й немовлята.

І, можливо, трохи легше на душі стало жінці. Та хто в неї залізе, в душу чужу?..

Валентина КВІТЕНЬ

Валентина Квітень. Великдень баби Марії // Дзвони Підгір'я. – 2016, 6 трав. – № 19. – С. 12.

ТА НЕ МОЖЕ ТАКОГО БУТИ?!⁵

Есе

Державний архів Івано-Франківської області. У читальній залі гробова тиша. Її порушує хіба що перегорнута кимось сторінка чергової «Справи». Навколо витає дух історії – нашої, моєї історії: історії мого краю, мого рідного села. Перегорнула сторінку, а там – оригінали звернень моїх односельців від 7 лютого 1928 року до

⁵ Есе «Та не може такого бути?!» – переможець конкурсу творчих робіт «Просвіта Калушини на межі століть і тисячоліття», який у 2018 р. проводило Калуське міськрайонне об'єднання ВУТ «Просвіта» ім. Т. Шевченка до 150-ої річниці з часу заснування товариства «Просвіта». Публікується вперше.

Високого Воевідства у Львові й Станиславові про намірення «заложити у себе читальню «Просвіти». «Основателі в Петранці в Калуськім повіті доносять, що хочуть у себе заложити читальню «Просвіти», – читаю і розумію, що мова йде про її чергове відновлення.

Хто ж ці основателі? Адже цікаво, бо то своє, рідне... Десять прізвищ. Список очолює о. Лев Сілінський, за ним іде Ярослав Дякон. Та це ж директор школи, про якого я так багато чула в дитинстві!.. Але що це? В одному документі третій у списку – Ст. Король, в іншому – четвертий і вже Стефань Король. Невже? Та не може такого бути? Це що, мій прадід, Штефан Король, на родинному подвір'ї якого я виросла разом зі своїми сестрами, пила воду з криниці, яку, можливо, викопав він, а, може, ще хтось й до нього, бігала тими стежками, що й він... Але ж, думаю, дід Король не міг бути в «Просвіті», бо знаю із сімейних розповідей, що прабабця інколи мала з ним проблеми, особливо з боргами в жидів. Імовірно, розмірковую, це було до того, як він став просвітянином.

– Вуйку, надибала в архіві серед просвітян ім'я Штефана Короле. Як думаєте, то міг бути хтось з тих, що живуть долів, чи то таки наш Король?

– Та точно ваш. Тоті здолу не до політики були – лиш до газдівства.

– Та яка політика, вуйку?

– Як не політика: за Польщі віступати за українське, то не політика?!

Отак мені, освіченій, але досі наївній, від вісімдесятип'ятирічного матиного неписьменного брата...

Свого прадіда по батьковій лінії не пам'ятаю, бо відійшов він у засвіти років за десять до мого народження. З дитинства про нього чула багато чого. Із часом зрозуміла, що у всіх своїх, чи то позитивних, чи негативних, вчинках він діяв як надзвичайно рішучий чоловік. А інколи – і як справжній екстремал. І завжди що скаже, то обов'язково зробить. У нашій сім'ї постійно переповідають про те, як він зупинив потяг. На спір. Сказав, що зупинить, – і зупинив. Те, що потім заплатив штраф, – це вже інше питання.

Напевно, нелегко було йому сприйняти той факт, що старший син – у Червоній армії (забрали до 1941-го), а молодший – в УПА. Одна дума переганяла іншу. Але і в найтяжчу в житті хвилину, коли побачив вбитого сина, залишався сам собою. Не відмовився від нього.

– Королю, то ваш син?

– Мій.

– А чого ви його в ліс відправили?

– А тобі це в руки втець з мяттирив дав? – відповів риторичним запитанням стрибку, показуючи на його зброю.

Вбитий у Ямах коло Переліска вуйко Никола⁶ все наше дитинство дивився на нас із портрета, який був обрамлений корпусом телевізора перших випусків і висів на найпочеснішому місці в другій хаті (у покоях, як колись казали). Молодий, файнезний, мав лише 20 з половиною... ОУН-юнацтво, роль у виставі «Невольник», за яку німці «по голові не погладіт», і на «Никольцо, здайсі та й будеш жити!» реакція повністю протилежна... Тепер розумію, що це все не випадково, що тут неабиякий вплив просвітянської родини.

Якось переглядаю архівні записи своєї доньки. Цікаво... Дізнаюся, що згідно зі звітом читальні в Петранці долішній за 1934 рік, того року в її бібліотеці налічувалась 91 художня книга. Їх придбали в калуській філії «Просвіти». Головою читальні тоді був о. Антін Боднар, його заступником – тридцятип'ятирічний Михайло Паньків, секретарем – двадцятип'ятирічний Василь Мельник.

– Алло, тето! А дідо вам колись щось розказували про те, що в'ни були в «Просвіті»?

– Та де, дитино, ніколи нічо не казали, – чую по той бік слухавки.

⁶ У 75-у річницю загибелі члена юнацтва ОУН Миколи Короля (пс. Запорожець, 26.09.1925–весна 1946) його родина встановила пам'ятний знак на місці вбивства – в урочищі Ями (с. Петранка). Освятив пам'ятний хрест 14 жовтня 2021 р. у День Покрови Пресвятої Богородиці, День українського козацтва, День створення УПА і День захисників і захисниць України місцевий священник о. Володимир Лесюк (Клим В. У Петранці освятили пам'ятний знак Королю Миколі. Місцеві жителі вшанували героїчно загиблого односельця / Віра Клим // Новини Підгір'я. – 2021, 29 жовт. – № 43. – С. 3).

– Знайшла в Мартиних записах, що в 1934 році секретарем читальні в Петранці долішній був двадцятип'ятирічний Василь Мельник.

– Та так, тато з дев'ятого року... А більше Мельників (крім твого вітця) у селі не було й нема. Та, певно, що такої тато...

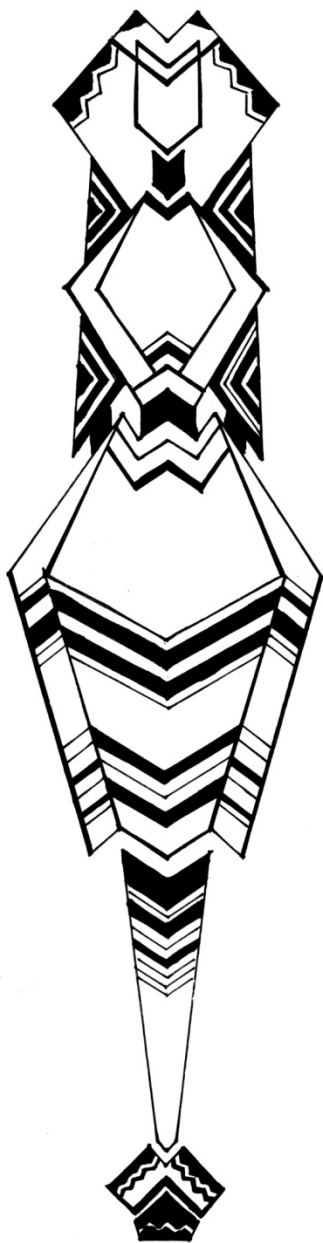
1935-й: до складу читальні входило 103 чоловіки, серед них – семеро неповнолітніх. Головою тоді був Михайло Паньків, заступником – Василь Мельник. У провірну комісію входило двоє просвітян, один з яких – Стефан Король. Отакої: і дід, і прадід – у правлінні місцевої «Просвіти».

Серед записів – і 1906 рік. Тоді в долішній Петранці відновлювали читальню вже вдруге. А серед її членів-засновників, які підписалися під статутом, знову знайомі прізвища: Симеон Мельник, Прокіп Гандзюк. Та чи це не мої пра-пра?! Прокіп Гандзюк може бути батьком моєї прабабусі Королихи. Бо прабабця Доні таки Прóкопова була. Виходить, із дитинства росла в просвітянській сім'ї, і чоловік – просвітянин, і зять – теж. Виявляється, не просто так вона активно популяризувала бойківський весільний обряд Петранки, виплітаючи нареченим барвінкові вінки, вкладаючи в них через молитву, ладканки та тематичні коломийки енергетику роду з прадавніх часів. І зуміла передати цей Божий дар своїй доньці, а моїй бабусі Ганні. Я-я-як мої баба латкали...

А Симеон Мельник... Треба таки братися за детальне дослідження свого роду. Це може бути прапрадід по батьковій лінії. А крім нашого діда й батька за моєї пам'яті в селі Мельників не було. То таки, напевно, наш Симеон...

Отака-то історія. І вся – просвітянська. Шкода, що ніхто про це раніше не розповідав: берегли нас, щоб не нашкодити дітям і внукам. А, може, ми просто в дитинстві, як кажуть, не читали поміж рядками, не достатньо прислухалися до розмов старших... Вони ж тоді відкрито не говорили.

Дарія ОНИСЬКІВ

Д
О
Л
І

Л
Ю
Д
С
Ь
К
І

КОПАВ КРИЇВКУ ДЛЯ МАРКА БОЄСЛАВА НА ВЛАСНОМУ ОБІЙСТІ

Михайло Андрійович Ковбаснюк народився 14 квітня 1919 року в селі Вербіж Нижній під Коломиєю. Виріс у селянській сім'ї, де виховувалося троє дітей. Вважає, що патріотом став у три роки. Бо саме з того віку пам'ятає перший серйозний урок любові до рідної землі. Каже, що за свої майже 92 роки прожив 20 у капіталістичному «пеклі», 50 – в комуністичному «раю», а доживає віка в нашому рідному українському чистилищі.

Чому в чистилищі? Михайло Андрійович вважає, що наш народ треба очистити від яничарів, бандитизму й криміналітету. Тоді Україна буде дійсно українською. Треба піднімати дух людей, досліджувати рідну історію, щоб підростаюче покоління знало й розуміло, чийх батьків ми діти.

Перший урок патріотизму

А побачив і пережив дід Михайло чимало за свої дев'ять десятиків. Пам'ятає й польських панів, і розмови та статті на шпальтах газет про голод на Великій Україні, і боротьбу українців як проти поляків, так і проти більшовиків. Чималий вплив на становлення хлопця як громадянина і патріота мав приклад його дідів-прадідів.

Повернемося до його трирічного уроку. «У матері були два молодші брати, які не вважали за потрібне підкорятися польському уряду й не йшли служити у військо. Вони разом із іншими односельцями-однолітками були членами товариства «Не журися» (так вони себе називали), – згадує п. Михайло. – Одного разу до хати зайшов польський поліцай (я сидів на ліжку, мама коло кухні була, менший брат – у колисці), щось із польського сварливого вжив (типу «пся крев») і зі злості вдарив карабіном по підлозі, а той випадково вистрілив. Мама вхопили поліно, поліцай утік, видно сам налякався. Це була моя перша зустріч із польською владою. І цей випадок залишився в моїй пам'яті до сьогоднішнього дня».

Історія з материними братами позначилася на подальшому житті всієї родини п. Михайла. Понад три десятки їхніх однолітків переховувалися від поляків. На початку 1923 року міністр Пілсудський усім, хто відмовлявся служити, оголосив так звану амністію. Про це селян Вербіжа Нижнього повідомив війт на церковному подвір'ї після Служби Божої. Хлопці повірили і повернулися до звичного сільського життя. Ніхто не чіпав їх більше як півроку. І ось однієї ночі десь дві сотні поліцаїв з'їхалися в село й заарештували всіх. Судовий процес проходив у Коломиї. Десять хлопців пішло до війська, десятюх засудили на 1–2 роки, двох – на вісім, одного – на 12, а одного із братів матері п. Михайла – на 14. Михайло Ковбаснюк пам'ятає, як у Коломийській тюрмі мати, тримаючи його малого на руках, прощалася з братами. Обидвох дядьків нашого співрозмовника – Онуфрія й Гриця – закатували в тюрмі у Березі Картузькій. Один із односельців повернувся через вісім років і розповідав про тортури, які застосовували до українців у польських тюрмах.

Оскільки родичі матері повмирали молодими, то відповідно хата, в якій мешкала сім'я нашого співрозмовника, належала й засудженим братам матері. Держава конфіскувала їхню частку, тому сім'я, щоб мати дах над головою, змушена була роками відпрацьовувати борги державі. Це вплинуло й на здобуття освіти Михайлом. Він трохи вчився в сільській школі, а коли попросив батька відправити його до гімназії, то той сказав: «Залишимося, сину, без штанів. І ще. Ти закінчиш гімназію, посади тобі й так не дадуть, бо ти не поляк. А перепишешся на поляка, сам тобі голову відірву». «Я заплакав, – згадує дід Михайло, – взяв батога й пішов заробляти копійчину. У 1937–1939 роках допомагав (підвозив пісок, гравій тощо) прокладати бруківку в Коломиї, яка там є досі».

Юнацьке випробування

У 17-річному віці наш співрозмовник вступив в ОУН. «Донині пам'ятаю, – згадує дід Михайло, – як у панській кукурудзі писав заяву. Написав чорнилом, тоді проколов палець, витиснув

кров на перо і нею розписався. Це означало, що, якщо зраджу, то платитиму своєю кров'ю. Безперечно, батьки про це не знали. У 1939 році, коли закатували Євгена Коновальця, ми, четверо хлопців, розклеювали по селу вночі листівки. З приходом «перших визволителів-більшовиків», нам дали команду йти в школу, вступати в комсомол, бо потрібні були свої надійні люди у ворожому таборі. І всі четверо пішли у вечірню школу до Коломиї».

У 1940 році Михайла забрали у Червону Армію. Служив у Харкові. Добре пам'ятає ту спокійну червневу неділю 1941-го, коли їх чомусь ніхто не розбудив, аж десь об 11-й годині почули виступ Молотова про те, що Гітлер напав на Радянський Союз. Уже на восьмий день війни хлопець виїхав на фронт: до Києва – поїздом, звідти в Гомельські ліси – пішки, щоб споруджувати оборонний вал. В артилерійській дивізії, де він служив, були майже всі уродженці Коломиїщини (380 хлопців), двоє – з Дрогобича й декілька – з Тернопілля. 11 липня під час шикування поступила команда всім, хто із Західної України, Білорусії, Естонії, Литви, Латвії, вийти зі строю. Вийшли майже всі. Їх розділили по 10 чоловік і окремими групами повели до лісу. Там, сказавши, що їм пощастило і їх везуть на Урал освоювати нове озброєння, після чого відправлять на фронт, попросили здати зброю. Обеззброєних повели до залізничної станції, загрузили у вагони-телятники. Тільки коли приставили до них охорону зі штиками, солдати все зрозуміли.

Везли їх 11 діб. За цей час їсти дали тричі. Одного із односельців п. Михайла по дорозі застрелили: хотів, нагнувшись із вагона, зачерпнути води. Завезли в Березняки (колишня Комі АРСР). Працювали на великому хімзаводі як військовий будівельний батальйон. Місцеві жителі боялися з ними спілкуватися, оскільки їм сказали, що привезли бандитів. Відбудовували II чергу електростанції, потім – залізницю, готували місце для нового магнієвого заводу. Щоб отримати вечерю, потрібно було за 12 годин викидати 9 кубометрів землі.

Ремонтуючи місцеву школу, їли двічі на добу: не вистачало продуктів. Але всі негаразди переносив п. Михайло, оскільки все у своєму житті робив обдумано, не поспішаючи, зважено. Може, тому, каже, і досі живу на світі.

Тільки в 1943 році моєму співрозмовнику, як і більшості його колег, видали військовий квиток із червоною смужкою, тобто без права служби в армії, а також вони не мали права виїхати за межі Молотовської області. Але нашому співрозмовнику вдалося це зробити вже в 1944 році і приїхати на рідну українську землю. У цьому йому допоміг знайомий єврей, такий же солдат. Він зумів оформити відрядження до Харкова. Працюючи там столярем, Михайло не залишався поза інформаційним простором. Тому, прочитавши по закінченні війни указ Сталіна про те, що, хто хоче вчитися, може розраховуватися з роботи, почав ходити ввечері на заняття. Вручаючи посвідчення, директор підготовчих курсів поцікавився, чи не хоче він поїхати на навчання до Львівського газопаливного технікуму. Таку звістку хлопець, звичайно, сприйняв з величезною радістю, адже Львів – це вже як рідний дім.

Вперше з 1940 року Михайло приїхав додому в ніч із 13 на 14 січня 1945-го. Ще у Львові на вокзалі (також уперше) почув, що тут – бандити. По дорозі додому його вразили повішені в Долині хлопці, хоча про підпілля він знав. «Звичайно, довіри з боку підпільників до мене не було, – каже він. – На Василя пішов до церкви. А ввечері прийшли два мої однолітки і кликали мене в ліс. Оскільки я не був під німецькою окупацією, більшовики не мали до мене ніяких зачіпок, то я подумав, що з мене може бути більше користі, коли навчатимуся у Львові й зможу вільно приїжджати додому. І вчинив правильно.

Коли вступав до Львова, то був удома протягом двох тижнів. Якраз тоді хлопці прийшли копати криївку на одного чоловіка в нашій півніці. За цей час ми зробили половину роботи. Закінчували вже без мене. Поки я розрахувався з роботи в Харкові й почав навчатися у Львові, то в цій криївці вже була людина».

Зустріч із Марком Боєславом

І тут Михайлу призначили побачення. То була зустріч із Марком Боєславом (він же «Гомін», уродженець с. Боднарів на Калушині Михайло Дяченко. – *Авт.*). «Його гомін будив Карпати, як на ворога стати, – декламує п. Михайло, продовжуючи свою розповідь. – Саме для нього я починав копати криївку на рідному обійсті. На зустрічі він попросив мене привезти «Історію дипломатії», а я вже мав два томи цієї книги. Потім він дав мені гроші, щоб я купив папір, фарбу для друкарської машинки». Щоб не викликати підозру, адже студенту, скажімо, потрібно не більше 20 листків, папір закупував його знайомий, який працював на одному із складів. Михайло складав папір у рюкзак, зверху – 2-3 книжки і їхав поїздом «Львів–Рахів» до Коломиї. В суботу вночі вже був удома. Рюкзак залишав в обумовленому місці. Назад рюкзак йому теж приносили вночі. Така співпраця продовжувалася до кінця грудня 1947 р. А тоді в криївці стався неприємний випадок: бензин, який використовували для запалювання лампи, спалахнув. І Марко Боєслав, і його охоронець (він же зв'язківець) обпеклися. А цим охоронцем був сусід Михайла Петро Лучко.

Добре пам'ятає п. Михайло і те, як викрив, хто ж то краде в його односельців худобу. З вересня 1946 року по січень 1947-го в окрузі викрали 82 корови. Місцеві газети писали, що «бандерівські бандити обкрадають своїх». «І в нас вкрали бичка, – каже дід Михайло. – А десь по Йордані я пішов у сусіднє село на весілля. Та щось мені не сиділося. Йду опівночі додому, а стайня наша відкрита – двох корів нема. Розбудив брата, сам пішов за слідом, який не веде до лісу, а до Коломиї. Знайшовши стайню, біля якої сліди пропали, побіг у КДБ. Як виявилось, стайня належала черговому на залізничному мості, який охоронявся радянськими солдатами і попри який цих корів гнали. Відразу стало зрозуміло, що про всі ці крадіжки відомо й КДБ. Оскільки на ранок у Коломиї зібрався народ із цілої округи, господині почали впізнавати голови своїх корів-годувальниць, то, закономірно, що представники тодішньої влади змушені були нібито розпочати слідчі дії. Про

результати мали повідомити мене, бо в протоколі я зазначив свою Львівську адресу, щоб не покарали сім'ю. Чекаю того листа донині».

Безпосередніх зlodіїв Михайло виявив дещо пізніше, влітку 1947 року. То було двоє односельців, відомих ще за Польщі крадіїв. Хлопець якраз приїхав на вакації. Повертався в серпні додому і почув на своєму городі брязкіт скла. Подивився, а на землі лежать двоє знайомих чоловіків, яких навіть в армію не забрали, бо потрібні були для зlodійських справ на місці. Коли прибігли на те місце з братом, то там уже була купа кадебістів. Тих двох хлопці з лісу покарали, написавши на табличці, що за крадіжки. Зате на пам'ятнику, встановленому в селі за радянських часів, їх вписали як героїв.

Р. С. Прадід п. Михайла Микола Ковбас[н]юк був послом до австрійського парламенту, якраз після відміни панщини. Він багато чого зробив для рідного села. Скажімо, взяв 500 га лісу і встановив такий порядок: п'ятох лісників, які слідували за лісом, селяни повністю забезпечували (хто приносив кукурудзу, хто пшеницю, хто яйця тощо), тобто платили їм за роботу продуктами. Ті, хто не мав коней, рубали дерево, а ті, хто мав, вивозили його. Таким чином кожна сім'я і навіть одинока старенька жінка завжди мали дрова на зиму. Це хороший приклад спільного вирішення насущних проблем громадою.

Пани старалися засіяти в селах усю землю. Зробила так і пані у Вербіжі Нижньому. Посол приїхав у рідне село і сказав селянам виганяти худобу на цю озимину. Не допоміг пані ні приїзд поліції, ні приїзд солдатів. Ця земля досі використовується в селі під пасовище.

У сім'ї Михайла Андійовича як реліквія зберігається текст виступу прадіда у Сеймі Крайовому Галицькому у Львові (квітень 1861 р.).

Дарія МЕЛЬНИК

Мельник Д. Копає криївку для Марка Боеслава на власному обійсті / Дарія Мельник // Дзвони Підгір'я. – 2011, 4 лют. – № 5. – С. 6.

ШЛЮБ ТРИВАЛІСТЮ В ЖИТТЯ

У травні минуло 65 років спільного подружнього життя Катерини й Олексія Грушевських із Хотіня. Скільки пережито за ці шість із половиною десятиліть! Та ніякі життєві труднощі, ніякі негаразди не змогли затьмарити сімейного щастя, не змогли заставити п. Олексія забути українську пісню, яку співає досить часто. До свого залізного весілля Катерина Іванівна й Олексій Михайлович підійшли не тільки з неабияким життєвим досвідом, а й виховали четверо синів (єдина донечка, на жаль, померла, маючи всього два місяці) та правильним вихованням допомогли їм твердо стати на ноги, народити своїм батькам 16 онуків, а ті в свою чергу – 12 правнуків.

«Касі моя дорогенька»

«Касі моя дорогенька», – так досі свою дружину називає 93-річний п. Олексій. При цьому в його голосі вчувається неабияка любов і повага до неї, пронесена через усі роки подружнього життя. «Дай, Боже, аби всі такі жінки були», – продовжує він.

А потрапила до Хотіня Катерина у сімнадцятирічному віці: сюди в 1942 році багато родин із Рави Руської, що на Львівщині, вивезли німці з рідного краю. Той нещасний грудневий день, коли сім'я змушена була покинути рідну домівку і їхати в чужий край, п. Катерина пам'ятає досі. «То було 8 грудня», – згадує 87-річна жінка, повертаючись під час розмови в свою нелегку молодість. Із дому мали змогу взяти дещо з їжі й зерно. Худобу привезли пізніше. Тут вивезені сім'ї розселили. Клапи (а саме з цього роду моя співрозмовниця) отримали колишню оселю німця.

Звичайно, тяжко було на чужині в перші дні. Та це не зрівняється з бідой, яка прийшла в сім'ю через два роки: у 1944-му від вибуху бомби згорів дотла їхній будинок. «Я залишилася гола, боса, не мала ні що їсти, ні що вдягти, мати були старенькі

і глухі, ще й тато невдовзі померли», – розповідає з гіркотою в голосі Катерина Іванівна. Одяг, який ховали в підвалі від військових мародерів, весь зітлів. Дякувати Богу, збереглося зерно: воно було закопане. Саме ним розплачувалася сім'я, зимуючи у лемків, яких теж лиха доля закинула сюди. Не маючи змінного одягу, дівчина старалася завжди пристойно виглядати: вночі прала, щоб до ранку був сухий.

Не мала Катерина також чим поховати батька, якого на той світ споряджали із чужої хати. Одяг для нього приніс його двоюрідний брат, а щоб оплатити похорон змушена була відпрацювати три дні на молотарці священника.

Щоб не тулитися по чужих кутках, дівчина не раз відкрила двері кабінету голови сільської ради. І в 1945 році їй із матір'ю таки виділили одну кімнатку в колишній єврейській хаті. «Далам за це вагу пшениці», – коментує п. Катерина. У цій кімнатчині прожила 13 років. Саме тут у 1947 році почала своє сімейне життя. Тут народила троє синів. Разом зі своїм чоловіком пережила за ці роки можливість втрати й того скромного житла: в один прекрасний день, як грім із ясного неба, об'явився спадкоємець, онук колишнього власника, щоб продати будинок. Сім'я викупила свою половину. Для цього прийшлося розлучитися з однією із годувальниць – продати корову (слава Богу, на господарстві були дві). Продала сім'я й деякий одяг, в основному чоловіків, бо в Катерини його майже не було після пожежі. Від іншої корови жінка продавала молоко або вимінювала його на щось найнеобхідніше. Допомоги від нікого не могла очікувати, бо родина жила хоча не так уже й далеко, та в бік Рави Руської відразу по війні невільно було їхати.

Тяжко працювала Катерина вдома, тяжко й на державу, адже потрібно було відробляти трудовні в колгоспі. Платили їй тоді 20 копійок за день. Прибігаючи на обід, молода жінка старалася допомогти чоловікові у будівництві власного помешкання (перемішувала шлак). Спільний дім звели самотужки, без зайвої допомоги, бо не було грошей, щоб запросити майстрів. «Не мала-м коли їсти: вхопила яйце по

дорозі в колгосп, тією ж дорогою й помолилася», – говорить п. Катерина. Дітей залишала на матір чи свекруху, бо декретних відпусток тоді не давали.

Сама не мала часу попоїсти, а от свою сім'ю годувала й досі годує справно. «У домі завжди було наварено й досі мати готує, дуже смачно готує, – говорить про свекруху невістка Надія. – Причому в сім'ї дотримуються правила вживати все свіже та якісне, в основному домашнього виробництва: починаючи від овочів-фруктів до м'ясних виробів». Цю практику перейняли і їхні діти.

«Скільки пережив, скільки пропрацював...»

«Батько й нині не признає ніякого жиру, крім сала з власноруч вигодуваної свині», – продовжує невістка. Олексій Михайлович дотримується режиму в харчуванні, причому дружина подає йому в основному свіжоприготовлену їжу. Стиль життя п. Олексія взагалі упорядкований: якщо прийшов час слухати новини, то його більше нічого не цікавило. Режиму, дисципліни він навчився ще в дитячі роки, коли, не закінчивши школи, пішов на службу до німця, який був переселений у Хотінь за Австрії. Служив у нього дев'ять років: бавив дітей, пас дев'ять голів худоби, гонив їх аж до теперішньої районної лікарні, оскільки там німець мав поле.

Іти на службу хлопець був змушений, оскільки мати виховувала дітей одна, бо батько загинув на Першій світовій війні, в 1919 році, якраз коли Олексій народився. У сім'ї залишилося п'ятеро дітей: найстарша була з 1906 року, а наймолодший – із 1919-го. «Щоб прогодувати нас, – згадує п. Олексій, – мама ходила заробляти по багачах».

Коли підріс, пішов працювати на залізничну колію. У 1940 році хлопець спробував знайти кращої долі на Уралі, та перешкодила війна. Він повернувся додому, знову працював на колії. Під час війни Олексію двічі вдалося уникнути примусових робіт у Німеччині. Перший раз німці довели до Перемишля, він утік і додому добирався пішки. Вдруге вже потрапив на збірний пункт

у Кракові. Та інстинкт самозбереження й хитрість допомогли домовитися з польськими лікарями. «Дві літри самогону й сушені гриби спасли мене, – згадує п. Олексій. – Я віддав це польським лікарям за те, що дали мені довідку про хворобу і непридатність працювати в Німеччині». Після цього збірного пункту хлопець перебував у одній із польських сімей у Сяноку. Тут йому допомогли виробити документи й він зміг приїхати до рідного дому. Правда, не виправдав надії польської сім'ї, яка розраховувала на те, що Олексій стане їхнім зятем. «Ту дівчину пізніше виселили на Полісся, а я приїхав додому і з часом оженився зі своєю Катериною», – сказавши це, старенький засяяв від щастя.

Відкрутившись від примусових робіт у Німеччині, хлопець у ролі вагонного майстра довозив бронепоездом зброю на фронт. Тижнями їздили, – згадує п. Олексій ті страшні воєнні роки. Після війни він влаштувався стрілочником на тій же залізниці і пропрацював тут до пенсії, до 1979 року. За всі роки трудового стажу удостоївся звання «Герой праці».

Та не тільки державній роботі віддавав себе Олексій Михайлович. Власними руками разом із дружиною зводив домівку для своєї сім'ї. Попри це робив надгробні пам'ятники, виливав алюмінієві каструлі, виплітав сітку із дроту. Не цурався ніякої роботи, тільки б його сім'я мала кусок хліба й до хліба. До праці залучав і синів. Не давав їм спуску, тому й знайшли своє місце в житті, вміють заробити, можуть постояти і за себе, і за свої сім'ї, в яких, до речі, теж по четверо-п'ятеро дітей.

Заробляв на хліб і граючи на весіллях. А як співав і співає досі українських пісень чи то в хорі, чи вдома. Я переконалася в цьому під час спілкування з сім'єю Грушевських. Розпочавши «Черемшину», п. Олексій не заспокоївся, доки не виспівав усі куплети. «І так кожную пісню, – каже невістка, – не пропустить жодного слова». А от п. Катерина з 1983 року не заспівала жодного разу: тоді трагічно загинув її найстарший син.

Завжди співав п. Олексій і онукам (наймолодша п'ятирічна Аня підспівувала йому «Черемшину» під час нашої розмови).

Саме від дідуся вони вперше почули казку, запричастилися колядою й щедрівкою. Тому невинно говорять, що десь там, глибоко в душі, багато чого хорошого від дідуся. А старенький як пишається своїми дітьми й онуками! «Добрі сини й невістки, – каже він, – самі не з'їдять, поки нам не принесуть, і діти їхні наполегливі, слухняні».

Познайомився Олексій Михайлович зі своєю дружиною в той же день, коли сім'я приїхала в Хотінь і поселялася в хату німця. Хлопець прийшов допомогти прибулим і побачив дівчину, яка відразу припала йому до серця. Довго за нею упадав: спочатку досить часто приходив нібито з батьком порозмовляти, а потім, коли отримали з матір'ю кімнатку, теж не обминав можливості поспілкуватися з Катериною. «Вона мала іншого хлопця, та я його відігнав, – з посмішкою на обличчі розповідає п. Олексій. – Як жили, так жили, але разом уже 65 років. Дай Боже, би всі такі жінки були, як моя дорогенька Касі». А п. Катерина з цього приводу говорить: «Всіляко на житті було, руку на мене чоловік не підняв ні разу. А щодо розлучення як тепер модно серед молодих, тоді навіть мова не йшла, то був великий встид».

Багато чого подружня пара пережила за ці роки. Тепер має змогу відпочити. Та на старості літ господаря спіткало лихо: уже 15 років п. Олексій не бачить і в останні роки втратив слух. Він не падає духом, разом із дружиною господарює (мешкають самі, діти-онуки навідують час від часу), по шнурочку ходить до криниці, щоб принести дружині води, поки вона готує чи пере. Таким же шнурочком орієнтується по дорозі до сина. Хотінці можуть бачити його з палицею по дорозі на цвинтар: сюди йде по пам'яті. Такий стан п. Олексія не пригнічує...

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. Шлюб тривалістю в життя / Дарія Ониськів // Дзвони Підгір'я. – 2012, 1 черв. – № 22. – С. 10.

МАРІЯ ВАЩУК:

**«Я – НАЦІОНАЛІСТКА І ЦЬОГО НЕ
ВСТИДАЮСЯ»**

Цими днями калушанка Марія Ващук відзначає своє 90-ліття. У Калуші ця поважна пані проживає з 1955 року, довгі роки завідувала аптеками на вул. Зеленій і Корякова, у створенні якої брала активну участь. Взагалі аптечній справі віддала майже половину свого життя, була позаштатним фармацевтичним інспектором району. Калушани знають її як активну громадську діячку: Марія Іванівна постійно відвідувала хорові колективи міста (хор калуських медиків, «Чорногору»), на зорі незалежності брала активну участь у відродженні Союзу українок на теренах Калущини. Та, напевно, мало хто знає, що ця жінка володіє кількома іноземними мовами, що вона, не задумуючись, у роки Другої світової війни врятувала не тільки своїх батьків, але й життя дев'ятох євреїв.

Зустріла мене п. Марія у звичайній квартирі в багатоповерхівці, та не у звичайній для міста світлиці: вона аж сяє вишивками (скатертина, серветки, подушечки), зробленими власноруч. «Дуже любить цю справу», – каже її донька, завідувачка фортепіанного відділу першої музичної школи, п. Оксана. Крім вишивок, в очі впадає величезна кількість книг у квартирі. Сама весь час читає і зуміла привити любов до читання як своїм дітям, так і внукам. А виховала разом із чоловіком Петром Ващуком, з яким і приїхала в Калуш, бо його сюди направили на роботу на посаду головного лікаря санепідстанції. Має доньку й сина, чотирьох онуків і чотирьох правнуків.

Відразу ж вразила мене бездоганим знанням латини: процитувала легенду із міфів стародавньої Греції про Дедала й Ікара, який загинув у морі, що носить його ім'я дотепер. Як виявилось в подальшому спілкуванні, п. Марія досконало володіє німецькою, польською, грецькою, латинською мовами, за місяць вивчила французьку і за три місяці – угорську. Здатність до

засвоєння іноземних мов передалася синові Святославу, який нині викладає іноземні мови в Ужгородському університеті. Онук Тарас знає п'ять мов, закінчив теж факультет іноземних мов, правда знайшов себе у журналістиці. Його чотирирічна донечка, правнучка п. Марії, з трьох років читає і вже вчить англійську (знає на середньому рівні, хвалиться її бабуся Оксана).

**Батько продав поле і позбувся роботи,
щоб донька здобула українську освіту**

У якій же сім'ї виховувалася п. Марія, що мала змогу вивчити стільки мов? Народилася вона в 1922 році в інтелігентній сім'ї в с. Серафинці на Городенківщині. Мати Катерина була вчителькою (закінчила вчительську семінарію в Коломиї), а батько Іван Рогожинський здобув освіту в сільськогосподарській академії в Польщі (ветеринар і агроном). Якраз той Рогожинський, завдяки якому нині так славляться заліщиківські помідори, бо саме тато, з гордістю заявляє п. Марія, навчив заліщинців вирощувати виноград, помідори, сади, квіти. Чотири класи Марія закінчила в сільській польській школі, але батьки, будучи істинними патріотами, прагнули дати своїй дитині українську освіту. Задля того, щоб дівчина могла вчитися в городенківській приватній українській гімназії, батько продав поле і пожертвував роботою. «Він працював на державній роботі головним агрономом цукрового заводу. Як тільки мене віддали в українську школу, поляк вказав йому на двері. Він ще раніше казав татові, що розрахує, якщо той віддасть дитину в українську школу», – на прикладі власної сім'ї повідала п. Марія про дискримінацію українців за Польщі. Проводячи паралель між цим випадком і теперішньою ситуацією з «мовним законом» в Україні, донька Оксана із цього приводу каже: «Мій дід задля того, щоб його дитина на рідній землі, де панувала Польща, вчилася в українській школі, продав поле і втратив роботу, після чого їздив 25 км у Заліщики та Чортків. А нині в незалежній Україні росіяни, живучи тут, на нашій землі, виборюють право не вчити державну мову. То

нехай створюють для своїх дітей, за прикладом наших дідів-прадідів, приватні школи і вчать їх там».

Українська класична гімназія в Городенці тоді була сильніша навіть за Коломийську. Тут викладала професура, яка здобула освіту в Празі, Відні, Берліні, Мюнхені. І дівчина, яка, щоб батьки не примусили поратися по господарству, залазила на найвищу грушу й постійно читала книжки, під керівництвом надзвичайно вимогливих вчителів зуміла закінчити гімназію із золотою медаллю. Її ім'я (перше в списку відмінників) досі викарбуване в коридорі навчального закладу. Маючи схильність до оволодіння іноземними мовами, вона планувала вступити до Віденського університету на факультет східних мов (перська, арабська, турецька). Та зміна влади в 1939 році перекреслила плани. Марія вступила до Львівського медінституту на фармацевтичний факультет. Іспити за перший курс здавала під бомбами: розпочалася війна. Здаючи іспити, дівчина двічі виграла: була переведена на другий курс (більшість однокурсників пішли додому відразу, як почалася війна) і не потрапила під бомбу в гуртожитку, де її кімнату розірвало. На радість пішла з подругою зі Львова до рідного села на Городенківщині. Закінчила медінститут уже за німців, тому й отримала німецький диплом магістра фармації. З цим дипломом потрапила до Відня, де працювала в аптеці три роки.

Свобода батьків важливіша за власну долю

Після закінчення Другої світової війни Марія опинилася на англійській території Відня та часто провідувала подругу, яка працювала на радянській території міста. Ідучи одного разу до неї, почула оклик: «Панно Марійко!» Яке ж то було здивування, коли в радянському солдатіві впізнала хлопця зі Серафинців. Він сказав, що її батьків будуть виселяти, бо вважають, що вона, Марія, в УПА. Тому дівчина, не задумуючись, вирішила піти в комендатуру й зголоситися радянській владі. Коли там дізналися, що вона знає кілька іноземних мов, відразу запропонували їй працювати перекладачем. Марія згодилася за умови, що вони повідомлять

НКДБ про неї і її батьків не чіпатимуть. Працювала перекладачем півроку і в 1946-му, відмовившись їхати в Чехословаччину, повернулася додому. «На чужині дуже тужила за Батьківщиною, тому, коли приїхала до Львова, цілувала землю», – зі щемом у серці згадує п. Марія.

Оскільки диплом був німецького зразка, то дівчина змушена була вдруге вступати до Львівського медінституту. Сім'я бідувала, не було що їсти. «Мама влили мені трохи чиру (кукурудзяної каші), трохи татові, а собі вже не залишили, – згадує Марія Іванівна, – а ми з татом потроху повідливали в третю миску, для мами». Відправляючи до Львова, тато дав на дорогу пригоршню спілих вишень, бо більше нічого в хаті не було, а дівчина їла їх на вокзалі в Коломиї і вмивалася сльозами. На півроку з дому їй дали тільки 30 рублів. Стипендії не мала, бо з куркульської сім'ї. Та через півроку змінили закон: стипендію призначали не бідним, а тим, хто добре вчиться. Тоді вона вже могла купити собі щось поїсти. А вчилася добре, то й не дивно, що закінчила інститут екстерном – за 10 місяців усі п'ять курсів.

«Я – націоналістка і цього не встидаюся»

Так заявила п. Марія при зустрічі. У 18 років вона вступила в ОУН. Досі її девізом залишається девіз тодішньої молоді: «З піснею на устах // Ми ідемо до бою, // І згинемо або здобудемо волю. // Аж тепер вже Україна буде самостійна – // Від Тиси до Карпат буде неподільна». З величезною радістю зустріла проголошення незалежності, а нині не розуміє, як можна так ставитися до мови, до культури. Високо оцінює п. Марія почин калуської громади щодо встановлення в місті пам'ятника Роману Шухевичу.

У своїх поглядах Марія Іванівна мала з кого брати приклад. Її батько був січовим стрільцем. До речі, на Херсонщині він захворів на тиф і його виходили тамтешні мешканці. «З цими українцями з Херсона наша сім'я переписувалася довший час», – згадує

п. Марія. Та й чого вартий вчинок батьків із влаштуванням доньки в українську гімназію.

Взірцем для неї завжди є життєвий приклад митрополита Андрея Шептицького. У Львові коло церкви Юра стоїть будинок, який був власністю митрополита. «Тут він помістив інвалідів-січових стрільців і повністю їх утримував», – розповідає вона. Це якраз і вважає п. Марія яскравим прикладом служіння Богу й нації.

Щодо цьогорічних виборів в Україні, то Марія Ващук переконана, що ми не маємо права бути песимістами. Бо Т. Шевченко писав: «Не смійтеся, чужі люде,.. // Встане Україна. // І розвіє тьму неволі, // Світ правди засвітить, // І помоляться на волі // Невольничі діти!..» До речі, Марія Іванівна з кожного приводу цитує твори Т. Шевченка.

Щоденна молитва за всю сім'ю й Україну

На запитання, в чому секрет довголіття, п. Марія відповіла, що щоденно молиться – за всю сім'ю й за Україну. А ще за неї та її нащадків моляться й молитимуться сім поколінь дев'яти євреїв, яким під час Другої світової війни вона врятувала життя. «Я проходила практику в аптеці в Городенці. Тоді в аптеках працювали євреї. Одного разу прийшла на практику, а там тільки санітарка-українка. Вона сказала мені, що всі євреї сховалися в підвалі і залишили ключі на столі. Тільки це сказала, як заходять німці й питають, де юдеї. Я відповіла, що не знаю, вони лише залишили ключі. А ті дев'ятеро євреїв вибралися через чорний хід і перейшли кордон із Румунією. Вони передали людьми, що молитимуться за мене й моїх нащадків до сьомого покоління», – ось таку історію розповіла п. Марія.

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. Марія Ващук: «Я – націоналістка і цього не встидаюся» / Дарія Ониськів // Дзвони Підгір'я. – 2012, 3 серп. – № 31. – С. 9.

МАРІЯ БІЛАН:

**«Я МОГЛА НАРОДИТИ Й ВИХОВАТИ ЩЕ НЕ
ОДНУ ДИТИНУ. І БЕЗ ПІДГУЗКІВ»⁷**

Вирушаючи до матері п'ятох дітей Марії Білан на Височанку, я передбачала, що на пошуки вул. Яблуневої потратю якийсь час, бо цієї частини міста майже не знаю. Але те, що замість вищеназваної вулиці на табличках буде написано «Остапа Вишні», аж ніяк не сподівалася. На щастя, із подвір'я будинку № 2 якраз у той момент, коли я звернула на цю вулицю, вийшла господиня і провела мене до адресата, заодно повідомивши, що вулиця перейменована, але ще не всі її мешканці переоформили документи.

Подвір'я Марії Білан зустріло мене буйноцвіттям різноманітних осінніх квітів, стиглим виноградом, рясними яблунями й грушами. Одразу стало зрозуміло, що тут мешкають справжні газди.

Коли постукала в двері літньої кухні, відчинила привітна старша жіночка в домашньому фартусі. У ньому вона й на більшості фотографій, зроблених дітьми. «Не люблю фотографуватися, – каже, – а діти ловлять будь-який момент». Для когось видається дивним і те, що 50 років подружнього життя теж відзначала по-домашньому, в тому ж фартусі (це теж побачила на фотографіях. – *Авт.*). Я зрозуміла, що для Марії Олександрівни не важлива парада як така. Їй затишно в своїй оселі, в домашній обстановці, де почуватися впевнено і справжньою господинею.

⁷ Із рубрики «Матері-героїні». «Мати-героїня» – державна нагорода України – почесне звання України, що надається Президентом України жінкам, які народили та виховали до восьмирічного віку п'ятох і більше дітей, у тому числі дітей, усиновлених у встановленому законодавством порядку, з урахуванням вагомого особистого внеску у виховання дітей у сім'ї, створення сприятливих умов для здобуття дітьми освіти, розвитку творчих здібностей дітей, формування високих духовних і моральних якостей (Мати-героїня (Україна) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>).

З дітьми клопоту не було

У свої 73 роки мати п'ятьох дітей (а народила й виховала Марія Білан дві доньки та трьох синів, має семеро онуків і троє правнуків) справляється ще й з власним городом. Орної землі в неї три сотки. Чоловік не допомагає, бо хворіє. А у дітей свої турботи. Раніше годувала й свиню, тримала курей.

Біля батьків нині проживають молодша донька з двома дітьми й найстарший син. Один син – у Підгірках, інший – у Маріуполі, старша донька, як чимало українців, – за кордоном. Майже між усіма дітьми в сім'ї різниця два-три роки.

Виховуючи трьох дітей, подружжя Біланів зводило своє помешкання. Батько чоловіка мурував, а Марія з Іваном – й розчин готували, й ліпили... Щоб було на кого залишати дітей, молода сім'я змушена була деякий час жити в чоловікової сестри. В свою хату перейшли в 1966 році. Тут сім'я поповнилася ще двома нащадками.

– Я могла народити й виховати ще не одну дитину. І без підгузків. Була молода, спритна, але не було чим годувати й у що вдягати, – з прикрістю говорить п. Марія. – З дітьми не було клопоту. Покупаю, спить до ранку. Не те, що тепер. Народять одну дитину – забавку лише собі роблять.

Побралися Марія з Іваном в 1960-му. Дівчина працювала на розбудові так званого «посьолку». Хлопець – електриком. На роботі й познайомилися. Молода сім'я отримала однокімнатну квартиру в новобудовах.

– Правда, будинки (нинішні триповерхівки) тоді були нові, але таракани й блощиці... – з неприязню згадала п. Марія. – Чоловік ніяк не зміг із цим змиритися, тому й почав зводити власний будинок.

Переживає Марія Олександрівна за кожну свою дитину. Усім п'ятьом разом із чоловіком дали професійно-технічну освіту. У тому, що в одного з синів із дитинства проблеми з очима, вбачає свою провину. Та найбільше болить матір те, що деякі її діти не зуміли зберегти сім'ю.

– Не хочуть терпіти. Думають, мені було з медом. Але про розпад сім'ї в той час навіть думати не сміла. Та й, зрештою, настільки була зайнята і дітьми, й будівництвом, що на якісь неправильні роздуми часу не вистачало.

Прожила три, а то й чотири життя

Перш ніж створити власну сім'ю і нарешті мати своє житло, Марія змінила не один чужий куток. Дівчина залишилася сиротою в чотири роки. Мати померла від сухот, коли їй було трохи більше року.

– У мене був старший братик, який помер маленьким. Мама дуже переживала. Не шанувала себе. Одного разу змкла і після того захворіла. Коли мене народила, то лікар заборонив їй мене годувати й навіть підходити до дитини. Так що я весь час була біля бабусі. Уявляю собі, як було боляче матері все це пережити: не мати права підійти до власної дитини... Мама з братиком поховані під Крилосом, у с. Сокіл, де я народилася.

А от де могила батька, п. Марія досі не знає. Він працював лісничим у Галицькому лісництві. Був освіченим чоловіком, знав кілька мов. Марія Олександрівна пам'ятає, як над Галичиною вперше пролітали літаки з хрестами. Їй, маленькій, цей момент врізався в пам'яті: люди з болем і острахом говорили: «Война». А на батьковому обличчі вона запам'ятала тільки легеньку посмішку. Він належав до тих галичан, які мріяли про вільну Україну, і початок війни сприймали як можливість звільнення її від тодішньої влади більшовиків.

Закономірно, що він пішов в УПА. Був у Повстанській Армії сотником. Батькова сестра розповідала, що його заарештували й утримували в Галицькій тюрмі. Вона носила йому туди чистий одяг.

– Кажуть, коли батька везли в Сибір, він із другом вистрибнув із вагона і втік. Там їх і вбили. Де це сталося і де він похований, досі не знаю, – з гіркотою в голосі розповідає п. Марія.
– Довго мені тато снівся, бо я все думала, що він живий.

Коли батька заарештували, чотирирічна дівчинка не потрапила в дитячий будинок, бо сусідська жінка видала її за власну доньку. Це яскравий приклад того явища, про яке я почула одного разу під час «круглого столу» в ПК «Мінерал». Тоді представники різних структур міської ради, громадських організацій, духовенства, соціальні працівники, багатодітні батьки обговорювали проблемне питання сирітства. Одна з присутніх – представниця старшого покоління союзнок – заявила: «До 39 року в Галичині не було сиріт. Дитину забирали до себе родичі або сусіди».

Звичайно, від сусідки маленьку Марійку забрав батьків брат. Але довго в його сім'ї дівчинка не була. Десять років її викрала двоюрідна сестра з Копанок, донька іншого стрийка. В неї була маленька дитина, треба було бавити і корову пасти.

– Сусіди бачили, що я там бідую. Що та дитина в шість років могла... (мовчить кілька хвилин. – *Авт.*). Били мене часто. Сусіди переказали маминим сестрам, які жили в Томашівцях, і ті викрали мене з Копанок. Одна прийшла в село, сказала мені йти під ліс, а там чекала інша. Тітка не сміла просто взяти за руку й забрати дитину. А двоюрідна сестра згадала про мене, аж коли треба було гонити корову в поле.

У Томашівцях Марійка пішла до школи. Коли навчалася в сьомому класі, якраз на Різдво померла 36-річна тітка, в якої вона жила. Відтоді дівчина давала собі раду сама. Тітчина донька навчалася в Рогатині, а вона все робила по господарству. Пізніше родичі відправили доньку старшої матеріної сестри, щоб допомагала Марійці. А та встигала поратися вдома і відвідувати вечірню школу у Войнилові.

По її закінченні спробувала заробітки й на Кіровоградщині, й біля стрийка на Одещині, куди той змушений був виїхати з Галичини, бо постійно йому штрикали: брат бандерівця. Та звідусіль поверталася: тягло додому. Нарешті дочекалася 18-ліття й змогла влаштуватися на цегельний завод. Хоча це сезонна робота, та все ж якийсь заробіток був.

– То йшов якраз 1958 рік. Сім'я моєї тітки повернулася із Сибіру, куди була виселена. І на зиму вони покликали мене до себе жити. А вже навесні я з іншими дівчатами просилася на роботу на будівництво «посьолку».

Така дійсно тяжка, непроста, зі своїми болями й переживаннями, але жіноча доля...

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. Марія Білан: «Я могла народити й виховати ще не одну дитину. І без підгузків» / Дарія Ониськів // Дзвони Підгір'я. – 2013, 11 жовт. – № 43. – С. 13.

ГАННА СОРОКА: «НЕ ДАЙ БОГ ЗНОВУ КОЛГОСПІВ!»⁸

...Тільки почала спілкуватися з матір'ю-героїнею, відразу зрозуміла, що жінка глибоко віруюча. Її розповідь дуже часто перепліталася подякою Господу за те, що допоміг їй пережити всі біди, які супроводжували більшу частину її життя, за те, що послав їй дітей, за те, що досі живе. Жінка весь час молиться, щоб усе було добре і нинішнє, й наступне покоління ніколи не переживало воєнних лихоліть. Щодня просить Бога, щоб день був легким і щасливим. Напевно, саме в цьому і є секрет її довголіття (91 рік. – Д. О.).

Хліб для євреїв

У десять років дівчина залишилася без батька. На руках матері, крім Ганнусі, ще її молодша сестричка. В сільську школу (народилася й проживала Ганна Сорока до середини 1960-х років у с. Воскресінці на Рогатинщині. – Авт.) вона ходила тільки три роки, вчила там і українську, і польську мови. Правда, каже, що польську вже призабула, бо в останні десятиліття не було спілкування. Будучи напівсиротою, дівчина вимушена була працювати в поляків.

⁸ Із рубрики «Матері-героїні». Скорочено.

– Там я порівняно з домом жила, як пані: чистенька ходила, багато чого навчилася, – згадує п. Ганна.

Але цей період життя не так відклався в пам'яті Ганни Олексіївни, щоб вона на цьому акцентувала. Жінку переповнюють спогади років Другої світової війни. Вона весь час говорить, щоб таке ніколи не повторювалося. Її спіткала доля жінки, чоловік якої воював. Перша їхня донечка народилася, коли батько був на війні.

Пам'ятає Ганна Олексіївна, як біля села стояли німці. Вони якраз вели через Воскресінці євреїв. Людям не дозволяли подати їм ні хліба, ні води. За порушення – розстріл. Під страхом смерті Ганна через вікно кидала в сніг кусочки хліба, щоб німці не бачили. А євреї шукали їх в снігу.

– Десь далеко за селом цих євреїв розстріляли. Але я цього не бачила, мені розказували люди, – ділиться спогадами.

Дивилася п. Ганна й смерті у вічі. Разом із іншими молодими односельцями її закрили в клубі більшовики.

– Вони сподівалися, що нас прийдуть визволяти хлопці з лісу й потраплять у пастку. Ми всі молилися і, дякувати Богу, минулося. Через деякий час нас відпустили.

Треба все витерпіти

– Не дай Бог знову потрапити в колгосп, – говорить Ганна Олексіївна, згадуючи свої молоді роки, півтора десятка з яких потратила в такому господарстві. – Поле у людей забрали. Вони робили в колгоспі, і тільки у вересні їм давали 15 кг зерна, а більше – ні копійки. Я працювала в ланці, сапала буряки, брала льон, копала картоплю, була й ланковою. Один рік робила коло конопель. Тerti льон – дуже тяжка робота, а коноплі – ще гірша: ноги постійно у воді. Щодня кожна жінка мала виполокати 100 мандлів, в одному мандлі – 30 горсток. Із 18-ти жінок, з якими я тоді робила, серед живих немає вже жодної. Моя сестра пішла ще й на другий рік до конопель, то потім не могла вилікуватися.

Після колгоспу, на ходу́ перекусивши, п. Ганна разом із іншими жінками змушена була йти в ліс по дрова. На це залишалася тільки ніч.

– Я нині не вірю, що все це пережила, – говорить, згадуючи тяжкі роки, п. Ганна. – Та Бог дає людині терпіння, і треба все витерпіти.

Щодо праці на землі (якими б важкими не були спомини), то п. Ганна говорить, що робила б і нині: тільки б могла, тільки б дозволяло здоров'я:

– Земля – то є хліб. Робити на ній – велика радість. Прийде осінь – людина бачить результат своєї праці, збирає урожай. І головне – має все своє, екологічно чисте, смачне. А то тепер нічого не має смаку. Навіть хліб, бо не викисає так, як це має бути.

Дитина – то святе

До середини 1960-х років сім'я Ганни Сороки проживала в селі біля матері. До Калуша переїхала, коли тут почали розбудовувати хімічні підприємства. Тоді ж отримала квартиру, в якій п. Ганна живе й нині з сім'єю сина. Чоловік працював головним бухгалтером у СУ-37 (він здобув вищу освіту у Львові ще хлопцем. – *Авт.*). А п. Ганна, доки син не пішов у школу, доглядала дітей. А потім 19 років відпрацювала в охороні. Каже, що інколи страшно було охороняти склади, та людина до всього звикає.

– Дітей важко було виховувати, – каже жінка. – Колишу дитину і пряду, щоб було з чого зробити верету. Але я слідкувала за тим, щоб вони були у нас чемні, інколи сварила. Вчила, щоб правильно себе поводити між людьми. Постійно контролювала, чи виконують домашні завдання.

Різниця між першою і другою донькою – дев'ять років, а між найстаршою і наймолодшим – вісімнадцять. Так що старші допомагали матері нянчити молодших (всього у п. Ганни п'ятеро дітей. – *Д. О.*).

...Щодо того, що зараз більшість молодих людей народжують тільки одну дитину, мати-героїня каже, що аборт – то великий гріх. Якщо Бог посилає дитину, то це – святе і для матері, і для батька.

— Як на Матір Божу Дух Святий зійшов, так і на кожну жінку сходить, коли вона вагітніє, — впевнена Ганна Олексіївна. — Матінка Божа допоможе і вгодувати, і в люди вивести.

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. Ганна Сорока: «Не дай Бог знову колгоспів» / Дарія Ониськів // Дзвони Підгір'я. — 2013, 29 лист. — № 50. — С. 14.

НЕ ПРО ТАКУ УКРАЇНУ МРІЯЛИ ГАЛИЧАНИ⁹

У ці чудові зимові дні Марія Когут із Підгірок переживає, що протягом зими не буде мати що робити. Бо в свої 85 із весни до осені жінка цілими днями на городі. Донька Ольга каже, що мати щороку вирощує такі гарні помідори...

Не раз витягала коноплі з крижаної води

— Хоча не можу прополювати бур'яни руками, бо пальців майже не відчуваю, — продовжує сказане донькою і водночас розпочинає свою життєву розповідь мати п'ятьох дітей. — Навіть гудзики защепити не можу. На городі роблю всією рукою. Фасолька впаде, а я, щоб на неї не стати, бо боюся гріха, піднімаю її долонею разом із глиною. Я вдалася в свого тата: він так любив працювати на землі. А я не можу натішитися, коли все посаджене починає сходити.

Терпнуть пальці в жінки, бо не раз витягала коноплі з крижаної води під час роботи в колгоспі. Та й взагалі все життя — тяжка робота, страх перед виселенням, втрата рідних, будівництво власного житла.

Двоє братів полягли за Україну

Марія Іванівна досі проживає на батьківському подвір'ї, правда, у новозбудованій хаті. Народилася й виховувалася в

⁹ Із рубрики «Матері-героїні». Скорочено.

патріотичній сім'ї Івасівих. Двоє її братів загинули в боротьбі за волю й незалежність України.

– Коли розпочалася Друга світова війна, Олекса був при польським війську, служив у Станіславі, – розповідає п. Марія. – Поляки взяли його на фронт, він потрапив у полон до німців. Коли дізнався, що Україну звільнили від поляків, втік із полону і повертався додому з думкою про те, що Галичина тепер вільна й незалежна, об'єднана з Великою Україною. Через весь кордон повз на колінах, щоб потрапити додому. Прийшов сюди, а то зовсім не та Україна, про яку мріяв він і його однодумці.

Не про таку Україну мріяв і весь народ Галичини. Пані Марія пам'ятає, як жителі Підгірок у 1939-му зустрічали радянських визволителів:

– Вивісили синьо-жовтий прапор, стелили їм під ноги квіти. А ті приїхали на конях і відразу наказали прапор скинути. Тоді всі зрозуміли, що то ніякі не визволителі. Зрозумів це й Олекса. За перших совітів його й заарештували. Відвезли до Станіслава. Адвокат сказав татові, щоб привіз гроші й брата відпустять. Тато привезли ті гроші, а Олексу разом із іншими через день-два розстріляли.

Де саме, родина не знає, скоріше за все, в Дем'яновому Лазі.

– Ми їхали в Дем'янів Лаз на перепоховання, але в списках є не всі розстріляні, – з гіркотою в голосі говорить п. Марія. – Другий брат, Степан, захищав рідну землю в лавах УПА й загинув у Новиці. Там і похований.

Коли почали вивозити родини упівців до Сибіру, сім'я Івасівих змушена була переховуватися, ночувати по чужих кутках. Мати Марії не вбереглася. Її вислали на 10 років в Архангельську область. Дівчина залишилася з батьком.

– Сестру раніше до себе забрала мамина сестра. А ми з батьком ще не скоро змогли спокійно повернутися додому, жили в старенької жінки через п'ять хат від рідного дому. Спочатку до нашої хати поселили сусідку, яка не мала свого житла, а потім –

сім'ю лемків. Правда, переселенці знали, що ми є в селі. Пізніше ці лемки отримали інше житло, над річкою.

Матері сім'я дочекалася аж після смерті Сталіна, в 1955 році її звільнили за амністією.

– Там їм було дуже сутужно, – згадує п. Марія. – Голодували, їли гнилу капусту. Мама розказували, що ходили по лісі й викопували корінці. З нами переписувалися, тому ми про це знали й старалися хоч якось підтримати їх. Щодва тижні з сестрою по черзі пересилали посилку з продуктами.

Сім'я завжди була багатодітною

Коли мати повернулася, Марія була вже заміжня за Петром Когутом. Жінка працювала в колгоспі. Декретної відпустки тоді не надавали, то дітей залишала на дівчину-сироту, яка в них жила як своя. Донька тієї дівчини досі згадує, що мати завжди говорила: у Когутів до мене ставилися, як до рідної.

– Наша сім'я завжди була багатодітною, – сміється донька п. Марії Ольга. – Бабуся, мати, вийшла заміж за вдівця, в якого було четверо дітей. Але вони її дуже любили. Їхні діти донині з нами родичаються. Крім цих чотирьох, бабуся народила ще своїх четверо. У матері нас п'ятеро, а ще двоє померло. У всіх нас по троє дітей, а в них – уже й свої. Так що наша мама, крім чотирьох синів і однієї доньки, вже має одинадцять онуків і дванадцять правнуків.

– Мої діти – всі роботящі, – говорить Марія Когут. – Кожен із них чимось зацікавлений, старається, щоб у родині був достаток. Я вважаю, що все залежить від виховання в сім'ї. Треба від малого брати до роботи, щоб дитина знала, що має обов'язки...

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. Не про таку Україну мріяли галичани / Дарія Ониськів // Дзвони Підгір'я. – 2013, 13 груд. – № 52. – С. 12.

ЧЕРЕЗ ГОЛОД, ХРЕЩЕННЯ – ДО НАЦІОНАЛЬНОГО УСВІДОМЛЕННЯ¹⁰

Цього разу йтиме мова про Ларису Сілецьку – матір двох синів і трьох доньок. Досить жвава й привітна жінка зустріла мене на власному подвір'ї у Підгірках. Провівши у дім, в якому відразу видно, що тут поступово в кожній із кімнат проводиться ремонт, розпочала свою розповідь.

Жодного разу не була на відпочинку

– Реставрувати будинок, який дістався моєму чоловікові у спадок, почав ще він. На жаль, рік немає вже мого Богдана, – говорила Лариса Миколаївна з тугою. – Красивий мужчина був і добрий... – сказала з любов'ю. – Не боявся ніякої роботи. Все життя старав до хати, дітей любив і мені у всьому допомагав. Батько чоловіка був хорошим архітектором. За його проєктом збудований палац культури «Мінерал» у Калуші, Будинок культури у Брошневі. Чоловік теж пішов його шляхом, здобув ту ж спеціальність, але не працював за нею, хіба що будував людям власні хати.

Познайомилася Лариса зі своїм майбутнім чоловіком на танцях у районному Будинку культури в Калуші.

– Як нині пам'ятаю, було 14 грудня 1964 року. А вже 28 серпня ми одружилися. Я тоді заочно вчилася в Івано-Франківському інституті нафти й газу, а працювала в Калуші на бетонному вузлі. Три роки поспіль після одруження ми жили у чоловікових батьків (він родом із Калуша). А тоді отримали трикімнатну квартиру, в якій не було гарячої води. Опалювали її дровами.

Коли народилася четверта дитина, сім'я Сілецьких отримала чотирикімнатну квартиру на вул. Січових Стрільців. То був 1974 рік. Усі четверо дітей Лариса Миколаївна народжувала через два роки, а п'яту – через дев'ять. Старших доглядала чоловікова мати, бо тоді

¹⁰ Із рубрики «Матері-героїні».

декретну відпустку давали тільки на рік. А молодші вже ходили в дитячий садок.

– Тяжко було, – каже п. Лариса. – Дивлюсь нині й думаю: Боже, як я дала раду всьому? Спочатку прала руками. Як тільки появились пральні машинки, чоловік відразу придбав мені, називалася «Карпати». В будні дні ходила на роботу, то з брудним одягом давала раду тільки у вихідні: навішаю хтозна скільки шнурків. А пропрацювала я на державних роботах у своєму житті 33 роки. Була з чоловіком і на півночі – в Уренгої. Зате жодного разу не була ні на курорті, ні на будь-якому відпочинку: не мала часу. А тепер так би здалося підлікуватися...

Сьогодні Лариса Миколаївна не натішиться, коли на день її народження чи у велике свято приходять діти й онуки. В хаті розкладають два столи. У неї тепер п'ятеро дітей, дванадцять онуків і один правнук. Усі діти отримали освіту: хто вищу, хто – середню спеціальну. Онуки всі з вищою освітою, а то й двома. Має бабуся ще й онуків-школярів. Якраз під час нашої розмови прибігли зі школи. Лариса Миколаївна проживає разом із наймолодшою донькою. Мешкають її діти в Калуші та в Коломийському районі. Хтось має роботу тут, а хтось змушений їхати за кордон.

Фото чоловіка, дітей, зятів, онуків п. Лариса носить із собою в гаманці. Коли почала мені їх показувати, відразу було видно, що до кожного в неї особливе материнське ставлення. Взявши в руки фото свого чоловіка, промовила: «Подивлюся на свого Богдана...». У цих кількох словах стільки було сказано...

Голод 1946–1947 років

Для Лариси Миколаївни багатодітна сім'я не є чимось незвичайним. Вона сама виросла в такій: у її матері було теж п'ятеро дітей. Але вона найстарша і пережила, навіть ще не усвідомлюючи цього, голод 1946–1947 років.

Наша героїня народилася в 1946 році на Вінниччині. Під час Другої світової війни її мати брала участь у партизанській боротьбі проти німців. А батько служив у Мурманську в морському флоті. Побралися, коли хлопець повернувся додому. Оскільки на

Вінниччині не було що їсти, в 1947 році молода сім'я вирішила податися в Галичину. А маленьку доньку, поки влаштуються, залишили на бабусю.

– Через деякий час бабуса побачила, що я пухну, – продовжує розповідь Лариса Миколаївна, – й відразу зрозуміла, що з голоду. Зрозуміла, бо вже пережила один голод 1933 року. Мені про це розповідала моя мати. Вона народилася в 1924 році. Так що під час того страшного Голодомору їй виповнилося дев'ять років. У їхній сім'ї було теж п'ятеро дітей. Щоб хоча б щось зберегти для сім'ї й уберегти її від голодної смерті, дідусь викопав дуже глибоку яму й заховав туди зерно. Настільки глибоко закопав, що штиками не можна було до нього дістатися. Дід наш був дуже хороший газда, збудував хату, накрит черепицею. Так радянська влада вирішила цю черепицю зняти (казали, накриєте очеретом). Всі п'ятеро дітей повилазили на дах, щоб не дати зірвати черепицю. Таким чином спасли і хату, і з голоду вдалося не вмерти.

Бабуса написала батькам, щоб терміново приїжджали по мене. Ті приїхали й забрали не одну мене, а разом з бабусею. Батьки тоді жили й працювали в селі Красне Перегінського району. Перед тим, як вони їхали на Вінниччину, односельці позносили продукти (муку, картоплю, квасолю, буряк, моркву тощо), щоб батьки могли хоча б якось підтримати своїх родичів чи сусідів, які голодували. Мати розповідала: щоб не вмерти з голоду, люди ліпили коржики з картопляного лушпиння.

Хресним батьком Лариси був упівець

– Не легко було жити і тут, на Галичині. Батькам треба було правильно поводити себе, щоб вижити під час боротьби більшовиків і упівців, яка досі тут тривала, – говорить Лариса Сілецька. – Батько мій розмовляв російською мовою, але попри це, хочу наголосити, що його тут ніхто не чіпав. Він працював на лісовозі. Неодноразово підвозив чи то упівців, чи перевдягнених кадебістів. Але батько ніколи нікого не видав: ні з того боку, ні з іншого. Тому націоналісти, які на цих теренах продовжували боротьбу за незалежну Україну вже після завершення Другої

світової війни, знали, що той москаль не продасть. Наша сім'я мешкала в хаті, в одній частині якої розміщувалася сільська рада. Упівці громили її, а нас не чіпали.

До речі, маленьку Ларису охрестили в Красному, а її хресним батьком (нанашком) був один із вояків УПА, уродженець цього бойківського села. У Красному сім'я прожила два роки. Уже в 1949-му переїхала до Калуша. Батько п. Лариси Микола Каназирський працював тут у млині.

Гімн Українських Січових Стрільців «Червона калина» та нинішній Державний гімн України «Ще не вмерла Україна» Лариса Миколаївна вперше почула в 1960-ті роки. Тоді вона працювала лаборантом на бетонному заводі.

– Їх заспівав мені співробітник Ігор Магас (на жаль, нині вже покійний), – згадує жінка. – Коли Україна стала незалежною, я при зустрічі з Ігорем згадала те, як він мені потайки співав повстанських пісень, і ми разом потішилися (дякувати Богу, вже відкрито), що маємо незалежну Україну. Правда, не таку, про яку мріяли. Бачте, що нині робиться на Майдані, – задумавшись, промовила до мене.

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. Через голод, хрещення – до національного усвідомлення / Дарія Ониськів // Дзвони Підгір'я. – 2014, 24 січ. – № 4. – С. 16.

ЯК НИНІ ПАМ'ЯТАЮ, 25 ЖОВТНЯ ДИВІЗІЮ ПІДНЯЛИ ПО ТРИВОЗІ...

Починаючи з 2004 року 15 лютого, згідно з Указом президента, в Україні відзначають День вшанування учасників бойових дій на територіях інших держав. Цього дня ми вшановуємо тих, кому довелося воювати в чужих країнах, схилиємо голови перед світлою пам'яттю полеглих, які потрапили туди не за власним бажанням, а виконували бойовий наказ.

15 лютого вибрано не випадково, адже саме в цей день 1989 року були виведені війська з Афганістану. Захищати революцію 1979 року в Демократичній Республіці Афганістан були направлені понад 150 тисяч українців. Більше трьох тисяч із них загинули під час цієї війни, вісім тисяч повернулися в Україну пораненими або інвалідами, близько 60 вважаються полоненими і безвісти зниклими. Причому за післявоєнний час від хвороб і від наслідків бойових поранень померло вдвічі більше українських ветеранів Афганістану, ніж у роки афганської війни. Пройшли через її горнило й 286 солдатів та офіцерів із Калушини, десятеро з них загинули на чужій землі.

Цього дня варто також згадати сповнені небезпеки дні колишніх воїнів, котрі зі зброєю в руках воювали далеко за межами своєї батьківщини не лише в Афганістані, а й в різних країнах.

Час неспинно віддаляє нас від тих подій, коли більш ніж півмільйонна Радянська армія в 1956 році за наказом тодішнього комуну-хрущовського керівництва вторглася на територію сусідньої Угорщини і потопила в крові антикомуністичне повстання угорського народу, пожертвувавши життям сотень своїх солдатів.

У серпні 1968 року радянські вожді за схожою схемою послали до сусідньої Чехословаччини близько півмільйона своїх вояків, щоб усмирити братній народ, який виступив проти комуністичного гноблення своєї країни.

Тоді радянських солдатів офіційна пропаганда з пафосом називала визволителями, воїнами-інтернаціоналістами. Серед тих, хто не зі своєї волі виконував наказ, був і наш земляк, калушанин Анатолій Подсудієвський.

– Із 1954 по 1957 рік я служив у Новоград-Волинському, – розпочинає розмову Анатолій Станіславович. – Восени 1956-го ми перебували на зборі урожаю в Східній Україні. Як нині пам'ятаю, 25 жовтня дивізію підняли по тривозі. У Новоград-Волинський заїхали тільки за зброєю (без патронів), навіть шинелі не взяли. Звідти відразу бронетранспортером попрямували на Закарпаття. Через річку Тису переправлялися через пантонний міст, який терміново був там зведений. Тільки після переправи нам видали

патрони й каски, а їсти, крім чорних сухарів, не давали протягом доби.

Оскільки пропав зв'язок, то ми рухалися навмання й потрапили в місто Дзьондьош. По місту патрулювали люди з кольоровими пов'язками. Як тільки ми нагодилися, до нас відразу під'їхали дві машини з контрреволюціонерами. Начальник мадярських контрреволюціонерів сказав нам негайно повертатися, бо народ не потерпить такого вторгнення: в Будапешті – кровопролиття. Нас, можна сказати, вигнали з міста, – продовжує п. Анатолій. – Оскільки ми виконували наказ, то окопалися на окраїні міста. Мадяри їздили по дорозі, а ми лежали в канаві. Говорили нам забиратися, щоб не було кровопролиття, і в місті Сольнок, де наша дивізія та їхній комуністичний уряд, забезпечували спокій. Часто підкидали нам листівки, в яких писали: «Ви воюєте не проти капіталістів, а проти таких робітників і селян, як ви». З їхніх слів ми прекрасно розуміли, що чужої армії тут не потрібно. Насправді все, що там відбувалося, було страшне, але ми були молоді та ще й політично підковані. Нас весь час запевняли, що ми – окупанти, а воїни-визволителі.

Радянські солдати на території Угорщини не мали що їсти, не мали чим запалити кухню. Зате коли проїжджали танки, кричали «Ура!»

– Нас могли знищити відразу, але контрреволюціонери розуміли, що самі ми сюди не прийшли й вини кожного зокрема в цьому немає. Це – політика. Побачивши, що ми не маємо що їсти, вони привезли вугілля, щоб ми могли собі щось приготувати. Мадяри приносили продукти й вино, коли ми охороняли дорогу на Будапешт. Але командири не дозволяли брати. І взагалі, займалися мародерством: забирали в того чи іншого господаря свиню, розбивали поштові ящики з продуктами. А офіцери нагробовані дитячі візочки відправляли в Союз. У нашому полку, на щастя, тільки двоє поранених. Зате старшина списав 20 шинелей... Отакі були визволителі.

Єдиною газетою, яка поширювалася у війську, була московська «Правда». Те, про що там писали, було зовсім не схожим

на те, що коїлося насправді. Як правило, описували якісь епізоди, в яких радянські солдати виявили героїзм, рятуючи від чогось місцевих жителів. Або ще: газета писала, що в Будапешті вже їздять трамваї, а я в той час на свої очі бачив, що там стріляють.

Стоячи на кордоні, Анатолій Подсудієвський був свідком того, як з Угорщини в Союз вивозили дітей 12–15 років, які пробували втекти в Югославію.

– Досі перед очима епізод, коли наш командир вибив із рук однієї дитини хліб. Якщо я до того ще мав до нього хоч якусь повагу, то після цього випадку він впав у моїх очах. До речі, серед угорських дітей були такі, які жертвували собою: лізли в радянський танк і підривали його. Напевно за такі дії й вивозили їх із рідної землі.

Про те, як ставилися в Угорщині до «визволителів», свідчить і такий факт: закінчував службу в Будапешті. Оскільки я був спортсменом (свого часу грав волейбол за збірну команду УРСР «Колгоспник». – *Авт.*), то, так би мовити, закріплював дружбу радянського й угорського народів: грав із мадярами у волейбол. До слова, після гри годували добре. Тренувалися на острові Маргіт. Там були платні басейни, з гарячою водою. Ми купалися в Дунаї, а потім перестрибували через огорожу на територію басейнів, засмагали (безкоштовно, звичайно). Правда, «руських» там можна було вирахувати відразу: в нас усіх були сині труси зі шнурками. Так-от, одного разу я, засмагаючи, спілкувався з місцевою дівчиною. Вона розмовляла зі мною доти, доки не спитала, звідки я. Почувши, що я радянський солдат і був тут під час антикомуністичного повстання угорського народу, відразу встала і пішла геть, – констатує Анатолій Станіславович.

...Із розмови з цим поважним чоловіком зрозуміла, що він досить активний у житті. Майже два десятиліття Анатолій Подсудієвський працював на Півночі. «По дорозі до Воркути досі видніються сваї від бараків, в яких відбували покарання «вороги народу», – наголошує на такій не дуже приємній, але важливій деталі мій співрозмовник. Він – президент українців Ненецького автономного округу.

– У 1994 році після мого виступу на телебаченні, під час якого я багато говорив про Україну, про українську мову, українці, які там проживають, почали об'єднуватися. Уже на перші збори прийшло 100 чоловік.

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. Як нині пам'ятаю, 25 жовтня дивізію підняли по тривозі... / Дарія Ониськів // Дзвони Підгір'я. – 2014, 14 лют. – № 7. – С. 17.

ВІКТОРІЯ НЕЧИТАЙЛОВА: «МОЛИСЯ, БЛАГАЙ ЗА СВОЮ УКРАЇНУ...»

Провівши майже дві години в сім'ї Вікторії та Андрія Нечитайлових, у яких росте дворічна донечка Богдана, зробила висновок: звичайним сім'ям треба багато чому повчитися у цих незрячих молодих людей у плані виховання дитини.

Дівчинці один рік і десять із половиною місяців. Вона всі свої іграшки сама складає в спеціальний ящик. Що потрібно, подає матері чи батькові. На кухню не заходить, бо знає, що їй туди не можна.

– Ми змалечку вчимо донечку, що можна, а що ні. Спочатку вона тягла все до рота, а тепер маленьку смітинку піднімає й віддає комусь із нас, – розповідає батько. – Я не говорив їй багато, просто разом із нею піднімав із підлоги іграшку й ставив до ящика. З часом Дана почала робити це сама. І тепер у нас немає розкиданих по підлозі слоників чи ведмедиків. Вона побавиться і кладе іграшки на місце. Ми постійно донечці наголошували, що на кухню заходити не можна. Як результат, вона тепер доходить до порога й зупиняється. Це дуже важливо, бо ця кімната таїть чимало небезпек для маленької дитини, і чи не найпершою із них є кип'яток.

Батьки дозволяють маленькій Богданці вже відтепер допомагати їм, а заодно і вчитися самій щось робити. Дівчина

навіть пробує виймати речі з пральної машинки, і батько їй дозволяє:

– Тато в нас – найкращий, – зі щирою любов'ю й захопленням говорить про свого чоловіка п. Вікторія. – Він дуже гарно вміє спілкуватися з дитиною, має терпіння вчити її чомусь. Я так не можу, я більше по господарству, а Андрій – по вихованню.

Богданку батьки «не кутають», загартовують. Вона бігає по хаті боса: шкарпетки одягають, коли в хаті +16 і нижче.

Коли ці двоє молодих людей вирішили поєднати свої долі, а потім ще й народити дитину, навіть рідні, замість того, щоб підтримати, з подивом говорили їм: «Як ви будете жити?»

– Навіть моя мама не вірила, що в нас вийде, – каже п. Андрій. – Говорила: «Та ви залишите газ включений, вода буде текти, залете сусідів і таке інше». Але я й не дивуюся, бо майже нічого не вмів робити, мені мама чай подавала. Вікторія була самостійна, вміла все робити сама і мене навчила. Я б ніколи не повірив, що зможу чистити картоплю. А тепер все, що потрібно по дому (звичайно, що в моїх силах), роблю. Тепер я знаю, що найвищим бар'єром є сама людина, все залежить від самого себе. Найбільше лякало, як будемо купати доньку? А це виявилось найпростішим. Вона дуже любить хлюпатися у воді. Ми не маємо змоги водити її влітку на річку, то робимо їй річку вдома.

Вікторія відразу після закінчення семінарії вирішила жити окремо від матері. Вона завжди вважала, що доросла людина не повинна проживати з батьками. За професією жінка медсестра-масажист. Спеціальність здобула в медучилищі на Херсонщині. З 2005 по 2009 рік навчалася в теологічній семінарії у Львові.

– Працювала індивідуально, бо вважаю, що під час конвеєра втрачається професіоналізм. Правда, після пологів майже не роблю цього, бо і за дитиною треба дивитися, і самій відновлюватися.

Чоловік на даний момент також не працює. Андрій закінчив Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, він магістр психології. У 2007–2008 роках працював у благодійному фонді «Солідарність», потім п'ять років викладав комп'ютерну грамотність для незрячих.

– Працював би й далі, – говорить п. Андрій, – але вже всіх перевчив. Тепер – на біржі.

Зате має час на виховання доньки.

– Фінансово важче, що Андрій не працює, – каже п. Вікторія, – але для дитини це навіть краще. Він дуже багато часу й сил вкладає у виховання нашої донечки. Та й для мене. Нам, незрячим, набагато важче слідкувати за дитиною. Звичайна мати може мити посуд, прибирати і в той же час дивитися за донькою чи сином. А в нас один із дорослих змушений бути тільки біля дитини, а інший – поратися по господарству. Стараємося зі всім справлятися самі, а якщо потребуємо допомоги, то звертаємося до друзів. А їх, дякувати Богу, в нас достатньо. Нам Бог дав церкву і друзів, тому в будь-якій ситуації ми відчуваємо їхню підтримку.

Саме друзі ініціювали збір коштів для придбання квартири сім'ї Нечитайлових. Про це розміщена соціальна реклама в усіх місцевих засобах масової інформації. Зараз вони орендують квартиру.

– Дуже тяжко зняти житло незрячій людині, – ділиться досвідом п. Вікторія, яка жила в цій квартирі ще до одруження. – Мені у пошуку допомогли друзі. А власники цієї квартири досить гарно ставилися до мене, а тепер – і до нашої сім'ї.

– Якраз у тому, що нам важко знайти житло, і проблема. Якби в Україні було, як за кордоном, то знімати квартиру для нашої сім'ї – ідеальний варіант, – говорить п. Андрій. – Та оскільки в нашій країні це вирішило б проблему тільки на кілька років, а там – знову переїзд, то дуже доречна ініціатива наших друзів про купівлю житла.

За словами п. Вікторії, вони знають, що люди жертвують кошти на придбання квартири для їхньої сім'ї, але не втручаються, бо цим займаються їхні друзі. Також друзі вірять, що зберуть коштів достатньо й для проведення хоча б невеликого ремонту. За все це (і за друзів, і за їхню допомогу) молоді люди дякують Богу. У тому, що саме Він турбується про них, вони не сумніваються.

А познайомилися дівчина Вікторія з Калуша і хлопець Андрій із Івано-Франківська в таборі для незрячих на березі Азовського

моря. Після повернення додому Вікторія запросила Андрія на презентацію своєї збірки поезій «Я проливаюсь на сторінках словом». Після того Андрій за допомогою GPS-навігатора став навідувати дівчину з Калуша. І кожен молився.

– Я молився не за себе, – каже п. Андрій, – а за те, щоб зробив її щасливою. Як виявилось потім, Вікторія також молила Бога, щоб їй вдалося зробити щасливим мене. Якщо ревно молитися, то й відносини в сім'ї будуть хороші.

Щодо написання віршів, то, за словами п. Вікторії, пишеться їй не завжди:

– ...У зв'язку з трагічними подіями, які відбувалися в країні 18–20 лютого¹¹, рядки попросилися самі:

Схились на коліна...

Нікого, прошу, не клени.

Молися, благай за свою Україну,

Молитвами гнів огорни...

На думку п. Вікторії, цього всього в Україні не сталося б, якби люди менше нарікали, а більше дякували Богу за все, що послав, і щиро молилися. Вона хотіла б, щоб Україна взагалі ні від кого не залежала, була справді вільна й процвітала як духовно, так і економічно.

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. Вікторія Нечитайлова: «Молися, благай за свою Україну...» / Дарія Ониськів // Дзвони Підгір'я. – 2014, 14 бер. – № 11. – С. 16.

¹¹ Мова йде про одну із найбільш трагічних сторінок в історії відновленої незалежності України, яка сталася в Києві 18–20 лютого 2014 року під час Революції Гідності, що об'єднала людей, які повстали проти насилля, несправедливості, порушення європейських демократичних цінностей і прав людини. У ці дні події розгорталися стрімко й непередбачувано: від мирної ходи – до масових розстрілів, від мирних домовленостей – до нищівної пожежі в Будинку профспілок на Майдані та зупинки руху метро. Під час сутичок 18–20 лютого загинуло 73 мирні жителі (Хронологія трагічних подій Революції Гідності 18–20 лютого 2014 року [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://dn.gov.ua/news/hronologiya-tragichnih-podij-revoluciyi-gidnosti-18-20-lyutogo-2014-roku>).

БОГДАН ОНИСЬКІВ ТАКИ ДОБРИЙ ЛІКАР¹²

Лікаря Богдана в Петранці знають усі: від малого до старого. Богдана, бо народився тут, виріс, звідси пішов виконувати «свій громадянський обов'язок» в Афганістан, а здобувши фах лікаря в Івано-Франківському медінституті, повернувся працювати в рідне село. Звичайно, це в розмові між собою для петранчан він просто Богдан, а при звертанні – Іванович, Богдан Іванович. Бо кожен знає, що ця людина варта пошанівку.

Ні для кого не секрет, що робота медика складна в будь-який час і будь-де, але особливо в сільській місцевості. Та ще в своєму рідному селі. Майже жодного вільного вихідного чи великого християнського свята в сімейному колі (разом із дружиною Світланою виховав трьох синів, має вже двох невісток і онучку). А про спокійні ночі годі й говорити...

Та головний лікар амбулаторії загальної практики сімейної медицини в Петранці Богдан Ониськів з усім цим дійсно справляється. Богом даний талант бути добрим лікарем він реалізовує тут уже з 1993 року. Неодноразово чуєш від односельців: «Який діагноз Богдан поставив, такий підтвердили в районі чи області», «Ти звернися до Івановича, він допоможе». А колишні однокурсники, які нині займають високі посади, кажуть, що з його багаторічною практикою сімейної медицини він би міг бути консультантом того чи іншого загальнодержавного проєкту.

За майже чвертьстолітній період роботи в селі лікар стикався з найрізноманітнішими хворобами, потрапляв у вкрай екстремальні ситуації, які вимагали від нього правильного, мудрого, а основне – вчасного вирішення. Бо саме від цього залежало життя не однієї людини.

Але останній випадок у його медичній практиці, який вразив не просто Петранку, а всю округу, перекрив усі попередні. Простий лікар сімейної медицини в домашніх умовах прийняв благополучно

¹² Авторська версія заголовка: «Цей лікар вартий пошанівку».

роди, які інколи не під силу цілій команді пологового відділення. Ні, це не перші роди в його практиці, а п'яті. Але в останньої породіллі було діагностовано неправильне положення плода – ножне передлежання (та й то не класичне). А роди – стрімкі.

Навіть пересічній людині зрозуміло, що це не просто й наслідків можна очікувати якнайтяжчих. А фахівці добре знають, що в такому випадку, якщо не кесарів розтин, то для полегшення народження дитини необхідно в якнайкоротший проміжок часу виконати ряд послідовних ручних прийомів. Завдяки сучасним засобам мобільного зв'язку Богдан Іванович під керівництвом завідувача акушерсько-гінекологічного відділення Рожнятівської ЦРЛ Ореста Костецького та лікаря-гінеколога Оксани Джус зробив це успішно. Навіть оживив дитину без будь-якого спеціального медичного інструменту. Почувши дитячий плач, Оксана Орестівна здивовано вигукнула: «Невже дитина жива?!». Новонароджена дівчинка (вага – 3 кг 600 г, ріст – 54 см) на грудях матері, яка, на диво, народила без ускладнень чи хоча б подряпин, очікувала приїзду «швидкої». А Богдана Івановича наступного дня на оперативці в райцентрі колеги зустрічали оплесками...

Дівчинку щасливі батьки назвали Марією – на честь Пресвятої Богородиці. Бо якраз у день після Її Різдва народилася. Та й ніхто не сумнівається в тому, що саме Мати Божа й Господь Ісус Христос стояли над породіллею й дитинкою і керували руками сільського лікаря. Адже молилася завжди мати, родина, а вже під час екстремальних родів – у прямому розумінні дві області. Тут – усі рідні та всі сусіди: хто, стоячи в тривозі біля своїх воріт, а хто – в оселях. А на Львівщині, крім родини, до молитви були залучені жінки, які входять до християнського руху «Матері в молитві».

Того дня в автобусі «Калуш-Петранка» говорили: «Такой Богдан добрий лікар...». Добрий – у значенні справжній. Добрий лікар, бо за нього все життя молиться його мати. До речі, теж Марія. Ця тепер уже похилого віку жінка не їсть і не п'є нічого кожної п'ятниці з того часу, як її Богданко після закінчення медичного училища потрапив солдатом в Афганістан.

Довіряють петранчани Богдану Івановичу не лише як лікарю. Вірять, що може багато чого зробити для рідного села. Невипадково ж тричі¹³ віддавали за нього голоси до районної ради.

Валентина КВІТЕНЬ

Валентина Квітень. Богдан Ониськів таки добрий лікар // Новини Підгір'я. – 2015, 30 жовт. – № 43. – С. 1.

НЕЗВАЖАЮЧИ НА ПРИМУСОВІ РОБОТИ В НІМЕЧЧИНІ, МАРІЯ ПІТУЛЕЙ ДОЖИЛА ДО 90 РОКІВ

Із калушанкою Марією Пітулей (у дівочтві – Олійник) познайомилася під час телефонної розмови. Вона як постійний передплатник «Дзвонів Підгір'я» час від часу телефонує до редакції. Домовилися про зустріч. Поріг робочого кабінету переступила жінка поважного віку з ціпком у руці. Під час розмови дізнаюся, що днями їй виповнилося 90 років.

А скільки пережито за ці дев'ять десятик!.. 16-річною дівчиною її забрали від сім'ї та вивезли до Німеччини на примусові роботи. Більш як три роки вона разом з іншими дівчатами із Західної України працювала на фабриці, де виготовляли патрони. Далеко від рідного дому проходила її юність – без родини, без неозорих полів рідного села, без ранішнього пташиного співу, без таких улюблених для кожної дівчини танців і пісень...

– Я росла в багатодітній сім'ї: було нас у батьків шестеро – чотири доньки і два сини. У Сівці Калуській, де народилася, закінчила сім класів. А тоді пішла до школи в сусіднє село Голинь. То були якраз воєнні роки. Одного квітневого дня 1942 року по дорозі зі школи німецькою машиною, не пояснюючи нічого, забрали мене до Калуша. Там уже було багато дівчат з різних сіл, – згадує

¹³ На місцевих виборах, які проходили в Україні 25 жовтня 2015 р., Богдан Ониськів був обраний депутатом Рожнятівської районної ради у четверте.

п. Марія. – Тримали нас у Калуші, доки не зібрали молодь по всій області на цілий ешелон. Про те, куди я пропала, дізналася моя старша сестра, яка працювала в Калуші на мармулядовій фабриці.

Везли цвіт Галичини до Німеччини в товарних вагонах на соломі. Найперше потрапили в м. Лейпциг, а потім – у м. Альтенбург.

Приїзд до чужої країни п. Марії запам'ятався дивним купанням: у Лейпцигу всіх прибулих обливали зі шлангів водою зі змістом якоїсь рідини, що пекла в місцях подряпин. Ця дезинфекція перекрила в пам'яті жінки подальші санітарно-гігієнічні умови: не пам'ятає, де і як примусові працівники вмивалися протягом наступних трьох років.

В Альтенбурзі дівчата із Західної України жили в концертній залі. Такий висновок зробила моя співрозмовниця, бо пам'ятає, що там була сцена, а збоку – невеличка кімната для перевдягання артистів. В одному приміщенні проживало 120 дівчат. Спали на двоярусних дерев'яних ліжках. Марія Пітулей згадує, що разом із нею на примусових роботах у Німеччині були дівчата з Голиня, Завою, Калуша й Галича.

На фабриці працювали в дві зміни. Разом із ними тут були й німецькі цивільні жінки. Українки виробляли продукцію, а німкені готову відправляли. Як згадує Марія Пітулей, останні ставилися до наших дівчат непогано. Цікавилися, чи не голодні, могли поділитися і куском хліба. За свою працю українки отримували 2 марки 50 феників на тиждень.

– На обід і вечерю примусовим робітникам видавали картки. Зранку нам давали гірку каву, без цукру. В обід – три картоплини в мундирах і маленький кусочок м'яса або котлету із жаб. Увечері завжди була зупа з брукви або капусти. Хліб видавали раз на тиждень – 700 г. Нам дадуть, а ми майже відразу його з'їмо. А потім так хочеться хліба.., – продовжує свою гірку розповідь моя поважна співрозмовниця. – Інколи ми ходили недалеко від місця проживання в їдальню. Там можна було за 50 феників купити зупу з капусти й картоплі.

Хотілося дівчатам чогось смачненького, що б нагадувало рідний край. Та коли подруга п. Марії насмілилася підняти біля фабрики яблуко, то була покарана – відсиділа за це в карцері.

Із примусовими працівниками інших національностей дівчата зустрічалися тільки під час обідів. Між собою вони не спілкувалися. Але п. Марії запам'яталися нашивки на рукавах поляків і росіян:

– В українців не було ніяких нашивок. У руських [росіян] писало «Ost». Ми розшифрували цю аббревіатуру як «Остерігайтеся совєцьких товаришів». Поляків впізнавали за буквою «Р».

Із українцями дівчата зустрічалися тільки по неділях. Недалеко від їхнього бараку продавали пиво без карток. То ж хлопці-галичани, які примусово опинилися в сусідніх селах чи містах, приїжджали у неділю в Альтербург, щоб поспілкуватися.

– Говорили багато, згадували рідну землю. Але не співали й не танцювали... Нам не було до того... – каже Марія Пітулей.

Пережила п. Марія й не одне бомбардування. Тоді разом із іншими ховалася або в тунелі під залізницею, куди бігли через поле, або ж у підвалі фабрики.

Визволили українських дівчат американці-негри. Ставилися до них досить гарно. Правда, згадує моя співрозмовниця, після звільнення, примусовими працівниками ніхто не опікувався:

– Залишили нас. Ми не мали ні що їсти, ні що пити. Добре, що поряд був німецький продуктовий склад. Завдяки консервам, які там зберігалися, ми й вижили. А потім нас вивезли в якесь місто, що коло ріки Ельба. Сформувавши ешелон, відправили на Батьківщину.

На моє запитання, чи не було бажання поїхати в інший бік, п. Марія каже, що обговорювали це питання, хотіли емігрувати у Францію. Та подумали, що після всього пережитого їхати в чужий край не варто: не знали мови, не мали грошей... А приїхавши додому, боялися сказати, що були в Німеччині...

У рідне село юна дівчина, яка передчасно подорослішала, повернулася в липні 1945 року. По дорозі додому, під час пересадки в Стрию, в Марії вкрали сумку. У ній були різні дрібнички, в тому числі й фотографії, зроблені під час перебування в Німеччині, тому похвалилася тільки чотирма із них.

– Ці збереглися, бо я їх відправляла своїй найстаршій сестрі Насті, яку примусово забрали в Німеччину восени 1941 року, – коментує, показуючи фото воєнних років, п. Марія. – Вона працювала в бавора під французьким кордоном. Там і залишилася. У 1988 році зробила мені виклик, і я два тижні в неї гостювала. Сестра померла в 2005 році, а перед смертю фотографії віддала мені.

Повернувшись додому в 1945 році, Марія пішла на роботу до Калуша. Влаштувалася офіціанткою у військову їдальню. А знайшла себе у куховарстві. Працювала в їдальнях калуських професійно-технічних навчальних закладів, пізніше – спецшкіл, яким віддала 36 років. У своїй кар’єрі дійшла до шеф-кухаря.

Разом із чоловіком Володимиром збудувала хату на Загір’ї, де мешкає й сьогодні. Має двох доньок. Є два онуки й один правнук. Сім років тому поховала чоловіка. За все пережите в свої юнацькі роки має статус учасника війни. І ще – на все життя залишився знак на коліні: на території фабрики впала в жужелицю. Лікарі чистили без обезболювання і таки залишили зо три ряди чорних камінців.

А детально згадати далекі 1940-і роки п. Марію спонукав лист, який днями надійшов від громадської організації «Міжнародний фонд «Взаєморозуміння і толерантність». До цієї організації звернувся історик з Німеччини Марк Бартушка, який, за дорученням місцевої адміністрації м. Альтенбург, працює у складі робочої групи з вивчення історії міста періоду Другої світової війни. У своєму зверненні німецький історик просить знайти колишніх жертв нацистських переслідувань, які в роки Другої світової були вивезені на територію Німеччини й примусово працювали на промислових підприємствах та в приватних господарствах у м. Альтенбург. Він хоче отримати від них свідчення про перебування в цьому місті.

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. Незважаючи на примусові роботи в Німеччині, Марія Пітулей дожила до 90 років / Дарія Ониськів // Дзвони Підгір’я. – 2016, 11 бер. – № 11. – С. 10.

У ВСЬОМУ ПОКЛАДАЮЧИСЬ НА БОГА...¹⁴

Серед 88 калуських жінок, яким присвоєне почесне звання «Мати-героїня» – учасниця хору УГКЦ Стрітіння Господнього (о. Михайло Бойко), що в Підгірках, Людмила Машталір. Офіційно матір'ю-героїнею пані Людмила стала в 44 роки, а для близьких знайомих вона є нею давно. Адже народила і виховує шістьох дітей: четверо синів і дві доньки. Має вже й дворічного внука.

При зустрічі я побачила привітну, красиву, молоду, доглянуту, впевнену в собі жінку. Як усе встигає?.. Із розмови розумію, що саме допомагає їй у житті. Пані Людмила у всьому покладається на Бога. Віру, впевненість черпає в щоденній спільній молитві, яку запровадила вдома, у церкві в Підгірках, а також – у святих місцях як на рідній землі, так і за кордоном. Двічі була як паломниця в Ізраїлі. До речі, в Кані Галилейській відбулося підтвердження її шлюбу з чоловіком.

– Мене спасає віра. Я ніколи не кидала церкву, – відразу відповіла на мій багатозначний погляд. – Мала дуже хорошого наставника – сусіда Омеляна Пітулея, який вів мене до Першого Причастя до о. Михайла Бігуна. А потім у Підгірках постійно, навіть при вагітності, ходила до храму. Мало хто з моїх знайомих знає, що у мене шестеро дітей. Прикро те, що сьогодні люди якимось дивно сприймають материнство. Багато хто запитує, чи то мої діти, чи прийомні. Ще й перепитують: «Ти сама народила?» Споконвіку жінка народжувала дітей, тішилася ними і дякувала Богу.

– То все згори, – впевнена вона. – Бог дав мені хорошого чоловіка. І Господь мене випробовує, чи я захочу прийняти те, що Він посилає. Чи не відмовлюся. Коли я дізналася про шосту дитину, в голові все переверталось... Але витерпіла, пережила, прийняла...

Хороший у пані Людмили її другий чоловік. Народивши сина й доньку від першого шлюбу, 26-річна жінка після розлучення залишилася без житла. Тому повернулася до батьків у Підгірки. І саме там зустрілася з батьком ще чотирьох її дітей.

¹⁴ Із рубрики «Матері-героїні».

– На перше побачення з нинішнім чоловіком я прийшла з донькою, щоб він знав, що для мене діти – це дуже важливо, – згадує пані Людмила. – І він тоді відповів мені, що це його влаштовує. Роман у всьому мені допомагає. У нашій сім'ї таких понять, як жіноча й чоловіча робота не існує. Ми все робимо разом. Ми звикли до великих сімей, бо в чоловіка вдома було четверо дітей, і я теж із багатодітної сім'ї.

Старші діти Машталірів уже дорослі. А четверо – ще школярі. Тепер пані Людмила поєднує свої домашні обов'язки із вчительською працею, а протягом шістнадцяти років була вдома і матір'ю, і вчителькою одночасно. Пані Людмила виховує своїх дітей і як християн, і як справжніх українців.

А ще на її життєвому шляху час від часу зустрічаються люди, яких вона з Божою допомогою скеровує на правильний шлях.

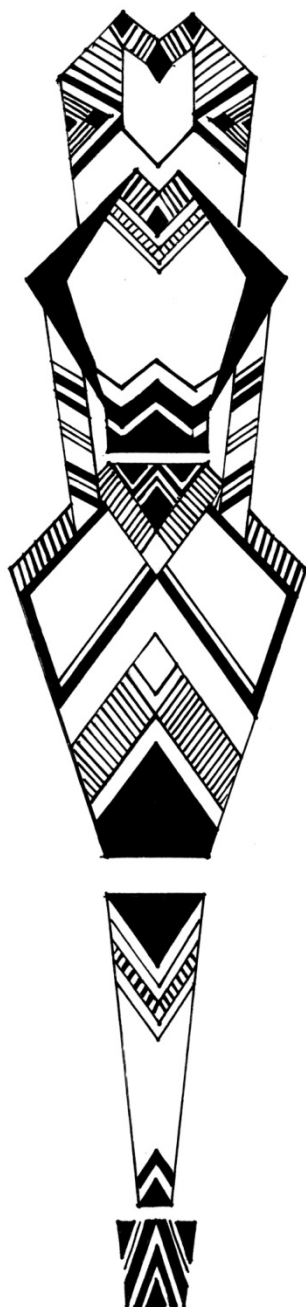
– Яюсь, гуляючи зі своїм маленьким, – розповіла пані Людмила, – зустріла молоду жінку, з якою разом були в пологовому будинку. Вона спішила... на аборт. Я її зупинила і зуміла переконати цього не робити. У неї народилася донечка. Коли через років три помер чоловік цієї жінки, саме ця дівчинка стала надією й розрадою для матері... Звертаюся до всієї молоді: Боже борони робити аборт. Бог дає дитину і дасть можливість її вигодовувати і виховати. Господь допоможе вийти з будь-якої ситуації.

Був у житті пані Людмили і випадок, про який завжди хотіла розповісти широкому загалу, щоб ще раз наголосити на силі молитви:

– Перебуваючи свого часу в калуській лікарні, я проходила коридором. Через вікно в дверях однієї з палат бачу справжній переполох: біля посинілої під крапельницею дитини рідні голосять із відчаєм, а лікарі тільки розводять руками... Я побігла в свою палату, вхопила молитовники до святого апостола Юди-Тадея й до священномученика Миколи Чарнецького (вони завжди зі мною). Дала один у руки матері тієї дитини, інший – бабусі й сказала: «Моліться...». Вклякли обидві... І Бог почув їхні молитви: сталося диво – дитина повернулася до життя!

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. У всьому покладаючись на Бога... / Дарія Ониськів //
Нова Зоря. – 2018, 1 бер. – Ч. 9. – С. 3.

И
Н
Т
Е
Р
Ь
'
Ю

ОКСАНА ТЕБЕШЕВСЬКА:

**«ПРОСВІТА» ПОКЛИКАНА БУТИ БЕРЕГІНЕЮ
УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ І РУШІЙНОЮ СИЛОЮ
ЇЇ РОЗВИТКУ»**

У грудні минає 145 років від часу заснування культурно-освітницької організації «Просвіта». Напередодні ювілею одного з найдавніших громадських товариств розмовляємо із заступником голови Калуського міськрайонного об'єднання «Просвіта», заслуженим учителем України, делегатом IX з'їзду ВУТ «Просвіта», який відбувся 14 вересня цього, 2013, року, Оксаною Тебешевською.

– Пані Оксано, проведіть паралелі: «Просвіта» у минулому і зараз. Чи взагалі у третьому тисячолітті потрібна нам така просвітянська організація?

– Від часу заснування «Просвіта» віддано служила українській ідеї, утверджувала її, була натхненником і безпосереднім учасником великої й довготривалої боротьби за волю і незалежність українського народу. Ви знаєте, що Андрей Шептицький під час святкування 70-річчя «Просвіти» 22 травня 1938 року у Львові освятив новий біло-золотистий прапор організації, на якому були слова: «В силі духа – перемога народу!» Під цим гаслом у XX столітті виросла ціла плеяда героїв, які боролися проти окупантів усіх мастей у лавах УПА, під впливом Церкви і «Просвіти» формувалися моральні принципи й національний світогляд української молоді. Роль товариства у минулому важко переоцінити.

Чи потрібна така організація тепер? Якщо ми констатуємо, що не маємо повносуцної незалежності, що чинний режим нищить нашу національну ідентичність, зазіхає на наші найвищі цінності – мову, культуру, історію, а зараз ще й намагається позбавити нас можливості збудувати вільне правове європейське суспільство, а не зону, то це запитання звучить риторично. У «Просвіти» надзвичайно багато роботи.

– Які завдання, на Вашу думку, є першочерговими?

– Дерусифікація, дерадянiзація, захист державного статусу української мови, вибудовування українського інформаційного

простору (зараз усі найвпливовіші ЗМІ – в неукраїнських руках!), боротьба за українську Україну і європейський цивілізований розвиток.

– Якою, на Ваш погляд, має бути участь кожного просвітянина у виконанні цих дуже важливих завдань?

– Працювати і ще раз працювати. Особливо з молоддю. Піднімати національну самосвідомість. Іти до людей, пояснювати їм, як каже професор Іван Ющук, що незалежність нам була потрібна для того, щоб ми не зникли як народ, що господарем України є українська нація. Кожен має розуміти, що нині владу в Україні захопили олігархічні клани, які руйнують Українську державу, нищать її історичну пам'ять, мову, ведуть нас до колоніального минулого, що у нас відкрито створюються і діють антиукраїнські політичні партії, які так само відкрито підтримують агресивну щодо України політику Москви: хто допоміг їм прийти до влади, хто дозволяє їм так робити?

Просвітяни мають чітко реагувати на антиукраїнські і злочинні дії влади, такі, наприклад, як маємо зараз на Євромайдані.

– Що Ви можете сказати про просвітянські осередки Калущини?

– Найперше хотіла б привітати просвітян міста й району з такою поважною датою, як 145-річчя «Просвіти», та подякувати головам і членам усіх осередків за їхню працю, спрямовану на збереження наших споконвічних традицій, мови, пісні, зміцнення українського духу. Є справді одержимі люди, які, не отримуючи ніяких матеріальних чи якихось інших дивідендів, працюють для громади, а значить для України. Це Ігор Котик, Михайло Гніздовський, Лілія Тимків, Мирослава Вінтонюк, Леся Капець, Наталія Федоришин, Іван Ткачик, Іван Павліха (м. Калущ), Марія Василів (с. Добровляни), Марія Кузик (с. Верхня), Світлана Танчук (с. Підмихайля), Наталія Шевчук (с. Кропивник), Марія Демус (с. Довпотів), Світлана Данів (с. Завій), Леся Красняк (с. Довгий Войнилів), Микола Солдат (с. Голинь), Оксана Багрій (с. Ріп'янка), Наталія Вагилевич (с. Томашівці), Наталія Каруца (с. Завадка), Марія Сікора (с. Кадобна), молодим просвітянам с. Голинь. На

їхньому рахунку – проведення численних патріотичних заходів, акцій, дослідження сторінок національно-визвольної боротьби наших краян, участь у конференціях, конкурсах і т. д.

– Є, звичайно, і труднощі...

– Звісно, є. Ви ж добре знаєте, що масового посвячення себе безоплатній громадській справі нема ніде, що не так багато молоді в «Просвіті», як нам би того хотілося, що наша організація не має змоги оплачувати приміщення, що не маємо сприяння влади у вирішенні цього питання. Але опускати руки не можна. Треба завжди пам'ятати, що «Просвіта» покликана бути Берегинею української нації і рушійною силою її розвитку.

– 29 листопада цього року на сесії обласної ради було визнано Ваші повноваження як депутата обласної ради, обраного від ВО «Свобода» по багатомандатному виборчому округу. Якою бачите свою депутатську діяльність?

– Такою, яка б приносила користь людям. Це завжди було сенсом мого життя.

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. Оксана Тебешевська: «Просвіта» покликана бути Берегинею української нації і рушійною силою її розвитку» / Дарія Ониськів // Дзвони Підгір'я. – 2013, 6 груд. – № 51. – С. 14.

ВОНА ТУТ БУЛА ЗАВЖДИ...

У часі різдвяних свят мені випала нагода поспілкуватися із ігуменею Войнилівського монастиря Пресвятого Серця Ісуса, що на Калущині Івано-Франківської області, сестрою Маркеллою чину святого Василя Великого.

Настоятелька весь час як не в духовних, то у соціальних справах. Того дня, коли ми зустрілися, вона привезла одну із старших монахинь до лікаря.

На Калущині сестру Маркеллу знають не тільки як ігуменю Войнилівського монастиря. Вона досить активно провадить катехитичні науки з войнилівськими, калуськими й негівськими

дітьми, організовує для них денні літні табори, проводить біблійну науку з дорослими.

Дуже спокійна, привітна, усміхнена жінка. Погляд напрочуд умиротворений, бо, як виявилось під час розмови, вона ніколи не розчаровується, а завжди старається з Божою допомогою знайти нові способи, нові шляхи до досягнення тієї чи іншої мети.

– Сестро Маркелло, що привело Вас до обрання такого не надто поширеного серед українських дівчат життєвого шляху? Як Ви розпізнали своє покликання?

– Бог кличе багатьох, але почути Його голос нелегко. Я виховувалася в релігійній сім'ї, яка перебувала в молитві в підпільній греко-католицькій церкві. Розпізнання покликання тривало декілька років. І розпізнала я його в глибокій особистій молитві й бажанні віддати Богові те, чим Він мене обдарував. Я можу співати, танцювати, декламувати, організовувати і вирішила, що все це має бути посвячене Богові. Але я не мала досвіду монастирського життя. На початку 1990-х років до мого рідного міста на Тернопільщині приїхали три монахині. Поспілкувавшись із ними, я зрозуміла, що моє покликання – монаше життя. 9 грудня 1994 року я вперше ступила на подвір'я монастиря у Львові, й відразу моє серце сказало: «Я вже вдома». А коли за мною закрилися двері, то в мене було таке відчуття, що я тут була завжди, а сестри-монахині – моя родина.

– А тепер Ваша родина також і шестеро монахинь монастиря, настоятелькою якого Ви, сестро Маркелло, наразі є.

– Так, у Войнилівському монастирі зараз проживає шість монахинь. Найстаршій – 88 років, наймолодшій – 35. Ми молимося за воїнів, за хворих дітей, за узалежнених від алкоголю, за навернення до віри Христової, за повернення жінки чи чоловіка в сім'ю. Тобто до нас можна звертатися в будь-якій потребі. Варто нагадати, що Войнилівський монастир існує з 1930 року. У той час монахині утримували тут сиротинець. Із приходом радянської влади монастир забрали (монахинь вигнали до стайні без будь-яких умов для проживання). І тільки за незалежної України в 1993 році з Божою допомогою монастир відновив свою місію.

– Сестро Маркелло, Ви досить успішно працюєте з дітьми. Вони з нетерпінням чекають зустрічі з Вами.

– Я ніколи не мріяла про професію вчителя, хоча в школі досить добре навчалася, – говорить сестра Маркелла. – І тільки під час перебування в монастирі мене послали до дітей. Правда, я отримала освіту катехита при Львівській Архиепархії, де була належно підготовлена до такої праці.

Взагалі монаше життя – це служіння Богові й ближньому через євангельські ради убожества, чистоти й послуху. Монаше виховання триває сім років, але це не означає, що всі ці роки поспіль ти навчаєшся. Постійний вишкіл відбувається перші два роки, а потім – місія, тобто вихід до людей. Із волі вищих настоятелів моя катехитична праця поширилась на діаспору українців у Канаді і США. Маючи музичну освіту, на парафії в Канаді організувала дитячий церковний хор. На уроках катехизації об'єднала 70 молодих людей, з якими готувала Свято Матері. А на різдвяні свята ходили з вертепом колядувати.

У 2009 році я повернулася в Україну і з того часу здійснюю служіння у Войнилівському монастирі Пресвятого Серця Ісуса.

– Роботу з дітьми продовжуєте і тут.

– Звичайно. При монастирі діє катехитична школа. Сюди приходять і дошкільники, і школярі. Тепер у цій школі займається 48 дітей. До речі, першими учнями були п'ятирічні дітки. І привели їх сюди батьки.

Четвертий рік працюю в парафії святого Архистратига Михаїла м. Калуша. Тут діє недільна школа. Влітку у цій школі відбуваються 10-денні літні табори «Канікули з Богом». Діти, займаючись інтерактивними вправами, отримують знання про Святу Літургію св. Івана Золотоустого, спільно беруть участь у тематичних годинах, іграх, естафетах. У програмі табору передбачено християнське виховання дитини, формування моральної поведінки учнів. Діти щодень відвідують Святу Літургію, беруть участь у Святій Сповіді, приймають Святе Причастя.

Також у парафії святого Архистратига Михаїла ведуть біблійний гурток для дорослих. Разом із членами гуртка стараємось пізнати Святе Письмо, глибину Божого Слова й Божої волі. Вивчаємо й культуру тих народів, які описані в Біблії для глибшого розуміння Святого Письма. Поки що біблійний гурток об'єднує понад два десятки калушан.

– Сестро, як Вам вдається знайти правильний підхід до нинішніх дітей? Чому діти тягнуться до Вас?

– Вважаю, що успіх моєї катехитичної праці полягає в тому, що я отримала хороший вишкіл у навчальних закладах, а також у повній посвяті дітям і великому бажанні донести їм Бога. Я не є дуже вимоглива до дітей. Сприймаю їх такими, якими вони є. До речі, я не побачила різниці між дітьми в діаспорі й нашими: всі вони цікаві, веселі, відкриті.

Я не ставлюся до дітей «по-дитячому», а спілкуюся з ними, як із дорослими людьми. Ніколи на них не кричу. Завжди довіряю їм і веду діалог. Коли зауважую, що частина дітей уже не може сприймати навчання, роблю музичну перерву.

Успіх також у тому, що я молюся за дітей, до яких іду. Моїм девізом є слова: «Якщо Бог не збудує дім, надаремно трудяться будівничі» (Пс.126,1). Тому й звертаюся постійно до Нього. І ще: свій успіх ніколи не приписую собі, а великій Божій доброті.

– Напевно Вам доводиться працювати і з проблемними дітьми?

– Безперечно. Працюючи з такими дітьми, я бачу, що в більшості випадків вина лежить на батьках. Деякі батьки не знають, як виховувати дітей, як їх дисциплінувати, не знаходять часу для спілкування з донькою чи з сином, не вміють бути терпеливими. І в цьому я вбачаю велику проблему.

Завдяки тому, що я терпелива, виважена, відкрита в спілкуванні, діти відкриваються мені, довіряють. Якщо щось не виходить, то я молюся. Прощу в Бога поради, як вийти з тієї чи іншої ситуації. Інколи були моменти, коли я вагалася, чи варто мені знову йти до дітей, які, здавалося, зовсім не звертали увагу на мою науку. Але тут спрацював ще один девіз: «Як не я, то хто?». Я

стараюсь знайти такий спосіб, щоб діти, до яких я йду, отримали знання відповідно до своїх здібностей. Якщо не бачу результату роботи в групі, тоді працюю з дитиною індивідуально. Це, звичайно, забирає багато часу, але дає результат. Тільки терпеливістю, любов'ю до дитини, молитвою і довір'ям до Бога мені вдається знайти спільну мову навіть із так званими проблемними хлопцями чи дівчатами.

Працюючи з дітьми і молоддю, стараюся бачити їхні потреби. Я добре розумію, що для того, аби був результат виховання і навчання, вчитель повинен бути готовий відповісти на всі виклики суспільства.

Дарія МЕЛЬНИК

Мельник Д. Вона тут була завжди / Дарія Мельник // Нова Зоря. – 2015, 5 лют. – Ч. 5. – С. 5.

ПІСНЯ ДОБРА І ЩИРА ПОТРІБНА У ТАКИЙ ГЕРОЇЧНИЙ ДЛЯ УКРАЇНИ ЧАС

...У рамках туру, присвяченого 40-річчю творчої діяльності, до Калуша приїжджає народний артист України, відомий співак і композитор Павло Дворський. Уже другий рік поспіль він дарує калушанам концертну програму разом зі своїми синами – Павлом-молодшим і В'ячеславом.

Напередодні концерту в Калуші мені вдалося взяти інтерв'ю у метра української естради. Ця розмова для мене була надзвичайно важлива і водночас хвилююча, адже я належу до покоління, яке виростало на піснях «Смерічки», Зінкевича, Яремчука, Дворського.

– Пане Павле, знаю, що цьогоріч із концертною програмою «Горнись до Тебе, Україно!» ви об'їздили не лише всю Україну, але й побували за кордоном. Де саме виступали? Як сприймає світ українську пісню?

– Цей рік дійсно творчий, натхненний, насичений подіями не тільки для мене, а й для моїх синів. 3 січня ми розпочали

гастрольний тур, присвячений 40-річчю моєї творчої діяльності. Саме в 1976 році я вперше вийшов на сцену в складі популярного тоді вокально-інструментального ансамблю «Смерічка». У цьому колективі я виступав разом із Назарієм Яремчуком, Василем Зінкевичем. Із Назарієм, до речі, співав 18 років. Весь час ми популяризували українську пісню – нашу берегиню. Продовжуємо популяризувати її й сьогодні. Де б ми з синами не виступали, всюди наша пісня зачіпає струни сердець глядачів. А дали ми цього року майже сотню концертів. Побували як у Центральній, так і Західній Україні. Проїхалися творчим туром країнами Європи. Мільйони українців нині за кордоном. Як це не прикро, але особливо багато по світі наших жінок-заробітчанок. Ми знаємо, що там наші земляки спрагли української пісні й дуже хочуть зустрічі з нею. Тому ми старалися чи то в Італію, чи в Іспанію, чи у Францію привезти дух рідної землі, рідної молитви, рідної пісні. Ми співали в Римі, Мадриді, Лісабоні, Парижі... Їдучи за кордон, ми ставили за мету нашою піснею об'єднати українців. Сказати, що Україна в нас одна, найкраща.

– Із засобів масової інформації знаю, що зустрічали вас всюди дуже тепло. Співали разом із вами, танцювали...

– Надзвичайно приємно, що в кожній країні на наші концерти приходили не тільки українці. Разом із ними йшли і корінні мешканці. Ми, звичайно, з синами стараємося залучити до свого репертуару твори мовою тієї країни, в яку їдемо. Або ж співаємо українські пісні в перекладі. Скажімо, в Італії я виконував італійською «Нехай тобі розкаже дощ». Але в основному звучить українська пісня. В Мадриді спільно із залом виконували «Смерекову хату», «Червону руту», «Стожари», «За Україну». І, знаєте, виконуючи кожен твір, я бачив небайдужі очі. З яким болем у серці тут співали пісню про Небесну сотню «Ангели Майдану». Співали стоячи... А як гарно зустрічали пісню «Батькова сорочка» у виконанні моїх синів Павла і В'ячеслава. Тому після кожного концерту емоції переповнювали. Наші виступи не завершувалися в залі. Ми виходили на вулицю, а

глядачі очікували нас. Тут ми просто спілкувалися, роздавали автографи, ділилися думками щодо майбутнього рідної країни. Я розумів, що всіх українців, хоча вони далеко за її межами, болить те, що відбувається на рідній землі.

– Може якийсь із закордонних концертів запам'ятався чимось неординарним?

– У Парижі під час першого виступу було дуже приємно, що до нас підійшов Василь Сліпак. Тоді ми ще боролися за визволення Надії Савченко з російського полону. І він підтримував нас. Цей славний українець, який із Парижу спочатку всіляко допомагав нашим воїнам, які воюють на Донбасі, а потім, не зациклюючись на своїй оперній кар'єрі, пішов сам боронити Україну. І коли через деякий час дізналися, що його вбила ворожа куля, ми були гірко засмучені.

– Я не буду запитувати Вас, чи варто у цей важкий для країни час проводити концерти. Бо знаю, що українська пісня постійно була з нашими батьками, дідами-прадідами. Українці співали і в роки воєн, і в мирний час. І в сибірах пісня підтримувала дух українців. Тільки запитаю, як вважаєте, пане Павле, чи скоро вона закінчиться, ця війна?

– Кожна людина живе вірою і молитвою. І ми віримо, що мир запанує на нашій Богом благословенній землі. Молимося, щоб проклятий ворог згинув, щоб ми могли будувати рідну Україну. Бо ще ой як багато в нас роботи... Особливо в духовному плані. І кожен має починати з себе.

У рамках туру мали концерти й на Черкащині, в Миколаєві. І переконалися, що там також потрібна пісня у нелегкий для України час. Вона піднімає людей із колін, у них прозрівають очі. Тому я більш ніж впевнений: пісня добра та щира потрібна саме зараз, у такий героїчний для України час.

– Знаю, що зі «Смерічкою» Ви, пане Павле, бували в Калуші. А от зі своїми синами приїхали до нашого міста вперше рік тому. Видно калуська публіка сподобалася

В'ячеславу та Павлу-молодшому, раз вирішили заспівати у нас і цьогоріч?

– Скажу чесно, калуська публіка сподобалася. Любов до української пісні тут якась особлива. Хлопці так і сказали: «Чудова зала, чудова атмосфера, чому б не поїхати». З великим задоволенням приїдемо до Калуша. Я впевнений, що концертна програма пройде в гарному, піднесеному настрої. Що і ми, виконавці, і глядачі отримають неабияке задоволення від спілкування. Ми привеземо для калуського поціновувача української пісні свої нові альбоми.

– **Думаю, після цьогорічного концерту Ваші сини напевно скажуть – чудова зала. Бо за цей рік у глядацькій залі ПК «Юність», де планується ваш концерт, провели капітальний ремонт. Що взагалі, пане Павле, скажете про Калуш? Ви ж були тут раніше...**

– Звичайно, зміни є. І новобудови зауважив, і центральна дорога відремонтована, і упорядковані сквери та багато іншого, що кидається в око. Зараз усі рівняємося на Європу. То я впевнений, що Калуш – одне з перших компактних українських міст, яке впевнено прямує до Європи.

– **Останнім часом співаєте з синами. Чи важко виступати з рідними? І взагалі, Павло й В'ячеслав тягнулися до пісні самі чи їх спрямовував батько?**

– У нас було так, як у будь-якій мистецькій родині: сини виростили на колінах Назарія Яремчука, Івана Поповича, Іво Бобула, Лілії Сандулеси. У нашій хаті в Чернівцях завжди збиралася культурно-мистецька родина, до якої, крім естрадних виконавців Левка Дутківського та Володимира Івасюка, долучалися й художники. Діти спілкувалися з цими творчими особистостями, набиралися від них творчого духу. Їм є з кого брати приклад і, звичайно, творити щось цікаве своє. Завжди співали, придумували, шукали якісь мелодії, слова. Я брав їх із собою на концерти, де часто за сценою вони повторювали,

наспівували. Обидва закінчили музичні школи. А старший – ще й музичне училище та консерваторію.

Не хочу, щоб мене копіювали. Вони мають мати своє, лише їм притаманне творче обличчя. А втрьох ми робимо родинне тріо. Сини підтримують мене, відчувають усі нюанси моєї творчості, по-новому осмислюють звучання моїх пісень. І тому наша програма різностороння: звучать і ліричні пісні, і лірико-патріотичні, і духовні.

– Які плани у Дворських на майбутнє?

– На наступний рік маємо цікаві запрошення виступити в Канаді, в США. Просять нас приїхати і в Прибалтику та Німеччину. Відвідаємо Таллінн, Ригу, Вінніпег. Тобто хочу проїхатися творчим турне місцями, де свого часу виступали зі «Смерічкою», з Назарієм Яремчуком. Плануємо до своїх концертів залучати інструментальну групу. У ході всієї своєї творчої праці ставимо собі завдання відродження нашої української пісні, бо це – основа, яка тримає кожну націю. Ми маємо берегти свою рідну мову, рідну пісню, культуру. І починати треба з дітей. Якби наша ідеологічна машина працювала в цьому напрямку, якби в роки незалежності більше українських творчих колективів, а не російських, виступали на теренах Східної України, несли своє, рідне, духовне, не було б сьогодні такої ситуації в державі.

– Пане Павле, що скажете калушанам на завершення розмови?

– З нетерпінням чекаємо творчої зустрічі... Сподіваємося на теплий прийом калушан. А ми даруватимемо їм українську пісню, яку називаємо святим оберегом.

Розмовляла Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. «Пісня добра та щира потрібна у такий героїчний для України час» / Дарія Ониськів // Дзвони Підгір'я. – 2016, 2 груд. – № 49. – С. 6.

ЛЮБА ЛИПОВСЬКА:

**«УКРАЇНА МАЄ БУТИ В ТОБІ,
А НЕ НА ТОБІ...»**

«ЛюбАрт» експериментує вже 20 літ

Цього року (2018. – Д. О.) народний аматорський молодіжний експериментальний театр «ЛюбАрт» відзначає своє 20-річчя. Його режисер Люба Липовська вважає, що двадцять – це молодість. Тому впевнена, що театрали-любартівці ще не раз подивують своїх прихильників. «ЛюбАрт» уже має свого постійного глядача: на його вистави приходять як молоді, так і дорослі поціновувачі театрального мистецтва. Саме це режисер вважає за неабияке надбання.

Про те, як був створений «ЛюбАрт» у Калуші, що мали на меті його організатори, чим живе колектив сьогодні, а також про театр як такий – у розмові з його керівником і режисером Любою Липовською.

– Пані Любо, відомо, що на початках театр був створений при громадській організації Союз українок, філію якого Ви очолюєте на Калушині. Що саме ставили собі тоді калуські союзнянки за мету?

– Так, це був 1996 рік. Союз українок тільки кілька років тому відновив свою діяльність. У нас виникла ідея створення, як ми тоді думали, незалежного театру, який би експериментував із сучасними текстами, сучасними ідеями і формами. Перші його кроки були як суто жіночого театру. Ми виграли в американського жіночого фонду «Вінрок інтернешнл» грант на його розвиток. У 1998 році вже були створені дві театральні програми – поетичні вистави за творами українських і світових класиків під назвою «Вкусіть гріховний плід життя» і «Пісні для Лелі». Їх ми представили глядачеві не лише в Калуші, але й у Києві.

– І яка була оцінка в столиці?

– Ми отримали позитивну оцінку критиків. Саме тоді вперше в столичній пресі прозвучала така назва як театр із Калуша «ЛюбАрт». Ось так у Калуші в приміщенні Союзу українок з'явився камерний

сучасний театр. Оскільки тоді спостерігалася величезна прірва у популяризації театрального мистецтва по селах, то у нас була ідея, що театр працюватиме для масового глядача на злобу дня. Нашим драматургом були написані п'єси – комедії про проблеми часу «Форс-мажор» і «Грецький жених». Варто сказати, що Калуш тоді ще був досить активним у відвідуванні театру. Ми мали відповідного глядача, позитивну критику від наших письменників Анатолія Онишка, Василя Ганущака і навіть Юрія Іздрика.

– А коли прийшла ідея створення саме молодіжного театру? Чим це було обумовлено?

– На камерній сцені в союзівці показували ляльковий вертеп для дітей, Миколаївські вистави, постановки повнометражної п'єси «П'ять нещасних днів». Театр набув популярності. Автори отримали премію «Коронація слова». До «ЛюбАрту» прийшло дуже багато молоді та юнацтва. Ми були поставлені перед фактом: необхідно створити молодіжний експериментальний театр.

– Розпочали з «Екстріму»?

– Так. У 2000 році була написана п'єса під такою назвою. У ній розкрили проблеми тогочасної молоді. У текстах ми намагалися передати молодіжний сленг, характер молодих людей. Прочитали п'єсу ентузіастам, які згодилися працювати в театрі. Молоді було багато, і нам прийшлося шукати сцени. Спочатку ми проводили репетиції в ПК «Мінерал». У 2006 році відбулася перша прем'єра молодіжної вистави «Екстрім». Друга наша прем'єра – еко-казка «Прибульці з планети Пластикової пляшки». Та оскільки кількість молодих учасників росла, то потрібна була постійна репетиційна зала. І нас прийняли в РБК, де молодь отримала можливість проводити репетиції в різних форматах. При театрі працювали молоді поети, рок-музиканти, тут був танець, спів. Колектив став експериментувати в сучасних форматах. Це – постановки фантастичної п'єси «Соляний Байкер» і соціальна драма «Антидот».

– А в чому ще експеримент?

– Я думаю в тому, що в «ЛюбАрті» постійно змінюється склад колективу, бо до нас приходять шкільна молодь. Постійні учасники театру Оксана Петрів, Володимир Шпагін, Олександр Галькевич

уже виросли до професійного рівня. Активними учасниками театру нині є Володимир Джавага, Роман Скрипак, Маріанна Микулін, Христина Урда, Роман Якубовський. І молода зміна не відстає: Вікторія Глібко, Ольга Грицак, Дарія Стефанюк, Святослав Кузів, Юля Чура, Евеліна Шинкар, Ксенія Біріна... Список можна продовжувати до безкінечності. Та незалежно від зміни акторів, постановка, скажімо, «Екстріму» в «ЛюбАрті» – постійно діюча.

– Усі напрацювання «ЛюбАрту» були належно оцінені. Колективу присвоїли звання народного.

– У 2008 році нам запропонували подати документи на присвоєння цього звання. З того часу «ЛюбАрт» його постійно підтверджує. А торік ми отримали обласну театральну премію ім. Віталія Смоляка, що також додало нам впевненості, адже калуський молодіжний театр вперше визнали на рівні області.

– А яка саме молодь приходить до театру і що її тут тримає?

– До театру тягнуться діти, в яких є потреба спілкуватися й розвиватися змістовно і творчо. Вони люблять книгу, музику, кіно. Я хочу сказати, що для того, що молодь була в театрі, дуже багато приклалися наші старші союзники. Молоді люди відчують, що їх тут люблять, розуміють, чують. Учасникам театру ми постійно організовуємо поїздки. Вони є учасниками різних фестивалів, де мають змогу поспілкуватися з визначними мистецькими особистостями. Любартівці дуже комфортно себе почувають на фестивалях у Львові та Тустані. Нас запрошують і за кордон, та все впирається в кошти. Також хлопці й дівчата приймають участь у багатьох проектах, за що я вдячна нашій союзниці Уляні Паньо. Бо саме Уляна дуже багато зробила для того, щоб молодь могла побачити світ і зреалізувати себе.

Я хочу наголосити на ось такому: якщо часто говорити про молодь, працювати з нею, мати спільні проекти, довіряти молодим людям, то можна дуже багато зробити. Тому молодь, з якою ми постійно працюємо, дає нам надії на майбутнє. Дуже правильну думку озвучив наш земляк, великий художник Петро Савчин: «України не буде доти, доки ми собою будем встидатися». Ми маємо бути впевнені в собі і формувати у свідомості наших дітей любов до

минулого й повагу до тих і до того, що ідентифікує нас як носіїв національної культури. Україна має бути в тобі, а не на тобі. Дуже легко купити дорогу вишиту сорочку і припасувати до себе. Але дуже складно сформувати особистість із національною свідомістю, гордістю й переконанням.

– Пані Любо, то можна стверджувати, що театр – Ваше життя?

– Я все життя служила театру: в дитинстві я мріяла, студенткою – вчилася, пізнавала театр, викладачем – намагалася передати свої знання і вміння студентам. І нарешті я дозріла до того, що створила театр у провінції. І він зажив, і, думаю, має право на життя. У нас є своя драматургія, але разом із тим ми не покидаємо класику – як українську, так і світову. Цього року ми здійснили подвиг – взяли до постановки п'єсу французького драматурга, класика абсурду Ежена Йонеско «Урок». Прем'єра планується на кінець квітня.

– Знаю, Ви переконані в тому, що театр як такий – це є вагома частина національної культури. А чи спостерігаються зараз якісь здвиги у розвитку театрального мистецтва в Україні?

– Усі цивілізації мали театр. Тому коли оживає театр у країні, це значить, що вона починає жити. Мене тішить, що за багаторічні роки мовчання театру в оці два останні роки театральне мистецтво в Україні дуже активізувалося. У нас утворилося багато нових колективів. Процес пішов дуже активно. Зараз створена Гільдія незалежних театрів і в ній уже зареєстровано 400 колективів. Якщо так справа піде далі, то, думаю, що театр має майбутнє. Хочеться наголосити, що театр – живе мистецтво, яке дуже залежить від глядача. Це є взаємодія, діалог між митцями і народом. Якщо налагодиться цей діалог, театр зможе зробити дуже багато для формування національної культури. Як би це пафосно не звучало, але я вірю в театр, люблю його і заражаю цим інших.

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. Люба Липовська: «Україна має бути в тобі, а не на тобі...». ЛюбАрт експериментує вже 20 літ // Дзвони Підгір'я. – 2018, 30 бер. – № 13. – С. 6.

СЕРГІЙ АНДРУЩАК:

**«ПОПУЛЯРИЗУВАТИ СПІВАНУ ПОЕЗІЮ
СКЛАДНО. ВОНА НЕ НА ШИРОКИЙ ЗАГАЛ»**

Стало відомо, що калуському композитору, аранжувальнику, продюсеру Сергію Андрущаку присвоїли почесне звання «Заслужений діяч естрадного мистецтва України». Інженер за фахом, творча особистість за покликом серця популяризує співану українську поезію на міжнародному рівні. Інструментальні композиції Сергія Андрущака продаються у світових музичних магазинах. Крім цього, він отримує замовлення написати музику до відеофільмів, а також до дитячих мультфільмів із заокеанських країн.

Сергій Андрущак каже, що ця відзнака – то підтвердження правильності обраного ним шляху. Але він не вважає її особисто своєю. Це, найперше, заслуга його батьків, які вчили своїх синів Євгена і Сергія любити рідну землю й робили все для того, щоб діти гармонійно розвивались. А ще – це спільне надбання всіх талановитих людей Калушини, які були поруч у житті, які надихали й спонукали його до творчості.

– У кожної творчої людини бувають у житті моменти, коли замислюєшся, чи правильною дорогою йдеш? А роль моя у цьому скромна – показати кожному, хто до мене звернувся за творчою допомогою чи порадою, що він має в собі величезний потенціал і талант, – говорить він. – Я стараюсь допомогти людині повірити в себе і наполегливо йти до мети. Я вдячний сотням талановитим людям нашого міста і рідного краю за те, що вони своїм бажанням жити і творити спонукали мене до активного творчого життя. Тому ця відзнака – наше спільне надбання. І я не вважаю, що досягнув хтозна-яких висот: я вчуся, чесно і на совість виконую свою роботу, з кожним днем намагаюсь досягнути більшого.

Калушани знають Сергія Андрущака як очільника мистецької агенції «АС», яку він у 1991 році заснував у Калуші разом зі своєю дружиною Тетяною. Основна мета, яку творче подружжя ставило перед собою, – це пошук молодих обдарувань, сприяння їхньому

творчому становленню, популяризація творчості митців Калущини далеко за межами області та країни. За майже три десятки років ця студія виховала сотні молодих митців, десятки лауреатів і дипломантів обласних, республіканських та міжнародних пісенних конкурсів («Золотий Тік», «Доля», «Червона Рута», «На крилах Світязя» та ін.). Мистецька студія досі не має окремого приміщення (діє в квартирі Сергія). На початках працювала на примітивній апаратурі, часто-густо – на позиченій. Щоб щось придбати, Сергій їздив до Польщі на заробітки, мовляв, прекрасно розумів, якщо сам собі не допоможеш, то й не будеш мати. Але трапилася на творчому шляху людина, яка підтримала: за сприяння тодішнього депутата обласної ради Любомира Білоуса була знайдена частина коштів для придбання в мистецьку агенцію музичної апаратури, яка дозволила писати якіснішу фонограму.

– Нині у нас є все своє: вірші, музика, зйомка відеокліпів, монтаж. Це дає можливість популяризувати калуських митців далеко за межами Прикарпаття, – констатує Сергій Андрушак. – Наша мистецька студія завжди стоїть на позиції любові до рідного краю. Ми привертаємо увагу до калуських митців, популяризуємо їх, стараємось сколихнути їхній творчий потенціал.

Як композитор Сергій Андрушак почав творити ще в шкільні роки. На вірші класиків світової літератури тоді були написані пісні, які під гітару він із захопленням виконував на шкільних та інститутських сценах. У час роботи в 1980–1990 роках на посаді заступника директора комплексу закладів культури ВО «Оріана», куди входили «Юність», «Мінерал», «Романтик», «Морська школа», він зрозумів, що працювати з дітьми та молоддю – це його. Тоді в Калуші під його орудою діяли шість різноманітних дитячих вокально-інструментальних і вокальних ансамблів на базі ДБК «Романтик» і СПТУ-7. Дуже болісно сприйняв закриття «Романтика». До речі, єдиний написав замітку про те, хто і для чого забрав у дітей цей дитячий заклад.

У 1990 роках Сергій Андрушак почав працювати з окремими виконавцями.

– Мистецька студія «АС» провадила як композиторську, так і продюсерську діяльність. Також налагодили ми тоді й тісну співпрацю з Польщею. Із Калуша в цьому питанні ми були першопрохідці, – каже Сергій Андрушак. – Я організовував цілі творчі бригади, які виїжджали за кордон: цирк «Молодість» під орудою Мирослава Казіцького, група клоунів у складі Олександра Новосада, Ігоря Мудрика й Володимира Бурка, наш студійний танцювальний колектив, а також окремі виконавці Наталія Концур, Наталія Щурко та інші. Крім творчих бригад, ми тоді добре попрацювали з Аллою Поповою, нині відомою заслуженою артисткою України. Возили ми до Польщі й місцевих бізнесменів, які підписували контракти й укладали угоди з польськими представниками влади і бізнесу. Співпрацю з поляками продовжуємо й нині. Дуже багато мені в цьому допомагає брат, який там живе і активно працює, піднімаючи польську культуру. В нього є свої вихованці-вокалісти, які успішно стають лауреатами міжнародних конкурсів. У свій час він був моїм основним учителем в естрадному житті. Багато в чому завдячую саме йому. До речі, плануємо зробити декілька спільних українсько-польських концертів.

Із часом кількість виконавців, із якими співпрацювала мистецька студія, зростала. Виросла ціла плеяда молодих – Оксана Лісовська, Наталія Папазоглу, Богдана, Галина Івасів, Еліза...

– У кінці 1990-х мені потрапила до рук газета «Дзвони Підгір'я», а в ній – літературна сторінка Ольги Івасів. Тут я познайомився з творчістю місцевих поетів. Я закохався в ці вірші, – із захопленням розповідає композитор, – й почав глибше вникати в творчість поетів Калушини. Співпрацю наладив із п'ятнадцятьма. Серед них – Оксана Тебешевська, Ростислав Михайловський, Галина Бутковська, Володимир Чернописький, Віра Кобринська, Лідія Вовк, Марія Зьомковська, Надія Кбур, Галина Пухта, Наталія Пелехан, Ірина Мандич, Леся Паньків, Роза Вовчук, Володимир Самійленко. На зламі століть ми втілили в життя проект «Пісні Калуша» – видали п'ять компакт-дисків на різну тематику. А на

вірші Михайла Надбережного спільно зі студією «6 секунд» – аудіокасети.

Сергій Андрушак із посмішкою на обличчі згадує своє знайомство з цим поетом:

– Зайшов до мене молодий хлопчина, набурмосений, дивиться з-під лоба й подає мені вірші. Я деякі почитав, а оскільки мені перед тим пропонували створити щось для весілля, то я й випалив: «Напиши щось на весільну тематику». Він сказав «Угу» і, швиденько забравши у мене свої записи, вийшов. Думаю, напише-не напише, хоча б це був залишив. А він приходить через тиждень із готовими текстами – один кращий за інший... І з того часу ми з Михайлом ду-у-же багато напрацювали.

Пізніше Сергій Андрушак разом із деякими поетами Калущини видає так зване творче тріо: пісенні збірки–компакт-диски–відеокліпи. Такі роботи є із поетесою Оксаною Тебешевською, Марією Зьомковською, Лідією Вовк. А Ростислав Михайловський ще й сам заспівав твори на свої вірші, що дуже приємно композитору. Адже, на його думку, поет не просто писав і на цьому зупинився, а продовжував шукати й удосконалювати себе.

Стоячи на позиції любові до рідного краю, в 2010 році мистецька агенція «АС» спільно з громадською організацією «Акцент» провела загальноміську акцію (мистецьке шоу в парку) «Вибирай своє». У ході акції популяризувала місцеві підприємства – «Калуський бровар», «Карпатська кераміка», «Три Бетони», «Валест», «Вінісін»...

У 2011–2016 роках Сергій Андрушак видав три компакт-диски з інструментальною музикою у проєкті «АС Project» під назвою «Crazy Train», «It is Time in a Road», «Magic Wings». У 2013 році він взяв участь у композиторському конкурсі на міжнародному фестивалі в м. Конін (Польща). Його пісня «Pragnienie dziecka», написана у співдружності з польською поетесою, увійшла в четвірку лауреатів серед 116 авторів, які брали участь у конкурсі. У 2014-му разом із польською поетесою написаний гімн Дольного Шльонску (Польща), який кожен бажаючий може послухати в Інтернеті.

– Зараз завдяки інтернету є можливість виходу у всесвітній простір. На окремі наші пісні зняті відео-кліпи, які знаходять своїх шанувальників по всьому світу. Для популяризації творчих надбань Калушини (і не тільки) створений канал as.agencia на «ЮТубі», – повідомив Сергій Андрущак. – Також Інтернет дав мені можливість співпрацювати як композитору й аранжувальнику з відомими світовими музичними магазинами: американськими, англійськими, австралійськими, а також – із пострадянських країн. Останню свою роботу відправляю в Колумбію: це буде аранжування до дитячого мультфільму. Не знаю чи варто про таке говорити, але щось у цьому, напевно, є (сміється. – *Авт.*): чотири десятки моїх авторських композицій закупив один із закордонних стріптиз-клубів.

До речі, в 2011 році Сергій Андрущак на замовлення міської влади написав гімн Калуша (слова і музику), за що був нагороджений срібним значком міста Калуша та іменним годинником. На жаль, каже він, його виконали кілька разів на відкритті засідання сесії Калуської міської ради і свята міста, а потім... забули.

– У мене величезне бажання донести до наших краян, у тому числі й творчих, що всюди добре, де нас нема. Я хочу звернути увагу всіх на те, що все є поруч, не треба шукати далеко. У нас є чимало людей, які спокійно, чесно і на совість роблять свою справу тут, вдома. Дуже добре було б, якби місцева влада більше уваги приділяла співпраці з мистецькими громадськими організаціями й окремими творчими особистостями, адже займаємось однією справою – творимо українську культуру, – наголошує в розмові Сергій Андрущак.

А ще Сергій зауважує, що зараз більшість хоче слухати пісні з якнайпростішим, беззмистовним текстом. Тому популяризувати співану поезію складно. Вона не на широкий загал. Вона – для тих, хто прагне бути інтелігентною всебічно розвинутою людиною.

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. Сергій Андрущак: «Популяризувати співану поезію складно. Вона не на широкий загал» / Дарія Ониськів // Дзвони Підгір'я. – 2018, 10 серп. – № 32. – С. 11.

ІРИНА МЕЛЬНИК:

**«ВЕЛИКЕ ЩАСТЯ ЗАЙМАТИСЯ ТИМ, ЩО
ЛЮБИШ, ТА ЩЕ Й ОТРИМУЄШ ВІД ЦЬОГО
ЗАДОВОЛЕННЯ»**

У ці серпневі дні, коли Україна відзначає День відновлення незалежності, впевнена, що не тільки мою увагу привернули неперевершені образи українок в автентичних строях, які час від часу з'являлися в соціальній мережі «Фейсбук», перехоплюючи подих кожного, хто їх бачив. Мова йде про проєкт «Нація» – українське автентичне вбрання кінця XIX – початку XX століття». І як приємно серед учасниць цього проєкту бачити нашу землячку, калушанку, актрису Національного академічного драматичного театру ім. Івана Франка Ірину Мельник¹⁵.

Днями зустрілася з Іриною. Вона якраз приїхала до батька під час відпустки. Трохи відпочивала в своєму родинному селі Довгий Войнилів. І, звичайно, не оминула Калуш, де проходили її шкільні роки. При зустрічі поговорили про все, що тільки могли. Згадали її дитячі роки в гуртожитку «Берізка», студентські – в місцевому училищі культури і мистецтв, говорили про труднощі, з якими дівчина зіткнулася, переїхавши в шістнадцятирічному віці до столиці, про її акторське життя, про здійснення мрій.

Проєкт «Нація» для Ірини – це нереальні відчуття. Вона представляла автентичний жіночий стрій початку XX ст. села Вербляни Яворівського району на Львівщині.

– Коли я одягала цей давній одяг, то сказати, що я відчувала мурашки по тілі, – це нічого не сказати, – ділиться враженнями від участі в проєкті. – Ти розумієш, що ці строї носили наші прабабусі 100–150 літ тому, що в кожній деталі – енергетика наших предків,

¹⁵ У 2020 р. Ірина Мельник отримала звання заслуженої артистки України (Дарія Ониськів. Ірина Мельник / Мистецька палітра // ТРК Незалежність, 2 жовт. 2020 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=sNtZDi4SsNQ>; Без автора. Акторка родом з Калуша отримала звання заслуженої артистки України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://vikna.if.ua/news/category/kl/2020/09/02/113778/view>).

що в кожному з цих костюмів – душа українського народу. І в тебе такий душевний трепет, що сльози виступають на очах. Це не звичайні костюми – це код нашого роду. І я безмежно вдячна авторці цього проекту, стилісту Ксенії Малюковій, яка, до речі, є власницею цієї безцінної колекції старовинних строїв. І своїй подрузі-актрисі Ксенії Вертинській: саме вона сказала мені про «Націю». Такі проекти потрібні, особливо зараз, щоб ще раз нагадати: Україна прекрасна. Бо українська автентичність – то гармонія і любов у всьому, що нас оточує.

Ірина Мельник у Національному академічному драматичному театрі ім. Івана Франка з 2003 року. Потрапила сюди відразу по закінченні Київського національного університету театру, кіно та телебачення ім. Карпенка-Карого. В її творчому арсеналі чимало ролей у чудових виставах, серед яких «Бременські музиканти», «Едіт Піаф. Життя в кредит», «Три товариші», «Попелюшка», «Мама сказала «Ні»», «Джельсоміно в країні брехунів», «Назар Стодоля» та інші. За 15 років професійної акторської діяльності наша талановита землячка зіграла роль Лізи у «Сентиментальному круїзі» Т. Кандали, синьйори Монтеккі – в «Ромео і Джульєтті» В. Шекспіра, молочницю Аніко – в «Кавказькому крейдяному колі» Б. Брехта, Королівну – в «Котигорошку» А. Навроцького, Моніку – в «Скандальній пригоді містера Кетла та місіс Мун» Д. Прістлі. А також – Оксану в «Урус-Шайтан» І. Афанасьєва, Дівчину – у «В неділю рано зілля копала...» О. Кобилянської, Аделі – в «Я – спадкоємець» Едуардо де Філіппо, Мімі – в «Поміж небом і землею» І. Афанасьєва. Разом із трупкою виступала як на численних українських сценах, так і за кордоном. На вересень готується до прем'єри вистави «Очищення» Софі Оксанен у постановці режисера з Канади Григорія Гладія. Каже, що п'єса важка: дуже психологічна і драматична, але сподівається, що вона, як і інші постановки театру, знайде свого глядача. У Києві вже є свій глядач. А при виїзді в інші міста актори розуміють, що там їх сприймають по-іншому. І їм приємно, що люди хочуть бачити різні постановки. У більшості міст – аншлаги. Інколи за два-три місяці до їхнього приїзду квитки розкуповують.

– Глядач різного віку приходить на наші вистави. І це тішить. І це дуже добре, що наша молодь ходить у театр. А ще вона читає, бо зараз прийнято говорити, що молоді не читають книжок. Я спостерігаю по книгарнях, що це не так. Звичайно, багато хто читає електронні книги. Це теж не зле. Але це не для мене. Традиційна паперова книга має запах...

В університеті Ірині пощастило з вчителем-майстром.

– Ним був Юрій Висоцький, заслужений діяч мистецтв України. Він зумів знайти до мене підхід, зрозумів, що саме моє, – розповідає вона. – Я дуже часто згадую його уроки і безмежно вдячна йому. На третьому курсі на захист дипломної роботи Юрій Пилипович дав мені роль Марусі Чурай. І ця роль привела мене до театру Франка. На роботу мене приймав Богдан Ступка. Богдан Сильвестрович якраз був художнім керівником театру. І це для мене велика честь... Тоді здійснилася ще одна моя мрія. Я думала так: або потрапляю в театр Франка, або повертаюся назад у Галичину. Свою першу роль (Лізи в «Сентиментальному круїзі», режисер П. Ільченко) запам'ятала ще й тому, що це була перша моя співпраця з народним артистом, нашим земляком Богданом Бенюком. Я з ним виходила на поклін. Постійно мені нагадує (з таким притиском): «Ти – Калуш!». Завжди підкреслює, що ми – земляки, Бандерштат каже (сміється. – *Авт.*).

Вступ до театрального університету був першою мрією Ірини Мельник. Причому її мати Марія вірила в неї більше, ніж вона сама. Що ж дівчину, яка росла переважно в селі на Калущині, влітку допомагала по господарству, а школу-гімназію відвідувала міську, привело до столичного театру? До речі, вона каже, що неймовірно любить свою професію. Бо то велике щастя займатися тим, що любиш, без чого не уявляєш свого життя та ще й отримуєш від цього задоволення.

– Коли була маленькою, то дуже любила ходити з мамою на репетиції в районний Будинок культури, що в Калуші. А коли вона привела в гуртожиток на Миколая студентів із виставою, то щось перевернулося в моїй душі, – зі щемом у серці згадує роки дитинства. – Можливо, якоюсь мірою, зараз втілюю в життя мрію

моєї мами. Великий вплив на формування мого світогляду мала бабуся Юстина. Вона співала в церковному хорі, а також на різних сільських святах. Якраз у бабусиній хаті старші люди села збиралися на репетиції. І от ці їхні пісні (і духовні, і народні про кохання, і повстанські та стрілецькі) – це один із найяскравіших моїх дитячих спогадів.

Так що невиннодітково після 5-го гімназійного (9-го) класу, розуміючи, що точні науки не для неї, Ірина пішла вчитися в наше Калуське училище культури на режисерське відділення.

– Із викладачем Любою Липовською ми готували дитячі казки й представляли їх у першу чергу в училищі. І от тут підтвердилося те, що Господь у певний момент посилає нам людей, які підштовхують до правильного вибору. А вже від кожного залежить, чи він зрозуміє цей поштовх, чи скористається ним, – говорить Ірина Мельник. – На другому році мого навчання в училищі до мами підійшла ще її викладачка Надія Грицан і сказала, що мені обов'язково треба йти в театральний інститут. І мама прислухалася до поради Надії Володимирівни. У п'ятій школі я склала екстерном іспити і ми з мамою поїхали до Києва. Пам'ятаю, на творчому відборі я читала байку «Кіт і Киця» (автора не пам'ятаю), із прози – «Чотири Броди» Стельмаха і вірш про Т. Шевченка «Благословенна хай буде година» Б. Лепкого. Я вчила його в училищі з Тетяною Неклюдовою. Пройшла й іспити.

Перший курс для Ірини був дуже важкий. І в першу чергу – психологічно. Ніяк не могла звикнути до шуму великого міста. Рідна тітка, в якій вона тоді мешкала, вечорами водила племінницю до озера... слухати жаб... Зате сьогодні живе на двадцятому поверсі й почувається впевнено і затишно. Правда, спочатку треба було налагодити стосунки із сусідами-офісами поверхом вище: завтра грати денну казку, а тут скачуть-гупають по голові. Порозумілися...

Після відвідин рідного села, Калуша Ірина повернулася в столицю якась розчарована. Не розуміє, чому і сільські, і міські її земляки не дбають про чистоту навколо: кидають під ноги папірці, недопалки, упаковки від соку... «Невже ви не хочете, щоб навколо вас і ваших дітей було затишно, чисто?» – задає риторичне

запитання. Болить її й те, що однолітки вже зранку напідпитку. Прикро, що нема самоповаги й самодисципліни. А ще, вважає, не ті в нас тепер цінності: матеріальне важливіше за те, що в душі. А от від чого їй страшно, це від того, що там, на Сході, йде війна, а тут ти не бачиш навіть розуміння того, що там вона дійсно є... Звичайно, кожен може сказати, що від мене нічого не залежить, щоб щось змінити в країні. А Ірина вважає: якщо кожен на своєму рівні робитиме все для цього, то зрушення будуть. Вона ж зі сцени своєю акторською майстерністю намагається достукатися до людських сердець, відкрити очі, подарувати надію, вселити любов.

Щодо діяльності театрів у Калуші, то акторка столичного вважає це щастям. «Це здорово, що театральне мистецтво розвивається, в тому числі і в моєму рідному місті», – каже вона.

До речі, в Національному академічному драматичному театрі ім. Івана Франка, крім Ірини Мельник, працюють ще двоє калушан: заслужена артистка України Наталія Корпан і випускник Калуської шостої школи Віталій Ажнов. Він потрапив до театру цього року за конкурсом.

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. Ірина Мельник: «Велике щастя займатися тим, що любиш, та ще й отримуєш від цього задоволення» / Дарія Ониськів // Дзвони Підгір'я. – 2018, 24 серп. – № 34. – С. 6.

ОЛЬГА КАЛИН:

**«МОЇ НИНІШНІ ЗАХОПЛЕННЯ НЕВИПАДКОВІ:
Я ВІД МАЛОЇ БАЧИЛА, ЯК МАМА ТВОРИЛА
КОСТЮМИ»**

На урочистостях цьогорічного Дня відновлення незалежності в Калуші увагу багатьох привернули дівчата в авторських вінках калуської майстрині Ольги Калин. Одні були в захопленні від такої краси, інші побачили в них російські «кокошники». Авторка змушена була доводити, що давні українські вінки мали саме такий вигляд.

При зустрічі Ольга Калин розповіла, коли й чому почала плести вінки, як організовує вуличний вертеп, проводить різного роду майстер-класи, мріє, щоб на уроках трудового навчання в школі діти навчилися створювати щось для інтер'єру, для дому своїми руками. І не просто навчилися, а усвідомлювали цінність того, що людина робить сама. І поважали це вміння в інших.

Наразі після здобуття освіти в Калуському коледжі культури і мистецтв, а пізніше – в Прикарпатському університеті пані Ольга вже півтора десятка років займається з дітьми в гуртках Центру науково-технічної творчості учнівської молоді. Причому працює за авторськими програмами. Спочатку була «Екологічна майстерня», яка отримала перше місце в області в одному з конкурсів позашкільників. А нині за авторською програмою керує гуртком «Фітодизайн інтер'єру та ландшафту». Водночас здобуває другу вищу освіту в Дрогобицькому університеті. Хочє стати вчителем трудового навчання, щоб виховати у дітей повагу до зробленого своїми руками.

Ольга Калин походить із відомої творчої калуської родини. Вона – донька художника Ярослава Поташника і хореографа Надії Поташник.

– Мої нинішні захоплення невинні, – каже пані Ольга. – Я від малої бачила, як мама творила костюми. І я їй постійно допомагала. А ще потрапила в сім'ю чоловіка, де теж багато чого робить своїми руками моя свекруха пані Галина. Її заповітною мрією було створити на своїй вулиці (а ми з нею живемо на Гната Мартинця, Загір'я), дитячий вертеп, як це колись робив її батько Василь Нечай. До речі, він не лише організовував вертеп, але й розписував церкви та труни. Саме свекруха подала мені ідею організації вертепу на нашій вулиці. Сценарій ми беремо з Інтернету, удосконалюємо його. А от костюми я роблю сама, дещо допомагає й свекруха.

Ольга Калин постійно у творчому пошуку. Раніше вона пробувала робити всілякі фігурки з повітряних кульок. Потім – подарунки з фруктів.

– Часто мене до чогось нового підштовхують знайомі та друзі. Знаючи мої захоплення, вони замовляють щось таке, чого я досі не робила. Я пробую – виходить. От і вдячна їм, що підказали, – розповідає пані Ольга. – Завдяки знайомим, друзям я удосконалюю себе, шукаю нові образи, нові ідеї. Навіть саму техніку виконання і матеріал, з якого можна щось виготовити. Це дає мені поштовх не сидіти на місці. Мої батьки були у постійному пошуку, і я теж. Усе те, що я роблю своїми руками, приносить мені неабияке задоволення. Задоволення від того, що я себе зреалізую.

Калушани неодноразово чули про Ольгу Калин як майстриню, зокрема в Народному домі «Просвіта» на Загір'ї щороку з нею проходять творчі майстерні з виготовлення писанки. Калуські школярі збираються тут для опанування нової техніки, зокрема пейп-арту і декупажу. Ольгу Калин постійно можна бачити серед дівчат напередодні Івана Купала: вона вчить їх плести вінки з живих квітів.

– Напередодні 25-ї річниці відновлення незалежності України міське управління культури запросило мене взяти участь в етнопоказі «Мода на українське». Я погодилася, хоча для мене це було вперше, – запевняє Ольга Калин. – З 2016 року почала робити вінки, чільця теж на пропозицію управління. Це мене дуже зацікавило. Я переглянула всю літературу, яка є в нашій домашній бібліотеці, про стародавні головні убори. Використовую, звичайно, й інтернет-ресурси, зокрема дослідження «Якою була жіноча українська мода 100 років тому» або «Як виглядали українці 100 років тому». І всі вони свідчать про те, що наші стародавні вінки і були такими високими, які ми презентували на цьогорічний День Незалежності.

Їх Ольга Калин творила разом із працівницею «Мінералу»¹⁶ Надією Кецман. Віночки пані Надії символізують свято Спаса: їх так і називають «Спасівські віночки».

– Коли я вступила до Дрогобицького університету, то розговорилася з однією викладачкою Галиною Ліщинською-Кравець, – продовжує розмову Ольга Калин. – Галина Львівна

¹⁶ «Мінерал» – палац культури у Калуші.

працює викладачем кафедри методики трудового і професійного навчання. Вона – відома українська мисткиня, майстер народної вишивки. Дуже зацікавилася вінками, які я роблю, і запропонувала мені організувати разом із нею дефіле: вишиті костюми Галини Ліщинської-Кравець, а вінки – Ольги Калин. Так що зараз готуюся до цього дефіле. Раніше зроблені мною вінки були зі штучних квітів. А я хочу представити вінки, виготовлені, за давнішими традиціями, – з восковиці й пір'я. Також буду пробувати робити їх із поролону.

Майстриня каже, що всі свої вироби, в тому числі й вінки, переважно робить на замовлення. Та останнім часом задумується над тим, щоб пропонувати їх бажаючим через соціальні мережі.

Попри творчі захоплення, пані Ольга виховує трьох дітей. А вони в неї теж із творчими здібностями. Син Валентин закінчив музичну школу по класу флейти. А ще хлопець танцює у «Веселих гуцулятах». Донька Софійка теж відвідує музичну школу. Вона грає на скрипці. І гарно малює: з дворічного віку не випускає олівця з рук. Мати каже, що в дідуся вдалася та свою хресну, сестру пані Ольги. Найменша – п'ятирічна Діанка – теж любить малювати. До речі, цього року дівчинка вперше брала участь у вуличному вертепі: була колядничкою.

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. Ольга Калин: «Мої нинішні захоплення не випадкові: я від малої бачила, як мама творила костюми» / Дарія Ониськів // Дзвони Підгір'я. – 2018, 21 вер. – № 38. – С. 4.

ПЕРША ДЗВОНОЛИВАРНЯ ФЕЛЬЧИНСЬКИХ БУЛА ВІДКРИТА В КАЛУШІ

Цьогоріч (2018 р.) виповнюється 210 років із часу започаткування в Калуші дзвоноливарні Михайлом Фельчинським. Вона діяла в нашому місті майже півтора століття. Перед Другою світовою війною спілка «Ліярня дзвонів Братів Фельчинських у Калуші» успішно конкурувала з німецькими дзвоноливарними фірмами, хоча ті мали значні державні пільги. Кампани Фельчинських

звучать у Іркутську й Стокгольмі, в Камеруні й Перу. Найбільший із них важить 11 600 кг.

До цієї дати в Калуші видали поштівку, на якій зображено адміністративний будинок дзвоноливарні, що навпроти нинішньої третьої школи. Заплановано також видання буклета, в якому буде описана історія родини Фельчинських. Може побачити світ і каталог дзвонів, які на нині досліджені в Калуському районі. А ще на калушан і гостей Калуша до Дня міста очікує виставка дзвонів у краєзнавчому музеї. Заплановано провести в цьому році наукову конференцію. У Калуші ведуть розмови і про створення у майбутньому музею дзвонів.

Невипадково саме в цьому році вчитель історії Калуської ЗОШ № 4 Світлана Загребельна разом із своєю ученицею Ольгою Левко працювали над науково-дослідницькою роботою «Благовіст рідних кампанів – предмет нашої гордості і похвали (1808–2018)». У ній якраз досліджено дзвоноливарство в Калуші. Ця робота високо оцінена як на обласному, так і на всеукраїнському рівнях. Ольга Левко каже, що працювати над цією темою їй було легко і цікаво, бо розмови про Фельчинських чула постійно в своїй сім'ї. Адже саме її прабабуся Петронеля Гумінілович першою поділилася спогадами про Фельчинських для шкільного музею.

– Нині дзвони Фельчинських із Польщі дивують, захоплюють людей різних континентів. Та мало кому відомо, що ця людвісарська династія зі світовим іменем має калуське коріння, – говорить Світлана Загребельна. – Таємниці довершеності їхніх дзвонів теж народилися в Калуші, бо саме тут вони більше 130 років (із 1808-го по 1939-й) удосконалювали свою майстерність. Прикро, що слава калуських кампанів – у минулому, бо дзвони Фельчинських не просто церковні атрибути чи зразки художнього ливарництва, але й самотутні пам'ятки історії та матеріальної культури. Тому ми хочемо повернути славу калуського дзвонарства. Розпочали з експозиції в шкільному краєзнавчому музеї. Займаємося із учнями пошуками калуських дзвонів, до речі, укладаємо каталог дзвонів Фельчинських на Калушчині й будемо його презентувати на науковій конференції у вересні. А в планах наших – укласти каталог їхніх дзвонів з усієї України.

– **Світлано Іллівно, відомо, що творінням рук Фельчинських рівних не було.**

– Саме так. На першій українській виставці дзвонів у Стрию і крайовій виставці у Львові вони отримали золоті медалі та дипломи. На світових виставках у 1927 році в Парижі, а наступного року у бельгійському місті Льєжі – дзвони Фельчинських отримали гран-прі. До речі, перед Другою світовою війною вироби калуських майстрів були настільки популярні, що їх... підробляли.

– **Навіть так?! А з чого все починалося?**

– Як стверджує Збігнев Фельчинський, власник однієї із двох нині діючих у Польщі дзвоноливарень (у Тацішеві), на початку XIX ст. до рідного Калуша з Німеччини повернувся Михайло Фельчинський, де відкрив свою першу робітню. Постійну майстерню в Калуші він заснував у 1808 році. Працювали в ній декілька поколінь Фельчинських, які виготовляли тут як невеликі сувенірні дзвінки, так і кількатонні велети.

Думку про калуське походження засновника династії поділяє й Людмила Фельчинська з Вільнюса, яка вивчає історію родини. Влітку 2016 року вона була гостею нашого шкільного музею. Версія про калуське коріння Фельчинських імпонує їй нам. Однак п. Мацей та його бабуся п. Валерія, яка народилася в Калуші в українській родині Величків (до речі, власниця дзвоноливарної компанії в Перемишлі з 1959 по 2004 рік), Фельчинські мають із цього приводу іншу думку. Із родинних переказів зрозуміло, стверджують вони, що Міхал Фельчинський походив із Великопольщі (центральної Польщі). До Калуша потрапив, імовірно, з німецькими колоністами на заробітки на знамениті копальні солі. А в 1808 році започаткував фірму, яка займалася відливанням дзвонів. Але так чи інакше, незаперечним є той факт, що перша дзвоноливарня Фельчинських була відкрита в Калуші й успішно працювала в нашому місті 131 рік.

– **Дзвоноливарство стало родинною справою Фельчинських.**

– Так. У 1854 році батькову справу продовжив Михайло (молодший), а таємниці виливання якісних дзвонів і набутий досвід передав своєму синові Францішеку, діти якого Людвік, Михайло, Ян і

Каетан створили спілку «Ліярня дзвонів Братів Фельчинських у Калуші».

Людвік у 1912 році переїхав до Перемишля, де відкрив філію Калуської спілки «Ліярня дзвонів Братів Фельчинських Калуш-Перемишль». У 1939 році до нього з Калуша переїхали брати Ян і Каетан, а також Євгеній із дружиною Валерією (з дому Величко). Вони рятувалися від переслідувань більшовиків. Однак і в Перемишлі розпочалися не найкращі часи – німецькі окупанти закрили дзвоноливарню. У дозволеній новою владою слюсарній майстерні Фельчинські робили підкови.

Восени 1944-го Людвік поновив виробництво дзвонів у Перемишлі. Разом із братом Яном і небожем Євгенієм (сином Михайла) виконували замовлення з парафій у Польщі та інших країнах Європи. Дзвоноливарня в соціалістичній Польщі була не найкращим із усіх можливих видів бізнесу, а дзвони іноді бували «під арештом». У 1955 році комуністична влада націоналізувала підприємство й конфіскувала все майно Фельчинських. Попри це, вже в 1956 році Людвік знову відливав дзвони в селі під Перемишлем у дерев'яній шопі. Через рік Євгенію таки вдалося отримати від влади офіційний дозвіл на повторний запуск підприємства, яке очолив разом із Людвіком. Усе своє життя присвятив родинній справі і Ян Фельчинський.

Михайло Фельчинський після від'їзду брата Людвіка до Перемишля очолив спілку «Ліярня дзвонів Братів Фельчинських у Калуші». Як згадує однокласниця його доньки Ірени Петронеля Гумінілович, Михайло Фельчинський так пильнував роботу, що власне помешкання збудував біля контори і дзвоноливарні віддавав більшу частину свого часу. Вона також згадує, що після Першої світової війни Фельчинські працювали дуже напружено, бо мали багато замовлень: дзвони, зроблені на совість, цінували не лише в Калуші. Попри зайнятість, дотримувалися традицій, не поспішали продавати свій виріб. Від пані Петрунелі ми дізналися, що, за давнім повір'ям, аби дзвін мав добрий голос, треба було пустити у місті якусь небилицю, що й робили Фельчинські перед викінченням кожного великого дзвона. А вже після цього проводили його

випробування. За її словами, це було урочисте, захоплююче видовище, справжнє свято не лише для калушан, а й для запрошених на церемонію гостей із інших країв.

Михайло Фельчинський помер у 1938 році. Дякувати Богу, не бачив, що з його родинною справою зроблять через рік. Як згадує Валерія Фельчинська, на той час студентка Львівського університету ім. Яна Казимира, на похорон Михайла Фельчинського з'їхалась чи не вся околиця. Були римо-католицький і греко-католицький священники, рабин, а похоронна процесія тяглась через ціле місто.

– Відомо, що з приходом у 1939 році «визволителів» у Фельчинських, як і в багатьох галицьких родинах, почалися неабиякі випробування. Саме відтоді в Калуші перестало діяти дзвоноливарство.

– У 1939 році червона «армія-визволителька» реквізувала дзвоноливарню. Дружину Михайла Катажину з доньками Іреною та Ядвігою вивезли в Сибір, де вони перебували до 1946 року.

Після війни ніхто із Фельчинських до Калуша не повернувся. Хоча і в Перемишлі життя родини складалося непросто. Надійно закріпитися на ринку вдалося лише в 1971 році. Тоді Євген із дружиною відкрили нове підприємство ім. Яна Фельчинського в с. Остріві біля Перемишля. Після смерті чоловіка в 1977 році п. Валерія з сином Янушем заснували дзвоноливарну компанію, яка успішно працює й нині. Сьогодні її власники – Януш і Мацей Фельчинські, бо в 2005 році п. Валерія передала свої акції внукові. У резюме, яке керівництво компанії підготувало до 200-ї річниці заснування дзвоноливарного виробництва Фельчинських, зазначено, що за роки перебування п. Валерії на чолі родинного бізнесу (1959–2004) було виготовлено 3780 дзвонів для 2130 замовників із усього світу.

Думаю, варто сказати: як тільки стало відомо, що Україна вільна, у 1991 році п. Валерія із сином Янушем відвідали Калуш. Вони привезли спеціально виготовлений дзвін і подарували його церкві Св. Миколая в Хотіні. До речі, у розмові з о. Дмитром Кишенюком п. Валерія зазначила: «До Калуша маю особливі почуття і дуже шкода, що в місті, де народилося багато таємниць

людвісарського мистецтва Фельчинських, більше не виливають дзвонів».

– Світлано Іллівно, а чи не дослідили Ви разом із Ольгою причини довговічності й успіху родинної справи Фельчинських?

– Я вважаю, що відповідь на це запитання ми знайшли в одному інтерв'ю Збігнева Фельчинського: «Ливарництвом займаюся з 1981 року, коли після закінчення студій взявся за прадідівську справу. На превеликий мій подив, виявилося, що в мене вроджений хист до виливання дзвонів. Під пильним наглядом батька я опанував усі цехові таємниці. Працюємо за дуже давньою родинною методикою. Ми єдині в країні виплавляємо дзвоновий матеріал у шахтних печах. Не користуємося ніякими вимірювальними приладами. Температуру визначаємо на око, на слух і за кольором. Дзвони, які я творю, викликають у моїм серці щось значно більше, ніж просто симпатія. І вони це, либонь, відчують, бо віддячують чудовим звучанням». А ще, як на мене, дуже важливими є причини довговічності й успіху родинної справи, які визначив Януш Фельчинський. Першою є віра. Кожне наступне покоління Фельчинських свято вірило, що робить свою справу не заради отримання прибутків, дипломів чи медалей, а для іншої слави – Божої. Ця віра є фундаментом, на якому Фельчинські вибудували історію родини, основою їхньої діяльності. Друга причина є наслідком першої. Покликання родини – виливати дзвони і, незважаючи на негаразди та перешкоди, докладати всіх зусиль, щоб своєю працею примножувати славу Божу. «Радість і задоволення наших замовників у всі часи були найвищою платою за докладені зусилля. Для нас немає кращих і гірших клієнтів. Із однаковим благоговінням ми виготовляли дзвони для папи Іоана Павла II і для найменшого села, якого навіть немає на карті. Тому, що це – покликання, а не серійне виробництво. Це справа, в яку вкладаємо серце і душу», – наголошує пан Януш. І я більше не маю що до цього додати.

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. Перша дзвоноливарня Фельчинських була відкрита в Калуші. Їй успішно працювала в нашому місті понад 130 років / Дарія Ониськів // Дзвони Підгір'я. – 2018, 20 квіт. – № 16. – С. 11.

К
Р
А
Є
З
Н
А
В
Ч
І

С
Т
А
Т
Т
І

ЗА СИНЄЄ НЕБО, ЗА ЖОВТЕ КОЛОСНЯ, БОРОТИСЯ ТРЕБА, ЩОБ КРАЩЕ ЖИЛОСЯ...

Таким був рефрен пісні, музика з якої стала позивними радіо «Державність» Калуської райдержадміністрації. Його перша передача вийшла по проводовому мовленню Святвечірньої пори 6 січня 1993 року, рівно двадцять років тому. І відтоді аж до повного занепаду проводового мовлення щосередини і щонеділі, а згодом, як того вимагав графік, відведений місцевому радіомовленню Українським радіо, в понеділок, середу і п'ятницю вранці його незмінний редактор і ведуча Віра Перегіняк приходила до наших осель, знайомила з головними подіями, цікавими людьми.

Двадцять років для історії всього якось мить, а для людського життя, погодьтеся, не так уже й мало. Тим паче, що роки ці були роками перемін. Про те, як творилося радіо «Державність» розповідає його редактор, журналіст Віра Перегіняк.

– Це будуть, мабуть, найприємніші спомини. Ще й донині пам'ятаю свою першу радіопрограму. Вона вийшла 6 січня о 21.30, коли українські родини колядували за святковим сімейним столом, величаючи народження Сина Божого. Із приймачів вперше після років войовничого атеїзму прозвучало християнське різдвяне вітання «Христос народився!». І далі розповідь про Різдво, колядки від професійних виконавців. Відгуків було надзвичайно багато.

Наша перша програма була записана на редакційних магнітофоні та бабіні за участю редактора радіо «Дзвони Підгір'я» Світлани Кочмарчик. Я лише віднесла бабіну на центральну пошту, з радіовузла якої транслювалися програми місцевого радіо. Допомігав мені на початках практичними порадами колишній редактор місцевого радіомовлення Ярослав Кубрак.

Наступна програма, також вечірня, уже прозвучала в прямому ефірі з центральної пошти. Вона була присвячена стрілецьким і повстанським пісням. А допомігав мені її творити інженер Михайло Струтинський. Я й понині в боргу перед цією прекрасною

людиною. Адже не лише тоді, а й згодом він не раз залишався після роботи, аби ми проводили якісні зустрічі в прямому ефірі, поєднуючи розповіді із відповідями на телефонні дзвінки слухачів. Михайло Іванович технічно бездоганно забезпечував усю програму. Принагідно хочу подякувати сьогодні черговим радіовузла Тетяні Андріїв і Марії Ковальчук, своїм першим і вимогливим слухачам, а також директору Богдану Косіву.

Мій тодішній маленький кабінет, який водночас слугував за студію, на четвертому поверсі райадміністрації був свідком народження нових програм, зустрічей із цікавими людьми. А таких було дуже багато. Згадаю кількох, які найбільше запам'яталися. Гостем був відомий місіонер із Аргентини о. Августин Діткун, на проповіді якого так чисельно збиралася в церкві Архистратига Михаїла калуська громада. Або ще один місіонер, брат Іван Куріль, новичанин, який теж, перебуваючи на чужині, проповідував слово Боже, велич терпінь, знав багато мов, писав філософсько-теологічні праці італійською та іспанською, стремив на рідну землю. І тут, у Калуші, вирішив сам понести терпіння за Україну. Попросив зробити конче необхідну операцію без знеболення. Не так то легко було добитися дозволу на неї, адже чоловікові було уже 70. Такий дозвіл дало Міністерство охорони здоров'я. Розповідав брат Іван, як увечері напередодні госпіталізації вклякнув на молитву і щиро попросив Господа, аби послав йому добрих лікарів. А наступного дня вранці ноги самі понесли його до кабінету Василя Питлика. «Докторе, ви маєте мені робити операцію, так Господь повелів», – сказав людині, яку вперше бачив. Згодом, коли операцію в Калуші, проведену хірургами Іваном Приймаком і Василем Питликом, записану на відео, переглянули відомі фахівці за кордоном, наших лікарів визнали знаменитими, а їх руки золотими. Недарма обидва – заслужені лікарі України.

Саме в цьому кабінеті записували ми разом із отцем-деканом Михаїлом Бігуном «Хресну Дорогу», котра звучала в радіоефірі в часі Великого посту того ж таки 1993-го.

Тут мені вперше довелося брати інтерв'ю у високопоставленої духовної особи – єпископа з Торонто Владики Даниляка. У цьому кабінеті розмовляли із дисидентами Михайлом Горинем і В'ячеславом Чорноволом, жінкою-легендою Славою Стецько, народними депутатами України Михайлом Голубцем і Володимиром Мулявою. Відомий співак, один із засновників і соліст гурту «Соколи», виконавець незабутніх пісень «Все від Бога», «Рости, рости, черемшино» Іван Мацялко був приємно здивований, записуючи інтерв'ю, що це ми робимо одним японським магнітофоном, ба, навіть без мікрофона. І в знак вдячності за працю подарував до нашої фонотеки свої нові пісні. А потім на «Лемківській ватрі» у Польщі Мацялко впізнав нас і нагадав, що саме в Калуші дізнався, що автором пісні «Рости, рости, черемшино» є Михайло Дяченко із Боднарова.

Пригадується і ще один приємний випадок, коли німецькі друзі калушанина Юрія Москаленка подарували диктофон. То був справді королівський подарунок. Я змогла давати живий голос із урочистостей. На Великдень записала гаївки. А наступного дня діти вже декламували в ранковому ефірі. Саме завдяки подарованому диктофону змогла у всій повноті подати атмосферу з дня села в Мостищах, де тоді відкривали пам'ятник Кобзареві. На святі були уродженці села – гості з далекої Канади. Вони все фіксували на фотоплівку. А одну із світлин через кілька місяців привезла із Канади директор «Бізнес-центру» Марія Пасічник.

Подарована техніка допомогла мені записати інтерв'ю із першим космонавтом незалежної України Леонідом Каденюком у третій школі, майбутнім Президентом України Віктором Ющенком у Старому Угринові, із сестрою Провідника ОУН Володимирою Давидюк у Стрию.

Валентина КВІТЕНЬ

Валентина Квітень. За синєє небо, за жовте колосся, боротися треба, щоб краще жилося... // Дзвони Підгір'я. – 2013, 4 січ. – № 1. – С. 10.

ШЕВЧЕНКО В ЖИТТІ ЛІДІЇ ІВАНИЦЬКОЇ¹⁷

Цьогоріч світова громадськість відзначає 200-ліття від дня народження Т. Г. Шевченка. До кожного із нас Шевченко приходить по-своєму: хтось його поезію ввібрав із молоком матері, комусь про нього розповідали та читали його твори батько й мати в дитинстві, хтось познайомився із шевченківською поезією в дитячому садку чи школі. Про свого Шевченка, про те, ким є Великий Кобзар для неї, на сторінках «ДП» сьогодні поведе мову Лідія Іваницька¹⁸.

Лідію Романівну калушани добре знають як учителя, як завідувачку, а пізніше – наукову співробітницю музею-оселі родини Івана Франка в Підгірках. Музею-оселі жінка віддала два десятки своїх років, збирала його експозицію, запрошувала сюди різноманітних гостей, організовувала наукові конференції, словом, жила ним. Ця жінка багато чого пам'ятає, скажімо, як у 1941 році в Надвірні, де тоді проживала їхні сім'я, німці розстрілювали євреїв, як у Карпати прийшли ковпаківці (сім'я мала дачу в Осмолоді, саме там дівчина бачила їх) тощо.

То хто ж у потоці багаторічної життєвої інформації для Лідії Романівни Шевченко?

– Я виросла в родині, де шанували Тараса Шевченка. Любов до його творів прищепив мені батько ще у ранньому дитинстві. Я дуже часто ходила з ним у сусідні села, і дорогою батько читав мені напам'ять «Гамалію», «Гайдамаки», «Катерину». Вірш «Гамалія» дав мені зрозуміти, хто такі турки, османи. Завдяки цій поезії уже в ранньому дитинстві я знала про протоку Босфор, знала, що «скутара» – це тюрма в Стамбулі, де тримали українців.

¹⁷ Скорочено.

¹⁸ У 2020 р. калушанка Лідія Іваницька стала лавреаткою обласної просвітянської премії ім. Марійки Підгірянки в номінації «Просвітянська діяльність» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://kalushnews.city/read/events/105374/lidiya-ivanicka-ne-rozumiyu-chomu-diti-teper-ne-lyublyat-chitati->

Із раннього дитинства чула вдома й пісні на слова Шевченка. Мій дідусь усе співав «За байраком байрак»...

У дитинстві п. Лідії часто розповідали про гайдамаків. В її пам'яті назавжди залишився спогад про один випадок.

– П'ятирічною я їхала потягом із Долини до Калуша зі своїм вуйком, материним братом. Поряд із нами сидів поляк. От він і запитусь, як мене звати. А я йому випалила: «Штуняк Ліда-гайдамачка». Що тут почалося: поляк так сварився з вуйком, мовляв, як виховуєте дитину... А недавно до мене підійшла внучка-десятикласниця: треба написати твір на тему «Як ти ставишся до Яреми?» Так-от я їй пояснила: якби не гайдамаки, то не було б ні Січових Стрільців, ні Української Повстанської Армії.

У 4 класі Ліда навчалася у селі Дуба, що на Рожнятівщині. До того часу дівчина прочитала весь «Кобзар».

– Вчителька на уроці повідомила, що будемо вивчати вірші Шевченка. Яке ж було моє здивування, коли ніхто із дітей не знав, хто це такий. Тоді я встала й розплакалася: «Як можна не знати, хто такий Шевченко?!» І розказала про нього, а от, що саме, не пам'ятаю. Це я тепер розумію, що йшов 1949 рік і в селі під час війни не всі батьки могли дозволити собі читати дитині Шевченка. Того ж року в руки мені попався «Кобзар», виданий у Радянському Союзі. Я відразу почала шукати вірш «Розрита могила»...але, на моє здивування, він там не був надрукований. Та я знала його напам'ять. До речі, він, як і вся поезія Шевченка, актуальний і нині:

*Світе тихий, краю милий,
Моя Україно!
За що тебе сплюндровано,
За що, мамо, гинеш?*

Якось, проживаючи в Дубі, Ліда з сестрою та вуйком побігли на інший бік річки збирати суниці. На одній із галявин росла велика груша. Коли діти, збираючи суниці, наблизилися до неї, то побачили під грушею звитий синьо-жовтий прапор.

– Прибігли ми додому, а я відразу кричу: «Бабцю, Україна буде!» Бабця сказала: «Тихо-тихо». Наступного дня цей прапор уже був вивішений на сільській раді.

У 1975 році Лідія Романівна як класний керівник одного із класів Калуської шостої школи поїхала з учнями на екскурсію в Ленінград.

– Обійшли ми всі видатні місця, музеї. Випадково на вулиці нас зустрів чоловік, який, почувши, що спілкуємося українською мовою, порадив піти в музей-квартиру Шевченка при Академії мистецтв. Тут Шевченко проживав в останні роки свого життя. У цій квартирі Великий Кобзар і помер. Одна маленька кімнатка і ще менша – кімната-антресоль. Музей тоді був дуже бідний: кілька картин Шевченка на другому поверсі, мольберт. Але сама атмосфера переносить у ті останні роки перебування в ній Великого Кобзаря. До речі, цей музей-квартира не внесений у жоден каталог.

...– Питаєте, хто для мене Шевченко? Це великий українець. Його твори актуальні і нині. Вони дають відповідь на чимало важливих для країни запитань. Хто ми такі? Чиїх батьків ми діти? Чому так ставалося, що ми втрачали нашу державу протягом століть? Хто такі наші сусіди? Яке їхнє ставлення до нашого народу? Чому? На всі ці запитання у Шевченка є відповідь, – наголосила Лідія Іваницька. – Хочу завершити словами Дмитра Павличка: «Тарас Шевченко будив українську націю, а Іван Франко її виховав».

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. Шевченко в житті Лідії Іваницької / Дарія Ониськів // Дзвони Підгір'я. – 2014, 21 бер. – № 12. – С. 16.

НА РОГАТИНЩИНІ ВІДЗНАЧИЛИ 100-РІЧЧЯ ЗАГИБЕЛІ ТУРЕЦЬКИХ ВОЇНІВ

У рамках заходів, приурочених до 100-річчя загибелі турецьких воїнів на території Західної України у Першій світовій війні, 20 травня земля славної Роксолани приймала високих гостей. Того дня в село Лопушня та місто Рогатин прибула делегація на чолі з послом Туреччини в Україні.

У цьому селі на місці масового поховання своїх співвітчизників турки встановили меморіальний комплекс. Османські воїни, які загинули на території Львівської, Тернопільської та Івано-Франківської областей, поховані на шести турецьких кладовищах, що знаходяться в цьому західному регіоні.

Посол Турецької Республіки в Україні Йонет Джан Тезель, згадуючи героїв османської армії, які загинули на Галицькому фронті, подякував українцям за те, що добре ставилися до османських воїнів 100 років тому, й за те, що підтримували їхні могили в радянський період. Адже лише до 1939 року турки мали можливість відшукати місця загибелі воїнів і встановити пам'ятники. А в роки Радянського Союзу відвідувати їхні могили не могли. І тільки з відновленням Україною незалежності вони знову зайнялися упорядкуванням могил загиблих співвітчизників.

– Цього року ми відзначаємо 100-у річницю загибелі приблизно восьми тисяч османських солдатів у боях проти Російської імперії. Вони були необхідною підтримкою Австро-Угорщини й Німеччини на Галицькому фронті під час Першої світової війни. На їхню честь на Заході України було встановлено шість пам'ятників. Український народ пам'ятає мужність і самопожертву османських воєнків. І це зміцнює дружбу між Туреччиною та Україною, – констатував посол.

Йонет Джан Тезель наголосив на тому, що було б добре не воювати зовсім. Та, на жаль, і Україна, і Туреччина нині дуже добре розуміють, що таке війна.

Пам'ятати про полеглих воїнів кожен турок вважає своїм обов'язком, як і те, що має забезпечити, щоб вони лежали на цих землях у спокої. І такі пам'ятають. Бо ж просто так не з'їхалися б до Галичини на триденні заходи (розпочалися 19 травня у Львові з тематичної наукової конференції) як представники влади, так і бізнесмени та молоді люди, які навчаються у вишах всієї України. І не просто пам'ятають, а знають свою історію, знають традиції й пісні. Це підтвердили і представники старшого покоління сусідньої країни, і молоді хлопці під час урочистої церемонії в Лопушні та на центральній площі Рогатина.

У районному центрі турецька молодь у натовпі рогатинців активно підспівувала твори, які виконував Османський військовий оркестр «Мехтер», який спеціально приїхав у Галичину на відзначення. До речі, цей оркестр створений ще в XVI столітті. Музика «Мехтера» дала поштовх європейцям для створення своїх військових оркестрів. Крім того, його музика вплинула на твори таких відомих композиторів, як Моцарт і Бетховен. Нині цей творчий колектив налічує сім десятків учасників. У його арсеналі по три різні музичні інструменти. На піку творчої діяльності військового оркестру було по 12 різних інструментів.

Як рогатинців, так і мешканців Лопушні зацікавили автентичні костюми учасників оркестру. І дітлахи, і дорослі залюбки фотографувалися з ними.

Заходи пам'яті загиблих воїнів проводилися Посольством Турецької Республіки в Україні за сприяння Генерального штабу Збройних Сил Туреччини, Міністерства культури і туризму Туреччини та за підтримки Міністерства культури України, Львівської ОДА, Львівського національного університету ім. І. Франка та редакції військово-історичного журналу «Цитадель».

Довідка. Галицький фронт на початку Першої світової війни був відкритий союзниками Німеччиною та Австро-Угорщиною проти Російської імперії. З 26 серпня по 11 вересня 1914 року проходила перша Галицька битва після окупації Росією частини Західної України. Після програву Австро-Угорської армії під контроль Росії потрапили Львів і Східна Галичина. Трохи пізніше землі були повернуті під контроль союзних військ за підтримки німецької армії, проте російські сили продовжували домінувати на фронті. Тому було вирішено зміцнити фронт у Галичині турецьким військовим корпусом. 22 серпня 1916 року на Галицький фронт були послані 19-та й 20-та Османські дивізії 15-го корпусу. Турецькі війська, перебуваючи в Галичині більше року, приймали участь у всіх операціях і військових кампаніях проти росіян. Османські війська втратили тут близько восьми тисяч своїх воїнів.

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. На Рогатинщині відзначили сторіччя загибелі турецьких воїнів / Дарія Ониськів // Дзвони Підгір'я. – 2016, 27 трав. – № 22. – С. 2.

НАДВІРНЯНСЬКА ДЕЛЕГАЦІЯ НА КАЛУЩИНІ

Минає 75 років розстрілу гестапівцями учнів торгівельки

...Калушину відвідала делегація з Надвірнянщини. Метою поїздки було відвідати місце розстрілу в 1943 році їхніх земляків – 12 членів ОУН, учнів філії торгівельної школи, яка діяла тоді в селі Сливки (нині Рожнятівського району). 75 років тому на велике християнське свято Введення до храму Пресвятої Богородиці гестапівці розстріляли їх у Новиці всього за кількасот метрів від нинішньої церкви Преображення Господнього.

До складу делегації входили в основному члени літературної студії «Бистринь», яка понад десять років діє при надвірнянській районній газеті «Народна воля». Були й дві племінниці колишніх розстріляних німцями (правда, невідомо, де саме). Зініціювала поїздку Людмила Трачук, яка досліджує події, пов'язані із розстрілом німцями її земляків. А повідомила їй про розстріл надвірнянців у Новиці калушанка Лідія Іваницька, родинні корені якої походять із Надвірної і яка добре відома як завідувачка музею-оселі родини Івана Франка в Підгірках.

Тему трагічних подій, які сталися в Новиці 4 грудня 1943 року, у ЗМІ вперше підняла уродженка Новиці, журналіст Віра Перегіняк на шпальтах газети «Дзвони Підгір'я» чотири роки тому у статті «На Введення – річниця розстрілу в Новиці» (див. «ДП» №50 від 12 грудня 2014 р.). До речі, цього року її передрукувала «Народна воля». Правда, з деякими коментарями авторки, а також зверненням зголошуватися, якщо хтось хоча б щось знає. Бо ж невідомо жодного імені розстріляних.

Дорогою до Новиці надвірнянська делегація побувала в музеї-оселі родини Івана Франка в Підгірках. Відвідавши Новицю, і в першу чергу свіжорозписану церкву Преображення Господнього, надвірнянці були приємно здивовані і вражені тим, що тут традиційно на свято Введення до храму Пресвятої Богородиці відправляють панахиду пам'яті за розстріляними їхніми земляками.

Вони також отримали нагоду почути, що сталося, з вуст очевидця – 89-річного новичанина Миколи Осколіпа. Тоді йому було 14.

Побували надвірнянці і в Добровлянах, де на місцевому цвинтарі перезахоронені тлінні останки українських патріотів. Місцевий священник о. Дмитро Сурак відправив панахиду. А освітяни і просвітяни запросили гостей у Народний дім на тематичну програму, присвячену 150-річчю «Просвіти», 76-м роковинам створення УПА та 75-річчю розстрілу учнів Калуської торгівельки.

Члени делегації здивовані, чому аж на Калушині були розстріляні їхні земляки. Як дізнаємося зі статті Віри Перегіняк, німці мали намір зробити це у Сливках, куди й прямували машини. «Однак, – пише вона, – 4 грудня 1943 року з самого ранку у Новиці падав сніг. Близько полудня центральною дорогою села загуділи два тягарові авто, вкриті брезентом. Під самою горою, якраз навпроти місцевої волосної управи, машини почали буксувати. Свіжий сніг робив під колесами справжню ковзанку. Машини зупинилися. Вийшов офіцер, наказав розвантажуватися. За ним повистрибували гестапівці з кількома собаками. Постояли, офіцер щось знову скомандував і кілька гестапівців із собаками пішли догори. Решта стали у півколо біля однієї з машин, з якої стрибали хлопці із зав'язаними назад руками. На їхніх грудях гойдалися таблички. Дехто був лише у спідній білизні. Перевели через дорогу і почали прив'язувати до придорожніх слив.

Один із в'язнів вирвався, спробував тікати. Із розгону вистрибнув на паркан волосної управи. Автоматна черга зупинила його. Простите кулями тіло сповзло на землю. А в той час із церкви згори вже гонили людей. Ламаною польською мовою один із гестапівців сказав, що зараз цих націоналістів розстріляють і так буде з кожним, хто повстане проти німецької влади. Із гурту заарештованих почулося: «Слава Україні!». Більше, окрім пострілів, ніхто нічого не чув. Хіба що схлипування жінок, які розходилися після побаченого. Гестапівці почекали, поки люди розійшлися. А тоді завантажили тіла на авто, розвернулися й поїхали на Калуш. Однак, як згодом з'ясувалося, в Калуш одразу

не поїхали. У сусідніх Добровлянах звернули на Підмихайля. За селом скинули жертви у шанц. Снігом припалі тіла лежали там ще деякий час, а потім добровлянські відчайдухи викопали неподалік яму і поховали патріотів, помолилися за їхні душі».

У 1995 році зусиллями калуського «Меморіалу» (тоді його очолював Олекса Грабчук) і добровлянців цю могилу розкопали й тлінні останки молодих хлопців перезахоронили на місцевому цвинтарі. На могилі громада села поставила великий хрест, стилізований під березовий. Такі клали колись воякам УПА. Надвірнянська делегація була приємно подивована тим, що і в Новиці, і в Добровлянах із такою пошаною ставляться до пам'яті про їхніх земляків.

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. Надвірнянська делегація на Калущині. Минає 75 років розстрілу гестапівцями учнів торгівельки / Дарія Ониськів // Дзвони Підгір'я. – 2018, 19 жовт. – № 42. – С. 4.

ПОЛЮБОВНИЙ СУД І БОКСЕРСЬКА СЕКЦІЯ ПРИ КАЛУСЬКІЙ «ПРОСВІТІ»

Люблю поспілкуватися з людьми старшого покоління. Від них постійно почуєш щось цікаве. Особливо на тему, як то було колись... Нещодавно розмовляла з 94-річним корінним калушанином Терентієм Сімківим. Містяни добре знають його як старшого брата при церкві св. Архистратига Михаїла. Він був у складі ініціативної групи, яка на початку 1990-х отримала ключі від храму, повернувши йому статус греко-католицького. А на зорі незалежності разом із творчою групою калушан (у складі хору «Відродження») пропагував національну ідею на Сході України.

Розповів мені пан Терентій про полюбовний суд, який пережила його мати якраз 100 років тому. Звали її Фрузіна, офіційно Розалія. В 11-річному віці дівчина прийшла з Кадобної до Калуша служницею в сім'ю багатого міщанина Дмитра Тацуняка.

– У селі не було достатку, то дід відправив маму на службу в місто, – розповідає пан Терентій. – У сім'ї Тацуняка було десятеро дітей. Після смерті його жінки під час чергових пологів він оженився на мамі. І ще вона двох йому вродила. А за якийсь час Тацуняк застудився і помер. Мама лишилися дуже молодою з дітьми. Але серед тих десяти були вже і повиновані. То потім мама мали великий клопіт, бо його діти подали на них у суд через господарку. Один із синів казав, що маму вб'є. Він мав зброю, бо то якраз були часи 100-літньої давності – часи ЗУНРу. Той син Тацуняка охороняв у Довпотові спиртзавод і зброю мав. Вирішив цю родинну проблему полюбовний суд. Мама постійно нам про це розказували. Для його проведення вибрали добре знайомих поважних газдів. То був Ясько Бабій, Мартин, а третього не пам'ятаю. Ясько часто до нас заходив. Він мешкав на Загробищу. Той полюбовний суд, мені так сі каже, проходив у читальні «Просвіти». Він забезпечив лад у сім'ї, виділивши кожній дитині Тацуняка однакову частку господарки. Пізніше мама вийшли заміж за мого тата. Він повернувся з Першої світової війни й пішов сватати вдовицю, бо тоді скорше йшли до вдовиці: в неї була готова господарка. Мешкали ми навпроти зупинки на нинішній Підвальної вулиці. Потім тато купили поряд землю (торговиця називалася) і збудували хату. Нас ще в тата, крім маминах двох, було шестеро. Тоді сім'ї переважно були багатодітні.

Пан Терентій донині пам'ятає імена вчителів, які вчили його в червоній школі. До 4-го класу то був Ратинський, а в 5–6-му – Ситник. А ще добре з'явив церковні уроки, які в школі проводив священник о. Тисовський, і духовні співи в церкві.

– Тодішні діти й молодь не були такі шиковані, вбрані, як нині. Але були здоровіші й мудріші, бо не бавилися ні тютюнами, ні наркотиками. І не мали всього забагато, – каже він.

Ріс Терентій у роки, коли в Галичині якраз діяли найрізноманітніші товариства, що мали на меті виховати сильну духом і тілом національно свідому молодь, перед якою ставилося завдання здобути власну державу. Чоловік досі пам'ятає просвітянські гасла, які пропагували здоровий спосіб життя, на

кшталт «Панове-браття, не куріть, бо нікотима – трутка. // Шкодит вона організму, горлу і жолудку!». А ще не забуває фестини в Підлютому, коли їх малими із Калуша возили у напрямку Осмолоди дрезиною:

– На тих фестинах були обов'язково концерти. Усі підприємці виставляли свою продукцію. Я донині пам'ятаю, як на тих фестинах їв ковбасу: таку пахнечу, що дотепер сам не можу такої зробити, хоч я м'ясник. Не те м'ясо, що було колись, бо не та годівля. А яке смачне масло робили наші жінки із «Союзу українок» на маслозаводі: возили його по цілому світі. А нині тоти великі магазини всьо фальшуют.

У 1938 році в калуській читальні «Просвіти» вчили на господаря.

– Вона діяла отут, де з'їжджається на базар, на нинішній Підвальній, – згадує ті далекі 30-ті роки минулого століття мій співрозмовник. – Керував читальнею тоді Цахней. А господарки нас учив Дозорський. Його дім донині є на вулиці Чорновола. Син того Дозорського був лікарем у Калуші.

Із розмови з паном Терентієм дізналася, що в той час у Калуші виливали різні речі для господарства: сокири, клевці. То було приватне виробництво, яким керував поляк Опіц. Хлопцем він працював тут дісером: заливав чугун у форми.

Розповів пан Терентій і про ремісничу школу в Калуші:

– Як захопили Калушину німці, то я пішов у ремісничу школу вчитися на електрика. Ця школа була там, де пізніше діяв старий молокозавод, нижче «Веселки». Вчилися ми в тій школі, а майстерня була якраз на тому місці, де нині збудована євангельська церква. То був дуже величезний будинок. У цій майстерні я проходив практику як електрик. Тоді якраз звідти освітлювали все місто. В кінці парку напором води крутили турбіни, які запускали генератор.

У 40-х роках при «Просвіті» в Калуші діяла боксерська секція. Терентій Сімків як боксер об'їздив за німців всю Галичину по змаганнях. Саме з тих просвітянських років і рецепт його довголіття:

– Нім устати, беру двома руками голову й кручу, масажую. Потім розтираю чоло, очі, вуха, витягну ноги, «їду» ногами на ровері, руками – «шаблями» махаю. Рік тому ще й віджимався на підлозі. Так приводжу до руху все своє тіло після ночі. Тоді п'ю склянку води. Бо всьо спит, а ви даєте фізкультуру й воду, – роз'яснює. – І так кожний ранок. А вже після цього снідаю.

Просвітянське виховання в дитинстві та юності дало свої результати і в зрілому віці. Невипадково в кінці 1980-х – на початку 1990-х у час національного піднесення Терентій Сімків (тоді вже пенсіонер) був серед тих, хто чимало зробив для відновлення незалежності України. У складі хору «Відродження» на зорі незалежності він об'їздив всю Україну. Пропагував разом із творчою групою калушан українську пісню і національну ідею в Запорізькій області, перед Всеукраїнським референдумом був у Берестечку. Разом із хором відкривав пам'ятник Провіднику ОУН Степанові Бандері в Старому Угринові.

– Пам'ятник підірвали, а ми знову співаємо під час відкриття другого – на тому ж місці, – згадує пан Терентій. – То було таке національне піднесення... Нас маскаль увесь час тримає на повідку. І він нас не лише. Світ має знати й розуміти, що це грозить не тільки нам.

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. Полюбовний суд і боксерська секція при калуській «Просвіті» / Дарія Ониськів // Дзвони Підгір'я. – 2018, 30 лист. – № 48. – С. 4.

ХТО ДЛЯ КАЛУШАНКИ ЛІДІЇ ІВАНИЦЬКОЇ ВСЕСВІТНЬО ВІДОМИЙ БАНДУРИСТ І СПІВАК ВОЛОДИМИР ЛУЦІВ?

Мені завжди цікаво розмовляти з Лідією Іваницькою. Ця жінка, яку добре знають у Калуші і як колишню вчительку, і як двадцятирічну зберігачку фондів, які, в основному, й назбирала за всі ті роки, музею-оселі родини Івана Франка, завжди має про що розказати. Особливо любить говорити про свою родину, в якій

чимало відомих особистостей. Цього разу Лідія Романівна вирішила, що варто розповісти про всесвітньо відомого бандуриста, концертного співака-тенора, виконавця дум та автора статей про бандуру, який виступав у багатьох країнах світу, Володимира Луціва. Він проживає в Лондоні.

Приводом для розмови стала мистецька академія з нагоди відзначення лауреатів культурно-мистецького Фонду імені Володимира Луціва, яка проходила в червні у навчально-науковому інституті мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника в Івано-Франківську. Тут також вшановували засновника Фонду з нагоди 89-річчя з дня його народження.

– Володимир Луців – то двоюрідний брат мого тата Романа Штуняка. Його мати була рідною сестрою моєї бабусі Емілії з Надвірної, – так цього разу розпочинає розмову зі мною пані Лідія. – Моя бабця розповідала про цього свого племінника, завжди говорила, що він живе в Лондоні, що бандурист. Мене він не пам'ятає. А я пишаюся тим, що в мене є такі родичі, які багато чого роблять для України: бо Володимир Луців пропагує Україну в світі через бандуру, через думу, організовує численні міжнародні заходи, які допомагають світовій громадськості пізнати нашу державу.

На мистецьку академію до Івано-Франківська пані Лідія була запрошена, але через стан здоров'я поїхати не змогла. Тому запропонувала відвідати мистецький захід такого високого рівня голові калуської «Просвіти», музикантці-бандуристці Лесі Кирилович.

– Це для мене велика честь побувати на заході, де був присутній маестро-співак світової слави Володимир Луців, – ділиться враженнями пані Леся. – Увазі присутніх була представлена концертна програма за участю цьогорічних лауреатів конкурсу Фонду його імені Ольги Романкової, Марії Петруняк, Валентини Іваніцької та гостей свята – квартету бандуристів «Гердан», студентів Інституту мистецтв і муніципальної капели бандуристів м. Івано-Франківська. Я, чесно, позаздрила (білою

заздрістю), що Надвірна має такого духовного земляка-сподвижника, який опікується талановитою молоддю. Із 2002 року Фонд виявляє, заохочує і відзначає її в номінаціях «Митець», «Науковець», «Громадський діяч» та вручає грошові винагороди переможцям.

Говорячи про Фонд Володимира Луціва, Лідія Іваницька звернула увагу на те, що він ще й сприяє виданню творів молодих талановитих поетів. У Фонді можна знайти літературу для написання учнівських рефератів і наукових праць. Тут є досить фундаментальних підручників для студентів мистецьких вишів.

– Це дуже добре, що мій стрийко підтримує талановиту молодь, – каже Лідія Іваницька. – Видно, він добре розуміє, що це дає можливість у майбутньому сформувати достойну національну еліту, бо, на жаль, маємо боронити українство на кожному кроці.

Як відомо пані Лідії, племінник її бабці Володимир Луців народився 1929 року в Надвірній. У 1944 році хлопець переїхав до своєї сестри до Польщі. Звідти його забрали до Німеччини. Після війни він закінчив там українську гімназію і вступив до капели бандуристів імені М. Леонтовича під керівництвом Григорія Назаренка. Був наймолодшим її учасником. У 1948 році виїхав до Лондона. Працював на фабриці, брав приватні лекції вокалу. Навчався у коледжі Св. Трійці в Лондоні. У 1952-му переїхав до Риму, де навчався в престижній консерваторії Святої Кекилії. У той же час багато концертував європейськими країнами.

Із 1958 року Володимир Луців проживає в Лондоні. Саме там він працював у відділі українського радіо, гастролував як співак і здобував перші премії на міжнародних конкурсах. Серед нагород – почесна грамота Відділення Світового Конгресу Вільних Українців, премія імені В. Винниченка. Світове визнання Володимир Луців приніс перемога на міжнародному пісенному конкурсі Євробачення у Бельгії у 1961 році.

– Володимир Луців дуже багато робить для України. І найперше те, що, об'їздивши зі своєю бандурою весь світ, він всюди демонструє багатогранність нашої культури, а особливо української пісні та думи. Ще з радянських часів Володимир Луців

був організатором численних міжнародних турне для великих хорів, танцювальних колективів і окремих виконавців упродовж десятиліть від Європи до Америки і навпаки. Скажімо, для хору «Думка» зі США в Європу в 1985 році, Візантійського хору з Голландії в Україну в 1990-му, гастролей ансамблю пісні й танцю МВС України у США в 1995-му, хору з Англії в Україну в 2007 році. Володимир Луців із тих чи інших питань зустрічався з нашими президентами, що підтверджують оці фотографії, – показує мені пані Лідія світлини, поміщені в буклеті, виданому в Надвірній до 10-ї річниці культурно-мистецького Фонду. – З Кравчуком у Львові в 1992 році, з Ющенком у Лондоні в 2005-му, з Кучмою теж зустрічався, а от де саме під світлиною не написано. Має і наші державні відзнаки – орден «За заслуги» II та III ступенів.

Як свідчать інтернет-видання, в 1986 році Володимир Луців був координатором і відповідав за музичну підготовку відзначень у Римі 400-річчя єднання Київської митрополії з Апостольським Престолом. У 1986–1987 роках очолював мистецьку комісію підготовчого комітету зі святкування 1000-ліття Хрещення Руси-України. У 1990 роках за дорученням Проводу УГКЦ він організовував концертні програми до 100-ліття з дня народження Патріарха Йосифа Сліпого та повернення Блаженнішого Кардинала Любачівського до Львова.

За своє життя співак записав за кордоном багато платівок, але в Україні його практично не знали. Цією проблемою зацікавився львівський виконавець естрадних пісень, директор мистецького об'єднання «Ревія» Орест Цимбала, який займається відродженням української творчої спадщини. І нині українці мають змогу придбати компакт-диски Володимира Луціва.

– Є і в мене, причому з автографом стрийка: «Племінниці Лідії з найкращим побажанням усього добра. Володимир». Він передав мені цей диск тепер, по завершенні мистецької академії в Івано-Франківську, – простягає пані Лідія з побажанням обов'язково послухати компакт-диск «Біжить доріжка», на якому записи 1960–1970 років. Він випущений до 100-річчя з дня

народження Богдана Веселовського – композитора-пісняра, під танго і фокстроти якого у 1930 роках танцював чи не увесь україномовний Львів і з яким Володимир Луців був знайомий особисто й виконує його пісні. Невипадково пан Володимир мав, як читаємо на обкладинці диска, «велику честь бути головою журі 1-го Міжнародного фестивалю-конкурсу української ретро-музики ім. Б. Веселовського, який заснували Ігор Осташ та Орест Цимбала». І тут же маестро наголошує: «Пам'ятаймо: вистояти і зберегти себе, свою історичну перспективу в нинішньому жорстокому, динамічному, технологічному і мінливому світі можуть лише нації, які не втратять своєї самобутньої культури».

Володимир Луців брав активну участь у першому в Україні фестивалі неаполітанської пісні, який з ініціативи Ореста Цимбали проходив у 2016 році у Львові. Тоді, як анонсувало одне з львівських інтернет-видань, уперше львів'яни слухали «неаполітанські пісні у виконанні всесвітньої слави бандуриста та співака Володимира Луціва з Лондона, який – знову ж таки – першим в історії української естрадної музики записав платівку неаполітанських пісень українською».

Готуючи після зустрічі з Лідією Іваницькою матеріал про її відомого на весь світ родича, натрапила на досить цікаві витяги із його автобіографічної книги «Від Бистриці до Темзи». Вона побачила світ 1999 року у Львові:

«...Так склалося, що життєва дорога пролягла від швидкоплинної прикарпатської Бистриці, на берегах якої минуло моє дитинство, до величавої головної ріки Англії – Темзи, над якою стоїть вічним вартовим Лондон – прекрасне місто, де уже десятки літ має надійний притулок моя родина. Нерідко, споглядаючи тихий плін Темзи, я думками повертаюсь у ті далекі роки і згадую, згадую... Там, над Бистрицею-рікою в містечку Надвірна, прийшов я на світ. Там всотував з молоком матері українське слово і українську пісню. Там, наповнена леготом карпатського вітру, вперше заспівала моя дитяча душа. Саме спів не дав мені асимілюватися, розчинитися серед чужинців, поміж якими я в різний час перебував. Завжди, за будь-яких обставин,

пам'ятав, що я – українець. І цим все сказано. За плечима тисячі кілометрів з бандурою й українською піснею. В одній із публікацій названо мене «амбасадором української культури». Не знаю, наскільки успішно зумів я виконувати цю дуже відповідальну місію. Проспівав я чимало – піввіку і ще трохи, з двома людськими поколіннями. І якщо струни мого голосу і бандури через звукові коливання передаються потаємним струнам душі не одному українцеві, то я можу вважати, що моя пісня-праця не пропала даремно...».

Ні, маестро, не пропала даремно, бо заслуховуються нею нині не тільки земляки-галичани...

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. Хто для Лідії Іваницької всесвітньо відомий бандурист і співак Володимир Луців? / Дарія Ониськів // Дзвони Підгір'я. – 2018, 20 лип. – № 29. – С. 4.

ВУЙКО ВЛОДКО

Або Хто для Лідії Іваницької всесвітньо відомий співак і бандурист Володимир Луців

Пам'яті маестро

Минулого літа Лідія Романівна вирішила, що варто розповісти про всесвітньо відомого бандуриста, концертного співака-тенора, виконавця дум та автора статей про бандуру, який виступав у багатьох країнах світу, громадського діяча – Володимира Луціва.

Саме з такою метою одного липневого дня вона завітала до мого робочого кабінету редакції калуської газети «Дзвони Підгір'я», яка, на превеликий жаль, із 1 січня 2019 року вже не виходить у світ. Приводом для розмови тоді стала мистецька академія з нагоди відзначення лауреатів культурно-мистецького Фонду ім. Володимира Луціва, яка проходила в червні 2018 року у навчально-науковому інституті мистецтв Прикарпатського

національного університету ім. В. Стефаника в Івано-Франківську. З такої нагоди, як і щороку, Володимир Луців прилетів із Лондона.

– Володимир Луців – то двоюрідний брат мого тата Романа Штуняка. Його мати була рідною сестрою моєї бабусі Емілії з Надвірної, – так тоді розпочала розмову зі мною п. Лідія. – Моя бабуся розповідала про цього свого племінника, завжди говорила, що він живе у Лондоні, що бандурист. Мене він не пам'ятає. А я пишаюся тим, що в мене є такі родичі, які багато чого роблять для України, бо Володимир Луців пропагує Україну в світі через бандуру, через думу, організовує численні міжнародні заходи, які допомагають світовій громадськості пізнати нашу державу. Це дуже добре, що мій стрийко підтримує талановиту молодь (має на увазі діяльність Фонду. – *Авт.*). Видно, він добре розуміє, що це дає можливість у майбутньому сформувати достойну національну еліту, бо, на жаль, маємо боронити українство на кожному кроці.

На мистецьку академію до Івано-Франківська п. Лідія була запрошена, але через стан здоров'я поїхати не змогла. Тому запропонувала відвідати мистецький захід такого високого рівня голові калуської «Просвіти», музикантці-бандуристці Лесі Кирилович. «Це для мене велика честь побувати на заході, де був присутній маестро-співак світової слави Володимир Луців», – ділилася враженнями п. Леся. Тоді вона привезла для п. Лідії компакт-диск Володимира Луціва з його автографом: «Племінниці Лідії з найкращим побажанням усього добра. Володимир». То був компакт-диск «Біжить доріжка», на якому записи 1960–1970 років. Він випущений до 100-річчя з дня народження Богдана Веселовського – композитора-пісняра, під танго і фокстроти якого у 1930 роках танцював чи не увесь україномовний Львів і з яким Володимир Луців був знайомий особисто й виконував його пісні. І я, дивлячись на те, з якою любов'ю і гордістю п. Лідія говорить про цей перший в її житті дарунок від такого поважного її родича, розуміла, наскільки це важливо для неї.

Статтю у «Дзвонах Підгір'я», яка стала для нього «милою несподіванкою», Володимир Луців прочитав у Інтернеті і залишив дуже гарний відгук. Після чого дізнався через представників Фонду

в Надвірній адресу Лідії Іваницької і написав своїй племінниці листа від 15.09.2018 р. Перше його речення звучить якось так мило, незвично навіть для мене, покоління якої ще писало листи своїм коханим, друзям. А що вже казати про нинішнє, яке послуговується окремими словами при електронній переписці... «Дорога Лідіє, це письмо напевно буде для Тебе несподіванкою і маю надію застане Тебе при доброму здоров'ї!», – саме так вперше в житті у 89-річному віці маестро світового рівня звертається до своєї племінниці. Для нього, хто все своє життя плідно працював на прославу України, дуже важливо, що п. Лідія має стосунок до музею родини Івана Франка. «Приємно читати, що Ти зберігачка фондів музею родини геніяльного І. Франка. Бо тільки ті, які зберігають історичну минувшину зможуть показати і передати майбутнім поколінням хто ми такі. А у процесі державного будівництва це абсолютна konieczність», – наголошує Володимир Луців у листі. Його вислови, написані племінниці поміж описом чогось особистого, родинного (а йому «приємно знати», як вона живе «і дещо про обставини і довкілля, у яких це проходить»), надзвичайно актуальні: «... Україну треба боронити на кожному кроці і весь час! Бо крім нас ніхто цього не зробить». І наголошує, що маємо працювати: «Якщо хочемо зберегти себе щоб могли вільно молитися, писати, творити, працювати, співати, одним словом, бути повністю незалежним Народом, то тільки працею можемо це здобути!».

Згадує Володимир Луців родину Франків і у своєму другому, останньому, листі, який пані Лідія як відповідь на написаний нею, отримала на початку 2019 року: «Дуже дякую за інформацію відносно Твоїї праці у Музею оселі родини Івана Франка (має на увазі статті із місцевих газет, які йому надіслала п. Лідія. – *Авт*). Я неодноразово стрічався і співпрацював із Роландом Франком, який був декілька раз у мене в хаті в Лондоні». Навіть завершує листа поезією І. Франка, правда, трішки її перефразувавши: «Я від щирого серця бажаю Тобі і цілій Твоїй і нашій Родині здоров'я, успіху в усіх земних діях, для добра Родини, для добра

України. Бо треба весь час пам'ятати великі слова-заповіт Івана Франка: «Кожний думай, що на Тобі мільйонів стан стоїть, що за долю мільйонів дати винен ти одвіт!!!».

На шести картках Володимир Луців коротко окреслює племінниці майже все своє життя, називаючи себе «Владзьо із Надвірної», якому саме так «стелилося життя». Пані Лідія з любов'ю переглядає надіслані вуйком копії вирізок із газет, журналів – як українських, так і закордонних. У одних пишуть про нього, в інших – пише він. Тут і грамота від Блаженнішого Любомира Гузара, і світлина з орденами, і знімка із першої зустрічі зі Святійшим отцем папою Іваном Павлом II у Ватикані, датована 29.9.1987 р. На останній напис: «Дорогій Лідії від вуйка Влодка». А ще – його фото, на якому підпис: «Фото Василь Пилип'юк. Визначний укр. фотограф. 1991 р. Львів».

Серед всього надісланого Володимиром Луцивим п. Лідія зберігає і його останній автограф для неї. Програму концерту «Повстанське танго» з автографом великого маестро – «Дорога Лідіє цілую Влодка» – привезла їй я, авторка цієї статті. Концерт відбувся 17 червня 2019 року в рамках IV Міжнародного фестивалю ретро-музики ім. Богдана Веселовського у Львівській філармонії. Він був присвячений 90-річчю Володимира Луціва. Саме там вперше і востаннє я розмовляла з цією видатною особистістю і навіть чула, як він заспівав на сцені Львівської філармонії «Повстанське танго» разом зі своїм хорошим другом, співзасновником цього ретро-фестивалю Орестом Цимбалою.

Саме під час свого червневого перебування в Україні Володимир Луців вперше і востаннє зателефонував племінниці. Говорили багато про що... Адже позаду ціле життя... Хотіла написати «під час свого останнього перебування в Україні», та ні – не останнього. Бо саме на рідній українській землі з 26 вересня 2019 року спочиває Великий Українець... Його серце перестало битися 7 вересня далеко за межами рідної домівки – у Великобританії. Згідно із волею Володимира Луціва поховання

відбулося в його рідному місті Надвірна, де якраз, за твердженнями науковців із діаспори, проходить одна із меж Бойківщини.

Дарія МЕЛЬНИК-ОНИСЬКІВ

Мельник-Ониськів Д. Три резонансні події на Івано-Франківщині / Вуйко Влодко, або Хто був для Лідії Іваницької знаменитий співак і бандурист Володимир Луців. Пам'яті маестро (с. 20–24) / Дарія Мельник-Ониськів // Літопис Бойківщини. – 2019. – Ч. 2. – С. 18–24.

ЛУКАШЕВИЧ І КАЛУЩИНА

Цими днями минає 70 років вбивства у Львові радянського письменника, журналіста Ярослава Галана. Як відомо, він був одним із активних учасників ліквідації Греко-Католицької Церкви. За С. Андрусівим, памфлетами «З хрестом і ножем?», «Що таке унія?», опублікованими під псевдонімами В. Росовича та І. Семеюка в 1945 і 1946 роках він готував ґрунт до ліквідаційного собору, проведеного під примусом енкаведистами у 1946 році, утвердження в Західній Україні проросійського православ'я. Комуністична історіографія твердила, що загибель письменника – то справа рук бандерівського підпілля. Та серед колишніх учасників національно-визвольної боротьби 40–50-х рр. XX ст. давно побутувала версія, що фізичне знищення Галана було спровоковане більшовицькими спецслужбами. Про це пишуть у своїх публікаціях й історики. Командувач УПА Василь Кук і сучасні дослідники припускають, що замах організували співробітники Міністерства державної безпеки СРСР із метою дискредитації націоналістичного підпілля. Зокрема, безпосередню роль МДБ у вбивстві Я. Галана на основі архівних матеріалів висвітлює у своїй роботі «Вбивство Ярослава Галана: істинні вбивці та політичні наслідки» Ю. Киричук.

У своїй статті пропоную розповідь про сім'ю, яка постраждала внаслідок цього вбивства і яка має стосунок до Калущини. Мова йде про родину о. Дениса Лукашевича, який відразу після висвячення митрополитом Андреем Шептицьким у 1928 році ніс свій

священничий обов'язок у с. Вістова. У записнику сина о. Дениса Зіновія Лукашевича зі слів батька зафіксовано, що після закінчення в 1928 році духовної семінарії у Львові він був помічником пароха у с. Вістова Калуського повіту. З початку 1930 року й до літа 1931-го о. Денис Лукашевич душпастирював у с. Петранка того ж повіту.

Працюючи у Вістові й Петранці, о. Денис Лукашевич часто їздив у с. Старий Угринів до о. Андрія Бандери. Саме там і познайомився з молодим Степаном Бандерою. Як згадує Зіновій Лукашевич, за словами батька, він був непоказний, але енергійний. Навколо нього постійно гуртувалися хлопці й дівчата. Лиш приїде з навчання, а двері не зачиняються: «Штефане, ходи на виставу. Штефане, ходи туди, Штефане, ходи сюди...».

Як пише у своїх спогадах донька о. Дениса Лукашевича Ірина Лашевська-Лукашевич, на парафіях батько заохочував селян вирощувати виноград і плодові дерева. Разом із дружиною та матір'ю Наталею підтримували церковний хор і діяльність читальні. Бабуся вчила селян варити, пекти, вишивати, патріотичних пісень, старовинних традицій.

Саме на Калушині народилися всі троє синів о. Лукашевича, яких розстріляли у справі Галана. У Петранці 26 січня 1931 року народився його син Іларій (хрестив його священник із Середнього Угринова о. Володимир Марчак), якого у 18-річному віці, звинуватили у вбивстві Я. Галана. Його заарештували разом із двома старшими братами, Мироном, 1929 р. н., і Олександром, 1928 р. н. (Роки народження свідчать про те, що хлопці народилися у Вістові. – *Авт.*). Усі троє були студентами Львівських вишів. Братів Лукашевичів заарештували в 1949 році, а стратили 15 березня 1951 року в тюрмі «на Лонцького» у Львові. Де поховані – родина досі не знає.

«На суді були в синяках, без мештів...»

Днями розмовляла з їхнім молодшим братом 76-річним Зіновієм Лукашевичем зі Стрия. Із його слів зрозуміла, настільки важко родині дається ця невідомість про місце поховання.

– Два роки мордували хлопців. На суді були такі вимучені, в синяках, без мештів... Навіть питали, чи є родичі, аби дали їм щось взутися. У залі суду був один, третє покоління, але збоявся признатися, бо до того часу вже майже вся родина постраждала, – розповів мені при зустрічі пан Зіновій.

Сидячи за столом у його стрийській квартирі переглядаємо світлини, на яких всі троє братів і кадр із фільму про репресовану і розстріляну молодь, який років два тому демонструвало Львівське товариство репресованих. Пан Зіновій разом із сином Денисом був на презентації фільму і якраз тоді син сфотографував кадр із Іларієм Лукашевичем.

– Ці світлини – то копії з однієї спільної. Я шукав їх у родині, у близьких знайомих, бо в нас під час обшуків забрали всі фотографії. Де хлопці поховані, ніхто не знає досі. Ніхто не каже, думаю, що й не скаже, – зауважує поміж розмовою пан Зіновій. – Фактично Галана видів тато два чи три рази (видно, має на увазі перебування в його сім'ї Я. Галана в с. Церківна на Долинщині в 1935 р., коли його сюди на відпочинок після звільнення з тюрми як члена західно-української компартії відправила письменниця Ольга Дучимінська. – *Авт.*). І Лярко один раз ходив до нього як до депутата за допомогою про переведення на лісотехнічний факультет, бо його зарахували на сільськогосподарський. Хлопці вчилися у Львові, жили на квартирі, і якраз Галан був депутатом на їхньому окрузі. Як був знав брат про те, у що вилетється його візит, то був не йшов навіть...

За справою вбивства Ярослава Галана потерпіла вся родина Лукашевичів. Отця Дениса Лукашевича засудили на 25 років. Причому його звинуватили не тільки в злочинних зв'язках із підпіллям, а доводили, що він нібито передавав ОУН церковні гроші. Його сестра Галина Лукашевич-Левицька активно співпрацювала з «Просвітою». Вона виховувала в патріотичному дусі молодь с. Грядя, що біля Львова. 19 листопада 1949 року її з чоловіком-священником заарештували енкаведисти. Жінку звинувачували в тому, що вона переховувала Іларія Лукашевича. Її чоловік о. Ярослав Левицький відбув 10 років таборів і помер на

лісоповалі. У ході тривалого слідства проти п. Галини у львівській тюрмі «на Лонцького» жінка втратила здоров'я. Вона померла у тюремній санчастині від туберкульозу 7 травня 1951 року.

Отець Денис Лукашевич відбув повний термін: 25 років, 5 місяців, 24 дні (11 років – в Інті, 2 роки – у Воркуті та 12 – у Мордовії). Важке табірне життя, моральні знущання (в 1965 році начальство пропонувало написати обвинувачувальну статтю проти Греко-Католицької Церкви, взамін обіцяючи волю, але священник сказав, що не хоче і не може цього зробити). Переживання за сім'ю, яку теж виселили (дружина з доньками і сином поневірялася в Хабаровському краї), допомогли пережити тверда віра і молитва. Його звільнили у 1975 році. Син Зіновій їхав по батька. Після звільнення з Мордовських концтаборів о. Денис Лукашевич переїхав до своєї дочки на Волинь. Та органи КДБ перешкоджали йому там прописатися. Через півтора року йому заборонили проживати на Волині. Отець змушений був переїхати до Коломиї, де проживали його дочки Ліда та Дарія. Тут і помер у 1993 році.

«Тато вирізали собі хрестик з обсцаса...»

Влітку 1991 року після повернення з Риму до Львова до Коломиї приїжджав Верховний Архієпископ УГКЦ Блаженіший Мирослав-Іван кардинал Любачівський. Отець Денис Лукашевич разом із доньками пішов до ратуші, щоб привітати кардинала. Ось як згадує цю подію його донька Ірина Лашевська-Лукашевич: «Люди стають обабіч центральної вулиці Січових Стрільців, щоб дати дорогу процесії, яка іде із церков Коломиїщини на чолі з Блаженішим кардиналом Любачівським, єпископами Софроном Дмитерком, бл. п. Павлом Василюком, десятками священників. Люди радісно вітають церковний провід, співають церковні пісні. І от несподівано до тата підходить бл. п. єпископ Павло Василюк і говорить: «Блаженіший кардинал, ось перед нами всечасніший отець Лукашевич, що сидів зі мною в тюрмі в Мордовії. Я Вам про нього розказував». Процесія зупинилася, ми з татом від несподіванки розгубилися, але тато швидко отямився і поцілував Святі мощі на руці у кардинала».

Отець Денис Лукашевич був людиною освіченою, високодуховною, глибоко вірив у Бога. Ця віра допомагала йому перенести надзвичайно важкі удари долі. У 1946 році о. Діонізія Лукашевича примушували підписати православ'я, але він цього не зробив. Зі Львова до нього приїжджало багато високопоставлених урядовців і просили дати шлюб чи охрестити. Священник нікому не відмовляв, хоча знав, що це небезпечно. «У тюрмі у тата забрали хрестик із грудей, то тато вирізали собі з обсаца черевика, і причепили на нитку і носили на шії», – розповів Зіновій Лукашевич.

Щира молитва й непохитна віра допомогли о. Денису дожити до виходу Греко-Католицької Церкви з підпілля і до проголошення відновленої незалежності України. Як згадує донька Ірина, батько піднявся на дусі, почав щодня ходити до церкви. Відправляти не міг, бо тряслися руки і були хворі ноги, але з радістю сповідав парафіян. Інколи навіть по сто чоловік на день. Він також їхав на прощу в Гошів і в Зарваницю, де, як і в довоєнні роки, сповідав прочан.

Ірина Лашевська-Лукашевич також згадує, що протягом свого нелегкого життєвого шляху батько неодноразово бачив провидіння. Деякі з них розумів відразу, а на деякі прозріння приходило з часом. Скажімо, як у цьому випадку: «У серпні 1949 року, коли тато обрізав виноград під вікном, несподівано побачив на шибі масну пляму у вигляді козака на коні. Всі діти прибігли і бачили це. На іншому вікні батько побачив монаха, який клячав, зложивши руки до молитви. Не могли зрозуміти, що це означає. Коли тато був заарештований в жовтні 1949, то прийшло прозріння, що буде Україна самостійною, але треба молитися так, як молився монах».

«Зупу вперше нам дали через тиждень у Гомелі»

А я в затишній стрийській квартирі продовжую розмову з паном Зіновієм Лукашевичем. Цього гарного сонячного осіннього дня він згадує, як їх разом із матір'ю везли з рідної землі цілий місяць у товарному поїзді. Йому тоді було шість років.

– Ні через Київ, ні через Москву ми не їхали. Об'їздили хтозна-куди. Зупу вперше нам дали через тиждень у Гомелі: зі Львова до Гомеля їхали тиждень! – наголошує. – Десь приблизно в Новосибірську вели нас у баню. Люди з моста кидали нам хліб, булки, навіть ковбасу. А енкаведисти стріляли в повітря й попереджували людей, що будуть стріляти в них, якщо не припинять кидати нам їжу. Тоді вперше з того часу, як нас забрали з дому, я з'їв білого хліба. А то весь час давали такий як глина, з трачинов. Туалет у вагоні: відро і дірка... Мороз... Сестрі Ліді було чотири роки. Одного дня волосся їй примерзло до вагона, то мама змушені були відрізати їй кусок волосся. Перші два роки нам було дуже тяжко на Далекому Сході. Сестри Дарка 18-ти років і Віра 16-ти цілими днями лупали каміння в кар'єрі, – мозолі з рук не сходили. Якось мама поскаржилися кадебістові, що мала зарплатня, нема що їсти, а він каже: «А ви думаєте, що вас чого сюди вивезли? Щоб ви виздыхали». Але ми, українці, й далеко від дому дали собі ради. Через два роки ми завели курей. Я почав ловити рибу, збирати гриби, ягоди. Добре, що мама взяли з дому ковдри, подушки, перини, а також швейну машинку «Зінгер». Так що і тепло було, і щось могли підрубити чи пошити дітям. Раз мама спекли тамтешньому сусідові на день народження пляцок (вони зроду-віку там такого не пробували), а він нам подарував червону рибу. Тоді я вперше в житті скуштував такої риби.

А ще пан Зіновій розповів, що в 1956 році сім'я переїхала в Інту до батька, якого якраз звільнили, але в 1957 році заарештували знову. Жили в двокілометрових бараках. Після смерті матері (вона так і залишилася спочивати в далекій чужині) йому її замінила сестра Дарка. В Україну хлопець повернувся аж після армії в 1966 році. Через рік вступив в інститут нафти і газу. До речі, має десять авторських свідоцтв на групові державні винаходи. Пан Зіновій свято береже кожную річ чи документ, який стосується родини. Хоча документів не так багато, але їх зберегли сусіди із Сороків Львівських, звідки сім'ю виселили в далекому 1949-му. Ті сусіди через роки знайшли когось із їхніх родичів і передали Лукашевичам свідоцтво про освіту Дениса Марка Лукашевича,

документ про висвячення о. Дениса з підписом Андрея Шептицького. У кухні кидається у вічі вишивка у національних кольорах. «То, – каже дружина пана Зіновія Парасковія, – моя тета, на честь якої назвали й мене, вишила її на Сибіру: то тримаю її, щоб хоч якась пам'ятка залишилась». А ще пан Зіновій демонструє мені 100-літній барометр, який був єдиний у селі Мишин на Коломийщині і висів у дідусевому кабінеті шкільного директора. То дідусь по лінії матері – Мелетій Григорців, який у 1915 році був висланий росіянами в Сибір за організацію січового стрільцтва. «Тета хотіла викинути цей барометр, а я забрав, відремонтував і нині знаю атмосферний тиск», – каже пан Зіновій і я бачу, як для нього важливо користуватися річчю, якої торкався його дідусь сто років тому.

Дарія ОНИСЬКІВ

Крім розмови з Зіновієм Лукашевичем, використані матеріали із книг: Гук В. «Святина крізь століття: історія церкви Параскеви у с. Церківна» (2009), Мельник Д. «Церква в Петранці: історія і сучасність» (2017) і статті «Із спогадів Ліди та Орісі Лукашевич. Голгофа родини Лукашевичів», яка була опублікована в часописі «Наше життя» в 2009 р.

Ониськів Д. Лукашевич і Калушина / Дарія Ониськів // Вікна. – 2019, 1 лист.–7 лист. – № 44. – С. 11.

70 РОКІВ ТОМУ ЛЮБОМИР ДЯКОН ТАНЦЮВАВ ІЗ ВСЕСВІТНЬО ВІДОМОЮ ДАРІЄЮ ДЕМКІВ

Цьогоріч найстаріша в Калуші школа № 1 відзначила 80 років із часу заснування. За ці роки з її стін вийшли тисячі умілих, працьовитих, творчих, неординарних, непересічних особистостей, які знайшли себе в цьому непростому житті. Принагідно хочу розповісти про одного із випускників закладу, який навчався в стінах так званої білої школи¹⁹ більше як півстоліття тому – на

¹⁹ Нині в цьому будинку діє Калуський фаховий коледж культури і мистецтв.

зламі 1940–1950-х років. Мова йде про представника священничої і вчительської родини Дяконів, яка переїхала на Калушину на початку 20-х років минулого століття, Любомира Дякона.

Він – онук колишнього декана Калуського ГКЦ (з 1927 по 1936 р.), пароха с. Кропивник о. Григорія Дякона (1866–1942). І син багаторічного душпастиря цього села коло Калуша о. Романа Дякона (1900–1989): він виконує тут свій священничий обов'язок із часу смерті батька з 1942 року по 1978-й. А ще пан Любомир – двоюрідний брат калуської союзанки, нині, на жаль, уже світлої пам'яті пані Віри Пілянської. Зустрівши вперше півтора року тому цього поважного віку чоловіка, відразу зауважила в його поведінці шляхетне виховання, яке було притаманне галицькій інтелігенції. А нещодавно побувавши в його стрийській квартирі, зрозуміла, як важлива для нього історія його роду, його рідної школи, підприємства, якому віддав майже чотири десятки років.

Про те, що пан Любомир цікавиться історією свого роду, знала раніше. Саме він поділився зі мною деякою інформацією про колишнього пароха в Петранці (з 1919 по 1930 р.), а пізніше у Вістовій (із 1930 по 1955 р.), о. Лева Сілінського – свого дідуся по лінії матері. Так-так, саме того Лева Сілінського, який перед сеймовими виборами 1935 року, що проходили якраз у той час, коли на території Радянської України проводилася політика нищення українства, вів передвиборчу нараду для калуського району у салі Народного Дому. Як писала тоді газета «Діло», «нараду відкрив голова П. Н. К. д-р І. Сохаський, проводив о. Лев Сілінський, секретарював м-р Іван Аронець». Учасники тієї наради підтримали позицію Українського Національно-Демократичного Об'єднання у справі виборів до парламенту, призиваючи українське громадянство Калушини взяти якнайчисленнішу участь у виборах, щоб провести до Польського сейму якнайбільше українців. Прогресивна галицька громадськість вважала, що врятувати українство можуть тільки ті його представники, які з тих чи інших історичних причин на той час були поза СРСР і мали безпосередні зв'язки з європейським чи взагалі міжнародним політичним світом. І найбільше, на їхню думку, могла зробити в

цьому питанні та частина українського народу, яка знаходилася на території Польщі.

Через листи (класичні, написані гарним каліграфічним почерком, відправлені поштою в конверті) дізналася від пана Любомира про те, що на вінчанні його батьків Романа Дякона і Наталії Сілінської у моїй рідній петранецькій церкві Перенесення мощів св. Миколая в 1924 році був присутній о. Андрій Бандера. Із розповідей своєї матері він зрозумів, що о. Бандера вінчав молоду пару. Та віднайдений мною в обласному архіві запис у метричних книгах свідчить про те, що о. Андрій Бандера разом зі стрийком пана Любомира, тодішнім управителем народної школи в Петранці долішній Ярославом Дяконом, були у молодій парі за свідків.

Свого часу Любомир Дякон зібрав коротку інформацію про церкву в Кропивнику і оформив буклет «Дорогою до храму». А під час нашої останньої зустрічі похвалився новим своїм буклетом «Меблевий комбінат «Стрий». Пам'ятка на всі часи».

– На цьому комбінаті (Любомир Дякон після Калуської школи навчався в лісотехнічному інституті у Львові. – *Авт.*) я пропрацював 36 років. У ті часи на сторінках галузевих видань по всьому Союзу було опубліковано майже 100 моїх статей, в яких ділився досвідом роботи. У музеї при меблевому комбінаті було зібрано весь наш досвід. Але все вже пропало: нема ні комбінату, ні музею, – каже з прикрістю в голосі пан Любомир. – Тому хай хоча б щось залишиться для моїх дітей і внуків.

Перегортаємо разом сторінки буклета, на яких поряд із різними виробами із дерева, що в той час випускав меблевий комбінат, мою увагу пан Любомир звертає на стільці.

– У 1973 році ці три стільці я віз у Москву, щоб отримати «добро» на їхній експорт. Віз у купе. На вокзалі взяв таксі й так доправив до місця призначення. А потім – назад у Стрий, – розповідає. Він у той час був начальником технічного відділу на комбінаті.

Та жив пан Любомир не лише роботою, адже належить до покоління, в якого, як часто наголошує головна калуська союзниця

пані Люба Липовська, є постійний інтелектуальний і мистецький запит. Це виховано в цього покоління з дитинства. Воно має потребу в духовному. Тому не дивно, що пан Любомир був учасником хору «Карпати» на меблевому комбінаті і 40 років співав у народній хоровій капелі «Ватра», яка діяла при Будинку працівників освіти в Стрию.

– Спів нашої хорової капели записувало навіть Львівське телебачення, – з гордістю повідомляє мій співрозмовник, демонструючи світлини колективу, які зберігає поміж численними родинними. – Де ми тільки не були з концертами...

І тут серед родинного архіву бачу світлину, на якій дві молоді пари – в танці. А строї на дівчатах – наші, бойківські, такі насичені вишивкою, що аж дух перехопило...

– Це наша шкільна танцювальна група, – пояснює мені пан Любомир. – От бачите перша ліворуч – то Дарія Демків. Уже багато років наша Дана керує всесвітньо відомим ансамблем танцю «Покуття» в Коломійі. Вона – почесна громадянка цього чудового міста, заслужена працівниця культури, нагороджена орденом княгині Ольги II ступеня. Танцювальному колективу під її орудою аплодували в Румунії, Греції, США, Польщі, Австрії, Німеччині, Чехії, Франції, Японії, Бразилії. А починала вона танцювати в парі зі мною. І я дуже тішуся і пишаюся її досягненнями. Ми до цього часу з нею спілкуємося.

На наступній світлині – хор Калуської школи № 1. На звороті знімки – підпис: «Хор учнів IX і X класів КСП № 1 на районній олімпіаді в Калуші. Калуш 30/III.-51 р.». Та мою увагу привертають підписи учасників хору. І я розумію, що Любомир Дякон уже в шкільні роки формував свій родинний архів, можливо, навіть не усвідомлюючи цього. Надibuємо в архіві й світлину двох класів біля білої школи: от не пам'ятає пан Любомир, чи то два дев'яті чи два десяти.

До нас приєднуються дружина мого співрозмовника пані Надія і внучка Соломія. Показують мені ще один альбом: а в ньому – світлини 70–80-х років минулого століття, на яких оживають будні і свята родини. Багато чого на них зафіксовано було і в

Кропивнику. Виявляється пан Любомир свого часу сам цікавився фотографуванням. А нещодавно внучка, прибираючи у квартирі (вона часто навідується до дідуся з бабусею і допомагає їм), знайшла неспроявлені фотоплівки. Вирішила зробити дідусеві подарунок. І їй це вдалося.

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. 70 років тому Любомир Дякон танцював із всесвітньо відомою Дарією Демків / Дарія Ониськів // Вікна. – 2019, 13 груд.–19 груд. – № 50. – С. 11.

ПРАПРАВНУК О. ГНАТА РОЖАНСЬКОГО ШУКАЄ РІДНИХ

Днями у Messenger мені надійшло повідомлення такого змісту: «...хотів би до вас звернутись за допомогою у пошуку інформації, оскільки я є нащадком Гната Рожанського, про якого ви писали, якщо я не помиляюсь. Мій прапрадід – один із його синів, його звали Горислав Рожанський, до мене дійшли деякі світлини та документи щодо цього». Адресатом виявився харків'янин Андрій Кошелєв. І мені стало приємно від того, що молода людина цікавиться своїм родоводом. А ще зрозуміла, що соціальні мережі, якщо користування ними направити в правильне русло, попри недоліки (замінили живе спілкування, втягують в ігри тощо) мають чимало переваг. Буквально за кілька хвилин такого спілкування з п. Андрієм я побачила світлини більш як столітньої давності. На цих старовинних фотографіях переді мною відкрилася історія родини о. Гната Рожанського по лінії його сина Горислава, про якого раніше не чула. Частково, звичайно, бо Андрій Кошелєв сам багато чого не знає. Вирішила, що цією інформацією треба поділитися, може хтось доповнить її чи щось підкаже п. Андрію.

Ім'я о. Гната Рожанського (1844–1883), який у кінці XIX ст. був парохом у Хотіні, нині знане на Калушині. Він відомий як ініціатор, редактор і видавець другої двотомної збірки поезій Тараса Шевченка «Кобзар», яка вийшла у Львові в 1867–

1868 роках. Тоді вона була найповнішим виданням його праць. У цей «Кобзар» увійшли понад 200 творів Т. Шевченка. Значну частину становили політичні вірші й поеми, які не друкувалися в Росії або були спотворені цензурою. Раніше ці поезії були опубліковані в часописах «Нива», «Мета», «Вечерниці», «Основа». У той час Гнат Рожанський був студентом Львівської духовної семінарії, де навчався протягом 1864–1869 років. Це було перше видане на території Західної України зібрання творів Т. Шевченка. До того часу поезії Кобзаря друкувалися тільки в періодичних виданнях.

Гнат Рожанський був добре знайомий із Іваном Франком: вони в один час навчалися у Львові. Із Каменярем підтримував зв'язки й під час своєї душпастирської праці. Нездійснення їх зустріч, яка мала відбутися в Хотині, надихнула І. Франка на поетичні рядки, які надibuємо в 50-томному зібранні творів І. Франка (том 3, с. 257–258). Отець Гнат Рожанський, окрім І. Франка, переписувався й з іншими українськими діячами – Ю. Федьковичем, М. Павликом, І. Свенціцьким, А. Петрушевичем. Останньому о. Рожанський допомагав у виборах 1873 року до сейму від Калушини. Він тоді був адміністратором парохії в с. Красне коло Перегінського. Священник Олександр Стефанович назвав о. Гната Рожанського «горячим і дуже ідейним народовцем, єдиним Українцем на цілу Калушину». Ні австрійській, ні польській владі діяльність о. Гната Рожанського не була до душі. Існує думка, що саме за проукраїнську життєву позицію о. Гната було отруєно після перемоги на виборах до крайового сейму в 1883 році українського кандидата Юліана Романчука, за кандидатуру якого священник вів на Калушині надзвичайно активну агітацію.

Чи не вперше калушанам відкрив ім'я неординарного священника о. Гната Рожанського нині відомий калуський журналіст, краєзнавець Михайло Коломієць. Це було на початку 1980-х років, коли він навчався у Львівському університеті ім. Івана Франка. Як свідчать спогади п. Михайла, записані краєзнавцем Миколою Когутом, на одній із лекцій доктора філологічних наук професора Івана Денисюка почув, що у серпні

1883 року І. Франко побував у Калуші і тоді ж написав поетичні рядки, у яких закликав «згадати Рожанського Гната». Хлопця-студента зацікавило, хто такий Гнат Рожанський і чому Каменярь згадав його? І вже на зустріч із львівським письменником Романом Іваничуком, яку zorganizував міськком комсомолу у 1981 році, він у своєму виступі говорив про о. Гната Рожанського, наголосивши, що священник був нашим земляком і пропагував твори Т. Шевченка в Галичині. До речі, виступ цей припав до душі письменнику і Р. Іваничук особисто подякував М. Коломійцю за те, що повертає із небуття призабуті імена. А внесли у список виступаючих на цьому зібранні п. Михайла завдяки тодішній голові Товариства книголюбів у Калуші Дарії Мацишин. Пізніше про життя о. Гната Рожанського М. Коломієць писав на сторінках калуських газет «Будівельник», «Зоря Прикарпаття». Писали про о. Гната Рожанського й калуський краєзнавець Микола Когут та уродженець Калуша блогер Ян Чарнецький. Місцеві краєзнавці й журналісти неодноразово піднімали тему місця поховання о. Гната Рожанського.

Відомо, що після смерті священника його дружина залишилася з шістьма дітьми. Найчастіше в дослідженнях зустрічається ім'я одного із синів о. Гната Рожанського – Любомира (1872–1925). Він був громадським діячем, директором Українського Земельного Банку Гіпотечного у Львові з 1910 по 1925 рік. Також Любомир Рожанський – один із засновників Української Національної Демократичної Партії.

Працюючи над історією церкви в рідному селі Петранка я зустріла ім'я ще одного сина о. Гната Рожанського Йосифа 1873 р. н. (До речі, на сайті rodovid (<https://uk.rodovid.org>) йде мова тільки про цих двох синів. – *Авт.*). Йосип Рожанський висвячений у духовний сан у 1907 році. Протягом року був асистентом на парохії в с. Добростани Городоцького деканату (Львівщина). Дмитро Блажейовський додає, що в 1908–1910 роках він був асистентом на парафії в Пліснях Зборівського деканату (нині – Тернопільщина). Метричні книги с. Петранка свідчать про те, що о. Йосип Рожанський був у цьому селі з березня 1908 року по

грудень 1909-го. Припускаємо, що оскільки в шематизмах, які саме досліджував Д. Блажейовський, було подано тільки ім'я пароха (а ним тоді в Петранці був о. Порфирій Руденський), то з поля зору дослідника випало перебування в цьому селі о. Йосифа Рожанського як сотрудника за правом управителя. Можливо, після Петранки декілька місяців він займався адмініструванням і в Пліснянах. Бо далі Д. Блажейовський подає інформацію про те, що о. Йосип Рожанський у 1910 році вже – сотрудник у с. Мостище на Калушині. Там тоді парохом був його стрийко о. Микола Рожанський (1839–1920), з 1895 по 1914 рік – декан калуський. Сотрудником у Мостищі о. Йосип Рожанський був і в 1913–1914 роках. У шематизмі на 1914 рік, виданому в 1913 році, біля імені о. Йосипа Рожанського прописано дві букви «вд.». Можливо, вони вказують на те, що священник – вдівець.

У раніше опублікованих статтях місцевих краєзнавців зустрічала серед синів о. Гната Рожанського Миколу – декана калуського. Та сайт rodovid (<https://uk.rodovid.org>) свідчить про те, що то його брат, народжений на чотири роки раніше від Гната. У шематизмі на 1914 рік дізнаємося, що о. Микола Рожанський був активним у справах шкільництва. Біля його імені читаємо крилошанин, а також – відзначений золотим хрестом заслуги з короною²⁰.

А тепер, завдяки харків'янину Андрію Кошелєву, знаємо про ще одного сина о. Гната Рожанського – Горислава. Він вчителював на Тернопільщині. Був одружений на доньці греко-католицького священника о. Віктора Соколовського. Звідки походить його родина п. Андрій не знає. З інтернет-джерел йому відомо, що

²⁰ На жаль, сайт rodovid ввів мене як авторку книги «Церква в Петранці: історія і сучасність» і авторку цієї статті в оману щодо о. Йосипа Рожанського. Нещодавно місцевий краєзнавець Василь Фіцак повідомив, що о. Йосип – син о. Миколи Рожанського. Детально дослідили діяльність і родину о. Гната Рожанського кандидат історичних наук Ігор Ільницький і краєзнавець Олексій Онішук (Отець Гнат Рожанський. Велич особистості [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://vikna.if.ua/news/category/articles/2020/05/30/110463/view>).

о. Віктор був сотрудником церкви Святого Миколая у Миколаєві над Дністром у 1874–1978 рр. У сім'ї Горислава Рожанського було двоє синів – Володимир-Константин, 1924 р. н., і Любомир. Надіслані Андрієм Кошелєвим документи свідчать про те, що його прадід Володимир-Константин у 1937–1938 навчальному році був учнем першого року філії Вищого музичного інституту імені М. Лисенка по класу скрипка, а на початку 1940-х навчався в Тернопільській гімназії, у червні 1943 року був переведений до «восьмої кляси».

«Горислав жив на Тернопільщині та був директором школи у с. Мильне Зборівського району», – пише Андрій Кошелєв. Про його учня – «одного з чільних засновників Українського Лікарського Товариства в діаспорі» д-ра Павла Джуля у 2011 році писала газета «Свобода». У статті згадується його перший вчитель: «Наш ювілянт почав шкільну освіту в родинному селі (у статті вказують с. Мильно. – *Авт.*), де його учителем був Горислав Рожанський».

Світлини, а також лист Горислава до брата Любомира, що збереглися в родинному архіві, свідчать про те, що Горислав брав участь у Першій світовій війні. «Я зміг встановити фрагмент його бойового шляху, бо на його листі Любомиру Рожанському стоїть штамп, з якого видно, що це 160-й піхотний батальйон австрійського ландсштурму. Лист датується 18.03.1916 р., у той час ця частина перебувала у Тірольських Альпах», – констатує Андрій Кошелєв. Йому також відомо, що син Горислава Володимир виїхав на Харківщину в середині ХХ ст. «Мій прадід Володимир Гориславович після 1945-го виїхав на Харківщину, його дружина була звідти, і, як мені розповідали, не останню роль у цьому його виїзді відіграла тодішня боротьба між УПА та НКВС. Нібито його почали підозрювати у співпраці з каральними органами радянської влади та погрожували ліквідувати», – повідомляє Андрій Кошелєв. Та виїхавши далеко від рідного дому, Володимир не забував те, що з молоком матері закладалося і виховувалося в кожній галицькій сім'ї. «Я з дитинства цікавився історією та мав інтерес до українського, бо мій прадід, онук Гната, незважаючи на те, що

вийхав із Галичини до Харківщини, зберігав традиції сім'ї», – ці слова його правнука є яскравим свідченням цьому. Та й сімейні світлини і документи сторічної давності в родинному архіві – це теж наслідок виховання в любові до рідної землі, на якій народилися, до збереження родинних цінностей.

«Ці документи та фото ледве не чудом потрапили мені до рук, бо ще жива моя прабабуся, жінка Рожанського Володимира Гориславовича. І от у 2015-му році я вирішив розпитати її про одну сімейну напівлегенду, мовляв, чи правда її чоловік, мій прадід, воював з японцями, на що вона відповіла ствердно та показала мені його шкільні свідоцтва і безліч світлин. Серед документів ще була грамота за доблесть у боях з японцями. Так і почались мої пошуки. Тому я готовий звертатись до всіх істориків і небайдужих людей, які певною мірою дотичні до історії моєї сім'ї», – наголошує Андрій Кошелєв.

Старший науковий співробітник краєзнавчого музею Калущини Іван Тимів підказав мені, що останнім часом Гнатом Рожанським цікавилася науковий співробітник музею-оселі родини Івана Франка в Підгірках Наталія Мельник. Завдяки зв'язкам пані Наталії з його нащадками у Львові Андрій Кошелєв буде мати змогу багато чого дізнатися від правнучки о. Гната по лінії Любомира Рожанського п. Марти. Наталія Мельник каже, що ця львівська пані має чимало інформації. Повідомили ми п. Андрію й про іншу правнучку Любомира – завідувачку української філії радіо Ватикану п. Короткову. Цю інформацію він надто близько сприйняв до серця: «З приводу Короткової... Я буквально недавно якраз про це говорив із однією з правнучок Гната. Ви знаєте, мене зараз ледве не пройняло, бо вона мені якраз говорила, що одна з доньок Любомира вийшла заміж за росіянина з таким прізвищем, – відписав він. – Ще сліди сім'ї залишилися у Аргентині та Сполучених Штатах». Андрій Кошелєв багато чого очікує від зустрічі з п. Мартою чи п. Коротковою: «Я сподіваюсь, що Марта або Лідія зможуть мені ще щось повідомити з цього приводу. Справа в тому, що я не застав Володимира Гориславовича вже у

свідомому віці. Коли він помер, мені всього 2 роки було, а з рідних більше ніхто не цікавився цим».

Андрій Кошелев планує вирушити в генеалогічну подорож, починаючи з Тернопільщини і закінчуючи Калушем. Правда, найперше відвідає Львів.

Прапраправнук о. Гната Рожанського під час нашого спілкування переслав чимало світлин і документів, копії яких, думаю, займуть своє місце в одному із музеїв Калуша. Частина фото, які дійшли до Андрія Кошелева, взагалі не ідентифікована до цього часу. Так що місцевим історикам і краєзнавцям буде над чим працювати. А ще якби надзвичайно цінна інформація від львів'янки п. Марти – скільки б нового ми дізналися про родину о. Гната Рожанського!..

Дарія ОНИСЬКІВ

За матеріалами: М. Когут. Де ж могила о. Гната Рожанського («Вікна» від 13–19 березня 2009 р.); До 90-річчя д-ра Павля Джуля («Свобода» від 14 жовтня 2011 р.); Я. Чарнецький. Політичне вбивство Гната Рожанського досі нерозкрите («Вікна» від 11–17 серпня 2012 р.); Мельник Д. Церква в Петранці: історія і сучасність / Д. Мельник. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2017. – С. 107–109.

Ониськів Д. Праправнук о. Гната Рожанського шукає рідних / Дарія Ониськів // Вікна. – 2020, 10 січ.–16 січ. – № 2. – С. 9.

НА КАЛУЩИНІ ЗАПРОВАДЯТЬ ПРЕМІЮ ІМЕНІ ЮЛІЇ ГАНУЩАК-«ГАЛИЧАНКИ»

В останній день січня у с. Довпотів на Калущині вшанували пам'ять лицарки Бронзового Хреста Заслуги, підпільниці ОУН, УПА, розвідниці, зв'язкової, референтки Українського Червоного Хреста (УЧХ) Станіславівщини і Дрогобиччини Юлії Ганущак, відомої під псевдо «Галичанка». З нагоди 105-ї річниці від Дня уродин героїні у її рідне село приїхали просвітяни Калущини (голова Леся Кирилович), союзянки (голова Люба Липовська), ветерани УПА, представники громадських організацій. Вшанувала

свою подругу і 99-річна Катерина Гаврилів із Болехова, відома як підпільниця «Зелена».

Колядуючи, до могили Юлії Ганущак під духовним проводом місцевих греко-католицького і православного священників прийшли її односельці. Очолив дружню ходу довпотівської громади і поминальну панахиду декан Войнилівський УГКЦ о. Мирон Ящук.

Юлія Ганущак була однією із тисяч українських жінок, які були задіяні у збройній боротьбі ОУН і УПА. Але, як неодноразово наголошували на заході, на відміну від багатьох дівчат, які йшли у підпілля за нареченими, чоловіками, братами чи рятувалися від репресій, Юлія Ганущак працювала в ОУН передусім через свої переконання. У цю організацію дівчина вступила в сімнадцятирічному віці ще в 1932 році. На той момент вона вже два роки вчилася в платній Дрогобицькій українській гімназії імені Івана Франка при «Рідній школі», куди батько – дяк у Довпотіві – незважаючи на скромні статки, віддав її відразу по закінченні семирічки. Як відомо, цей заклад став форпостом спротиву колонізації освіти. Колишній організатор стрілецького руху полковник Українських січових стрільців, а на той час вчитель історії, географії й руханки Іван Чмола організував у гімназії два пластунські курені: 18-й – імені Івана Франка і 36-й – імені Ольги Кобилянської (згодом Людмили Старицької-Черняхівської). Пройшла школу «Пласту» і Юлія Ганущак. Участь у скаутському русі, який для тогочасної західноукраїнської молоді був стилем життя й давав можливість здобути альтернативні знання, вміння і навички, сприяла не лише патріотичному становленню Юлії, а й формуванню її організаторських здібностей. Деякий час наша землячка була курінною, координувала роботу різних гуртків, навчала молодших. У день її 105-ої річниці нинішні довпотівські школярі заспівали для присутніх пластунську пісню «Пусти ж мене, мати, до табору», яку Юлія Ганущак навіть на 80-му році життя весело наспівувала, як добру згадку про щорічне таборування пластунів у Підлютому.

Відомо, що після закінчення гімназії Юлія працювала вихователькою у приватних садочках Калуша. У 1936–1937 рр. пройшла однорічний курс навчання у Львівській вищій торгівельній школі. Також дівчина займалася активною громадською роботою. Була секретаркою просвітницького товариства «Відродження» в Калуші. Організовувала юнацькі гуртки від «Рідної школи» і «Союзу українок» у селах на Калущині: у Мостищі, Болохові, Березниці, Зборі, Верхні. Розробляла для них навчальні курси. Тоді ж уперше була оштрафована польською владою, бо під час уроку історії назвала політику Польщі щодо Галичини і Волині у 1919–1921 рр. загарбницькою.

Добре знайома зі страшними картинами більшовицького «раю», про які ще в середині 1930-х рр. разом з іншими оунівцями читала у знаменитому «Холодному Ярі» Юрія Горліса-Горського, гірко заплакала, коли у вересні 1939-го на Західну Україну прийшли перші совіти. Із того ж таки вересня вона вчителювала у селі Верхня, потім – у Мостищі коло Калуша. Та вже з лютого 1941 р., після двох допитів у чекістів (дехто з «колег-педагогів» вирішив, що вона не досить старанно дотримується нових навчальних програм) перейшла у підпілля. Переховувалася в селах Верхня, Мостище. У травні 1941 р. радянська влада репресувала її батьків як «зрадників батьківщини». Мати через п'ять років повернулася в Довпотів, а батько помер на засланні.

Великі надії Юлія Ганущак поклала на проголошення Акта відновлення української державності 30 червня 1941 р. Відразу включилася в активну працю: збирала від місцевого населення кошти на розбудову державних структур. Та невдовзі нацистська влада розпочала арешти активістів ОУН. Гестапівці провели обшук в орендованій нею квартирі в Калуші. Дівчина знову перейшла у підпілля. З весни 1943 р. до лютого 1944-го була провідницею жіночої сітки Калуського окружного проводу, потім – жіночої сітки і референтури УЧХ Станіславівського обласного проводу ОУН. Від січня 1945 р. «Галичанка» стала першим референтом УЧХ новоствореного Дрогобицького обласного проводу ОУН. До її обов'язків входило: заготівля медикаментів, організація лікування

поранених і хворих бійців УПА, облаштування підпільних шпиталів, медичне обслуговування населення в заплілі, організація санітарних вишколів. У співпраці з господарською референтурою ОУН вона організовувала допомогу сім'ям підпільників, збирала продукти й одяг для упівців. Крім того, організовувала курси пропагандистів і співпрацювала зі Службою безпеки ОУН, для якої дівчата виконували функції зв'язкових і розвідниць.

Найстрашнішим моментом у її житті, наголосила коло могили Юлії Ганущак її подруга по боротьбі 99-річна Катерина Гаврилів, була зрада найбільш довіреної людини. Мова йде про спецкур'єрку Дрогобицького обласного проводу ОУН, яка здала її органам МГБ у Дрогобицькій області.

«Мене так не боліло, коли мене били більшовики, як зрада довіреної людини, – так завжди говорила Юлія. То її боліло все її життя, навіть, коли вона повернулася з тюрми», – наголосила коло могили своєї подруги пані Катерина.

Юлію Ганущак спочатку в Дрогобицькій, а потім у Лук'янівській тюрмі в Києві так «допитували», що аж частково втратила слух, який більше не відновився. 1 листопада 1946 року Військовий трибунал Київської області засудив її до 10-ти років таборів і п'яти років позбавлення громадянських прав. Відбувши 9 років, 7 місяців і 13 днів заслання в Мордовії, а потім у Новосибірську, була достроково звільнена завдяки частковій амністії. У 1962 році Юлія Ганущак повернулася в рідний Довпотів інвалідом I групи з діагнозом «деформуючий поліартрит». Важко хворіла. Померла 5 серпня 1997 року на 83-му році життя.

– Та незважаючи на хворобу, не нестачу найнеобхіднішого (допомагали їй односельці й мешканці сусідніх сіл), Юлія Ганущак останні гроші висилала на газети, допомагала будувати у Гошеві приміщення для перестарілих. Вона не переживала за бідність, в якій жила, вона переживала за ті умови, в яких знаходилася наша прекрасна Україна. Якби ми нині мали таких патріотів, як «Галичанка», наша Україна була б найславніша в світі, – наголосила її подруга по боротьбі Катерина Гаврилів.

Пані Катерина вважає, що життя, вислови Юлії Ганущак треба ставити за приклад, щоб люди схаменулися, щоб зрозуміли, що ми живемо в незалежній Україні, за яку боролося не одне покоління. Ми маємо чим пишатися: ми маємо нашу незалежну державу на карті світу. Правда, не така нині Україна, за яку боролися і про яку мріяли Юлія Ганущак і її побратими. Але вона є. Тому, наголошує Катерина Гаврилів, мусить бути та довговічна виховна праця, яка б дала розум українцям, які живуть на такій багатющій землі, усвідомити, що нічого дорожчого на світі немає, ніж Бог і Батьківщина.

Декан Войнилівський о. Мирон Ящук зауважив, що могила Юлії Ганущак і тисячі могил інших героїв, і, на жаль, нові могили по всій Україні, мають бути патріотичною школою для нашої молоді, для нашої інтелігенції, для нашої влади і для кожного українця. На його переконання, якщо ми хочемо мати сильну потужну державу, таку, про яку мріяла і за яку боролася Юлія Ганущак, ми повинні кожен так думати і так робити, як робила вона.

Народний депутат України IV і V демократичних скликань Євген Гірник, звертаючись до присутніх на вшануванні у місцевій школі, де продовжився пам'ятний захід, наголосив, що покоління Юлії Ганущак принесло ту свою міцну віру в Україну і дало можливість іншому поколінню продовжити їхню справу й проголосити незалежну Україну.

– Звичайно, того ідеалу, за який боролася Юлія Ганущак, Українська держава ще не досягнула. Але якщо порівняти 1991 рік, коли Українська Україна являла собою Галичину і частково Київ, то зараз більшість українців за українську Україну і за її європейський вибір. І цей процес незворотній, – впевнений Євген Гірник.

Головна союзниця Калушини Люба Липовська під час вшанування пам'яті «Галичанки» презентувала збірники матеріалів архіву громадського жіночого руху в Калуші, в одному з яких ідеться і про Юлію Ганущак. Із того дня фонди шкільної бібліотеки Довпотова поповнилися не лише цими збірниками, але й книгами, присвяченими члену Національної спілки письменників України

Василію Ганущаку та поезіями його дружини союзниці Валентини Ганущак, які вона презентувала навчальному закладу.

Голова «Просвіти» Калушини Леся Кирилович запропонувала зібранню прийняти звернення до депутатів Войнилівської ОТГ щодо запровадження премії імені Юлії Ганущак серед медичних сестер. Голова Войнилівської ОТГ Мар'яна Масляк запевнила, що місцеві депутати підтримають це звернення, цим самим пошанувавши світлу пам'ять нескореної землячки.

Відродно, що дослідженням життя і діяльності своєї славної землячки-героїні займаються школярі. Біля могили виступила гімназистка, волонтерка Української бібліотечної асоціації, юна дослідниця життєпису Юлії Ганущак Діана Тинда. А довпотівські школярі під час заходу у школі виконували стрілецькі та повстанські пісні, на яких виховувалося і гартувалося покоління Юлії Ганущак.

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. На Калушині запровадять премію імені Юлії Ганущак-«Галичанки» / Дарія Ониськів // Вікна. – 2020, 7 лют.– 13 лют. – №6. – С. 10.

ЗАВОД ЗАЛІЗО-БЕТОННИХ ВИРОБІВ У КАЛУШІ: БЕТОНОМІШАЛКА НА ЗАЛІЗНИЧНИХ ШПАЛАХ І ПЛАТИ ВРУЧНУ

Із Богданом Гулем особисто познайомилася півроку тому на похороні калуської союзниці, дружини добре знаного на Калушині фельдшера Миколи Пілянського св. п. Віри Пілянської, хоча це прізвище зустрічала набагато раніше. Працюючи над щоденниками батька пані Віри – народного вчителя, просвітянина, старшини УГА Ярослава Дякона, репресована сім'я якого після повернення із Сибіру в 1958–1982 роках проживала у Кропивнику, зауважила, що Богдан Гуль із сім'єю часто навідувався до Пілянських. А у записі, зробленому рукою пані Віри про похорон батька, наголошується про те, що «прощальне слово держав Гуль Б. В. Коротко і гарно...».

Коротко і гарно говорив він і про пані Віру, про свою куму, бо ж тримав до хреста старшу доньку Пілянських Роксолян. Розговорити pana Богдана під час похорону пані Віри мені не вдалося, та й якимось чином не до того було ні мені, ні йому. Правда, дуже скромно розповідав про себе і при нашій зустрічі в його квартирі в Івано-Франківську, куди я навідалася цієї зими. Мене найперше цікавили його дружні стосунки із сім'ями Дяконів і Пілянських, бо детально вивчаю життя цих представників галицької інтелігенції, які зазнали гонінь з боку радянської влади. Та, переглядаючи з паном Богданом його сімейний фотоархів, зауважила цікаві світлини, на яких – Калуш 1960–1970-х років. І дізналася, що на місцевому заводі залізобетонних виробів працював із перших днів його заснування і пройшов тут трудовий шлях від майстра до директора підприємства. То ж зацікавилася, як він потрапив до Калуша, коли і звідки приїхав на Прикарпаття, що йому вдалося перебути у цьому нелегкому земному житті. А, повірте, за ці понад вісім десятків років чоловік багато чого пережив, бо, як відомо, на долю його покоління випали і арешти, і репресії, і виселення. Але ніщо не могло вбити їхніх переконань. При зустрічі з представниками цього покоління відразу відчуваєш традиційне і християнське виховання, що було дуже сильною основою на все життя.

Народився Богдан Гуль у 1936 році в селі Депутичі Руські на Холмщині. То було чисто українське село, наголошує пан Богдан. Його батько, Василь Гуль, був активним діячем українського кооперативного руху: працював у Союзі кооперативів, у банку, в редакції газети ліберального спрямування «Селянський шлях».

– Наш батько мав два курси Київського університету, – розповідає пан Богдан. – У 1944 році перед приходом більшовиків батько переїхав на Лемківщину в містечко Криниця. Я жив тоді з батьком, сім'я залишилася в селі. Його співробітники перейшли на територію Чехословаччини. А ми з батьком у 1945 році переїхали в Самбір, потім – до Львова. Нашу ж родину виселили у Дніпропетровську область. Через рік тато розшукав її і забрав до Львова. У 1947 році батька заарештували, звинувативши у

співпраці з німцями, з ОУН. Покарання протягом восьми років відбував у Мордовії.

60 км пішки сибірськими снігами до знань

У Львові Богдан проживав із батьком і його другою дружиною. Після арешту батька їх двох виселили у Томську область. Матір же із трьома дітьми не чіпали – вони залишилися у Львові.

– Привезли нас у населений пункт під назвою Тайга. Коли нас забирали зі Львова (то було 27 квітня 1950 року), я навчався в 7-му класі. Приїхали в Тайгу, а там – ніякої школи. До початкової – 7 км, до семирічки – 25 км і єдина середня школа – в райцентрі, за 60 км. Я вже в семирічну вирішив не йти, а відразу – в райцентр, бо там була й заочна школа, – розповідає Богдан Гуль. – Але пішов туди аж у березні наступного року, бо в перші місяці прибуття в чужину нам, переселенцям, було не до того. Йшов пішки в райцентр Зирянське або, як ми називали, Зирянка разом із колишнім директором Львівського оперного театру паном Булавацьким. Мені тоді було 15 років, а йому – за 60. У перший день пройшли з ним 45 км. А коли вертали назад, то всі 60 км здолали за день. Зауважте, взуті ми були у валянки.

Саме в райцентрі хлопець познайомився з Ярославом Дяконом, який тоді вже працював у місцевій школі вчителем німецької мови. Хоча їхні сім'ї везли зі Львова в одному товарняку, та познайомилися тільки через рік. Як згадувала Віра Пілянська, дорога на чужину тягнулася тоді аж 12 днів.

– Я з великою повагою ставлюся до Ярослава Дякона, бо завдяки йому я здобув середню освіту. За це я пану Ярославу весь час був вдячний, – із непідробним тремтінням у голосі говорить Богдан Гуль. – Він допоміг мені продовжити навчання на заочній формі. При першому нашому знайомстві я взяв завдання, які були потрібні для закінчення 7-го класу. Влітку і восени я працював, а щовесни екстерном складав іспити за 8 і 9 класи. У 10-му класі я переїхав у Зирянку і вчився стаціонарно. Закінчив середню школу в 1954 році.

Саме того року Богдан Гуль познайомився з братами Пілянськими із Кропивника – Миколою і Василем, які також були виселені. Разом із братами Богдан винаймав житло. А через вчителя Ярослава Дякона познайомився і з його донькою Вірою, яка пізніше вийшла заміж за Миколу Пілянського, з сім'єю яких чоловік дружив все своє життя. По завершенні середньої школи Богдан Гуль вступив до Томського політехнічного інституту, а в 1956 році перевівся до Львівської політехніки. Мав таку змогу, бо його реабілітували в 1955-му. Батька ж реабілітували значно пізніше.

Калуш: від майстра – до директора заводу

До Калуша Богдан Гуль приїхав у 1959 році: після закінчення Львівської політехніки отримав направлення на роботу. Приїхавши в це прикарпатське місто, відновив спілкування з Дяконами і Пілянськими, які недавно повернулися із Сибіру.

– У Калуші жив сім років, а тоді переїхав до Івано-Франківська, де спочатку працював інженером у будівельній організації, а потім – у проектній. Що ж до Калуша, то на заводі залізобетонних виробів я пройшов шлях від майстра до директора. Починав працювати з бригади в кількості десяти чоловік, а коли йшов із заводу, то вже було 1200, – розповідає Богдан Гуль. – Розпочинали з піонерської бази поряд із житловим комплексом на Лесі Українки. На залізничних шпалах поставили бетономішалку і заливали розчин у спеціально зроблену форму для плит. Тоді хімія розбудовувалася, то ми забезпечували її повним будівельним набором: бетоном, розчином для кладки, всіма видами плит. Причому ми не тільки Калуш забезпечували, а й всю Івано-Франківську і сусідні області.

Із розмови дізналася, що саме за Богдана Гуля в Калуші запустили цех крупнопанельного домобудування.

– Перші панельні будинки в Калуші – то все було виготовлено у нас на заводі, – констатує пан Богдан, хоча ще й тоді не був прихильником такого будівництва. – Холодне, мало комфортне житло, – каже з цього приводу. – Але тоді був клич забезпечити усіх житлом. Тому будували побільше і подешевше.

Повернення в минуле не тільки через світлини

Наша розмова з паном Богданом супроводжується переглядом світлин. А їх у його родинному архіві чимало. Є тут зафіксований і сибірський період. До речі, ці знімки свідчать про те, як виселені далеко від рідної домівки західні українці трималися купи, спільно відзначали релігійні свята, весілля, ходили в кіно, на концерти. Мою увагу привернуло чисельне фото спецпоселенців, зроблене в Томській області. І як приємно було бачити, що через 63 роки з часу виселення вони зустрічалися у Львові. Саме у місті, з якого їх того травневого дня 1950 року у товарних вагонах везли з рідної землі. Богдан Гуль також розповів, що в листопаді 2019 року був запрошений у Львівський палац мистецтв на відзначення 90-річчя від дня народження відомого бандуриста Богдана Жеплинського.

– Із братами Жеплинськими ми сиділи в одній камері на Замарстинові. Це була пересильна тюрма для спецпоселенців у Львові, – розповідає пан Богдан про своє знайомство із відомими бандуристами. – На засланні брати організували Сибірську капелу бандуристів і навколо них гуртувалася наша українська молодь. До речі, молодший брат Роман Жеплинський підготував трилогію спогадів під назвою «Мої дороги». Так от у другій книзі «Дороги сибірські» якраз описує той період.

Мою увагу також привертають світлини, на яких сім'я Богдана Гуля з Дяконами і Пілянськими – як у Сибіру, так і тут, на Калушині. Пережите випробування долею далеко від рідної домівки ці сім'ї зуміли пронести через все своє життя, не загубивши життєвими дорогами своєї непідробної дружби і приязні. За словами Богдана Гуля, він мав велику приємність спілкуватися й дружити із цією інтелігентною, дуже привітною і співчутливою родиною.

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. Завод залізобетонних виробів у Калуші: бетономішалка на шпалах і плити вручну / Дарія Ониськів // Вікна. – 2020, 1 трав.–7 трав. – № 17. – С. 11.

ПРОСВІТЯНСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СВЯЩЕННИКІВ У ПЕТРАНЦІ

Священники завжди мали авторитет серед народу і так чи інакше впливали на його розвиток та розвиток суспільства. Незважаючи на утиски з боку польської шляхти і латинників, яких Греко-Католицька Церква зазнавала протягом століть, духовні наставники проводили на своїх парафіях просвітницьку діяльність. Виховували сільську молодь у національно-патріотичному дусі. Були для селян мудрими порадиниками, організаторами, прикладом для наслідування. Адже протягом тривалого часу єдиною освіченою верствою, а пізніше й головним джерелом становлення інтелігенції в Галичині були саме священничі сім'ї.

Для Галичини було характерним те, що священничі дома ставали осередками культурного, національного й духовного життя. Священничі родини дружили з прогресивними галичанами, поділяли їхні погляди, пропонували їм гостинний прийом у своєму помешканні. Це спостерігаємо і на прикладі священників, які в той чи інший період душпастирювали в Петранці, що на Рожнятівщині. У сім'ї о. Сильвестра Богачевського (1858(1859)–1914), коли він мав парафію в с. Побук на Сколівщині, довгий час перебував відомий український антрополог Хведір Вовк. Отець Лев Горалевич (1859–1920) дружив з Іваном Франком. Стрийко о. Йосифа Рожанського (1873–?) о. Гнат Рожанський (1844–1883) листувався з багатьма відомими українцями, а Івана Франка запрошував погостювати в Хотіні на Калушині. Отець Лев Сілінський (1870–1955) листувався з Франком як із редактором журналу.

Як відомо, важливу просвітницьку роль у селах Західної України відігравали осередки товариства «Просвіта», заснованого у Львові в грудні 1868 року. І в перших його рядах були місцеві священники. Цього року минає 125 років з того часу, як читальня «Просвіти» була заснована в с. Петранка Калуського повіту. Тоді тут уже шість років парохом був о. Порфирій Руденський (1835–1909). Ймовірно, з його ініціативи в 1895 році й почала свою діяльність

читальня в долішній частині цього бойківського села. Архівні документи засвідчують, що під статутом читальні в 1906 році, коли в долішній Петранці відновлювали читальню вже вдруге, список її членів-засновників очолював саме о. Порфирій Руденський. До речі, о. Порфирій похований на церковному подвір'ї храму Перенесення мощів Святого Миколая в Петранці долішній. Свій священничий обов'язок він виконував тут із 1889 по 1909 рік.

Під проханням до Головного Виділу товариства «Просвіта» у Львові, а також до Високого Воевідства в Станиславові про відновлення діяльності читальні в долішній частині Петранки у лютому 1928 року під номером 1 зустрічаємо прізвище о. Лева Сілінського – активного громадського діяча першої половини ХХ ст., який був парохом у Петранці з 1919 по 1930 р. Згідно з архівними документами, разом із петранчанами Василем Пицом, Стефаном Королем, Николою Кавою, Николою Морисом, Гринем Ленівим, Николою Ленівим, Михайлом Кочержуком і Василем Федорівим він підтримав ініціативу тодішнього управителя народної школи в Петранці долішній Ярослава Дякона, який місяць перед тим звернувся з того ж питання із листом до Товариства у Львові. Після дозволу Головного Виділу читальня уже вкотре відновила тут свою діяльність із 28.04.1928 р. І як свідчать архівні матеріали, а також спогади петранчан старшого покоління, саме в 30-х роках минулого століття читальні в Петранці діяли найактивніше. А було їх дві – в долішній і горішній частинах села (в горішній заснована в 1898 р., активно відновила свою діяльність навесні 1932 р.). Хоча відновлення читальні селянам давалося нелегко. І свою посильну допомогу в її відновлення вкладає знову ж місцевий священник. Уже в кінці 1930 р. голова читальні о. Діонізій Лукашевич (1904–1993) звернувся до Головного Виділу «Просвіти» у Львові з проханням звільнити її від вкладки в сумі 25 злотих, наголосивши, що читальня не може платити «з причини вбожества». І результат не забарився: Головний Виділ звільнив від внеску на 1930 р. і знизив його на 1931 р. Своє рішення аргументував так: «Читальня властиво не існувала і з великими труднощами дається її трохи розрушати. Не

маючи приміщення, а тому і змоги сходитися, члени не платять вкладок і читальня не має змоги навіть передплатити часописів».

У 1934 р., коли справи в читальні в Петранці долішній покращилися, головував о. Антін Боднар, який душпастрював у Петранці з початку 1931 року до літа 1935-го. Протягом року о. Антін Боднар у читальні виголосив дві доповіді: про Юрія Федьковича (8.12.1934 р.) та діяльність «Просвіти». У звіті за 1935 р. зафіксовано доповідь о. Теофіла Бемка (1902–1982) про час до діяльності «Просвіти» та про її діяльність. Дата виступу місцевих священників із доповіддю чи рефератом 8 грудня в ці два роки свідчить про те, що вони щороку старалися разом із петранчанами згадувати чергову річницю створення товариства.

У 1939 р., перед приходом радянських військ, головою читальні «Просвіти» в Петранці долішній був місцевий парох о. Богдан Каричек (1904–1979). Як свідчать архівні документи, священника обрали на просвітянських зборах 22.01.1939 р. Секретарем читальні тоді був дяк Лазаревич Зіновійович. Саме під його керівництвом, а перед ним його попередника дяка п. Мащака в 1930-х роках при читальні «Просвіти» в Петранці долішній був створений дитячий церковний хор, до якого входили петранецькі діти 12-ти років і старші. Як згадувала його учасниця Ірина Яців (із роду Паньків) (1922–2017), протягом Пилипівця діти навчилися співати цілу Службу Божу на чотири голоси.

Духовні наставники очолювали також різні кооперативні спілки. У Петранці в 20–30-х роках ХХ ст. була філія сільськогосподарського кооперативу «Добробут», яка діяла в хаті-читальні в Петранці горішній. Очолював її тодішній парох села о. Антін Боднар. А о. Лев Горалевич, який теж має стосунок до Петранки, бо був на парафії спочатку сотрудником, а потім адміністратором із січня 1886 по квітень 1889 року, відомий як один із організаторів «Крайового Союзу Господарсько-Молочарського» в Стрию.

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. Просвітянська діяльність священників у Петранці / Дарія Ониськів // Нова Зоря. – 2020, 14 трав. – Ч. 18. – С. 4.

ВІРА ПІЛЯНСЬКА – ПОКОЛІННЯ, ВІРНЕ СВОЇМ ПЕРЕКОНАННЯМ

Цими днями своє 90-ліття відзначала б калуська союзниця Віра Пілянська (з роду Дякон). Та вже майже рік її немає поміж нас. Життя цієї калушанки, як і всієї її родини, є яскравим взірцем трагічно-героїчної долі галицької інтелігенції.

Україну сприймала як ідею

Віра Пілянська виховувалася в сім'ї патріотів. Її батько Ярослав Дякон народився в священничій, просвітянській родині о. Григорія Дякона, який із 1927 по 1936 рік був деканом Калуським ГКЦ. Був сам просвітянином, січовим стрільцем, старшиною УГА. Ще гімназистом таємно організував молодь на прощальний похід на похорон Івана Франка, ніс тіло Каменяра на цвинтар. Освіту (юридичну) здобував в Українському таємному університеті. Лекції по квартирах студентів читали професори-українці. Але, як згадує зі слів своєї бабусі його онука Оксана Дякон із Рівного, польська влада швидко припинила діяльність цього «розсадника націоналістичних ідей». Ярослава разом із іншими студентами заарештували, кинули до львівської тюрми «Бригідки». Йому видали вовчий квиток «без права вступу у вищі школи польські», тому хлопець змушений був вступити до вчительської семінарії, де, за нинішніми мірками, здобув середню спеціальну освіту.

Працював народним учителем на Калушині: у Слободі Небилівській (1922–1925), у Петранці (1925–1940), у Голині (1940–1949). З дружиною Софією (до речі, ученицею Костянтини Малицької, активною «союзницею». – *Авт.*) виховував патріотами як школярів, так і своїх трьох дітей: двох синів Ігоря й Ореста і доньку Віру. Невипадково найстаршого Ігоря через те, що заготовляв ліки для УПА, більшовики засудили на 10 років (був в'язнем жажливого «Берлагу»).

Дорога на чужину через тюрму на Лонцького

Репресій зазнала вся сім'я Дяконів, хоча Ігоря засудили без права вивозу родини. Пані Віра вважала, що, скоріш за все, це сталося через активну батькову громадянську позицію. А ще – через те, що одному із кадебістів впала в око їхня збудована в рідному материному Львові на зібрані тяжкою працею кошти (крім вчителювання, сім'я Дяконів мала поле, чималу пасіку, сади) кам'яниця. То був квітень 1950-го. Дякони тільки наприкінці 1949-го переїхали нарешті до Львова. На збори дали три години.

Вірі тоді було 19. Вона разом із братом Орестом після здобуття десятирічної освіти у Калуській першій школі вчилася у Львівському поліграфічному інституті. Мала змогу уникнути участі виселення: один із молодих радянських офіцерів, який прийшов забирати сім'ю з рідного дому, попросив у дівчини води і пішов за нею в кухню. Там відразу запропонував: «Тікай!». Та не так була вихована дівчина, щоб заради власного благополуччя залишити рідну сім'ю.

Три тижні Дяконів тримали в жахливих умовах у тюрмі на Лонцького: вісім (!) сімей в одній камері. А тоді разом із іншими (особливо багато було молоді, студентства) завантажили в товарний вагон і повезли зі Львова через Станіслав, Тернопіль аж до нікому невідомого селища Зирянське в Томській області. Вивезли на спецпоселення, так і не назвавши причини. Як згадувала Віра Пілянська, їхали 12 довгих днів:

«Тяжко нам було перший рік. Житла не було. Спочатку жили в одній жінки, потім переселилися в стареньку хату, яка валилася. Тато з Орестом працювали теслями, мама була вдома, а я – на лісоповалі. Жінки різали дерева, а чоловіки робили з ними порядок. Працювали ми весь світловий день. Рани на руках не встигали гоїтися. Але це ще нічого порівняно з жорстокою сибірською зимою, з якою нам прийшлося зустрітися в перший рік перебування там. Страшні сибірські морози, а переселенці не мають ні одягу, ні взуття, ні їжі. Щоб купити зранку хліба, чергу потрібно було займати звечора. Місцеві люди бачили нашу біду й відпускали маму додому. А вона зранку приходила. Орест узимку вечорами возив

воду з річки. Коли їхав по неї, то залазив у бочку, щоб було тепліше. І співав українських пісень... Ожили ми перед Різдвом, піднялися духом. Організували вертеп. Батьки вчили місцевих варити кутю. Усі роки на виселенні ми старалися дотримуватися наших традицій. Ми співали, ставили вистави, колядували...».

Наступної по приїзді на Сибір весни Дякони посадили картоплю. Вони вчили цього робити й місцевих жителів. З часом завели корову. Батько вже працював у школі, викладав німецьку мову. Почала вчителювати й Віра. Але праця на лісоповалі та ходіння до школи по 25 км серйозно підірвали здоров'я дівчини. Вона захворіла на туберкульоз. З критичного стану її вивела лікарка-німкеня, яка також була з виселених.

На чужині Віра Дякон одружилася з Миколою Пілянським, уродженцем села Кропивник. Його сім'я теж була виселена. Цікаво, що з цим хлопцем Віра вперше зустрілася в Кропивнику. Коли дівчина навчалася в Калуші, то час від часу навідувалася в гості до батькового брата – стрийка Романа, який був священником у цьому селі. Одного разу його син Любомир Дякон покликав дівчину до своїх друзів. Якраз прийшли до сім'ї Пілянських. І хто б тоді міг подумати, що наступного разу вони зустрінуться аж у Сибіру!

«...Таким, як вони, нема місця в місті»

Звільнення сім'я Дяконів отримала в 1956 році. Віра і Микола отримали дозвіл на повернення додому в 1957-му. Тут почалися нові випробування. Молоду сім'ю не хотіли прописувати у Львові, адже в їхньому родинному будинку проживали інші. Прийняла Віру з Миколою тітка Софія в Кропивнику. Та тут теж не прописували. Якось за ними приїжджав «чорний ворон», але Віра встигла сховатися на городі. Миколу вдалося прописати у тітки. І це дало йому змогу закінчити навчання в медичному училищі в Станіславі, в якому здобував спеціальність до виселення. З кінця липня 1958 року чоловіка направили працювати в село Мостище завідувачем медичним пунктом і акушером. Тут молода сім'я жила в будинку репресованих.

У цьому селі у них народилися дві доньки: Роксоляна та Оксана. Пілянські неодноразово зауважували, що за ними слідкують: як тільки до хати приходили гості, під вікном хтось підслуховував.

Наприкінці 1966 року – нові випробування: хату, в якій у Мостищі був медпункт і де мешкали Віра з Миколою, повернули його власнику. Сім'ї пропонували квартиру не в Калуші, а тільки в Підгірках, «тому що таким, як вони, нема місця в місті». Усередині грудня Віра з Миколою перебралися до Підгірок. На роботу в Мостище чоловік доїжджав. Пізніше пішов працювати на «швидку» в Підгірки. Миколу Пілянського досі пам'ятають як хорошого спеціаліста.

У вересні 1962 року Віру на курси медичних сестер не взяли, через що вона дуже переживала. З середини листопада 1965 року працювала на виїзному флюорографі. А з 1970-го – медреєстратором у тубдиспансері. Через те, що була із виселених, і на роботі Вірі доводилося нелегко. Головний лікар не допускав її до участі в будь-яких медичних зібраннях, усім працівникам наказував нічого про ній не говорити, наголошуючи «бо знаєте, хто вона».

Пані Віра згадувала, як одного разу їх із роботи відряджали копати буряки у Голинь – тоді часто практикували такі виїзди в колгоспи:

«Приїхала машина з того села. Шофер питає, хто сідає біля нього. А мої співробітниці відразу: «Віра Ярославівна, бо її батько там працював». Чоловік поцікавився, хто саме. Коли почув про тата, то сказав: «О, то була золота людина. Йому пам'ятник поставити треба». Відтоді на роботі я стала ворогом народу. Крім того, що не допускали на колективні зібрання, мене звинувачували в антирадянській пропаганді серед лікарів і пацієнтів».

І тоді, більше не витримуючи образ, жінка зважилася піти до секретаря райкому партії. Прийшла із запитанням: «У чому моя вина?! І хто я така?!». Правда, той вислухав і запевнив, що зробить порядок. І, дійсно, відтоді Віру Пілянську ніхто не чіпав. Також замінили керівництво в медичному закладі, детально вивчивши роботу попереднього. А пані Віра і на початку 1990-х, звертаючись у

комітет із реабілітації і відшкодування Львівської обласної ради, писала: «А я й дотепер не знаю, за що була така ганьба наді мною. Нікому зла не зробила – тільки вихована в сім'ї Українця, і чомусь всі звертались до мене «пані», за що терпіла страшну кару...».

Реабілітували сім'ю Дяконів аж у перші роки відновленої незалежності. Щодо будинку у Львові, то причину того, чому в роки радянського панування ніхто не відповідав на запити Ярослава Дякона щодо його повернення, пані Віра вияснила, як тільки проголосили відновлену незалежність України. Як вона дізналася з архівних документів, ордер на нього був виданий у дні, коли Дякони ще перебували в тюрмі у Львові, на ім'я одного з працівників МДБ. Сім'я Дяконів болісно сприйняла розповіді сусідів про те, що всі залишені ними домашні речі були у вжитку їхнього ворога.

На початку 1990-х років Віра Пілянська зверталася із заявою про повернення їхній сім'ї нерухомого майна у Комітет із реабілітації й відшкодування Львівської обласної ради. Писав заяву й Ігор Дякон. Він отримав ось таку відповідь від голови комісії з питань поновлення прав реабілітованих при Личаківській райадміністрації, датовану 19.01.98 року:

«Шановний Ігор Ярославович! Ваша заява з питання повернення будинку № 32 по вул. Тр. Глинянський, у м. Львові розглянута комісією з питань поновлення прав реабілітованих. Повідомляємо, що відповідно до Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17 квітня 1991 року не можуть бути повернені жилі будинки, якщо вони на даний час є зайнятими або набули нового власника».

Виявляється, після того працівника МДБ, який заселився з сім'єю в будинок Дяконів навесні 1950 року, в ньому проживав його син, який теж працював у цій структурі. А напередодні проголошення незалежності в 1989 році будинок поспіхом продали.

«Відповідальна і завжди ініціативна»

В останні роки, незважаючи на поважний вік, Віра Пілянська вела досить активний спосіб життя. Її часто можна було побачити на загальноміських заходах, особливо тих, які стосувалися вшанування

боротьби за незалежність України. Жінка з неабияким захопленням відвідувала заняття Університету третього віку, презентації нових видань, була активною союзнякою.

«Ми, союзнянки, – розповідає голова Калуської філії «Союзу українок» Люба Липовська, – від пані Віри навчилися прекрасної недорогої української кухні. Багато її рекомендацій використовуємо. Ми навіть свого часу деякі із них описували в проєкті «Бойків світ». У неї збереглося дуже багато фотографій, які відображають побут і різноманітні події українського села. А вишивки з її домашньої колекції – то зразок народного мистецтва. Пані Віра вчила нас пунктуальності. Вона була надзвичайно відповідальна і завжди ініціативна. У цієї жінки було нелегке життя. Але, як тільки стала можливість відкрито виявити свою позицію, вона прийшла в «Союз українок».

У щоденниках, які стали основою архіву громадського жіночого руху в Калуші, зафіксоване вітання союзнячок сім'ї Пілянських із золотим весіллям (2005 рік). Є тут і розлогий запис та світлини з відзначення 80-річчя Віри Пілянської:

«...бувають дні особливі, визначні, ювілейні. Ось такий ювілейний відзначила 26 липня 2010 р. наша союзнянка п. Віра Пілянська. Ми зібрались чисельно, щоб привітати її, засвідчити свою повагу і любов.... Згадувалися пережиті разом події, епізоди з минулих літ, діяльність в Союзі українок. Кожна із нас підготувала для п. Віри свої особливі слова, що йшли від щирого серця...».

У своєму рідному селі Петранка (нині – Рожнятівщина) Віра Пілянська не була із 1972 до 2012 року. Привезли ми з чоловіком її сюди на свято Воздвиження Чесного Хреста Господнього. Зі щемом у серці я спостерігала за її відвідинами місця, де народилася, де проходило її дитинство. Бачили б ви, з якою насолодою пила воду з криниці на колишньому шкільному подвір'ї, де народилася і виросла! «Все життя мріяла напитися цієї водиці», – зауважила тоді пані Віра. Ступивши на церковне подвір'я, почала згадувати, де саме бігала з сусідськими дітлахами. Побувала Віра Пілянська того дня на святковому Богослужінні в місцевій церкві Перенесення мощів Святого Миколая, де в 1930 році її охрестив о. Денис Лукашевич.

А відійшла у кращі світи якраз на храмове свято в рідній церкві десять місяців тому у день Різдва Пресвятої Богородиці 21 вересня 2019 року. Покинула цей світ саме того дня, коли у церкві Перенесення мощів Святого Миколая святкову Божественну Літургію місцевому адміністратору о. Володимире Лесюку співслужили п'ять священників із сусідніх з Петранкою сіл, а сільський храм наповнювався божественним співом церковного хору із селища Брошнів-Осада, який вперше завітав у це бойківське село.

Віра Пілянська покинула цей світ тільки після того, коли побачила і усвідомила, що її батько – патріот, народний вчитель, просвітянин – пошанований нащадками своїх учнів. З нагоди 120-ої річниці від дня народження колишнього управителя народної школи в Петранці долішній 2018–2019 навчальний рік у Петранківській ЗОШ І–ІІІ ступенів був проголошений Роком Ярослава Дякона. Під час урочистостей 20 січня 2019 року на фасаді навчального закладу освятили пам'ятну плиту Ярославу Дякону. Того ж дня тут презентували книгу «Ярослав Дякон: тернова доля галицького інтелігента».

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. Віра Пілянська: покоління, вірне своїм переконанням / Дарія Ониськів // Вікна. – 2020, 24 лип. – 30 лип. – С. 10.

НА ПОХОРОНІ ГУРГУЛІВ «ЛЮДИ БУЛИ З УСІХ СІЛ,.. ІШЛИ НАТОВПАМИ, І МАШИНАМИ ЛЕГКОВИМИ ЇЇХАЛИ...»

В останні дні лютого 1980 року у селі Томашівці на Калушині сталася страшна подія, про яку на наших теренах уголос почали говорити тільки в роки відновленої незалежності України. Із 26 на 27 лютого того року трагічно загинув священник ГКЦ Анатолій Гургула і його дружина Ірина.

Будинок, у якому мешкало подружжя, згорів вщент, а разом з ним – і господарі. Вважається, що загинули вони як мученики за

віру. Імена о. Гургули та його дружини знайдете в «Коротких біографічних даних Слуг Божих та духовенства УГКЦ, яке зазнало репресій у часи сталінських репресій 1941-1950 рр.»: під № 1 тут о. Андрій Бандера, о. Анатолій Гургула – під № 11, а його дружина – під №12.

Отець Анатолій був сином священника – пароха села о. Ярослава. Варто наголосити, що під час його душпастирства в Томашівцях збудували церкву Введення у Храм Пречистої Діви Марії. Отець Анатолій закінчив школу, гімназію, потім вступив до Львівської духовної семінарії. У 1932 році був висвячений на священника, а рукопокладення отримав із рук митрополита Андрея Шептицького. Свій священничий обов'язок о. Анатолій Гургула виконував у кількох парафіях на Тернопільщині. А потім – у рідному селі, звідки в 1950 році його примусово госпіталізували. Як свідчать рідні, йому ввели так званий «сталінський укол», і отець фактично став інвалідом із паралізованою ногою. Усе це було зроблено через те, що відмовився переходити до РПЦ і таким чином служити радянському режиму. Також переслідували дружину о. Анатолія пані Ірину, яка була з родини підпільників ОУН, УПА, тому отримала 10 років ув'язнення.

Після арештів і ув'язнень Гургули не мали житла як такого. Священник з дружиною жили у шпихлірі – приміщенні, де зазвичай зберігають збіжжя, оскільки парафіяльний дім зайняла колгоспна контора, а потім – сільська рада.

Кінець 70-х–початок 80-х років минулого століття був дуже складним часом для Церкви, а для греко-католицької – тим паче. Уже й моє покоління пам'ятає, що тоді більшість храмів було закрито, по селах нищили хрести, звозили їх, в кращому випадку, на цвинтар, не дозволяли нам, дітям, навіть ступити на поріг церковний. У той час пройшла хвиля репресій проти цілої когорти українських дисидентів. Така ж хвиля репресій прокотилася і по Греко-Католицькій Церкві. Отець Анатолій душпастирював у підпіллі. І цим підписав смертний вирок і собі, й дружині. Як стверджує о. Ігор Пелехатий, який вивчав історію родини Анатолія Гургули і його з дружиною трагічної загибелі, о. Анатолій уже не

вів такої активної діяльності через поважний вік, але працював з дітьми як учитель музики. І, очевидно, навіть така його діяльність дуже дошкуляла органам безпеки, і його попереджували, щоб нарешті заспокоївся. Бо, очевидно, окрім того, що вчив музики, розмовляв з дітьми на тему релігії, отже, проводив своєрідну катехизацію. Також підпільно хрестив, вінчав, проводив Богослужіння, на які таємно збиралися люди».

У різних інтернет-джерелах зафіксовані спогади синів о. Анатолія Гургули. Його син Володимир згадує: «Тато з мамою жили в шпихлірі, переробленому під житло. В одній кімнатці та кухонці у неділю збиралися на відправу вірні. Приходили таємно, поодиночці, через городи збоку річки. Кожної неділі і свята отець відправляв Службу Божу для людей, а кожного дня – для себе з дружиною. Хрестив дітей, сповідав, учив релігії, виголошував короткі, але повчальні проповіді. Тато був великим шанувальником вервиці, відмовляючи їй у довгі від безсоння ночі, і це підтримувало його».

А зі спогадів сина Івана дізнаємося, що коли він у грудні 1979 року відвідав батьків, то батько скаржився йому, що отримує в листах погрози і залякування, аби припинив як греко-католицький священник релігійну діяльність, яка ворожа радянській ідеології. А якщо не припинить, то влада вживе рішучих заходів.

Незважаючи на велелюдний похорон у Томашівцях, про цю страшну подію, звичайно, не писала жодна радянська газета, в тому числі мовчала і місцева преса. Досліджуючи кілька років тому щоденники народного вчителя, репресованого Ярослава Дякона, який у той час проживав у Кропивнику, я знайшла запис про це жахливе вбивство. Хоча автор щоденника не називає імен, але ми розуміємо, про кого саме іде мова. У його записі 3 березня 1980 року читаємо: «В Томашівцях убили свящ[енника] і його жінку, а хату з ними спалили». А в підсумках місяця Ярослав Дякон уточнює: «убили священника з їмощею, голови забрали, а хату спалили». До речі, згідно із записом вчителя, ця трагічна подія сталася з вівторка на середу. А напередодні в неділю 24 березня, в країні проходили вибори, як він пише, – «на все». У ті трагічні для

священничої сім'ї дні на Калушині Ярослав Дякон фіксує 6 градусів морозу, сніг з вітром. А в день похорону 1 березня на вулиці було +1, сніг зник.

Хоча місцева преса мовчала, світ знав про те, що сталося з сім'єю о. Гургули. Нині вже відомо, що тодішній Глава ГКЦ Патріарх Йосиф Сліпий з приводу цього трагічного випадку звернувся до світу, наголосивши на тому, що Гургули є мучениками за віру. Правда, для радянської влади це не було жодним аргументом.

Писала про цей страшний випадок і газета української громади в США «Свобода». Причому стаття була побудована на витягах із листів жителів Томашівців, які писали про жахливу загибель священничої сім'ї своїм рідним за кордон. Подаємо увазі читачів цю статтю (мовою оригіналу), поміщену на сторінці 2 часопису «Свобода», число 128 від 5 червня 1980 року, хоча, як впливає із контексту, про цей випадок уже повідомлялося раніше, але було неправильно вказано район, де він стався:

«ПРО СМЕРТЬ о. ГУРГУЛИ

Редакція «Свободи» дістала від свого читача копії листів з України, в яких описуються обставини смерті і похорони о. Анатолія Гургули та його дружини. Внизу поміщуємо пояснення читача і виїмки з листів.

«Пересилаю виїмки із листів моїх кривних, в яких описується докладно про смерть отця Анатолія Гургули, пароха села Томашівці, Калушського повіту (а не із Рогатинщини, як інформовано раніше). Отця Гургулу добре пам'ятаю, бо був він у нашому селі парохом від часу смерті свого батька, який також був священником і парохом Томашівців, а помер коротко перед Другою світовою війною. Отець Анатолій Гургула був слабовитого здоров'я, частинно спаралізований, і більшовики його довгий час не чіпали, але з часом старалися намовити перейти на православ'я, що їм не вдалося. Отець Гургула пішов у підпільну церкву і потаємно виконував усі функції священника. Його молодший брат згинув від розстрілу, як рівно ж з ним проф. агроном Ремезовський,

Ілько Добровольський, диригент і режисер Михайло Король, Михайло Кочубей та інші. День перед смертю отець Гургула отримав з Америки посилку, – він час до часу, як інвалід, такі посилки отримував з Америки. – В цій посилці була чаша, новий фелон і інші речі. Все це було в другій кімнаті і не згоріло, ані ніхто цього не пограбував.

Подаю виїмки з цих листів: «Привіт із рідного села Томашівці з 3-го березня 1980 року. ...Дорогий приятелю, я рішила Тобі нині написати, хоча від Тебе не мала листа, бо в нашій селі сталася велика і страшна новина, і сумна, якої не бувало як світ. З 26-го числа на 27 (лютого) вночі погорів наш ксьонз Гургула з їмостою. Як двоє жили, так і погоріли, можна сказати, на ніч. Ксьонза (прах) всього взяли два рази на шуфлю, а їмость так була, як маленька дитина, а голів не було – ні з нього, ні з неї. Він довгі роки хорував, його спаралізувало. А як трохи підлічився, він дома діти хрестив... і Служби Божі відправляв. Так бідний молився, нікому нічого злого не зробив і не дожив своєю смертю померти... Вони получали з Америки посилки, їм висилали допомогу, бо він священик і інвалід. Якраз получив посилку, а на другий день погорів. Що зробилося? Ніхто не знає, бо нікого там не було; і згоріла хата, а вони чисто згоріли, але так говорять, що то хтось мусів їх полити чимось, що вони так погоріли. Сумка з паперами церковними всякими не згоріла і Євангелія не згоріла.

1-го марта, значить вчора, хоронили їх. Який похорон був, не можу вам сказати. Люди були з усіх сіл, так ішли натовпами, і машинами легковими їхали. В церкві їх (священика і їмость) спорядили в Камінному, бо за річкою церква закрита, а в Камінному церкву відмалювали всередині і знадвору. (Церква) дуже гарна, дорога й багата...».

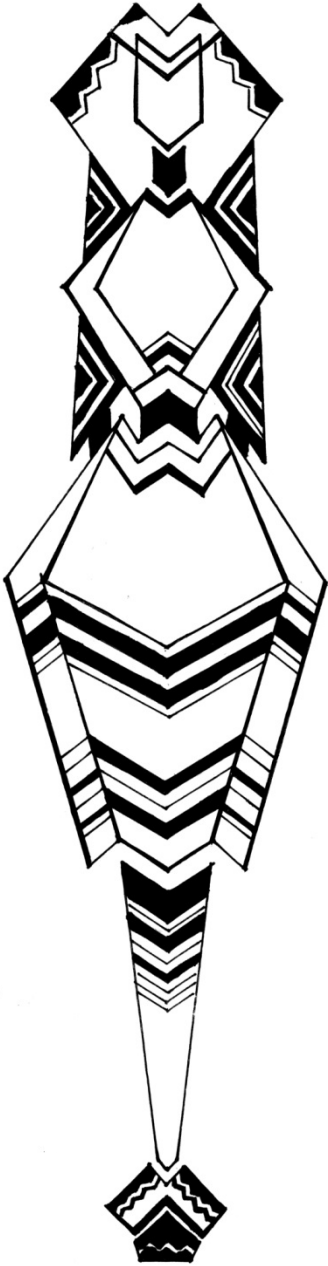
А ось і другий виїмок: «...Напишу Вам страшну новину. Вчора ми похоронили ксьондза Гургулу і його жінку. Такого випадку ще ніхто не пам'ятає. Опівночі чогось загорілася хата і ніхто не видів. Всі люди спали, а коли Яніцький Стефан ввидів, то вже не було кого рятувати. Обидвоє згоріли так, що ні голов нема, ні ніг, ні рук. Лишилося трошки м'яса і то люди хоронили. Зробили

дві труни і ці останки поскладали в труни. Нарядили їх в Камінному в церкві. Люди йшли до церкви, як до Божого Гробу. Дуже то було страшно: на середині церкви дві труни наряджені. В хаті все згоріло. Діти ходили по тім згарищу, як сироти. Дуже багато було людей. Так ішли і їхали, що всі дороги були забиті. їхали люди з усіх сіл, міст. Ховали його три ксьондзи. В-церкві був новий фелон, і ці останки зложили в нього і так хоронили. Плачуть усі люди із нашого села...».

Ось ці два виїмки з листів. Отець Гургула був моїм парохом, однак, хоч я був ще дуже молодим хлопцем, як виїхав з дому, то отця Гургулу добре пригадую. Так, отже, поводяться із нашими священиками большевики, які на цілий світ горляють про свободу релігії, запевнену їхньою конституцією. Парохіянин».

Дарія ОНИСЬКІВ

Ониськів Д. На похороні Гургулів «люди були з усіх сіл,.. ішли натовпами, і машинами легковими їхали...» / Дарія Ониськів // Вікна. – 2021, 26 лют.–4 бер. – № 8. – С. 11.

СТАТТІ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНІ

НОВОРІЧНО-РІЗДВЯНІ СВЯТКУВАННЯ У БОЙКІВСЬКОМУ СЕЛІ ПЕТРАНКА НА РОЖНЯТІВЩИНІ

Календарні свята українців мають давню язичницьку основу. У новорічно-різдвяних святах простежуємо вшанування предків, виховання поваги і любови до старших, родичів і односельців, увагу й шану до землеробства, скотарства (чим в основному й займалися бойки), ритуальної символіки сонця, вогню, води. Глава УГКЦ Святослав Шевчук уважає, що тема і зміст Різдва можуть бути точкою дотику для багатьох культур в Україні, які визнають своє християнське коріння [7]. Вивчення календарних, у т. ч. й різдвяно-новорічних, звичаїв та обрядів українців почалося в першій половині ХІХ ст. й активізувалося в його другій половині – на початку ХХ ст. Про них писали: Г. Лозко [1], О. Воропай [2], М. Грушевський [3] В. Скуратівський [4], С. Килимник [5], В. Савчук [6].

Різдву передуює Святий вечір. У цей день з давніх-давен в Україні словом і чином, словесним твором і магічним актом, всією обстановкою люди створюють образ багатства, щастя, миру і спокою у своєму домі [2; 63]. Петранківські бойки готувались до цього свята заздалегідь. Навесні й улітку працювали, щоб святвечірній стіл був хоч пісний, зате багатий. Під час збору врожаю петранчани обов'язково плели вінок із пшениці або вівса. На перший Святий вечір ставили його під скатертину на кут або на середину столу. В першій половині ХХ ст. столи для такої сім'ї могли простягатися на всю довжину кімнати. Посеред вінка, як оберіг від усього злого, клали зубок часнику. Під обрус також клали загорнуте в шматок тканини насіння конопель і незакриту колодку з ключем. Символ незакритості бачимо в різних обрядодійствах цього села; за твердженням старожилів, він означає продовження [8; 36]: в цьому випадку – успішного врожаю в наступному році. На вінок, прикритий обрусом, газдиня ставила

миску з пшеницею (так у Петранці називають кутю). Вінок із насінням конопель і колодкою лежить на столі від першого Святвечора до другого. Опісля вінки чіпляють на цвяшок у коморі, де він висить, доки не вицвіте.

Готуючись до Святвечора, петранківські жінки білили піч, мастили долівку, прикрашали кімнату вишитими рушниками, чічками, ружами (штучними квітами), солом'яними павуками. Колись напередодні різдвяних свят затикали ключчям дірки у лавицях, в які закріплювали куделі, коли пряли. Так «затикали писки» людям, аби не говорили поганого про сім'ю, аби в новому році було мирно у хаті та поза нею. Газда заносив до оселі сіно («бабу») і кидав під стіл. Малі діти бавилися на сіні, кудкудакали, крикали – щоб кури і качки неслися. Коли господар ішов по сіно, то ворухив палицею курей у курнику, щоб навесні було достатньо квочок. Зранку на Водохрестя сіно виносили з хати і спалювали на воротах [9]. Або ж частину спалювали, а решту виносили до стодоли і годували худобу [10]. Раніше під час цих свят у хаті лежало сільськогосподарське знаряддя – ярмо, серп тощо.

В обов'язки господаря входило заносити до хати головний символ Різдва – дідух. У Петранці його називають «дідо». Зайшовши з дідухом і хлібом під пахвою до оселі, господар говорив: «Добрий вечір. Аби вам сі всьо вело, аби всі були здорові, би сі брикали воли й корови», – і ставив дідуха в куток. Побіч господиня ставила дійницю і вкидала в неї трохи кожної святвечірньої страви, аби корова давала багато молока. Хліб господар залишав на столі, а після молитви «Отче наш» і «Богородице Діво» засвічував у ньому різдвяну свічку [9], що символізує народження і життя Ісуса Христа [11]. За традицією дідух – це останній обжинковий сніп вівса, жита або пшениці. У Петранці – вівса. Солом'яний оберіг – це дух предків, дідів, збереження традицій і пам'яті родини, символ доброго врожаю, миру і злагоди в родині, достатку в домі. Традиція ставити дідуха на покуті – найсвятішому місці в оселі [12; 6], походить з дуже давніх часів. У Петранці «діда» тримають на покуті до другого Святого вечора, а тоді перев'язують ним фруктові дерева, щоб

родили та щоб птахи мали що їсти. На початку минулого століття частину його спалювали на дорозі, стежці або на воротах [13]. Дідух, сіно, різдвяні традиції дають позитивний заряд енергії. Та тепер сіно рідко хто заносить до хати, як і хліборобське знаряддя.

На Святвечір усі члени родини стараються бути вдома. Не рекомендується сваритися, щоб весь рік пройшов у мирі та злагоді. На перший і на другий Святий вечір бойківська челядь цілий день постить: їсти дозволяється тільки малим і хворим. Як і по всій Україні, петранчани на Святий вечір старалися накрити стіл 12 пісними стравами, і головна з них – кутя, символ урожаю [2; 12] та вічності [14; 189]. Нині її подають з медом, маком, горіхами, а в першій половині ХХ ст. підсолоджували чотирма шматками пресованого цукру (галками), які газдиня для святвечірньої трапези вимінювала в місцевих євреїв [9]. Деякі петранчани виварювали цукрові буряки, щоб отримати крупинки цукру [15].

Першим за стіл сідав господар, набирав ложку пшениці й підкидав до стелі, а діти ловили зернята. Якщо впадуть у дитячі долоні, то, вірили, того року в господарстві буде вестися худоба. Слово «мак» у Петранці на Святий вечір не вимовляли, говорили «дзерніта» (зернята), щоб не водилися воші. Вареники на Святий вечір ліпили з лісницями (сушкою), що залишилися від вару (узвару). Вар був основним напоєм на святвечірньому столі. Про спиртне не було й мови. Подавали також вареники з капусти і яблук. Готували й колочений (рідкий) горох чи таку ж квасолу. На столі завжди був оселедець. Його вимінювали за овес у євреїв, які перед Святим вечором носили оселедеці по селу. Варили сушені гриби. Якщо у господині була мука, то приправляли нею. Їли з «лущеною бульбою» – картоплею в мундирах. Для начинки голубців використовували пшеничну або житню крупу, змелену в жорні. Щоб крупа не розсипалася, додавали трохи тертого кормового буряка [9]. Страви всі були смачні й екологічно чисті, готувалися в печі, напаленій дровами. Ще в середині ХХ ст. на Святвечір ложки на стіл не клали: носили кожен свою за обшивкою спідниці чи штанів. Сівши за стіл, брали ложки в руки, аби яка не впала зі стола, бо в сім'ї хтось умре [15]. Не сідали на не

прикритий рядниною стілець: вірили, що в цей вечір «мертвих душ з'являється сила-силенна! І скрізь вони є: на лавках, на вікнах, на столі та під столом...» [16]. У деяких регіонах України померлих родичів «запрошують» на вечерю [2; 72], а в Петранці прямого запрошення до столу не існує: кладуть на підвіконня шматок хліба, миску з кутею чи залишають це на столі. Але, зустрічаючи по дорозі на цвинтар знайомих, що вже відвідали померлих родичів, запитують: «Не кликали-сти своїх на вечеру?». Після вечері, поколядувавши, сім'я відвідує родичів.

7 січня колядки починають лунати по селі тільки після Різдвяної відправи в церкві. Першими колядують діти. У 20–30-их роках ХХ ст. малі петранківці колядували за миску вівса, який продавали місцевим євреям, а вирученими грошима ділилися. Колядували й за яблука [13]. Якщо школярі-колядники у 70–80-их роках отримували карбованець, то це означало, що вони вибрали файну колядку і дуже добре заколядували. Такі гроші давали переважно сім'ї колишніх упівців та старші люди. Участь дітей у календарних святах, пов'язаних із практичною трудовою діяльністю, мала неабияке значення для виховання в них розуміння значущості землеробської праці, від результатів якої залежало все життя людини [17]. А в колядках, щедрівках, особливо у віншівках, які діти дарували родичам і сусідам, звучать побажання здоров'я, довгого віку, гарного врожаю тощо: «Вінчуєм вас з Христом-Рождеством, А по Рождестві – Новим роченьком, З Новим роченьком, довгим віченьком, Ой довгим-довгим, барзо щісливим. Би-сти діждали орати, сіяти, жнивами – збирати. Христос ся рождає!» [13]).

Ходили колядувати по селі й парубки. У першій половині минулого століття вони були головними учасниками вертепу. До 30-их рр. ХХ ст. в різдвяній виставі брали участь дорослі чоловіки (газди). У 30–40-их рр. – тільки дорослі хлопці (18–20-річні). Їх готував, супроводжував по селі й збирав гроші старший чоловік. І ті, й ті ходили зі стаєнкою, повертали в кожну хату, таким чином колядували на церкву. Частину зібраних коштів інколи ділили й між собою [18]. У часи розгулу радянського атеїзму, від 50-их рр.

до проголошення відновленої незалежності України, вертеп по селі не ходив. Тепер у вертеп зорганізуються хлопці середньої, рідко старшої ланки двох місцевих шкіл.

Ще на початку 90-их років парубки колядували (а на Йордан і щедрували) дівчатам. Таку компанію в Петранці називали «бурса». До її складу завжди входив хлопець, який грав на якомусь музичному інструменті (баяні, бубні). Колядували лише вночі. У дівчини відбувалася гостина і танці. Традиційно в «бурсу» ходили тільки хлопці, та вже в кінці 70-их–на початку 80-их рр. – і дівчата. У Петранці горішній колядували як дівчатам, так і хлопцям [19]. У цьому бойківському селі донедавна практикували спеціальні колядки та щедрівки для дівчини і для хлопця, з вигуком «жей» і «гей» відповідно. З таким характерним вигуком тут побутовали колядки для газди й газдині, вдови, парубка. Та найбільше – для дівчини. Саме задля збереження цих колядок і щедрівок, яких майже не чуло покоління, що виросло за роки незалежної України, ми й розпочали збір обрядових пісень села. Адже скоро не буде в кого їх записати: одні петранчани (носії обрядових текстів і мелодій) відходять, інші пам'ятають по кілька рядків. У сусідніх із Петранкою селах таких колядок не виконували. Вважається, що за роки радянського атеїстичного режиму втрачено багато українських традицій та обрядів. Проте тоді в Петранці звучали різні колядки і щедрівки у виконанні дітей, молоді, дорослих. А останніми роками під хатами здебільшого звучить «Нова радість стала», зрідка «Бог Предвічний» у виконанні групки газдів і газдинь, що зійшлися «ви колядувати на церкву» перед походом у гості. Колядують трохи й діти. А ще в 80–90-их збиралися сім'ями (компанію теж називали «бурса») і ходили до кожного за чергою. Колядка газді чи газдині, кожен рядок якої починався вигуком «Жей», тривала так довго, що господиня встигала накрити стіл для гостини.

Колядки і щедрівки етнологи поділяють на хліборобські, мисливські, військові, казково-фантастичні, любовні (або весільні), біблійно-релігійні [2; 92]. Такі ж у більшості є і в Петранці. Перші ідеалізують побут селян [20; 44], оспівують багатство, спокій,

родинне щастя. У колядках йдеться про «все нові двори, тесовії столи, обруси шовковії, флішечки кришталевії, кілішки срібненькії». Господарю бажають великого багатства, якого селянин не уявляє без доброго врожаю: «У поли врожай – жито-пшеницю, жито-пшеницю, рісненькі снопи, рісненькі снопи, густенькі копи». Господиня у колядках і щедрівках – берегиня домашнього вогнища, вправна газдиня, в руках якої все господарство («вни собі ходят, ключі си носят», «білі коровки газдинька доют,.. спреткі складають»), красива й поважна жінка («статечна жона», «чесна газдине»), яка поважає і шанує господаря дому – свого чоловіка («ключики ж мої срібні, голосні, стихенька ж мені не продзвоняйте, мого милого не пробуджайте, бо мій миленький барзо трудненький»). Хлопець у петранківських колядках талановитий («в віграни грає, файно співає») і неодмінно сміливий, вміє постояти за своє («дати ми, тату, бистрого коня, // бистрого коня, острого меча. // Конем дожену, мечем відойму, // своє Підгірє назад уберну»), мріє жити в достатку й мати високе соціальне становище («Серед Підгірє місто збудую, // а серед міста сам паном стану»). Казково-фантастичні мотиви в основному пов'язані з сонцем, дощем і місяцем. Петранківські бойки використовують ці образи в колядках, присвячених здебільшого дівчині («... йдуть до тебе тріє гостоньки: // перший гостонько, то місяченько. // Другий гостонько – ясне сонечко. // Третій гостонько – дрібненький дощик»).

Розмаїття в Петранці колядок і щедрівок, присвячених дівчині, вражає. Вона тут красуня («дівчина красна», «гречна панночка»), весела й безтурботна («йду, мамунько, йду, най танчик дійду. // Танчик не дійшла, а в другий пішла»), працьовита («дівчина красна волики пасла, (...) шитечко шила», «дівчина встала, зрадувалася, // свої столи позмітала, свої двори повбмітала»), мріє про жіноче щастя («могла би-м бути за царським сином, (...) за самим царем»). Краса селянської дівчини порівнюється з красою царівни («пани вставали – шепки здоймали, // шепки здоймали та й ся вкланяли, // бо вни думали, що то царівна»).

У колядках і щедрівках простежуються любовні та весільні мотиви. Такі колядки пророчать дівчині чи хлопцеві весілля, щасливе сімейне життя («дай же ти, Боже, в городі зіле, // в городі зіле, в хаті вісіле»). Типовим зразком «любовної» колядки є величальна пісня, в якій підкреслюється перевага милої/милого перед батьком, матір'ю, сестрою або братом [2; 109]. Є такий різновид і на Бойківщині [14; 190]. У Петранці в одній із щедрівок загублену «перстенину» не знаходить ніхто з рідних, тільки «миленький прийшов, перстень ми знайшов», із танців у «корчмоньці» дівчину може забрати тільки її коханий («танчик не дійшла, з миленьким пішла»). Троє гостей приходять у колядках і до господаря, але це вже «тріє святії», що є потвердженням впливу християнства на дохристиянські обряди, про що писав М. Грушевський [3].

Поширення в Україні колядок із релігійно-біблійним змістом етнологи відносять до другої половини XIX ст. [2; 112]. У Петранці оспівують народження Христа («Ой, там за горою Звізда ся з'явила – // Там Пречиста Діва-Мати Сина породила», «Ой, сталась, браття, добра новина, // Що Божа Мати вродила сина»), переслідування Божої Матері з дитятком («Чи чули, браття, про дивну новину? // Завзявся Ірод на Божу Дитину»), вибір імени народженого («Прийшли три святії та й стали гадати,.. як Му ім'я дати» – «Та й дали Му ім'я та й Ісуса Христа. // Матіночка Божа сесе ізлюбила,.. сесе іздобрила»). У Петранці побутували й колядки, які відображали національно-визвольну боротьбу українців.

Багатства, достатку колядники бажали не лише в обрядовій пісні, але й у віншуваннях. У Петранці віншують традиційно після колядки чи щедрівки під хатою: ««Вінчуєм тя, гречна панночко, щістем, здоров'єм. Сісі света проводжати, других дочекати рік від року, барзо до віка – на пришлі літа» [13].

У Петранці вшановують Старий Новий рік. 14 січня зранку хлопчики ходили, й досі ходять, «засівати». Правда, кількість посівальників щороку менша. Здавна малі петранчани бажають своїм односельцям у новому році високого врожаю, щастя, здоров'я («Сію, сію, посіваю, щастя й долі вам бажаю»). В Україні

зерно, яке насівають хлопчики, часто змітають і висипають птахам, бо зерно і яйце мають добру і прихильну до людини сонячну силу, а птиця підіймається в повітря, значить вона близька до неба [5; 130]. У Петранці зерно висипають курям, щоб краще неслися [13] – до них долучаються й інші птахи.

Обряд «Маланка» у цьому селі не був поширений. У середині ХХ ст. петранківська молодь на Новий рік ходила колядувати до хлопців на ім'я Василь. За подарунок брали звичайну штучну квітку, якою можна було прикрасити оселю. Колядували, а не щедрували, як це заведено в Україні у переддень Старого Нового року.

Неодмінним атрибутом другого Святого вечора (18 січня) залишається святкова вечеря з пісних страв. Перед нею петранчани йдуть на цвинтар запалити свічки на могилах родичів. Другому Святвечеру передує Літургія з освяченням води, яку приносять з церкви додому в збанку, прикрашеному дощиком, штучними або засушеними квітами. У воду вкидають пахучий васильок, щоб нечисть утікала. На покуті немає дідуха: ним до обіду пообв'язували дерева. Ще до середини ХХ ст. господиня замішувала тісто на свяченій воді і на спеціальних дощечках робила з нього хрестики. Тоді дощечки чіпляла на цвяшок над дверима й вікнами. А в стайні, столі, коморі, на чотирьох кутах (вуглах) будинку такі обереги малювала рідким тістом, замішаним на освяченій воді. Згодом хрестики почали вирізати з паперу або вишивати на полотні. Про обереги з тіста вже мало хто знає. А це ж був захист від усього злого [9].

Петранківський газда здавна перед вечерею кропить свяченою водою все господарство. Готує з дідуха (додає васильок) кропило, бере миску зі свяченою водою, за ним іде малий син чи донька з хлібом під пахвою. Обходять усі будівлі, кроплять худобу і птицю, подвір'я, криницю і наостанку житло. Господар каже: «Добрий вечір», кропить усіх присутніх, доливає свяченої води до звичайної, вкидає в неї кілька монет і вмивається в ній перед вечерею. За ним це робить уся сім'я. Петранківські бойки вірять, що це сприятливо вплине на стан здоров'я та допоможе бути при грошах у наступному році.

Після вечері раніше діти і молодь ходили щедрувати. Тепер щедрівок у селі майже не чути. А в них, зокрема, прославлялася дівоча краса, досягти яку можна вмиванням у йорданській воді («Ой вставай, дівчино, бо вже час вставати ...води набирати личенько вмивати... у святім Йордані»). У Петранці воду освячують у місцевій річці Бережниці (Бережничці). Напередодні вирубують із льоду великий хрест або поступово заливають у відповідну форму воду, щоб замерзала. Встановлюють хрест на березі річки, прикривши місце хвостом, вишиваними рушниками. Як нема морозу, встановлюють березовий хрест. Набирають свяченої води з річки, частіше приносять воду в святково прибраній посудині з дому, тут її освячують. Кожен п'є цю воду, адже вона має неабиякі цілющі властивості. Вмиваються освяченою річковою водою, щоб бути здоровими, а дівчата – щоб бути красивими. Старші люди миють очі, щоб краще бачити. Після Водохрестя не перуть одяг кілька днів, бо вода свячена. Через це не мили кілька днів після цього свята підлогу [10].

Джерела і література

1. Лозко Г. Українське народознавство. – К., 1995; Лозко Г. Рідна віра українська. – К., 1997.
2. Воропай О. Звичай нашого народу. Етнографічний нарис. – Мюнхен, 1958. – Т. 1; Т. 2.
3. Грушевський М. Історія української літератури: В 6-ти т... Христологія / М. Грушевський. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: izbornyk.org.ua/hrushukr/hrush417.htm
4. Скуратівський В. Вінець. – К., 1994. ; Скуратівський В. Святвечір (У 2 к.). – К., 1994. [Укр. пізнав. б-ка «Земляни». Сер. «Українці»]; Скуратівський В. Дідух. – К., 1995; Скуратівський В. Місяцелік. – К., 1993; Скуратівський В. Різдво // Молодь України. – 1991 р., 5 січня.
5. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: [У 3 кн., 6 т.]. Кн. 1, Т. 1: (Зимовий цикл) Факс. вид. – Київ: АТ «Обереги», 1994.
6. Савчук В. Український живий вертеп: генеза і способи ретрансляції. Навч. посібник. – Івано-Франківськ, 2010.

7. Стрільців М. Глава УГКЦ: Різдво може бути точною дотику для багатьох різних культур в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zik.ua/ua/news/2012/01/06/327584>.

8. Ониськів М. Особливості бойківського весілля у Петранці. – Львів, 2009.

9. Записано Ониськів Дарією 10 жовтня 2011 р. від Леніцької (Юрчишин) І. І., 1928–2015, с. Петранка (долішня) Рожнятівського району Івано-Франківської обл.

10. Записано Ониськів Дарією 5 листопада 2011 р. від Ониськів (Дубини) М. М., 1937 р. н., с. Петранка (горішня).

11. Станко О. Свіча в українських обрядових діях // Мій рідний край. Зб. конкурсних робіт учнівської та студентської молоді міжнародного конкурсу «Мій рідний край» 2006-2007. – К., 2007.

12. Скуратівський В. Покуть. – К., 1992.

13. Записано Ониськів Дарією 12 січня 2012 р. від Яців (Паньків) І. І., 1922, с. Петранка (долішня).

14. Круковська В. Святий вечір. 3 кн.: «Святкуймо Різдво» // 3 вершин і низин. Вісник XII конкурсу ім. Мирона Утриска. – Львів, 2009.

15. Записано Ониськів Дарією 10 червня 2011 р. від Мельник (Паньків) Г. Г., 1936 р. н., с. Петранка (долішня).

16. Ньорба А. З дослідження: Бойківщина // 3 вершин і низин. Вісник VIII конкурсу ім. Мирона Утриска. – Львів, 2004.

17. Дитячий фольклор [упор. і передм. Г. В. Довженок; іл. худож. Ю. І. Криги]. – К., 1986.

18. Записано Ониськів Дарією і Ониськів Мартою 5 лютого 2011 р. від Паньківа Г. М., 1928–2011, с. Петранка (долішня).

19. Записано Ониськів Дарією 2 лютого 2012 р. від Ониськіва І. І., уродженця с. Петранка (горішня).

20. Колесса Ф. Українська усна словесність. – Львів, 1938.

Ониськів (Мельник) Д. Новорічно-різдвяні святкування у бойківському селі Петранка на Рожнятівщині / Дарія Ониськів (Мельник) // Літопис Бойківщини. – 2017. – Ч. 2. – С. 40–49.

НАРОДЖЕННЯ Й ВИХОВАННЯ БОЙКІВСЬКОЇ ДИТИНИ В СЕЛІ ПЕТРАНКА НА РОЖНЯТІВЦІНІ

Бойківські звичаї та обряди, які стосуються народження і виховання дитини, досліджені недостатньо. У минулому про це писали І. Франко, В. Гнатюк, М. Зубрицький, В. Охримович та ин. До них долучився й наш сучасник М. Мельникович. Пропонована стаття написана з наміром бодай частково розкрити вказану тему на прикладі окремого бойківського села.

Етнографічні матеріали засвідчують, що традиційним звичаям і обрядам, пов'язаним із народженням дитини, на Бойківщині приділяли неабияку увагу. Бойки вірили, що саме дотримання і виконання обрядів є запорукою успішного народження, здоров'я та щастя і матері, і дитини. В основі цих традицій, за твердженнями етнологів, лежать загальнолюдські моральні цінності, шанобливе ставлення до батьків, природне подружнє бажання продовжити свій рід.

Обряди, пов'язані з народженням дитини, структурують за циклами: передродові, власне родові й післяродові [1: 10]. Як і по всій Україні, в Петранці вже під час весілля спостерігається чимало обрядів, спрямованих на продовження роду. Так, під час підготовки спеціального шнурка для плетіння барвінкового вінка у перший день весілля староста, перш ніж сваха змотає його в клубок, намагається зав'язати якнайбільше гудзів (вузлів). Вважається: скільки встигне зав'язати, стільки народиться у молодій парі дітей [2: 34]. Наречену до шлюбу зачісує (не розплітає, як це практикується в більшості регіонів України [3: 48]) хлопчик (брат чи небіж). Символ незакритості, який супроводжує весільне дійство в Петранці, теж спрямований на продовження роду. Виплетений у перший вечір барвінковий вінок весільна сваха кладе на круглий хліб, у центрі якого – дерев'яна паличка, а на ній – незакритий замок (колодка). За твердженнями старожилів, замкнута колодка на столі – недобрий знак, бо таким способом

закривається шлях до розвитку нових поколінь, тобто у молодій парі не народжуватимуться діти [2: 36]. Символ незакритості спостерігаємо і в весільному епізоді, коли наречену забирали до хати свекрухи: традиційно батьки давали дівчині віно у скриню, яка не була закрита, щоб усі дівчата виходили заміж [2: 42], а, відповідно, і продовжували рід. Отримуючи подарунки під час весілля (родичі молодого – від молоді і навпаки), кожен петранківський бойко дякує традиційними словами, які мають символічне закінчення, що пророкує народження дітей: «Гоп, гоп, гоп, аби до року був хлоп!» [2: 44]. З продовженням роду пов'язані й деякі побажання нареченим («Дарую вам хустку на чотири канти, // Би-сте мали штири хлопці і всі – музиканти» [2: 117]).

Вагітну жінку в Петранці (як і по всій Бойківщині [4: 446]) донині називають «грубою». Старші люди в цьому селі також кажуть «зайшла в тіготу», «зайшла в молоді кости». Період вагітності мав свої перестороги та вірування. Не всі повідомляли про свою вагітність, щоб не зурочити. Хоча була й інша причина: якщо в сім'ї багато дітей (а до середини ХХ ст. народжували часто), то не дуже спішили говорити про це родині, бо не всі її члени були задоволені зайвим ротом у хаті [5].

Петранківська жінка під час вагітності не стереглася, вона, як і до цього, виконувала всю тяжку роботу. Зате уникала зустрічей із каліками, хворими. Такій жінці не рекомендувалося йти на похорон. Не рекомендувалося під час вагітності переступати через щось гостре (наприклад, сокиру). Особлива пересторога щодо вогню: якщо вагітна обпечеться, то вона неодмінно має вхопитися за вухо, інакше в дитини залишиться пляма на тому місці, де мати обпеклася. Також вагітній радять пам'ятати про переляк. Не дозволяється їй бити kota (особливо копати ногою в мордочку), бо на роті дитини залишиться родима пляма. За бойківськими звичаями, в Петранці вагітній не можна ні в чому відмовляти [4: 447]: тому, хто відмовить такій жінці (чи то в допомозі, чи щось позичити), миші погризуть одяг. Щоб цього не сталося, коли не маєш того, що просить вагітна, або не хочеш їй цього дати, треба

сказати: «Моє шматі в твої скрини» [6]. Не можна також майбутній матері стригти волосся, бо «обріже» розум дитині, та й волосся буде в неї ріденьке [7]. Тобто петранківські бойки вірили: від того, як себе поводить мати під час вагітності, який у неї в цей період психологічний стан, залежатиме здоров'я, розвиток, характер і, звичайно, зовнішність дитини.

Народжувала петранківська жінка без лікарської допомоги вдома чи в полі (це спостерігалось навіть у 60-их роках ХХ ст.). Зрідка кликали сусідку на допомогу. Мати могла сама обрізати звичайним ножом (про ніяку стерильність не йшлося) і зав'язати пуповину. Ще у другій половині ХХ ст. в Петранці, як і на всій Бойківщині та Гуцульщині [8], дотримувалися звичаю зберігати перев'язану пуповину до того часу, поки дитина сама її не розв'яже. Бойки вірили, що таким чином вона «розв'язує» собі навички до роботи, буде «ручною» (беручкою. – *Ред.*) газдинею/газдою і ростиме розумною. Чоловіки до народження дитини ставилися як до буденної справи [9].

Для повиття новонародженого використовували порвану сорочку з домотканого полотна чи спідницю. Повивали немовля тісно, особливо перев'язували ноги, щоб не були криві [10].

До середини минулого століття дитину хрестили на другий-третій день. До церкви старалися повити дитину в біле полотно. Несли до храму без матери: разом із кумами йшов тільки батько, а маму «вводили в церкві» (церковний ритуал очищення) через місяць. До речі, досі в Петранці побутує застереження: доки родженицю не «введуть», вона не має права виходити за межі свого подвір'я. Хоча були часи (особливо радянські 1960–1970 рр.), коли дитину хрестили у віці півтора-два роки: обидві церкви в селі були закриті; не було коштів, щоб відвезти дитину в сусідні села (часто-густо хресні батьки йшли з дитиною на руках пішки, а це 5–6 км) і пригостити кумів. Тоді це застереження не виконувалося [5]. За кумів кликали переважно родичів, друзів. Для дитини вони в цьому селі – нанашка і нанашко. Запрошувати кумів іде батько, але за згодою матери. Відмовлятися від «кумів» гріх.

У Петранці вірять, що вагітній жінці не можна йти в куми, бо мати «передасть» похресникові долю своєї дитини. Священники кажуть, що вагітність не є перешкодою, аби взяти на себе обов'язки хресної матери. Основне, щоб хресні батьки були хрещені, віруючі та благочестиві люди [11].

У середині ХХ ст. в Петранці практикували дві пари кумів, згодом від цього відійшли. До новонародженого нанашка і нанашко йдуть із крижмою. У Петранці – це біле полотно (в останні десятиліття перев'язане стрічкою: червоною – для дівчинки, голубою – для хлопчика). У середині минулого століття траплялися випадки, коли хресні батьки через низький рівень життя не мали можливості прийти навіть із крижмою до похресника [12]. В останні роки, крім крижми, несуть новонародженому солодоші, золотий хрестик (нанашка) і ланцюжок (нанашко).

Важливим ритуалом після народження дитини була і залишається перша купіль, адже вона, як відгомін прадавніх вірувань у магічну силу води, покликана очистити дитину й охоронити її від усього злого. Також першою купіллю символічно закладається майбутнє здоров'я дитини, її зовнішній вигляд, достаток. У першу купіль кидали зерно, щоб новонароджений завжди мав хліб; горох, щоб дитина (особливо дівчинка) була кучерява; ромашку, щоб була рум'яна; дівчаткам ставили голку, щоб гарно і вправно вишивала; хлопчикам – свердлик, щоб умів майструвати й т. ін. [13].

Традиційно (не тільки у першу купіль) готують відвар череди, який служить для укріплення кісток. Раніше дітей купали нечасто, в дерев'яному цебрі або кориті. Воду часто-густо брали із річки (криниці були не в кожному подвір'ї: одна на 10–15 хат), у ній також прали дитячий одяг. Температуру в купелі міряли (і міряють досі) ліктем. Щоб обличчя дитини було біле, після купелі її личко змащують маслом із пересмаженої свіжої сметани.

Здавна в селі вважалося, що жінка в тілі – і красива, і здорова, тому новонароджену дівчинку після купелі ставили на піч (а в

Петранці досі збереглися печі, на яких можна спати), не тільки для того, щоб була в теплі, але ще й «аби була, як піч» [13], тобто пишнотіла.

Протягом року купіль ввечері не виливають, щоб дитина добре спала. Не можна нічого давати з хати (позичати) ввечері, де росте дитина до року, бо теж погано спатиме. З цієї ж причини не рекомендується надворі залишати на ніч випраний дитячий одяг.

Оберегом новонародженому служить також червона стрічка на розі хати. Кожен, побачивши таку стрічку, знає, що в цьому будинку народилася дитина, і старається не думати нічого поганого. Особлива засторога жінці під час менструальних днів. Проходячи повз будинок і побачивши на ньому стрічку, вона має сказати: «Я така, як твоя мати» [7], бо вважалося, що жінка після пологів [4: 448] та під час місячних «нечиста».

Щодо післяпологових обрядових дій, то чи не найважливішим можна виділити вибір імені. Тут спостерігаємо прилучення дитини до родини. Здебільшого новонародженого називали ім'ям бабусі/дідуся чи когось іншого з предків, батька, рідко матери. Звичай надання імені, як і в інших регіонах України, відбивав певні норми моралі та звичаєвого права [14]. Наприклад, позашлюбних дітей священник називав негарним ім'ям (Маланка, Фавдосі) або таким, яке в селі загалом не вживалося (скажімо, в 20–40-их рр. ХХ ст. – Денис, Іванка, Костянтин). А ще, хоч дивно, практикували імена померлих у цій сім'ї дітей (у 1920–1930-их рр. в Петранці були сім'ї, де із 15 народжених дітей вижило п'ятеро) [12].

Великим горем вважалося (та й досі вважається) відсутність у сім'ї дітей. Якщо в сімейної пари вмирили діти, то в Петранці імітували продаж новонародженого. Скажімо, хтось із сім'ї, в якій велися діти, давав матері невеличку суму, ніби купуючи новонародженого, і та дитина виживала [7]. А от спеціальних обрядових дій і примовлянь щодо викупу, як це спостерігалось на Бойківщині під час обряду продажу дитини, що довгий час хворіла, «за ламаний п'ятак» [15: 343], в Петранці не пам'ятають. Хіба що

такі дві фрази: мати говорила: «Продаю, то твій буде син», друга жінка (чи чоловік) відповідала: «Добре, то мій буде син», – і давала матері символічну суму [16]. На що її витрачала мати, невідомо, скоріш за все, віддавала до церкви.

Після пологів більшість колишніх петранківських породіль, особливо в багатодітних сім'ях, відразу приступала до хатніх обов'язків. Дитину виколисували в підвішаній біля печі дерев'яній колисці. Вона могла бути скромна, лише гарно відшліфована, та траплялися й розмальовані. Потягуючи за шнурок, постійно співали дитячих коломийок (колискових), що передавалися з роду в рід. Оскільки народжували часто, бо абортів не робили, то до середини минулого століття в багатьох петранківських хатах бувало, що в одній колисці колисали свою дитину, в іншій – онуку [17].

Із дитиною не сиділи постійно, бо було багато роботи. Часто залишали вдома саму: тоді вона плакала безперестанку. Обов'язки няньки виконували переважно старші сестри і брати немовляти. Спеціально гуляти на вулицю з дитиною не ходили, хіба що брали її в поле, коли йшли жати. Несли дитину в кобелі (виплетений з обчищеної лози кошик із ручками посередині, в який вміщалася дитина) [7]. Як і в інших бойківських селах [18: 130], новонародженого годували грудним молоком (два-три роки), прикладали до грудей, як заплаче, майже нічим не підгодовували. Вважалося, якою із грудей – лівою чи правою – після народження мати погодує дитину, така в неї буде робоча рука: нагодує лівою – буде все робити лівою рукою.

Як дитина підростала, одягали її в сорочку, яку і для дівчинки, і для хлопчика мати старалася прикрасити вишивкою. Петранківські бойки були переконані, що вишивка примножує магічну силу сорочки. Нею прикрашали ті місця, де закінчувалася тканина (рукави, комірець, манжети), бо якраз вони найменше захищені від злих сил [19: 171]. Взуття не було – дитина бігала боса [20]. Бойки, як стверджують етнологи, не стригли дітей до сімох років. Вважалося, що перше волосся дитини акумулює

життєву силу, потрібну для подальшого її розвитку [21: 75]. У Петранці дівчинку не стригли – заплітали коси. Короткі стрижки для дівчат тут почали практикувати із 1970–1980-их рр. Тепер, як і в деяких інших регіонах України, в цьому селі відбувається обряд першого постригу. Протягом року дитину не стрижуть. Тільки на перший день народження це роблять нанашко з нанашкою.

І християнська віра, і народна традиція завжди покладали на батьків основний обов'язок – добре виховати дитину, щоб була працювита, мала пошану до роду, шанувала батька-матір, виростала людяною, доброю, некорисливою. За звичаєвим правом, батьки відповідали перед громадою за виховання дітей. Судові справи і етнографічні дані засвідчують: якщо діти провинилися, порушили усталені морально-етичні норми, то карали і їхніх батьків. Тому вихованню нащадка в сім'ї приділялася велика увага [4: 450; 22: 56].

На важливій ролі батька у вихованні дітей, але ще важливішій ролі матери наголошує о. Ю. Катрій. Виховна роль батька починається тоді, коли дитина «приходить до розуму», а матери – від хвили народження дитини [23: 78]. Виховання петранчан починалося з колиски. Старші люди кажуть: «Вчи, коли впоперик лежить, бо як лежи вздовж, то вже буде пізно» [12].

Елементом виховання є колискові пісні. У Петранці їх співають як коломийку. Прикро, що останнім часом дуже рідко почуєш традиційну дитячу коломийку від молодих матерів. А саме лагідний спів матери засіває в дитячій душі любов до людей, до природи, до всього живого. Серед багатьох факторів, які особливо впливають на виховання дітей, В. Сухомлинський у перший ряд ставив саме мамину пісню, виспівану над колискою немовляти [24: 19–22]. У колискові мати-бойкиня вкладала свою любов до дитини («Ой повішу колисочку, повішу, повішу, // Люба моя дитиночко, як сі тобов тішу»), вірила і через пісню вселяла цю віру дитині, що Бог допоможе їй у вихованні сина чи доньки («Ой повішу колисочку у сад на сливочку, // Буде Господь колисати мою дитиночку. // Буде Господь колисати, ангели співати, // Буде моя

дитиночка в колисочці спати»)), а також у те, що новонароджений виросте їй на поміч («Ой спи, синку, хоч годинку, би-с великий віріс, // Аби-с мамці дровець врубав та й водиці вініс», «Урваласі ворозочка, мамка плете другу, // Рости, рости, дитиночко, мамці на послугу»). У деяких колискових відображено і тяжке соціальне становище бойківської жінки, яка мала багато роботи й тому не завжди могла доглядати дитину («Ой, спати би, мій синочку, ой спати би спати, // Бо ти видиш, що ті нема кому колисати»), і не таке вже й світле, але традиційне, майбутнє сільської дівчини зі щоденною тяжкою працею («Ой я буду колисати, не буду лишети, // Як віросте Оксаночка, піде в поле жети»). У колисковій мати-бойківчанка, як і більшість матерів в Україні, виражала свою ніжність, турботу, переживання. Дитина одержувала перше найпростіше уявлення про добре і погане, про те, що дозволяється чи не дозволяється. Колискові пісні через найближчі до дитини предмети і явища навколишньої дійсності давали їй перші уроки чесности, шанобливого ставлення до праці [25: 5, 8]. Записані нечисленні колискові коломийки [26: 103–108] свідчать про те, що петранківська жінка не мала часу приділяти достатньо уваги своїм дітям. Це potwierджує і такий факт: у багатодітних сім'ях, де часто помирали діти, мати могла й не пам'ятати місця їхнього поховання [10]. Про те, що в петранківських сім'ях у вихованні дитини зберігалися традиції патріархальних устоїв, свідчить звернення до батьків і всіх старших та незнайомих людей на «Ви» (здебільшого це спостерігаємо досі). До середини минулого століття так зверталися й до старших братів та сестер, що свідчить про повагу як до батьків, так і до рідних. Народжена дитина в селі сприймалася як майбутній газда (газдиня), що продовжуватиме справу батьків, тому в петранківській сім'ї велика увага приділялася вихованню в сина чи доньки любови до праці. Вміння і навички передавалися від батька до сина, від матери – до доньки. Хлопчик років шести-семи пас худобу; підрісши, переймав у батька все, що той умів, і працював разом із дорослими чоловіками і в полі, і вдома. Дівчинка доглядала молодших братів-сестер,

допомагала матері по господарству, вчилася прясти, вишивати, у 12–13 років вона йшла в поле жати. Часто дітей із бідних сімей давали на службу до заможніших селян: вони працювали там за їжу та одяг [12].

Кожна петранківська дитина щонеділі та щосвята бувала з батьками на Службі Божій. Ще в 50-х роках ХХ ст. із задоволенням у травні надвечір бігли діти до церкви на «маївку» (з весни 1961-го до кінця 1980-х років дві церкви в Петранці були закриті). До середини минулого століття в школі навчалися не всі: щоб син або донька пасли корови чи допомагали по господарству, деякі петранчани «відкуповували» їх від школи (несли вчителеві курку, орали город тощо) [17]. Школярами були не всі, але, як свідчать документи, в 1937–1938 навчальному році в трикласній школі долішньої Петранки навчалася 205 дітей, а в однокласній школі горішньої Петранки – 123 [27]. Нині в школу ходять усі діти, проте в 2017–2018 н. р. в Петранківській загальноосвітній школі І–ІІ ступенів (Петранка долішня) в 11-ти класах навчається 217 учнів, а в школі І–ІІ ступенів (Петранка горішня) – 146. На початку і у середині ХХ ст. (у 1960 р. в середній і восьмирічній школах навчалася 630 учнів [28]) сім'ї в цьому селі, на відміну від нинішнього часу, були в основному багатодітні.

Якщо звичаї та обряди, пов'язані з народженням дитини, нині в Петранці побутують бодай частково, то, хоч як не прикро, її виховання відійшло від усталених патріархальних традицій. Раніше практика сімейного виховання ґрунтувалася на здоровій життєвській основі, на праці [4: 451]. Тепер це все знівельовалося. Народне виховання застерігало від потурання дітям, чого, на жаль, не скажеш про сьогоднішній час. Трудове виховання відійшло на задній план. Та й повага до старших уже не та, що раніше. Це проблема не лише окремого поселення, а всього сьогочасного суспільства з його всездозволеністю, засміченим інформаційним простором і т. ін.

Джерела і література

1. Українці: Свята. Традиції. Звичаї [уклад. І. Коверець]. – Донецьк : Альфа-Прес, 2004.
2. Ониськів М. Особливості бойківського весілля у Петранці / М. Ониськів. – Львів : Камула, 2009 р.
3. Кравець О. Сімейний побут і звичаї українського народу / О. Кравець. – Київ, 1966.
4. Мельникович М. Бойківська родинна звичаєвість та обрядовість першої половини ХХ століття // Галичина / М. Мельникович. – 2006–2007.
5. Зап. 02.06.2011 р. від Леніцької (Морис) О. В., 1931 р. н., с. Петранка (долішня) Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.
6. Зап. Дарією Ониськів 05.06.2011 р. від Лукач (Васютяк) А. О., 1951 р. н., с. Петранка (долішня).
7. Зап. Дарією Ониськів 10.06.2011 р. від Мельник (Паньків) Г. Г., 1936 р. н., с. Петранка (долішня).
8. Кухарева О. Традиції, обряди та звичаї при народженні дитини. Українські культурні дослідження / О. Кухарева. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.cultural studies.in.ua>.
9. Зап. Дарією Ониськів 02.07.2011 р. від Ониськів А. І., 1934 р. н., с. Петранка (горішня).
10. Зап. Дарією Ониськів 15.08.2011 р. від Каратник (Морис) А. М., 1911–2011, с. Петранка (долішня).
11. Зап. 02.02.2012 р. від Лесюка В. К., 1953 р. н., адміністратора церкви Перенесення мощів св. Миколая в с. Петранка (долішня).
12. Зап. Дарією Ониськів 10.08.2011 р. від Пиц (Паньків) М. Г., 1931–2016, с. Петранка (долішня).
13. Зап. Дарією Ониськів 21.08.2011 р. від Ониськів (Дубини) М. М., 1937–2017, с. Петранка (горішня).
14. Пономарьов А. Сімейні звичаї та обряди. Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник [за редакцією А. Пономарьова] / А. Пономарьов. – Київ, 1993.
15. Войтик П. Давні обряди та звичаї Бойківщини. З вершин і низин // Вісник XIII конкурсу ім. Мирона Утриска / П. Войтик. – Львів : Камула, 2010.

16. Зап. Дарією Ониськів 12.10.2012 р. від Катрич (Худик) М. І., 1933 р. н., с. Петранка (долішня).
17. Зап. Дарією Ониськів 10.07.2012 р. від Яців (Паньків) І. І., 1922–2017, с. Петранка (долішня).
18. Сатурська О. Життя бойків до війни (село Лецівка). З вершин і низин // Вісник Х конкурсу ім. Мирона Утриска / О. Сатурська. – Львів : Камула, 2006.
19. Кондратюк О. Подільські вишивки. Мій рідний край // Збірник конкурсних робіт учнівської та студентської молоді міжнародного конкурсу «Мій рідний край» 2007–2008 / О. Кондратюк. – Київ, 2008.
20. Зап. Дарією Ониськів 02.06.2012 р. від Леніцької (Юрчишин) І. Ю., 1928–2015, с. Петранка (долішня).
21. Товстуха Є. Чари: Лікувально-оздоровчі та ужитково-етнічні традиції українців / Є. Товстуха. – Київ, 2001.
22. Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології / Х. Вовк. – Київ: Мистецтво, 1995.
23. Катрій Ю. Божі заповіді – дорога до нашого спасіння / Ю. Катрій. – Нью-Йорк–Рим, 1991.
24. Скуратівський В. Покуть / В. Скуратівський. – Київ: фірма «Довіра», 1992.
25. Дитячий фольклор [упор. і передм. Г. В. Довженок; іл. худож. Ю. І. Криги]. – Київ: Дніпро, 1986.
26. Ониськів М., Книш Г., Мельник Д. Пісні бойківського села Петранка. – Львів : Камула, 2013.
27. Центральний Державний історичний архів України у Львові, ф. 179, оп. 2, спр. 2468, арк. 60.
28. Креховецька І. Нарис історії села Петранка Рожнятівського району / І. Креховецька. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.iv-fr.net/article.php?id=1101>

Ониськів (Мельник) Д. Народження та виховання бойківської дитини в селі Петранка на Рожнятівщині / Дарія Ониськів (Мельник) // Літопис Бойківщини. – 2018. – Ч. 1. – С. 51–60.

Дарія Ониськів, м. Калуш
Марта Ониськів, м. Львів

ЧИТАЛЬНЯ «ПРОСВІТИ» В ПЕТРАНЦІ

***Анотація.** На основі архівних матеріалів і спогадів старожилів у статті розглянуто основні епізоди діяльності читалень «Просвіти» у с. Петранка Калуського повіту (Рожнятівщина). Висвітлено діяльність читалень і їх занепад у двох частинах цього бойківського села – долишній і горішній – із кінця XIX до початку 40-х рр. XX ст.*

***Ключові слова:** «Просвіта», читальня, Петранка, члени-засновники, відновлення, діяльність.*

Читальня «Просвіти» в селі Петранка Калуського повіту (на момент публікації статті – Рожнятівського р-ну, нині – Калуського. – Авт.) була заснована в 1895 р. П. Арсенія у «Просвітянському календарі на 2015 рік» фіксує 120 років з часу її заснування в цьому бойківському селі [5, с. 84].

Оскільки у Петранці горішній читальня була заснована 1898 р. [7, с. 22], то можна стверджувати, що три роки раніше вона почала діяти в долишній її частині. У горішній функціонувала недовго, бо не мала доброї бібліотеки. Варто зауважити, що в цей час у горішній частині села діяла і читальня «Общества им. М. Качковского», тобто освітньо-наукове товариство москвофільського спрямування [4, арк. 16].

Як свідчать архівні документи, що зберігаються у ЦДІАЛ України, відновлювали петранчани читальню «Просвіти» як в горішній, так і долишній частинах села в 1906 р. Про те, що в Петранці горішній читальня, яка була тут ще в 1898 р., перестала діяти через нестачу книг, у 1906 р. товариство «Просвіта» у Львові повідомляє Йосиф Сенчина, звертаючись із проханням про її відновлення. У листі до Головного Виділу, зареєстрованому там 26.04.1906 р., він пише: «Осьміляємось ознаймити що перед кількома тижнями відновились мо читальню Просвіти в Петранці

гор[ішній], котра була зорганізована ще в році 1898 и від тої хвили не існувала ніц з того поводу, що не було що доброго прочитати и темний нарід поучити, бо тут єсмь читальня Общества К. и через тую нарід дуже збаламучений шо не було що доброго прочитати.

...Осмеляємось просити щоби головний виділ просвѣти у Львові зволив ласкаво спомочи нас а именно просимо подарувати нам ріжних книжок поучаючих...» [4, арк. 16, 16зв].

Разом із Йосифом Сенчиною читальню відновлювали Миколай [прізвище не читається. – *М. О.*], Юрко Кульчак, Петро Тимків, Федір Сьомак, Василь Якубишин, Федір Макар, Антон Сенчина, Николай Дяк, Адам Макар, Юрко Яців, Стефан Яців [4, арк. 16, 16зв, 18].

Загальні збори читальні відбулися аж 12.02.1907 р. «Борше не моглись відбути,.. в Петранці панувала епідемія «Тифусу», – йдеться в листі голови читальні Олекси Пица від 13.02.1907 р. до Головного Виділу у Львові. Тут же він просить «прислати... цікавих книжечок бо наразі читальня дуже бідна люди ся сходять ату нема що прочитати» [4, арк. 20зв]. У відповідь на цей лист у березні того ж року «Просвіта» вислала читальні в Петранці горішній 76 екземплярів («Пасіка, Усторий Руси, Михаліте, Молочарський Порадник, Панщина–Франка, Паньство, Порадник торговельний, календарі 1902, 1904, 1905 рр.»). Того ж року тодішній її голова Йосиф Сенчина також подарував читальні книги [4, арк. 21].

Шематизм на 1903 рік подає, що на той час у селі діяла читальня «Просвіти». Правда, була «в упадку»: налічувала всього 24 члени [13, с. 180].

Зважаючи на звернення Йосифа Сенчини до Матірнього Товариства у Львові у 1906 р., робимо висновок, що в 1903 р. вона діяла в долішній частині села. У 1906 р. в долішній Петранці відновлювали читальню вже вдруге [4, арк. 2]. Серед її членів-засновників, які підписалися під статутом, о. Порфирій Руденський, Іван Сенчина, Симеон Мельник, Стась Дутчак, Стефан

Дутчак, Василь Сваричевський, Антон Сенчина²¹, Гаврило Знак, Василь Вангела, Прокіп Гандзюк [4, арк. 13].

До Першої світової війни читальня в Петранці то занепадала, то час від часу відновлювала свою діяльність (у 1910, 1911, 1912 роках) [2, арк. 1; 7, с. 22]. Із листа Опанаса Боринця від 12.07.1922 р. до товариства у Львові зрозуміло, що були у петранчан намагання відновити читальню і на початку 1920-х років (правда, не зрозуміло в якій частині села). У відповідь товариство надіслало автору листа (післяплатою) примірник статуту й книжечку «Просвіта до українського народу», в кінці якої була розміщена інформація про те, що саме треба зробити для відновлення [4, арк. 24].

Як свідчать архівні документи, у січні 1928 р. тодішній управитель народної школи в Петранці долішній Ярослав Дякон²² звернувся з листом до товариства у Львові про відновлення діяльності читальні в цій частині села [2, арк. 1]. А в лютому того ж року він і сільський парох о. Лев Сілінський²³ разом із деякими петранчанами з тим же проханням звернулися до Головного Виділу товариства «Просвіта» у Львові [1, арк. 253; 2, арк. 1], а також до Високого Воєвідства в Станиславові [1, арк. 254] [6, с. 133, 199, 200]. У канцелярії товариства «Просвіта» у Львові це звернення зареєстроване 27.II.1928 р. за № 2123. «ВИСОКЕ ВОЄВИДСТВО, – йдеться у зверненні. – Підписані члени громади *Петранка* наміряють заложити у себе читальню «Просвіти», що подають до

²¹ Йосиф Сенчина і його брат Іван у першій половині XX ст. виїхали за кордон (Канада чи США). Антон Сенчина, який був у селі поштарем, загинув в Італії під час Першої світової війни. Похований у м. Трієр (Зап. 02.01.2019 р. від Ониськів (Косар) Л. В., 1971 р. н., м. Калуш Івано-Франківська обл.).

²² Ярослав Дякон (1899–1982) був управителем (директором) народної школи в Петранці долішній з 1925 по 1939 (1940) р. [Мельник Д. Г. Ярослав Дякон: тернова доля галицького інтелігента / Дарія Мельник. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2019. – 176 с. + 40 с. вклейки].

²³ Лев Сілінський (1870–1955) був парохом у Петранці з 1919 по 1930 р. [Мельник Д. Г. Церква в Петранці: історія і сучасність / Дарія Мельник. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2017. – С. 126–136].

відома Високого Воевідства по думці параграфу 4 закону з 15.падолиста 1867 В. з. д. 134, та прекладаючи статут цього Товариства в п'ятьох примірниках під 1) 2) 3) 4) і 5) просять: Високе Воевідство зволить це донесення враз зі статутом прийняти до свого відома.

В Петранці дня 7 лютого 1928».

Під зверненням «підписані члени громади *Петранка*», які мали намір «заложити у себе читальню «Просвіти»: 1. о. Лев Сілінський, 2. Дякон Ярослав, 3. Василь Пиц, 4. Стефань Король, 5. Никола Кава, 6. Никола Морис, 7. Гринь Ленів, 8. Никола Ленів, 9. Кочержук Михайло, 10. Василь Федорів».

Також з цього документа дізнаємося, що «по думці параграфу 45 статуту Товариства «Просвіта» Головний Виділ Товариства «Просвіта» у Львові «призволяє на засновання читальні «Просвіти» в *Петранці в Калузькій повіті*».

Читальня почала діяти тут із 28.04.1928 р. Тоді в Петранці долішній налічувалося 260 домів: 250 українських і 10 жидівських [4, арк. 3]. Та її активну діяльність не так легко було відновити. Уже в кінці 1930 р. о. Дионізій Лукашевич²⁴ як голова читальні звертається до Головного Виділу «Просвіти» у Львові з проханням звільнити її від вкладки в 25 злотих. Наголошує на тому, що читальня не може платити «з причини вбожества». Головний Виділ звільнив від внеску на 1930 р. і знизив його на 1931 р. Своє рішення аргументував так: «Читальня властиво не існувала і з великими труднощами дається її трохи розрушати. Не маючи приміщення, а тому і змоги сходитися, члени не платять вкладок і читальня не має змоги навіть передплатити часописів» [3, арк. 16].

Згідно зі звітом за 1934 р., справи в читальні в Петранці долішній покращилися. До неї входили 99 петранчан-чоловіків, семеро з яких – хлопці. Річна вкладка становила 50 грош для

²⁴ Денис (Ді(и)онізій) Лукашевич (1904–1993) виконував свій священничий обов'язок у с. Петранка з початку 1930 р. до літа 1931 р. ([Мельник Д. Г. Церква в Петранці: історія і сучасність / Дарія Мельник. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2017. – С. 136–144).

дорослих і 25 – для молодших. Того року повну вкладку виплатили 64 члени, 29 – частину і тільки 12 не виплатили зовсім. Щодо обов'язкового внеску Матірньому Товариству в 25 злотих, то читальня заплатила його повністю [4, арк. 3, 3зв].

У той час читальня не мала свого приміщення [7, с. 26], тому розміщувалася «даром у чужому домі» – у хаті Миколи Федоріва. При хаті-читальні діяв драматичний гурток. Вистави ставили в stodolі Миколи Федоріва. Як стверджують старожили, перед арештом польською поліцією тут із однією з постановок був і Провідник ОУН Степан Бандера [9, арк. 22].

У 1930-х рр. у Петранці долішній був сформований дитячий церковний хор. До нього входили діти 12-и років і старші. Тренування його якраз проходили у відновленій хаті-читальні. Як згадувала учасниця хору Ірина Яців (Паньків), 1922 р. н., протягом Пилипівця діти навчилися співати цілу Службу Божу на чотири голоси. Керував дитячим хором спочатку п. Мащак, пізніше – п. Лазаревич, який на початку 1940-х рр. був управителем ІІ-клясової прилюдної народної школи з українською мовою навчання в Петранці долішній [6, с.166, 201]. А ще п. Ірина в 94-річному віці пам'ятала і читала слова України, роль якої в одній із вистав виконувала в 1930-х роках. Репетиції проходили в хаті-читальні [6, с. 166]. Пам'ятала вона не тільки свої ролі. Відтворювала в пам'яті й ролі інших петранчан, з якими грала у виставах. Наприклад, добре декламувала слова, які читав на сцені Степан Ленів [10, арк. 42].

Як згадує уродженка с. Петранка, донька Ярослава Дякона калушанка Віра Пілянська, в 1930-х рр. при «Просвіті» також діяли курси домогосподарок. Вела ці курси її мати – союзянка Софія Дякон (Романко) [11, арк. 30].

Згідно зі звітом читальні «Просвіти» в Петранці долішній за 1934 р., у її бібліотеці налічувалась 91 художня книга («красного письменства» (повісті, оповідання)) та часопис «Наш Прапор»²⁵. Їх

²⁵ «Наш Прапор» – ілюстрований часопис видавництва «Української Преси» Івана Тиктора у Львові. Виходив у 1932–1939 роках. Часопис був

придбали в калуській філії «Просвіти» [4, арк. 4зв]. Головою читальні в Петранці долішній тоді був 44-річний о. Антін Боднар²⁶, його заступником – 35-річний Михайло Паньків, секретарем – 25-річний Василь Мельник. Іван Король – відпоручник філії на загальному зборі читальні [4, арк. 3]. Бібліотекар Василь Ленів інколи в неділю організовував голосні читання, зокрема творів Марка Вовчка. На читання приходило 10–15 петранчан. Протягом року в читальні було виголошено дві доповіді: про Юрія Федьковича (8.12.1934 р.) та діяльність «Просвіти». Доповідав о. Антін Боднар. Слухачів було чотири десятки. 68 членів читальні брали книги (оповідання, байки) додому, всього за рік було прочитано 250 книг [4, арк. 5]. Відповідно просвітницька робота проводилася ними і в сімейному колі.

Зі звіту за 1934 р. дізнаємося, що не все в порядку було в читальні з діловодством: у той час не велися книги – ні касова, ні протоколів, ні тих, хто позичав книги [4, арк. 3зв].

У 1935 р. до складу читальні входили 103 чоловіки, серед них – сім хлопців. Троє селян-петранчан були членами Матірнього Товариства у Львові. Головував тоді Михайло Паньків, заступником був Василь Мельник, а секретарем – 20-річна вчителька Євгенія Слюківна. В провірну комісію входили троє просвітян: 51-річний Никола Кава, 50-річний Стефан Король і 42-річний Василь Ленів [4, арк. 7]. Бібліотека читальні налічувала 114 книг. Деякі з них купували в агента з гміни (Петранка в 1930-ті роки належала до гміни Льдзіне [4, арк. 3, 7], 96 з яких – «красного письменства». Були тут і часописи «Народна справа»²⁷ та

паростком української державності, рупором ідей національно-культурного відродження та єдності українських земель. Одна з найвпливовіших львівських газет 1930-х років.

²⁶ Антін Боднар (1891–?) був парохом у Петранці з початку 1931 року до літа 1935-го [Мельник Д. Г. Церква в Петранці: історія і сучасність / Дарія Мельник. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2017. – С. 145–146].

²⁷ «Народна справа» – часопис-тижневик для селян, заснований у 1928 році Іваном Тиктором у Львові. Видавався до 1939 року. У газеті вміщувалися політичні вісті, статті з життя українського народу, матеріали

«Український Бескид»²⁸ [4, арк. 8зв]. 72 читачі, четверо з яких – хлопці, протягом року взяли 280 книг. На недільні голосні читання, які проводили бібліотекар Василь Ленів і Михайло Паньків, приходило 17–20 осіб. У цьому році було проведено 12 засідань [4, арк. 7]. У звіті зафіксовано доповідь о. Теофіла Бемка²⁹ про час до діяльності «Просвіти» та про її діяльність (8.12.1935 р.) [4, арк. 9]. Дата виступу з доповіддю (чи рефератом) у останні два роки свідчить про те, що в Петранці відзначали чергову річницю створення товариства. Щодо членських внесків, то в 1935 р. вони різко знизилися: повну вкладку внесли тільки 24 просвітяни, восьмеро – частину, а 71 не виплатив її зовсім. Відповідно й до Матірнього Товариства читальня перерахувала лише 20 злотих [4, арк. 7зв].

На 1936 р. петранчани планували будову власного будинку для читальні. Про це дізнаємося із листа голови читальні Михайла Паньківка від 28.12.1935 р. до Матірнього Товариства у Львові, де йдеться про те, щоб у 1936 р. останнє не надсилало в читальню журнал «Життя і Знання». Своє рішення петранчани аргументують тим, що «читальня нимає свої домівки що на слідуючий 1936 р. має замір приступити добудови власного дому. А будова потягне всі

про господарські справи, давалися різні поради. Цікавими були розділи «Читання з історії України», «Що в світі чувати», «Що чувати в нашій селі», «Новинки», «Господарські поради», «Жіночі справи», «Торбинка сміху» та інші. «Народна справа» швидко стала найбільш популярним виданням для селян, тиражі часопису були найвищими в Західній Україні, наклад його перевищував 40 тис. примірників. Кожний передплатник газети автоматично страхував свою худобу, деякі села передплачували 100 і більше екземплярів часопису.

²⁸ «Український Бескид» – католицький тижневик монархічно-гетьманського напрямку, виходив у Перемишлі 1933–1939 (як продовження газети «Бескид») за фінансовою допомогою єпископа Й. Коциловського.

²⁹ Теофіл Бемко (1902–1982) виконував свій священничий обов'язок (був адміністратором) у Петранці з квітня 1935 по березень 1936 р. [Блажейовський Д. Т. Історичний шематизм Львівської архієпархії / Дмитро Блажейовський. – Т. 2. – С. 46; Мельник Д. Г. Церква в Петранці: історія і сучасність / Дарія Мельник. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2017. – С. 146–150].

гроші, яких і так небагато в ... касі» [4, арк. 28]. Але про будову так нічого й не відомо. Ймовірно, громада цієї частини села вирішила, що правильно буде збудувати нову школу, а приміщення старої, яка була придбана за громадські кошти й діяла тут з 1898 р., передати читальні «Просвіти».

У 1939 р. читальня вже майже рік мала свій власний будинок. У цей час вона розміщувалася в колишній школі³⁰, оскільки в 1938 р. з ініціативи та за сприяння директора народної школи Ярослава Дякона і війта села Василя Пуляка методом народної будови була зведена нова дерев'яна школа [7, вклейки]. У 1939 р. перед приходом радянських «визволителів» головою читальні «Просвіти» в Петранці долішній був о. Богдан Каричек³¹. Як свідчать архівні документи, священника обрали на просвітянських зборах 22.01.1939 р. Його заступником став Михайло Дубина, а секретарем читальні – Лазаревич Зіновійович [4, арк. 11]. Контроль діяльності читальні вели Стефан Король і Михайло Паньків. Тоді ж на загальні збори до Львова делегували Василя Яціва, а до калуської філії – Олексу Васютяка та Гаврила Федоріва. До речі, в той час ішла мова про те, щоб у долішній частині села відкрити ще одну читальню. Але на загальних зборах одноголосно ухвалили, що згідні на те, «щоби у Василюва³² була друга домівка читальні, однак ніяк не годяться, щоби ділити село і отворити ще одну читальню». На пропозицію Михайла Дубини збори вибрали для тієї «десь дол[ів]» домівки читальні заступника голови в особі Івана Тютюнника, сина Семаня [4, арк. 11зв].

³⁰ У роки Другої світової війни під цим будинком розміщувався бункер [Зап. 07.10.2017 р. від Паньківа І. І., 1931 р. н., с. Петранка (долішня) Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.].

³¹ Богдан Каричек (1904–1979) виконував свій священничий обов'язок у Петранці з березня 1936 до 1939 року, а, можливо, й до 1944 [Мельник Д. Г. Церква в Петранці: історія і сучасність / Дарія Мельник. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2017. – С. 150–153].

³² Прізвище Васілів досить часто зустрічається в долішній частині с. Петранка – ближче до с. Середній Угринів.

Діяла читальня «Просвіти» в Петранці долішній і в той час, коли Галичина була під німцями. У 1942 р. члени ОУН-юнацтва Григорій Дутчак, Микола Корольчук, Микола Король і Микола Кава гастролювали сусідніми селами з постановкою п'єси «Невольник» за однойменною поемою Т. Г. Шевченка. У родинному архіві племінника Миколи Короля (1925–1946) Григорія Мельника (1933–1992) збереглася світлина з фрагментом цієї вистави, зроблена в 1942 р. уродженцем села, сотником УПА Матвієм Сьомаком-«Гонтою» (1910–1946). Як згадує ветеран УПА Микола Корольчук, 1926 р. н., з «Невольником» вони починали якраз зі стодоли Миколи Федоріва, в якого діяла хата-читальня. З цією постановкою петранчани об'їздили сусідні села Угринів, Топільське, Вербівку. В останньому акторам-аматорам підказали, що німці за цю виставу «по голові не поглядять» [7, вклейки].

Діяльність читальні «Просвіти» в Петранці горішній відновилася в 1932 р. Статут відновленої читальні датується 16.03.1932 р. Загальні («основуючі») збори відбулися 7.05.1932 р. [3, арк. 17]. Засновники визначили проблеми: треба поради, як вести читальню, та кошти на будівництво [3, арк. 18]. Є відомості про ініціаторів її відновлення. Це – Василь Паращияк, Федор Яців, Пилип Шимків, Федор Синицький, Никола Стефанів, Василь Курпіль, Василь Гавриловські, Адам Федишин, Юрко Федишин [4, арк. 15]. У звіті за цей рік зазначається, що членами читальні є 64 чоловіки та шість жінок. До товариства у Львові не записаний ніхто. Вказується на низьке членство через те, що потрібно подавати щорічні членські внески: для чоловіків – по 1 злотому, для жінок – по 50 грош. Через економічну кризу більшість селян не мали змоги цього робити. Зі звіту дізнаємося, що найактивнішим представником цієї читальні був Юрко Дяків. Протягом року шість разів проводилася агітація з тризубом серед мешканців горішньої частини села. Члени читальні сходилися лише у неділю й свята. При читальні не було ніяких курсів – для неграмотних, крою, шиття, гуртка молоді, дитячого садка тощо [3, арк. 23в]. Головував того року 51-річний Василь Паращияк, секретарем був 27-річний Юрко Дяків [3, арк. 4]. Матірне Товариство щомісяця надсилало

книжечки і журнали «Просвіти», а решту видань не надіслали, бо читальня заборгувала товариству [3, арк. 19].

У бібліотеці читальні було тільки 15 книг, каталогу не було. Хоча в загальному діловодстві у читальні в порядку: тут вели книги – чинностей, касову, членів, тих, хто позичає тощо [3, арк. 3]. Книг було мало, проте чисельність людей, які їх брали, спостерігалася досить висока – 65 членів, 15 з яких взяли одну і ту ж. Для тих, хто позичав книги, читальня працювала у п'ятницю і суботу. Найбільше петранчани читали видання з історії України, твори Т. Шевченка і І. Франка. Книги в основному замовляли у Калуській філії. Протягом року 10 книжок було прочитано в бібліотеці для дітей. Ніякі часописи в 1932 р. читальня не передплатувала. Найлегше поширити книжку на селі в той час можна було при забаві [3, арк. 3].

Згідно зі звітом наступного 1933 р. (тоді в Петранці горішній було 220 будинків: українських – 210, польських – 7, єврейських – 3 [3, арк. 5]), кількість членів читальні різко зменшилась: зафіксовано лише 28 (усі – чоловіки), бо решта, 60 осіб, не змогли повністю виплатити членського внеску, десятеро сплатили лише частково. Оскільки читальня не мала власного приміщення, то поки будувався окремий будинок (цьому в 1933 році приділялося найбільше уваги), вона знаходилася в найактивнішого просвітянина Юрка Дяківа. У звіті повідомлялося, що грішми селяни не допомагали, натомість їхніми матеріалами й силами збудовано вже більше половини будинку. Кількість книг того року різко зросла – до 70-ти. Тут виписували також часописи «Комар»³³ і «Народна справа». Голосні читання відбувалися двічі на тиждень (хоча в минулому році ще частіше – тричі на тиждень). Читали Юрко Дяків і Никола Стефанів [7, с. 27]. На голосних читаннях було переважно 10 слухачів. Цікавилися історією України, Першою світовою війною, слухали «Кобзар» Т. Шевченка.

³³ Комар (Comar) – український сатирично-гумористичний тижневик, що виходив у Львові впродовж 1933–1939 рр. Його видавав концерн «Українська преса».

Протягом року книги в читальні позичали 30 петранчан. Серед них – 15 чоловіків, 5 хлопців, 6 жінок і 9 дівчат. Ймовірно, дехто з них брав по дві книги. У 1933 р. головою читальні в Петранці горішній залишався Василь Парашиняк. Його заступником був 49-річний Федор Яців, секретарем – Юрко Дяків [3, арк. 5].

У 1935 р. будинок читальні в Петранці горішній майже повністю був збудований, але ще не викінчений [3, арк. 10]. Проте збірна громада заборонила будівництво, оскільки його план не був затверджений повітовим віділом і воєводством [3, арк. 21].

Згідно зі звітом за 1936 рік (тоді в Петранці горішній налічувалося 259 будинків: 245 українських, 5 польських і 4 жидівські), до читальні входило 70 петранчан, двоє з них – хлопці до 18-ти років. Головував того року Адам Федишин, його заступником був Данило Каратник, секретарем незмінно залишався Юрко Дяків. Бібліотекарем у цьому році зафіксований 20-річний Іван Кулчак (напевно, Кульчак) [3, арк. 9, 9зв]. На початку року бібліотека читальні налічувала 54 книги. Їхня кількість до кінця року зросла до 66. В основному тут були книги господарського значення, дитячі, а також часописи «Народна справа», «Бескид», «Свобода»³⁴, «Христос – наша сила»³⁵, «Прапор» [3, арк. 10зв]. Позичали книги понад 30 членів читальні: 27 чоловіків, одна жінка, шість хлопців і дві дівчини. Брали в основному історію України, господарські видання й твори Ю. Федьковича. Голосні читання відбувалися тричі на тиждень. Проводили їх Юрко Дяків, Никола Стефанів і Яків Попович. На читання приходило півтора десятки петранчан. Дуже їх цікавили постаті Довбуша, Петлюри, матеріали про Першу світову війну та Божі стежки [3, арк. 11].

У 1937 р. будівництво ще не було завершено, тому читальня розміщувалася в будинку Матея Срібняка. Перенесення читальні з

³⁴ «Свобода» – політичний, просвітний і господарський часопис для селян народовецького напрямку, з 1899 орган Національно-Демократичної Партії, з 1925 – УНДО. Виходив як тижневик у Львові 1897–1918 (1915 у Відні), 1919 – у Станиславові і з 1922 до 1939 – у Львові.

³⁵ «Христос – наша сила» – часопис, який виходив друком у Львові впродовж 1933–1939 рр.

хати Юрка Дяківа до Матея Срібняка можна пояснити тим, що в 1933 р. згорів будинок селянина, де знаходилась читальня і кооператив. Імовірно власником цього будинку був уже згаданий Юрко Дяків [3, арк. 1–21; 7, с. 27]. Через будівництво власного будинку були вичерпані кошти. Читальня не мала змоги платити членські вкладки до Матірного Товариства. Тому у листі від 16.02.1937 р. петранецькі просвітяни просять, щоб заборговані внески за 1932–1936 рр. їм не враховували. І відразу ж висилають 5 злотих як вкладку на 1937 р. [3, арк. 21, 21зв].

У 1937 р. книг було розповсюджено мало, бо бібліотекар В. Яців не з'являвся у визначений час у читальні [3, арк. 13]. Головував у читальні в Петранці горішній у тому році Василь Парациняк. На загальних зборах читальні 26.12.1937 р. попередній виділ звільнили від праці і вибрали новий його склад. Головою обрали Федора Мердуха, сина Прокопа. Його заступником – Юрка Дяківа. Секретарем став Василь Кульчак, син Павла. Бібліотекарем обрали Николу Пица, сина Олекси [3, арк. 13зв]. У звіті наголошується, що після засідання відспівали гімн («Гим») України. Щоб завершити будівництво хати-читальні, за пропозицією Юрка Дяківа просвітяни організували колядників з вертепом. У 1937 р. читальня налічувала 70 членів. Загальні читання відбувалися у вівторок і четвер [3, арк. 14].

Будинок читальні в Петранці горішній таки був викінчений. У радянські часи в ньому розміщувалися клуб і бібліотека. Пізніше тут проживали вчителі, яких направляли на роботу в школу Петранки горішньої. У 2016–2017 рр. на місці, де більше як півстоліття стояв цей будинок, збудували приватний ресторан.

У 30-х рр. XX ст. в Петранці діяла філія сільсько-господарського кооперативу «Добробут». У 1933 р. нею керував тодішній місцевий священник о. Антін Боднар. Кооператив діяв у хаті-читальні в Петранці горішній. У звіті про діяльність цієї читальні у 1933 р. йдеться про те, що члени кооперативу не входять до «Просвіти», бо священник не приділяє цьому уваги [3, арк. 5зв]. У тому році він не був членом читальні [3, арк. 8 зв]. Зате наступного року о. Антін Боднар уже головує в читальні

Петранки долішньої [4, арк. 3]. Це можна пояснити тим, що церква в Петранці долішній (Перенесення мощів св. Миколая) була матірною і резиденція розміщувалася в цій частині села. Тому закономірно, що священники (о. Порфирій Руденський, о. Лев Сілінський, о. Денис Лукашевич, о. Антін Боднар, о. Теофіл Бемко, о. Богдан Каричек) свою активну просвітянську діяльність пов'язували із читальнею саме в Петранці долішній.

Крім кооперативу «Добробут», на початку 1930-х рр. в Петранці діяв кружок сільського господаря [7, с. 23]. Діти села відвідували спортивно-освітні гуртки «Луг» та «Українське руханкове товариство спортове», осередки яких діяли тут у 1930-х роках [7, с. 26]. Як згадує петранчанка Ганна Гандзюк, її мати Курпіль Параска Степанівна (1920–2000) була членом «Лугу». Вона розповідала доньці про те, що в цьому гуртку молодь розучувала стрілецькі пісні, проходила всілякі спортивні тренування. Святково вдягнені (на голові – червона стрічка, сорочка-вишиванка, сердак, шалінова спідниця), співаючи стрілецьких пісень, петранецька юнь йшла строем до с. Рівня, куди сходилася молодь зі всієї округи. Там проходили чи то якісь загальні змаги, чи вишкіл [8, арк. 128–129].

Цей святковий похід пам'ятає й 77-річна петранчанка Марія Неспляк. «Так як тепер мені перед очима, як дівки йдуть маршем, у таких файних строях, – згадує вона. – Виявляється, вони йшли в Рівню, а я, малá, думала, що лише до роздоріжжя». З її слів, членкинями «Лугу» також були Параска Кава, Марія Стефанів, Анастасія Стефанів, Ірина Стефанів, Катерина Купчак. Пані Марія також пам'ятає фестини в Петранці горішній, які з ініціативи місцевої «Просвіти» проходили тут у 1938 чи 1939 році. Їх проводили на городі Івана Кульчака (Мáнько по-вуличному). Нині там проживає Ярослав Попович (Славко Кáрпус по-вуличному). Як згадує Марія Неспляк, під час фестин була зорганізована карусель, проводили різноманітні ігри, спортивні вправи. Хлопці й молоді чоловіки піднімалися 40–50-метровим стовпом вверх і діставали ковбасу. З цієї нагоди також були підготовлені творчі виступи [12, арк. 129–130].

Параска Курпіль також розповідала доньці про те, що була учасницею драматичного гуртка. У виставі «Вечори на хуторі біля Диканьки» за однойменним твором М. Гоголя вона виконувала роль Оленки. А Вакулу грав Микола Пиц (Поць по-вуличному) [8, арк. 128–129].

У родинному архіві уродженця с. Петранка (горішня) калушанина Миколи Кецмана 1947 р. н. зберігається виказка (посвідчення) члена читальні «Просвіти» – його батька Дмитра Кецмана (1903–1970). Виказка має 4 сторінки. Формат: 12,8х8. Вгорі титульної сторінки – четвертина сонця, яке своїми променями просвічує все навколо, і просвітянське гасло: «Тільки через «Просвіту» до кращого «завтра». Із титульної сторінки дізнаємося, що зареєстрована ця виказка під номером (числом) 28. Вона дає нам інформацію про те, що Дмитро Кецман займався ковальською справою. Мешкав у горішній частині Петранки. Прийнятий у члени читальні «Просвіти» на основі ухвали Виділу читальні від 5 травня 1935 р. Титульна сторінка виказки також інформує, що головою Виділу читальні в Петранці горішній тоді був А[дам] Федішин, секретарем – Ю[рко] Дяків, а читальня підпорядковувалася філії «Просвіти» в Калуші. У нижній частині титульної сторінки розміщена печатка читальні. Матеріал відтисків: чорнило (фіолетовий колір). Форма: кругла. Розмір: 35,5 мм. Зображення: розгорнута книга в обрамленні гілок... Легенда: напис по колу: читальня «ПРОСВІТИ» в ПЕТРАНЦІ (горішня). Два зовнішні обідки – у вигляді ліній.

На сторінці 2 виказки – графік сплати членських внесків за 1935–1939 рр. З нього дізнаємося, що Дмитро Кецман сплатив їх у травні 1935 р. в сумі 090 грош, а в 1936 р. (у січні) – 010. Індивідуальна інформація на першій і другій сторінках заповнена чорним чорнилом, почерк розбірливий.

Сторінка 3 виказки містить інформацію (10 пунктів), яку «кожний член «Просвіти» повинен знати й пам'ятати». Кожен із них гласить наступне:

1) «ПРОСВІТА» – це найкращий вартовий українського духа. Тому обов'язком кожного громадянина і громадянки ставати в її ряди, других закликати й робити просвітне діло.

2) Не повинно бути ні одного в громаді, який не був би членом «ПРОСВІТИ». Належанням до «ПРОСВІТИ» причинюємося до розбудження духа народу.

3) Хто не в рядах «ПРОСВІТИ» – той дезертир.

4) «Просвіта» визволить нас усіх із темноти. Тому обов'язком кожного з нас допомогти її змаганням. А допоможемо, коли станемо всі її членами.

5) Цілі мільйони наших братів заждуть освіти-знання і чекають на нашу поміч. А допоможемо, коли станемо діяльними членами «ПРОСВІТИ».

6) День 8-го грудня є днем уродин «ПРОСВІТИ». Цей день згадаймо дарунком для «ПРОСВІТИ».

7) Книжка є найкращою зброєю, бо вона вчить, як належить боронитися і здобувати. Книжка і тільки книжка допоможе всім нам добути і закріпити КРАЩУ БУДУЧНІСТЬ.

8) Чоловік, родина, а далі цілий нарід без книжки – це німі сотворіння.

9) Дім, в якому нема книжки, подібний до чоловіка, який не має душі.

10) «ПРОСВІТА» відкриває темним очі і виводить їх з неволі темноти на соняшний шлях».

Із сторінки 3 також дізнаємося про тогочасні зміни в законодавстві щодо членства молоді в «Просвіті». Під грифом «Увага» наголошується, що «на основі нового закона невільно належати до товариства шкільній молоді (з виїмкою університетської)». «Тому, – йдеться далі, – там, де дотепер шкільна молодь належала до товариства, треба її вичеркнути, щоби не наражувати товариства на відповідальність за порушення цього припису». А це свідчить про те, що просвітянин мав з будь-якого питання дотримуватися законодавства. Щодо нешкільної молоді 14–18 років, то вона могла належати до товариства, правда, тільки за згодою батьків чи опікунів. Проте не мала права «ані брати участі в

голосованню, ані... у виборах Виділу». Хоча присутньою на зборах могла бути. Членами-основателями та членами Виділу могли бути лише ті особи, які мали 21 рік і не були обмежені в правах. Із вище сказаного випливає, що право голосувати мали лише члени товариства від 18-ти років, а бути вибраними – тільки від 21-го.

Сторінка 4 виказки знайомить нас із правами і обов'язками члена «Просвіти». З неї також дізнаємося, кого можуть позбавити членства і як його поновити. Параграф 51 статуту товариства, розміщений на цій сторінці, гласив: «Кожний член читальні «Просвіти» бере участь у Зборах читальні: забирає голос, ставить внесення, голосує, вибирає членів Виділу і може бути сам вибраний, а також має право вглядати в рахунки Виділу, предложені Зборові читальні». Члени читальні також мали право читати книжки, часописи і всякого роду письма, що були в читальні. Могли позичати книги додому. Згідно із цим параграфом, кожен просвітянин мав платити до читальні вкладки, ухвалені її Загальним збором. Кожен був зобов'язаний приєднувати нових членів, словом і ділом спричинятися до сповнення цілей товариства. А особливо старатися поширювати просвіту в своїй громаді. Стаючи членом читальні, кожен повинен був усвідомити, що він зобов'язаний приходити «в означених днях на спільне читання пожиточних книжок і письм», а також «на наради в просвітньо-культурних справах».

Із параграфу 15 статуту, який також розміщений на четвертій сторінці виказки, дізнаємося, хто і за яких умов переставав бути членом читальні «Просвіти». Його виклад свідчить про те, що «членом перестає бути той, хто зречеться прав належання до читальні; зістане правосильно засуджений за який знеславляючий злочин; буде виключений з членів читальні з причини шкідливої для читальні діяльності або з причини нечесного чи неморального поведіння; не платив вкладки через рік». А от параграф 17 статуту, яким завершується четверта сторінка виказки, наголошує: «Хто перестав бути членом, може знова вступити в члени тільки на підставі рішення Виділу читальні по зложенню членської вкладки».

Досліджені архівні матеріали і спогади старожилів свідчать про те, що читальні «Просвіти» у с. Петранка найактивніше функціонували в 30-х роках ХХ ст. Їхня діяльність сприяла вихованню патріотично налаштованої молоді, яка самовіддано влилася в жертвну збройну боротьбу підпілля ОУН і УПА за незалежну Українську державу.

Джерела і література

1. ДАІФО, ф. 2, оп. 3, спр. 66. – 540 арк.
2. ЦДІАЛ України, ф. 348, оп. 1, спр. 4302. – 1 арк.
3. ЦДІАЛ України, ф. 348, оп. 1, спр. 4303. – 24 арк.
4. ЦДІАЛ України, ф. 348, оп. 1, спр. 4304. – 28 арк.
5. Арсенич П. І. Просвітянський календар на 2015 рік / Петро Арсенич. – Івано-Франківськ, 2015. – 92 с.
6. Мельник Д. Г. Церква в Петранці: історія і сучасність / Дарія Мельник. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2017. – 232 с. + 48 с. вклейки.
7. Ониськів М. І., Книш Г. В., Мельник Д. Г. Пісні бойківського села Петранка / Марта Ониськів, Ганна Книш, Дарія Мельник. – Львів : Камула, 2013. – 192 с. + 32 с. вклейки.
8. Спогади Гандзюк Ганни Степанівни, жительки с. Петранка (горішня), 1959 р. н., записані Ониськів Дарією Григорівною 04.02.2019 р. // Приватний архів автора. – Зошит № 6. – 132 с.
9. Спогади Матійчина Івана Івановича, чоловіка внучки Миколи Федоріва, жителя с. Петранка (долішня), 1946 р. н., записані Ониськів Дарією Григорівною 07.07.2015 р. // Приватний архів автора. – Зошит № 3. – 102 с.
10. Спогади Паньківа Івана Григоровича, жителя с. Петранка (долішня), 1931 р. н., записані Ониськів Дарією Григорівною 07.10.2017 р. // Приватний архів автора. – Зошит № 10. – 109 с.
11. Спогади Пілянської (Дякон) Віри Ярославівни, жительки м. Калуш, 1930 р. н. записані Ониськів Дарією Григорівною 18.12.2018 р. // Приватний архів автора. – Зошит № 10. – 109 с.
12. Спогади Неспляк (Цуцман) Марії Юріївни, жительки с. Петранка (горішня), 1932 р. н., записані Ониськів Дарією

Григорівною 04.02.2019 р. // Приватний архів автора. – Зошит № 6. – 132 с.

13. Шематизмъ всего клира греко-католицкои митрополичои архієпархіи Львовскои на рокъ 1903. – Львовъ. Накладом архієпархіяльного клира. – 1903.

Darija Onyskiv, Kalush; Marta Onyskiv, Lviv. Reading Room «Prosvita» in Petranka Village

Abstract. On the basis of archival materials and memoirs of the old-timers the article shows the main episodes of readers' activity in "Prosvita" in Petranka Village of Kalush City (now – Rozhnyativ District). The activity of reading rooms and their decline in two parts of this Boyko village – the lower and upper – from the end of the 19th century to the beginning of the 40's of the twentieth century was covered.

Ониськів Д. Г., Ониськів М. І. Читальня «Просвіти» в Петранці / Дарія Григорівна Ониськів, Марта Іванівна Ониськів // Калушські історичні студії. – Т. 3. Збірник наукових статей, документів і матеріалів, присвячений 150-річчю створення товариства «Просвіта» / За заг. ред. О. Малярчука, І. Тиміва. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2019. – С. 188–204.

Дарія Ониськів (Мельник), м. Калуш

**ЯРОСЛАВ ДЯКОН – ВЗІРЕЦЬ ТРАГІЧНО-
ГЕРОЇЧНОЇ ДОЛІ ГАЛИЦЬКОГО ІНТЕЛІГЕНТА**

У передостанній недільний січневий день на шкільному подвір'ї в Петранці долішній, що на Рожнятівщині, було напрочуд велелюдно. Петранківці різного віку зійшлися, щоб гідно вшанували 120-у річницю від дня народження людини, яка у першій половині минулого століття протягом 15-ти років чимало зробила для освіти і просвіти в Петранці. Мова йде про Ярослава Дякона (1899–1982) – представника галицької

інтелігенції, старишину УГА, народного вчителя, просвітянина, який був управителем народної школи у цій частині Петранки з 1925-го до 1940 року.

До 120-річчя на приміщенні Петранківської ЗОШ I-III ст. за ініціативи уродженки с. Петранки краєзнавиці й журналістки, членкині НСЖУ Дарії Ониськів відкрили меморіальну дошку Я. Дякону. Її встановили за фінансового сприяння Рожнятівської районної ради, а образ Я. Дякона у скульптурі вдало втілив член НСХУ Ігор Семак.

У рамках урочистостей відбулася презентація книги авторки цієї статті «Ярослав Дякон: тернова доля галицького інтелігента», яку вона присвятила його 120-річчю і яка побачила світ в Івано-Франківському видавництві «Фоліант» на початку цього року.

На урочистості до Петранки тоді приїхали донька Я. Дякона уродженка Петранки, калушанка Віра Пілянська, а також онуки – Андрій Дякон із дружиною з Києва та його сестра Оксана Дякон із Рівного. Прибули і внучки Роксоляна Кудлак із Івано-Франківська і Оксана Маєвська з Нетішина на Хмельниччині з чоловіками.

Ярослав Дякон був одним із тих національно свідомих педагогів, які відстоювали демократизацію шкіл на західних землях України на початку XX ст. Його освітянська діяльність на Калушині припадає на 1920–1940 рр. Як відомо, на початку 20-х років минулого століття українські педагоги й культурні діячі головну увагу приділяли розробці теоретичних основ національної освіти й виховання. Їхньою метою було збереження національної самоідентифікації українського населення краю і підготовка молоді до здобуття власної держави. Перед Другою світовою війною основна увага у вихованні українського населення зосереджувалася на ідеї створення майбутньої національної держави шляхом плекання утвердження власних традицій (над цим працювали М. Галущинський, О. Луцький, П. Ісаїв та ін.). У рамках цієї ідеї найбільша увага приділялася

національному вихованню. Також акцент робився на творенні та вдосконаленні людини громадянського типу, пробудженні й формуванні її громадянських почуттів. Цього досягали поєднанням цілей громадянського і морального виховання. Тобто для українців було характерним об'єднання населення навколо власної національної ідеї, боротьба за майбутню державу. Увага педагогів і культурних діячів концентрувалася на зміцненні національної свідомості³⁶.

Саме такий виховний ідеал втілював у народній школі с. Слободи-Небилівської під Перегінським Ярослав Дякон, а його майбутня дружина Софія Романко – в с. Кропивнику біля Калуша. Ці ж ідеї в 1925 р. молоде подружжя Дяконів привезло в с. Петранку на Калущині (нині і Петранка, й Слобода Небилівська належать до Рожнятівського р-ну). Старалися Дякони виховувати національно свідомих громадян і с. Голині на Калущині, куди переїхали працювати в 1940 р.

Ярослав Дякон народився 10 січня 1899 р.³⁷ в родині священника, просвітянина о. Григорія Дякона (1866–1942) (у 1927–1936 рр. – декана калуського ГКЦ³⁸). При хрещенні отримав ім'я Ярослав-Володимир³⁹. З 10-річного віку навчався у Львівській гімназії, про що свідчить світлина з родинного архіву, зроблена навесні 1916 р. Тоді він уже був у «VII-ій класі»⁴⁰.

³⁶ Караманов О. Ідеал виховання як чинник формування людини-громадянина в Галичині (1918–1939 рр.) / О. Караманов // Рідна школа. – 2005. – № 4. – С. 69.

³⁷ Щоденники Ярослава Дякона (Щоденник Ярослава Дякона (1968–1974) / Рукопис // Родинний архів Андрія Дякона. – 193 с.; Щоденник Ярослава Дякона (1975–1981) / Рукопис // Родинний архів Андрія Дякона. – 188 с.; Щоденник Ярослава Дякона (1975–1981) / Рукопис // Родинний архів Андрія Дякона. – 188 с.).

³⁸ Руско Н. Храми Калушини. Архітектурний хронограф: погляд крізь століття / Н. Руско. – Калуш, 2016. – С. 13.

³⁹ Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО), ф. 631, оп. 8, спр. 173, арк. 138.

⁴⁰ Мельник Д. Ярослав Дякон: тернова доля галицького інтелігента / Д. Мельник. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2019. – Вклейки.

За словами доньки Я. Дякона Віри Пілянської, батько брав активну участь у залученні учнів і студентів Львова на похорон Івана Франка. Він також переносив його останки під час перепоховання⁴¹. Будучи 16-річним гімназистом, Я. Дякон вступив до Легіону січових стрільців. Як відомо, його ядро становили активісти січового, сокільського і пластового рухів, гімназисти та студенти. За твердженням В. Пілянської, у січових стрільцях батькові присвоїли звання хорунжого⁴². Я. Дякон також був офіцером Української галицької армії⁴³.

Педагогічну освіту Я. Дякон здобув у Львівській учительській семінарії, яку закінчив 1922 р.⁴⁴. За словами доньки, він також опановував фах юриста у Львівському університеті. Як згадує з розповідей рідних онука Я. Дякона Оксана Дякон, він вчився не в офіційному Львівському університеті ім. Яна Казимира, а в Українському таємному університеті. «Лекції там читали професори-українці по квартирах студентів, зрідка вдавалось винаймати більші приміщення. Але польська влада

⁴¹ Зап. 04.02.2015 р. від Пілянської (Дякон) В. Я., 1930 р. н., м. Калуш Івано-Франківська обл.; Котик І. Слобода під Чорним лісом / І. Котик. – Калуш : Вид-во «Акцент», 2009. – С. 38.

⁴² Там само. Це підтверджує і В. Місіюк: «В шістнадцять років Ярослав Дякон іде на фронт Великої війни, вступає добровольцем до славетного Легіону січових стрільців. На фронті здобуває нові звання: четар, хорунжий. Згодом стає офіцером Української Галицької Армії. «15 липня 1919 р. я з пів сотнею дістався до тої проклятої неволі», – напише Ярослав Дякон про один з поворотних моментів життя. На жаль детальні спогади про його перебування в перероблених під табір полонених ангарах Бугшопів невідомі. Але з тих кількох фраз, які доступні, вимальовується досить трагічна картина: «Кінець липня і половину серпня перебув я друге пекло в Берестю (Бугшопи), де захорівши тиф і червінку до шпиталю в Замостю мене відіслали» ([Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://prosvit.org>).

⁴³ Відомі випускники першої гімназії (1905–1939) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://gimnazia1.if.ua/uk/istoriia-ta-suchasnist/19-vidomi-vipuskniki.html>.

⁴⁴ Тебешевська О. Піснею доля мережана / У двох книгах. Книга перша. Сторінки історії села Голина / О. Тебешевська. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2017 – С. 284.

досить швидко припинила діяльність цього «розсадника підозрілих націоналістичних ідей». Ярослава разом з іншими студентами заарештували, кинули до недоброї пам'яті львівської тюрми «Бригідки». Там як слід відгамселили, дали вовчий білет «без права вступу у вищі школи польські». То ж довелося вступити до вчительської семінарії, бо вона, як на сучасну мірку, дорівнювала середній спеціальній освіті. Добре, що після цих пригод взагалі вдалося знайти роботу вчителя у глухому селі»⁴⁵, – повідомила вона в електронному листі на ім'я авторки статті.

Працюючи в народних школах бойківських сіл Слободи-Небилівської і Петранки, Я. Дякон входив до Взаємної Помочі Українського Вчителства (ВПУВ). Це була профспілкова організація народних учителів⁴⁶. Оскільки Я. Дякон брав участь у її з'їздах у Львові, про що свідчить світлина з родинного архіву⁴⁷, то можемо припустити, що був він у цій організації не просто її членом. Ймовірно, представляв тут учительство Калущини як профспілковий лідер.

В усіх селах, де працював Я. Дякон, за словами його доньки В. Пілянської, для їхніх жителів він був не тільки носієм знань, а й лікарем, адвокатом, прокурором і суддею одночасно. Дякони вчили дітей, воювали з пияками, сварилися з крамарями через те, що ті виманювали гроші в селян⁴⁸. Коли мова йшла про громадські справи, то ця вчительська сім'я не рахувалася зі своїм власним часом. І Я. Дякон, і його дружина Софія Романко (до речі, учениця К. Малицької⁴⁹) дбали про навчання і виховання

⁴⁵ Із електронного листа Дякон О. О., 1957 р. н., м. Рівне, від 01.02.2019 р.

⁴⁶ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://movahistory.org.ua/wiki/Взаємна_Поміч_Українського_Вчителства.

⁴⁷ Мельник Д. Ярослав Дякон: тернова доля галицького інтелігента / Д. Мельник. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2019. – Вклейки.

⁴⁸ Брухаль Г. Батько був також патріотом... // Світ молоді / Г. Брухаль. – 1991. – №№ 11–12; Ониськів Д. Життя з постійними перешкодами // Дзвони Підгір'я / Д. Ониськів. – 2012. – № 39.

⁴⁹ Чом, чом, земле моя! Сторінки життя і творчості Віри Лебедової / Зібрав матеріали та підготував їх до друку Василь Слезінський. – Калуш, 1993. – С. 15–16.

сільських дітей, просвіту й здоровий спосіб життя селян. Вони пропагували українську книжку не тільки серед учнів, а й серед дорослого населення. У той час Дякони передплачували різні періодичні видання: відому львівську газету «Діло», жіночий журнал «Нова хата», дитячий «Дзвіночок», літописи українського видавництва «Червона калина». Було в їхній бібліотеці чимало медичних і правничих довідників, а також енциклопедії. Як згадує О. Дякон, були у дідуса вдома II і III томи Української Загальної Енциклопедії. «Добре їх пам'ятаю – великі, формату ін кварто, оправлені в темно-зелене полотно з кутиками чорної шкіри та золотими буквами на корінці. Читаючи, малою дивувалася, чому Петро Чайковський є українським композитором, а Ленін має єврейське походження. Найцікавішим був III том, бо там була величезна стаття про Україну. Як незвично було читати про землі від Сяну до Дону, про народні традиції і обряди, з яких зналося лише дешицю!»⁵⁰, – згадує вона.

Дружина Я. Дякона Софія в с. Петранці організувала місцевих селянок у «Союз українок». Як згадує В. Пілянська, вони збиралися в приміщенні школи. Обговорювали свої суто жіночі питання, радилися. Софія Дякон читала петранківкам лекції про виховання дітей. Особливу увагу приділяла їхньому правильному харчуванню. Також союзянка організовувала жінок у Різдвяні свята в коляду – від хати до хати. Вчила пані Софія петранківок особистої гігієни, ділилася схемами традиційної вишивки, зокрема й тими, які публікувалися в жіночому журналі «Нова хата» (деякі з них досі зберігаються у родинному архіві В. Пілянської), а також – насінням квітів. Не обходила увагою тодішня головна союзянка села і традиційну українську кухню⁵¹.

Того ж року, коли Дякони прийшли в Петранку, в селі традиційно діяли дві школи – у горішній і долішній його частинах. Обидві були однокласними. 1924 р. для більшої

⁵⁰ Із електронного листа Дякон О. О., 1957 р. н., м. Рівне, від 01.02.2019 р.

⁵¹ Зап. Ониськів Дарією 25.12.2017 р. від Пілянської (Дякон) В. Я., 1930 р. н., м. Калуш Івано-Франківської обл.

асиміляції місцевого населення польський уряд ухвалив «закон Грабського». Згідно з цим законом 1925 р. горішня школа стала двомовною: польсько-українською, тобто більшість предметів тут мали викладати польською мовою. Як свідчать архівні документи, за двомовність цієї школи підписалося 23 або 24 батьки/опікуни. А за збереження статусу національної – 63. Із 1927/1928 навчального року в цій школі було введено двомовне навчання. І хоча з часом батьки хотіли повернути закладу статус національного, згідно із постановою президента Речі Посполитої від 29.07.1930 р. це можна було зробити тільки за сім років після запровадження.

Обговорювали 1925 р. питання запровадження двомовності й у школі в Петранці долішній. Але тут вдалося зберегти статус національної школи. За ведення навчання українською мовою в Петранці долішній підписалося 104 батьки/опікуни, польською – тільки 17⁵². Не викликає сумніву, що на такий результат вплинула патріотично налаштована сім'я Дяконів, яка якраз розпочала свою вчительську роботу в цій частині Петранки.

Оскільки Я. Дякон ріс у просвітянській родині, то ніяк не міг бути поза «Просвітою». Працюючи вчителем у с. Слободі-Небилівській, як пише уродженець цього села Ігор Котик, «педагог від Бога, Я. Дякон виховував патріотів-добротворців... Плідно працював як просвітянин». За сприяння Я. Дякона в Слободі-Небилівській було збудоване приміщення кооперативи «Праця». Також він допоміг відкрити в цьому селі молочарню. Донедавна коло школи в Слободі-Небилівській росли два довгі ряди смерічок, які посадили учні разом з Я. Дяконом на початку 1920-х років⁵³.

Як свідчать архівні документи, у січні 1928 р. Я. Дякон, тодішній управитель народної школи в Петранці долішній,

⁵² Ониськів М., Книш Г., Мельник Д. Пісні бойківського села Петранка / М. Ониськів, Г. Книш, Д. Мельник. – Львів : Камула, 2013 – С. 23–25.

⁵³ Котик І. Слобода під Чорним лісом / І. Котик. – Калуш : Вид-во «Акцент», 2009. – С. 38.

звернувся з листом до Матірнього Товариства «Просвіта» у Львові про відновлення діяльності читальні в цій частині села⁵⁴, яка була заснована тут у 1895 р.⁵⁵ і діяльність якої відновлювали декілька разів (у 1906, 1910, 1911, 1912, 1922 рр.)⁵⁶. А в лютому 1928 р. він і сільський парох о. Лев Сілінський⁵⁷ разом із деякими петранківцями з тим же проханням звернулися до Головного виділу товариства «Просвіта» у Львові⁵⁸, а також до Високого воєвідства в Станиславові⁵⁹.

Велика заслуга Я. Дякона в тому, що він зберіг у тайнику разом зі своєю власною бібліотекою «Записник Товариства «Просвіта» с. Голинь з 5.02.1936 р до 3.09.1939 р.». Його у вересні 1991 р. голинським просвітянам (голинський осередок «Просвіта» було відновлено 12 березня 1989 р.) передала В. Пілянська. «Цей «Записник», – пише Оксана Тебешевська, – унікальне свідчення про щоденну роботу читальні в Голині наприкінці 30-х років ХХ ст.⁶⁰.

У 1938–1939 рр. за ініціативи Я. Дякона в Петранці долішній було зведено трикласну початкову дерев'яну школу. На першому її поверсі розміщувалося велике класне приміщення, коридор,

⁵⁴ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІАЛ України), ф. 348, оп. 1, спр. 4302, арк. 1.

⁵⁵ Арсенич П. Просвітянський календар на 2015 рік / П. Арсенич. – Івано-Франківськ, 2015. – С. 84.

⁵⁶ ЦДІАЛ України, ф. 348, оп. 1, спр. 4304. – Арк. 2; Ониськів М. І., Книш Г. В., Мельник Д. Г. Пісні бойківського села Петранка / Марта Ониськів, Ганна Книш, Дарія Мельник. – Львів : Камула, 2013. – С. 22; ЦДІАЛ України, ф. 348, оп. 1, спр. 4304. – Арк. 24.

⁵⁷ Лев Сілінський (1870–1955) був парохом у Петранці з 1919 по 1930 р. [Мельник Д. Церква в Петранці: історія та сучасність / Д. Мельник. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2017. – С. 126–136].

⁵⁸ ДАІФО, ф. 2, оп. 3, спр. 66, арк. 253.

⁵⁹ ДАІФО, ф. 2, оп. 3, спр. 66, арк. 254; Мельник Д. Церква в Петранці: історія і сучасність / Д. Мельник. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2017. – С. 133, 199, 200.

⁶⁰ Тебешевська О. Піснею доля мережана / У двох книгах. Книга перша. Сторінки історії села Голиня / О. Тебешевська. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2017. – С. 78, 81, 141.

кімната і кухня вчителя, на другому – одна невеличка кімната⁶¹. Проект-план будівництва цієї школи зберігається в Державному архіві Івано-Франківської області⁶². Будували методом народної будови. За словами петранківки Марії Ленів (Васютяк), її зводили майстри з с. Ціневи, що біля Рожнятова⁶³. Як повідомив уродженець с. Петранки Іван Паньків, під час будівництва Я. Дякон склав список усіх петранківців, які так чи інакше доклалися до зведення школи. Він замурував його у фундаменті. У роки Другої світової війни в школі містився військовий гарнізон радянської армії. Один із постових зауважив вм'ятину в фундаменті, розбив його і знайшов список⁶⁴. Дальша його доля невідома. Тоді ж забрали книги із власної бібліотеки Я. Дякона, які він у 1939 р. заховав у стайні біля нової школи. Ця школа як один із корпусів діяла до 1989 р.

У 1940 р. сім'я Дяконів переїхала в с. Голині біля Калуша. Як згадує у своєму дослідженні «Історія Стрийщини і не тільки» уродженець цього села Іван Жураківський, у вересні 1943 р. директор школи Я. Дякон зібрав голинських учнів до найбільшого приміщення навчального закладу на заняття з історії України. На передній стіні висіла велика мапа світу. Учитель Степан Боднар тільки розпочав заняття, а на шкільне подвір'я зайшла група німців. За наказом директора вчитель блискавично зняв зі стіни мапу й заховав під стіл. До класу ввірвалися розлючені фашисти. Вони подумали, що тут проводять мітинг проти Німеччини. Директор, який добре володів німецькою, пояснив, що вчителі розповідають учням про правила поведінки: щоб наші діти були

⁶¹ Ониськів М., Книш Г., Мельник Д. Пісні бойківського села Петранка / М. Ониськів, Г. Книш, Д. Мельник. – Львів : Камула, 2013 – С. 25–26.

⁶² ДАІФО, ф. 2сч, оп. 8, спр. 2800, 1 арк.

⁶³ Зап. Ониськів Дарією 07.10.2017 р. від Ленів (Васютяк) М. О., 1934 р. н., с. Петранка (долішня) Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.

⁶⁴ Ониськів М., Книш Г., Мельник Д. Пісні бойківського села Петранка / М. Ониськів, Г. Книш, Д. Мельник. – Львів : Камула, 2013. – 192 с. + 32 с. вклейки.

такими «культурними», як німці. Офіцерові це дуже сподобалося. Він усміхнувся і сказав: «Зер гут»⁶⁵.

Пізніше в приміщенні Голинської школи німці розмістили своїх поранених. При наступі радянських військ залишили їх там. Під час страшної стрілянини поранені розповзались, хто куди міг. Один із них із перебитими ногами забрався в пивницю, де якраз переховувалася сім'я Дяконів. Я. Дякон старався переконати його залишити цей сховок, адже той ставив під удар вчительську сім'ю. Не вдалося йому переконати пораненого. Так усіх їх і знайшли радянські солдати – і до стіни для розстрілу. На щастя, один із солдатів розібрався в ситуації й не допустив розстрілу цієї родини.

У 1943 р. старшого сина Я. Дякона Ігоря (1926–1999) заарештувало гестапо у Станіславі. Він тоді навчався у Станіславській українській гімназії⁶⁶. А 1947 р. його заарештувала радянська влада і засудила на 10 років таборів. І. Семаньків у книзі «Перемогла ідея» подає ім'я Ігоря Дякона серед мешканців с. Голина – учасників національно-визвольної боротьби 1942–1952 рр., яких засудив Військовий трибунал Станіславської області. Цей запис свідчить про те, що Ігор Ярославович Дякон, студент медінституту, заготовляв ліки для УПА, член «Юнацтва», був засуджений 9 липня 1947-го на 10 р. виправно-трудових робіт⁶⁷ (ст. 54-1а-11 Кримінального Кодексу УРСР, що означало «засуджений до позбавлення волі, виправно-трудових робіт на термін 10 років з поразенням прав до 5 років та конфіскацією особистого майна»⁶⁸).

⁶⁵ Жураківський І. Історія Стрийщини і не тільки / І. Жураківський. – Стрий, 2017. – С. 252.

⁶⁶ Гімназіє, о наша Alma Mater! Українська гімназія в Станіславі: історія, професори, вихованці / упорядкув., передм. І. І. Дейчаківського. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2017. – С. 337.

⁶⁷ Семаньків І. Перемогла ідея. Книга пам'яті національно-визвольної боротьби ОУН-УПА на Калущині / І. Семаньків. – Калуш, 2002. – С. 80.

⁶⁸ Там само, с. 4.

У квітні 1950 р. заарештували всю сім'ю Я. Дякона: крім нього – дружину і сина Ореста 1928 р. н. та доньку Віру 1930 р. н. Вони якраз переїхали жити до Львова. Три тижні Дяконів тримали в жахливих умовах у тюрмі на Лонцького⁶⁹. За рішенням особливої наради при КДБ СРСР від 27 травня 1950 р. разом із іншими (дуже багато було молоді, студентства) завантажили у товарний вагон і повезли зі Львова у селище Зирянське Томської області. Усіх виселили на спецпоселення⁷⁰, так і не назвавши причину⁷¹. Звільнили сім'ю Я. Дякона 1956 р. А реабілітували всіх чотирьох тільки 1992 р.⁷².

Неабияку науково-пізнавальну цінність мають щоденники, які Я. Дякон вів від 1958 до 1982 р.⁷³. Він почав їх писати в Сибіру і продовжив у Кропивнику на Калушині⁷⁴, де опинився після повернення на рідну землю. Будинок у Львові Дяконам так і

⁶⁹ Брухаль Г. Батько був також патріотом... // Світ молоді / Г. Брухаль. – 1991. – №№ 11–12.

⁷⁰ Довідка інформаційного центру управління внутрішніх справ Львівської області МВС України від 16 липня 1992 р. / Машинопис // Родинний архів Віри Пілянської.

⁷¹ Мельник Д. Ярослав Дякон: тернова доля галицького інтелігента / Д. Мельник. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2019. – С. 38.

⁷² Довідка інформаційного центру управління внутрішніх справ Львівської області МВС України від 16 липня 1992 р. / Машинопис // Родинний архів Віри Пілянської.

⁷³ Щоденник Ярослава Дякона (1958–1961) / Рукопис // Родинний архів Андрія Дякона. – 115 с.; Щоденник Ярослава Дякона (1962–1967) / Рукопис // Родинний архів Віри Пілянської (Дякон). – 178 с.; Щоденник Ярослава Дякона (1968–1974) / Рукопис // Родинний архів Андрія Дякона. – 193 с.; Щоденник Ярослава Дякона (1975–1981) / Рукопис // Родинний архів Андрія Дякона. – 188 с.

⁷⁴ Коли творчий набуток був майже готовий до друку авторка статті натрапила на інформацію про те, що Я. Дякон вів щоденники і під час перебування в УГА. Та під час його хвороби у таборі для полонених у Берестю (Бугшопи) їх вилучили. «В цей час пропали його щоденники: «Поляки під час моєї хвороби в Берестю Бугшопи все знищили», – читаємо в статті В. Місіюка «Герновий шлях Ярослава Дякона» ([Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://prosvit.org>).

не повернули⁷⁵. Щоденники збереглися в родинних архівах його доньки Віри Пілянської й онука Андрія Дякона. Щоденні записи Я. Дякона дають змогу детально відстежити життя галицької інтелігенції, яку переслідувала радянська влада (не прописували після повернення із Сибіру, не повернули житла, не давали можливості відвідувати церкву, переслідували на роботі і т. д.). А також це цінний фактичний матеріал, що характеризує соціально-побутові умови життя населення краю протягом 1958–1982 рр. У щоденниках Я. Дякон подає факти, їх інтерпретує. А це, як пише у вступній статті «На ниві вагомих національних справ» до книжки «Ярослав Дякон: тернова доля галицького інтелігента» О. Мальярчук, дозволяє з'ясувати його життєву позицію, яка була свідченням «інакодумства»⁷⁶.

На старовинних фотографіях, які збереглися в родині Я. Дякона і більшість з яких (переважно в 1920–1930 рр.) зробив особисто, відкривається історія галицьких сіл – в особах, пейзажах, побутових сценах. На цих світлинах можна побачити, як у першій половині і в середині минулого сторіччя одягалися наші краєани, чим займалися, як виглядав їхній побут – як повсякденний, так і святковий⁷⁷.

Помер Я. Дякон 28 квітня 1982 р. Поховали його у с. Кропивнику біля Калуша.

Життєвий шлях Я. Дякона та його родини – яскравий взірець трагічно-героїчної долі галицького інтелігента.

Ониськів (Мельник) Д. Ярослав Дякон – взірець трагічно-героїчної долі галицького інтелігента / Дарія Ониськів (Мельник) // Краєзнавець Прикарпаття. – 2019. – Ч. 34. – С. 42–47.

⁷⁵ Відповідь голови комісії з питань поновлення прав реабілітованих при Личаківській райадміністрації від 19.01.98 р. Дякону І. Я. / Машинопис // Родинний архів Віри Пілянської.

⁷⁶ Мельник Д. Ярослав Дякон: тернова доля галицького інтелігента / Д. Мельник. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2019. – С. 6–7.

⁷⁷ Там само, вклейки.

УДК 93.2(093.3):949(477.86)

Дарія Ониськів, м. Калуш

**ПІВНІЧНО-ЗАХІДНА КАЛУЩИНА
В 1958–1967 РОКАХ
(За щоденниками Ярослава Дякона)⁷⁸**

***Анотація.** У статті вперше здійснено спробу дослідити щоденники Ярослава Дякона, народного вчителя, просвітянина, громадського діяча, репресованого. Проаналізовано записи другої половини 1958–1967 р., коли автор проживав у селі Кропивник на Калущині. Досліджено діяльність парафіяльних священників в умовах підпілля ГКЦ та перебіг подій у краї. На основі метеорологічних заміток простежено зміни погодних умов північно-західної Калущини та їхній вплив на розвиток сільського господарства. Розкрито зміст нововведень Хрущова та їхні наслідки для селян.*

***Ключові слова:** Ярослав Дякон, щоденники, події, аналіз, церква, священник, інновації Хрущова.*

...У родинному архіві киянина Андрія Дякона та калушанки Віри Пілянської (Дякон) збереглися щоденники Ярослава Дякона. У його внука Андрія Дякона – за 1958–1961 рр. (далі – Щоденник 1), а у доньки Віри Пілянської (Дякон) – за 1962–1967 рр. (далі – Щоденник 2) [1]. Ці щоденники дають нам змогу відстежити життя м. Калуша і навколишніх сіл (найбільше – с. Кропивник, частково – сіл Мостище, Пійло, Кадобна, Підмихайля, Голинь) протягом дев'яти з половиною років.

Щоденник – це літературно-побутовий жанр, фіксація побаченої, почутої, внутрішньої пережитої події, яка щойно сталася. Щоденник може бути фрагментарним, веденим тільки у певний період, а може бути постійним. Передбачає використання датування.

⁷⁸ Скорочено біографічні дані Я. Дякона і його сім'ї.

Спроби вести щоденні записи відомі здавна в культурах із розвиненою писемністю. У Британському музеї в Лондоні зберігаються фрагменти глиняних табличок з клінописом, серед яких – щоденні записи одного із вавилонських астрологів, що ретельно записував свої спостереження за зірками й відомими тоді планетами.

Серед багатьох відомих осіб, які роками вели щоденники, – український гетьман у вигнанні Пилип Орлик і художник Леонардо да Вінчі. Незамінними історичними і духовними документами стали відомі в українській літературі щоденники, написані Тарасом Шевченком, Олександром Довженком і Уласом Самчуком [2].

Життя с. Збора на Калушині в ХІХ ст. за щоденником місцевого пароха о. Антонія Гойдана дослідила калуська гімназистка, а нині студентка Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника Наталія Шкоропаняк.

Щоденники Ярослава Дякона – це яскравий приклад цього літературно-побутового жанру.

Щоденник 1 досліджували у вигляді скан-копії. Для нього Ярослав Дякон використав загальний зошит у косу лінійку. Між записами за січень і лютий 1960 р. зафіксовано ручний шов, зроблений звичайною ниткою з метою збереження його від розпадання.

Щоденник 1 складається із вклеєних газетних вирізок⁷⁹ (1 стор.), несистематизованих записів (5–6; 109–115 стор.) і власне щоденника (2–4; 7–108 стор.). Має 115 сторінок. Формат: 21х17. Чорнило: фіолетове, синє, зелене. Почерк: розбірливий.

⁷⁹ Із газетної вирізки «Користуйтеся авіапоштою» за підписом Калуської контори зв'язку дізнаємося, що з 1 січня 1960 року було знижено тарифи на авіавідправлення. Вартість авіавідправлень тоді була така: «1. Лист вагою до 20 грамів – 60 коп. за кожні наступні 20 грамів листа – 30 коп. поштова картка одинарна – 40 коп. бандероль вагою до 50 грамів – 1 крб. за кожні наступні 50 грамів бандеролі – 60 коп. 2. За відправку «Рекомендованим» порядком – 60 коп. 3. Тариф на авіа посилки знижено на 50 проц.» (Щоденник Ярослава Дякона (1958–1961) / Рукопис // Родинний архів Андрія Дякона. – Арк. 1).

Вів його автор постійно, але не щодня: досить часто кілька днів, а то і тиждень об'єднував загальним записом, робив його навскіс, щоб захопити всі дні. Короткий підсумок у кінці місяця зустрічається, але не регулярно. Записи 1958 р. Я. Дякон розпочинав у Сибіру, де перебував останні півроку, а з 17 липня він уже робив їх у с. Кропивник.

На кожен місяць в обох щоденниках автор використовував 2 сторінки. Неділі та релігійні свята (дату) виділяв (обводив) червоним кольором. Назви місяців використовував латинські (1958 р.) й українські (1959–1967 рр.). Виняток становлять народні назви березня, який у 1961 р. зафіксовано як март, і листопада, який автор у Щоденнику 2 записує як падолист.

Щоденник 2 (оригінал) складається із несистематизованих записів і вклеєних газетних вирізок (1–2, 177–178 стор.); конспектів уроків, поміж якими вписані різні поштові адреси (4–9 стор.); власне щоденника (10–166 стор.); господарських порад польською мовою (169–170 стор.); віршів і висловів, записаних латинською й польською мовами (171–172 стор.); роздумів і виписаних автором уривків із творів, що зворушили його душу (173–175 стор.); рецепту від кашлю (176 стор.). Має 178 сторінок. Формат: 21х17. Чорнило: конспект – фіолетове, Щоденник – синє. Почерк: розбірливий. Вів його автор постійно (кілька днів об'єднував загальним записом тільки у випадку перебування в лікарні через хворобу).

На титульній сторінці Щоденника 2 написи латиною: вверху – *Te Deum Laudamus!* (Тебе, Бога, славимо!»), внизу: *Si gais non a [...] Dominum nostrum Iesum Christum, sit anathema* (Все, що не від Бога, то анафема).

Власне щоденник 2 розпочинається на стор. 10 каліграфічно виведеними буквами й цифрами: Р. Б. 1962. Йому передують шість сторінок шкільного конспекта сестри автора Софії⁸⁰ на вересень і

⁸⁰ Софія Дякон (1904–1975) – працювала вчителькою у с. Кропивник, а перед пенсією, з вересня 1959 р., була вчителькою молодших класів у с. Тужилів на Калушині (Щоденник Ярослава Дякона (1958–1961) / Рукопис // Родинний архів Андрія Дякона. – Арк. 47, 49).

половину березня 1956/1957 навчального року (конспекти інших місяців, ймовірно, вивані). На стор. 11 Я. Дякон зауважує (замість епіграфа): «Не дали Зосі конспектами заповнити // То я постараюсь щоденником заступити».

Використаний для Щоденника 2 загальний зошит у лінійку. Події одного дня автор розміщував в одній лінійці (8 мм). Писав у ній навіть у три рядки.

У Щоденнику 1 Я. Дякон, крім щоденного моніторингу погоди, в основному зосереджується на подіях, які стосуються членів його родини і так чи інакше впливають на їхню подальшу долю. Виняток становлять записи 1961 р., які стосуються реорганізації «церкви і релігії взагалі» радянською владою.

Якщо ж проаналізувати записи в Щоденнику 2, то їх можна систематизувати таким чином:

- моніторинг щоденної погоди (температура повітря, опади, а також наслідки тих чи інших погодних умов для господарства);
- короткий опис того, чим автор особисто чи члени його сім'ї займалися в цей день, хто до них заходив, приїжджав; їхні переживання з того чи іншого приводу;
- місцеві події (села, краю);
- події в державі (СРСР);
- міжнародні події;
- узагальнена інформація за місяць, а в кінці року – за рік. Її аналіз.

У статті зупинимось тільки на тих записах Я. Дякона, які дадуть змогу відстежити життя Калуша і навколишніх сіл із II пол. 1958 по 1967 р.

Згідно зі Щоденниками Ярослава Дякона, перший день 1859 р. на Калушині був «г[арний] сон[ячний] і д[уже] теплий». Наступного дня на сонці він зафіксував 24⁰ тепла. 1960 р. розпочався при нульовій температурі, було «хмарно», і падав «дощ». А 1 січня 1961 р. – «16⁰ морозу. День погідний, сонячний». У перший день 1962 р. в повітрі було «+3 тепла. Перед вечером сильний дощ». У той час як 1 січня 1963 р. він фіксує «-22⁰С. Мороз, хмарно, сильний холод». У «переступному» 1964 р. перший

день був «сонячний, але холодний» (-15°C)». Наступні два роки розпочиналися при -2°C , а 1967-й взагалі з 0°C , «день хмарний, теплий».

Різдвяні свята в 1959 р. відзначали при плюсовій температурі: $+2^{\circ}\text{C}$. Наступного – морози від -4°C до -10°C , всі три дні «хмарно, сніг». «Дні теплі, погідні» (3⁰ морозу) спостерігалися на Калушині в 1961 р. Різдво 1962 р. було з помірними морозами. Якщо на Святий вечір зафіксовано -10°C , то в перші два дні – -2°C і -3°C . І тільки на третій день сильніший мороз – -12°C . Наступного року святкували при -1°C – -2°C . Зате на Різдво в 1964 р. автор фіксує -14°C – -17°C , дні «гарні, сонячні, але ночію сильний мороз». На Святвечір 1965 р. – «хуртовина-пурга...навіть не мож було свічок засвітити на цвинтарі». Перший різдвяний день – «з с[ильним] вітром і снігом, радіо заповіло шторм. Через буран мало людей в церкві (в с. Кропивник. – Д. О.), половина того, що минулого року було». Зате наступного дня, хоча надворі -14°C , «в церкві д[уже] багато людей», бо вітер – тільки «під вечір». Різдво 1966-го теж з неабиякими морозами. На Святий вечір – « -15°C . Сильний вітер і тому холод». У перший день Різдва того року « -11°C морозу...сніжок падає, холод». Та попри це, «в церкві маса людей». У 1967 р. на Різдвяні свята зафіксовано -7°C – -11°C . Усі три дні «хмарні, холодні, малий сніжок».

Рекордна мінусова температура на Водохрестя на Калушині протягом цих років зафіксована Ярославом Дяконом у 1963 р. – -31°C , «але в церкві багато людей на Водосвяттю». В той час як у 1959-му і 1965-му воду святили всього при -2°C . Взагалі січень 1963-го був дуже морозний. 20 числа зафіксовано -33°C . 22-го – -20°C : «Далі мороз і холод, який ще був в 1929 р., коли багато садів померзло». А 29 січня знову -31°C : «В школі через морози науки нема». У січні «випало вже багато снігу, бо як подають по радіо середня грубість снігу-покриву виносить більше як 50 см. Через ostrу зиму дуже дорогі дрова, за фіру дров просять около 15-руб. тай то тяжко купити», – констатує автор. До речі, морози тримали і в лютому того року, а «під кінець місяця знов збільшилися і дотягнули до 30°C ».

Цікавий запис зустрічаємо 20 березня 1962 року: «Темпер[атура] -22^0 морозу... Прилетіли бузьки». А наступного дня автором зафіксовано « -20^0 морозу».

«Холод в січні (1964 р. – Д. О.) не багато відбіг від холоду січневого 1963 р. Під кінець місяця потепліло, але за те зачались хуртовини подібні до сибірських пург, а під кінець місяця (29, 30, 31) мороз дотягнув до около 25^0 ». «Цілий місяць морозний, холодний з малим снігом. Пишуть поль[ські] газети, що подібна зима була в 1847 р.», – дізнаємося зі Щоденника 2.

Зате січень 1965 р. нагадав Дяконам перші роки після повернення із Сибіру. «Загально місяць теплий, було тільки три більші морози, і то 12-го, 13-го і 14-го від $20-24^0\text{C}$., решта днів в січні лагідна зима, снігу також не багато. Такий січень був в 1959 р. коли то ми вернули з Зирянки», – записує у підсумках місяця Ярослав Дякон. До речі, в листопаді 1965 р. «зима прийшла д[уже] рано, бо 11 листопада і сніг вже летів, і мороз дотягнув до -23^0C холода. Я ще такої раной зразу холодної зими не памятаю за ціле своє життя», – дивується автор. Хоча наступний рік здивував ще більше. Вже 30 жовтня 1966 р. ним зафіксовано 0^0C : «День страшний – сніг. Через те, що листя не облетіло, багато дерев поламав сніг». А 31-го – -2^0C , «сніг валить, під ногами «каша».

Найтепліший Великдень за роки, які досліджуємо, був у 1967 р. Воскресіння Христове того року випало на 30 квітня та 1–2 травня. Усі три дні «гарні сонячні». У перший великодній день температура повітря сягала $+11^0\text{C}$, а в наступні два дні ще вище – $+12^0\text{C}$, «дуже тепло». У 1959 р. на Великдень (3–5 травня, $+6^0\text{C}$) – «зацвили всі дерева». Натомість у 1962 р., хоча це релігійне свято відзначалося в той же час (29–30 квітня та 1 травня), відрізнялося погодніми умовами. Температура була всього 1–2 градуси тепла. Перший «день хмарний, дощовий, холодний», другий – «сонячний, але холодний, веч[ером] сильний холодний дощ», а третій – «холодний, похмурий».

Щодо впливу погодних умов на сільськогосподарські роботи, то березень 1959 р. на Калушині був «погідний, теплий, весна зачалась рано». 10–14 квітня спільний запис: «В колгоспі вже все

посіяли і посадили картошку». У кінці місяця: «квітень... д[уже] сухий, теплий. Майже все люди посадили і посіяли, але нічого не сходить через посуху». А 14 червня автор зафіксував страшну зливу і повінь. Наступного року і березень, і квітень – «холодний, хмарний». У квітні «люди ще мало веснували, зачали аж під кінець місяця». А травень взагалі «холодний і дуже мокрий». У 1961-му березень «цілий місяць сухий, без дощу» («посадили горох, чісник і сіянку цибулю»). Як і квітень того ж року. Правда, останній ще й «з сильними вітрами». Деревя тої весни «сильно зацвили, но не знати чи буде урожай, бо вітри рвуть цвіт». І хоча травень 1961 р. був «хмарний, мокрий», зате червень «середньодощевий, дуже теплий, гарний». Відповідно «все добре росте». І як результат – «гарний урожай бараболі».

Перший весняний місяць 1962 р. був «д[уже] холодний, зі снігами, вітрами. Ніхто навіть не посіяв розсади». Квітень «на загал [...] теплий. Але тому що [...] було дуже мокро люди мало закінчили роботу на городах». Затє травень «дуже сприяючий для розвою рослин, не дуже мокрий і не сухий, все гарно виросло». А в червні «багато дощу так що не дає робити в городах і на полях. На другий день Зелених свят (18 червня. – Д. О.) грозова злива позаливала поля і городи. А потім 3-го дня після Свят зелених знов зливний дощ залив городи». Надибуємо тут і таке: «десь під Перегінськом 28.VI. випав сніг нічю»⁸¹. А далі читаємо: «Бараболя гниє на полях, кукурудзу – «королеву полей» в колгоспі переорюють, бо пропала з причини дощів і холоду». Відповідно й урожай картоплі того року був «поганий: половина, а може й менше минулорічного», а «через те дуже дорога».

Натомість травень 1963-го «дуже погідний, теплий, але дуже сухий, був тільки один дощ; через те жито вийшло д[уже]

⁸¹ Сніг випав влітку і в 1966 році, у серпні: «...в 3-й декаді зачались дощі. Сильно похолодніло, а 27-го в Карпатах випав сніг». Затє жовтень цього року був напрочуд теплий: «До 27-го місяць дуже теплий, сухий, д[уже] гарний, такого тепла в жовтні не було вже 120 років», – читаємо в Щоденнику 2 (Щоденник Ярослава Дякона (1962–1967) / Рукопис // Родинний архів Віри Пілянської (Дякон). – Арк. 131, 135).

слабеньке, бо земля суха не пригожа для розвитку озимини. Зате на городах все багато гарнійше як було минулого року». У червні також «через теплу погоду, мірно суху все по городах гарно росте», а в серпні «головно бараболя, яка є дуже гарна».

Щодо весни 1964 р., то вона була дуже холодна. В кінці травня Ярослав Дякон робить такий запис: «Дерева через холод тільки 10-го стали розвиватись, а цвили аж до кінця місяця». Аналогічно холодна весна спостерігалася й наступного року. «Через холод і дощ ні колгосп, ні люди на землі нічого не робили», – такий підсумок квітня 1965 р. Дерева того року взагалі «зачали цвисти під кінець місяця, д[уже] пізно, але цвітуть багато». Натомість остання декада квітня 1966 р. була дуже теплою: «такого тепла в квітні вже давно не було... Посаджено вже майже все крім кукурудзи». Зате з 23 по 25 квітня наступного року – «сипав мокрий сніг, що розсада була 3 дні накрита, щоб не померзла». А травень був «аж 15 днів з дошем», то «до кінця місяця ще люди не закінчили садити бараболю, та будуть садити в червні. Дерева хоч багато цвили, але мало завязалось овочів, бо через холод пчоли не запилили цвітів». Та попри все, «в цім році багато обродили сливки, було 1 відро сливок 1 руб.».

Із записів Ярослава Дякона дізнаємося, що крім автобуса, основним транспортом, який дозволяв доїхати із Кропивника до Мостищ і Калуша, на той час була вузькоколія (в оригіналі – «колейка»).

Запис 6 січня 1959 р.: «Раненько колейкою я поїхав до Мостищ», 27 квітня: «Я в Калуші, колейка не йшла то ходив пішки», 11 серпня 1961 р.: «Вечером оба вернули колейкою». Із 12 лютого 1962 р. починаються кількадевні записи про стихію, яка суттєво вплинула на рух цього виду транспорту: «Сильний вітер – буран», 13 січня – «дуже сильний ураган, зірвав дахи», 15-го: «4 морозу. Сильний сніг, глибоко засипало землю», 16-го: «-8⁰С...плуги роблять дорогу, перед веч[ером] знов буран. Вернув колейкою з Мостищ», 19-го: «-10⁰С ...Колейка ходить з плугами. Почту привезли колейкою», 21-го: «0. День хмарний, сніг, вітер. Перед веч[ером] знов хуртовина. Колейка ходить дуже тяжко».

22-го: «-5... Сніг, хуртовина. Рано колейка не прийшла, я до Кал[уша] не поїхав». А в підсумках місяця дізнаємось про наслідки від тогорічної січневої стихії: «На загал місяць холодний зі снігами і сильними вітрами буривіями. Вітер знищив багато дахів, головню з дахівками, 2 рази перевернулася колейка, 3 рази застрягла в снігах».

3 березня «колейка знов спортілась не йде від полудня», а з 6 березня вона «не йде, будують міст». «Пішла» аж 10-го, «але не знати чи довго буде йти, бо д[уже] слабий міст поставили». У 20-х числах «колейка вже кілька днів не йде» (через великий сніг. – Д. О.).

Лютий 1964 р. був «дуже холодний, такий як повинен бути лютий. Випало багато снігу, були великі хуртовини, автобуси кілька днів не їхали, одинока комунікація з Калушем лишилась в нас колейка, яка сего року зимою їздила цілком нормально, автобус в Кропивник не їздив цілий місяць, бо не могли поправити дорогу». Через засипану снігом дорогу «в магаз[ині] вже 5-й день нема хліба», – запис 10 лютого. Через рік, у лютому 1965-го, «багато днів зі снігом, вітром, буранами, але колейка ходить нормально». 23 грудня 1965 р. зафіксовано такий факт: «Завалився міст під колейкою (на перекопі Сівки ріки)», а 30-го «колейка по мості знов стала їздити». У квітні 1966 р. знову проблема: «Перестала їздити колейка, бо монтують міст». А 14 грудня 1967-го «поїзд (колейка) розбив автобус – 2-оє ранених».

Із щоденних записів Ярослава Дякона дізнаємося, що захворюваність на грип спостерігалася на Калущині в 60-ті. «В м[ісяці] січні вибухла тут як і в цілому Калушському р-ні епідемія грип, захворіло багато людей, але найбільше потиснуло на стариків – стали вмирати», – читаємо у підсумках січня 1962 р. А в січні 1967-го автор пише: «В другій половині місяця зачався грип, на який масово хворують люди».

Записи Я. Дякона свідчать про те, що вже в кінці 1959 р. Кропивник був електрифікований. 4 жовтня: «Варимо на елек. [...], бо є світло», 5 жовтня: «...купив лампочку», 11 листопада: «Електрики знов нема, кажуть, що не буде 10 днів».

Зі Щоденників дізнаємося про вплив калуських підприємств на навколишнє середовище. 21 червня 1961 р. читаємо: «Сильвін нищить городи». У квітні 1963 р. автор робить запис: «...зробив я жалобу в область за те, що сальвініт попалив дерева, але ще нікого не було на справдження». Рівно через рік – та ж проблема: «Дерева далі попалені відходами калійної шахти так як було минулого року».

Читаємо також про те, що в середині липня 1959 р. в Кропивнику «зачали штуркат[урити] церкву». У січні 1962 р. в цьому селі «обікрали копер[атив], злодіїв не зловили». У підсумках січня 1963 р. автор повідомляє: «В шахті (в Кропивнику. – Д. О.) знайшли 3-оє людей що убили бандити і вкинули в старий ствол ще давно тому». 28 лютого 1967 р. Я. Дякон робить наступний запис: «Рішення міністра тут біля нас зліквідувати шахту». А в кінці місяця підсумовує: «Рішили тут б[іля] нас шахту закрити, тому що за багато начальників і себе не оплачує». 20 березня дізнаємося, що «шахту прилучили до КХМК⁸²», «тому мають бути великі зміни».

Зафіксовані в Щоденниках й деякі, на думку автора важливі, події, які були на той час у сусідніх із Кропивником селах. Так, 10 серпня 1959 р. «грім убив жінку в Кадобній і 2 дітей в Голині». 15 лютого 1963 р. читаємо: «Звільнили з роботи дир[ектора] школи в Голині». У липні 1965 р. «з 25-го на 26-е нічю згоріла церква в Пійлі, підозр[юють] що був підпал нарочний». 19 липня 1966-го «убили гаєвого в Кадобній», а в підсумках місяця – «убивців не знайшли». «23 (липня. – Д. О) нічю хмаролім над Кадобною, а в нас (с. Кропивник. – Д. О.) зливний дощ спричинив велику повінь, яка знищила багато городів над потоком». У кінці серпня того ж року читаємо: «Убили участкового надомиках в Калуші». 22 травня 1967 р. «цілу ніч злива, в день також. Все заляло, найгірше Калуш все під водою».

Окреме місце в Щоденниках займають записи, які стосуються діяльності церков. За ними можна прослідкувати, як, що і коли

⁸² КХМК – Калуський хіміко-металургійний комбінат, будівництво якого розпочалось у 1959 році.

саме забороняли на Калушині як вірним, так і священникам. 27 вересня 1958 р. «на празнику був тільки один священник, а маса народу». 1 травня 1959 р. – «В[елика] Пятниця. В церкві маса людей так що демонстр[ація] не відбулась в Кропивн[ику] і других селах». Із запису 30 січня 1961 р. дізнаємося, що «о. Стрийського зняли з парохії в Калуші», а 5 лютого – «Біда з о. Стрийським. Служби Божої не правив». 14 травня того року Я. Дякон констатує: «...реорганізують церкви і релігію взагалі». Якщо в травні 1959 р. «читають на гробах в Кадобнім», 19 серпня того ж року «празник в Кадобній», то в Зелену суботу 27 травня 1961 р. надibuємо запис, який насторожує: «Відлучили Кадобне», а в підсумках червня: «Замкнули церкву в Кадобній». 1 травня того ж року Я. Дякон записав: «Знов...хотять відбирати резиденцію. В Кал[уші] вже забрали». А 13 липня читаємо: «Кажуть Ром[кови]⁸³... вибиратись з резиденції». Наступного дня: «Викидають з резиденції». 26 липня «на плебанії збираються переїздити». А «важною подією» в підсумках місяця автор вважає те, що «Ром[ка] викинули з резиденції». 5 листопада, побувавши на Службі Божій, він запише: «Говорять про замикання церков». Наступні два дні: «Нагінка на церкви» і «Ромка примушують йти на пенсію». А з підсумків цього місяця дізнаємося, що «велика нагінка на церкви. Замкнули церкву в Сівці і в Кадобній ще літом. Ост[авс]я ще Кропивник». 7 грудня він констатує, що «біда з церквами», а 10-го – «знова наступ на церкву, знов збирають підписи, щоб церкву залишили».

7 січня 1962 р. у церкві в Кропивнику «маса людей, бо церкви замикають». 15 січня запис: «Знов наступлення на церкви». У підсумках цього місяця читаємо: «Всі дні свят Різдво Хр[истове] відправи були в Кропивнику, бо решту церков замкнули, тай про Кропивник є поголоски, що церкву замкнуть. Також по других парохіях...». 9 лютого зустрічається такий запис: «Поголоска, що з церкви мають зробити баню». 15 лютого Я. Дякон пише: «Я в

⁸³ Роман Дякон – брат Ярослава Дякона. Після смерті батька о. Григорія Дякона в 1942 р. і до 1987 р. – священник в с. Кропивник (Церква Святого Миколая).

Мостищу. Рішили самі відкрити церкву», і тільки в березні 1966 р. він повідомляє: «До Мостищ несподівано прийшов батюшка – церква була нечинна около 3 років». 26 лютого 1962 р. священника із Кропивника о. Романа «кликав дек[ан] ... в справі церкви». А наступного дня «Ром[ко] до Стан[іслава] в справі церкви». У кінці лютого дізнаємося, що «сильний натиск на людей, щоб підписали заяви для об'єднання в одну церковну громаду, але Сівко і Кадобна відказались цілковито. Деяких за то усувають як пр[иклад] з Копанок і Завою».

Перед Великоднем 8 квітня 1962 р. Я. Дякон записує, що «заборонено сповідати людей до 18-ти років». На Великдень 29 квітня в Кропивнику «в церкві маса людей, бо то зі сусідніх сіл, де замкнули церкви». У підсумках липня читаємо, що «з 29-им числом стали правити в церкві о год. 7.30 раненько Сл[ужбу] Божу – роблять все, щоб тільки народ відтуцкати від церкви, але люди все таки ще якомсь держаться і хоч трудно, але до церкви хоч не багато але ходять». На свято Спаса, 19 серпня, Я. Дякон з прикрістю констатує: «Я був в церкві, але то все якомсь стало інакше як було мин[улого] року». А в жовтні того року він записує: «З нагінкою на церкви ... успокоїлось, а нашу церкву навіть зареєстрували».

Наступного року на Різдво «в церкві пізно правиться аж о 11-ій год. В церкві маса людей», «багато людей на водосвяттю», хоча «-31 градус морозу». На Вербну неділю 6 квітня «в церкві маса людей за шуткою, не знати чи всі люди дістали». «Веч[ером] на страстях маса людей». «В церкві на плащаниці маса людей». І на Великдень «...зачалась відправа о 5-ій год рано (по К[ийвському] ч[асу]), потім була одна година перерви, а о 8-ій Сл[ужба] Божа. В церкві мимо дощу-сльоти маса людей». І так щороку в ці великі церковні свята. Хіба що на Василя 14 січня 1966 р. «в церкві мало людей через буран».

Але якщо на Великдень 3 травня 1964 р. зафіксовано «коло церкви маса людей з пасками», то вже 17-го числа Я. Дякон запише: «В церкві знов обмеження. Відправа досвіт, щоб тільки помішати». Відповідно найближчої неділі 24 травня «в церкві мало

людей – відправа дуже рано». З підсумків місяця дізнаємося, що «в церкві нові обмеження, на цвинтарі по гробах невільно читати, відправа досвіта о 5-ій рано, похорони і хрещення з перешкодами». А в кінці року уточнення: «В церкві нові обмеження: не вільно читати на гробах, вести похорону священникові». На початку червня 1965 р. «знов нові обмеження – невільно похорону правити в хаті», «в церкві знов відправа раненько від пів до 9-ої». На Шуткову неділю 1966 р. Я. Дякон констатує: «В церкві маса людей, а найбільше школярів». І тут же в підсумках місяця читаємо: «Школярам забороняють ходити до церкви, страшать в школі репресіями». Та, незважаючи на утиски, у перший день Різдва 1967 р. до Дяконів приходив колядувати вертеп: «Нікого в нас не було тільки вертеп». А травень 1967 р. здивував навіть Я. Дякона: «Касієр в церкві мусів уступити, бо хотіли відібрати йому пенсію, касієром стала баба»... Видно до того жінка цієї посади в церкві ніколи не займала.

Гоніння на церкви тяжко відбивається на духовному стані Я. Дякона та його сім'ї. 29 квітня 1963 р. він робить запис: «Готуюсь до сповіди, тай не знати де йти, бо нема священників». А рік тому 13 квітня 1962 р. констатував: «Зоня до Калуша до св[ятої] сповіди». 7 червня того ж 1963-го Дякони були на похороні без священника. «Ми з Зосею на похороні п. Підлісецької, дуже був гарний в Підмихайлю, але без священника», – записує розчарований автор. Щодо с. Підмихайля, то в грудні 1967 р. він зафіксує: «Дали молодого священника до Підмихайля, має бути д[уже] добрий душ пастир». А в підсумках цього місяця констатує: «З церквами якимось успокоїлось, дальше поки не чіпають, але ті що замкнули не відкривають».

Неабиякої уваги заслуговують записи Я. Дякона, які свідчать про те, як тяжко переживали наші краєви хрущовські інновації. «Великі перебої з хлібом, крупою» він фіксує вже в грудні 1962 р. Але якщо 11 липня 1963 р. автор «в Калуші за мукою, купив на базарі по 65 коп. за кг, кукур[удзяну] по 30 коп. за літру», то 7 жовтня свій наступний запис він виділяє, підкресливши його: «Велике обмеження з хлібом». 23-го: «Масла нема...очереді»,

26-го: «Я в Калуші за мукою на базарі, купив 5 кг по 1 руб кг», а 31-го: «Я в Кал[уші], велике затруднення з мукою і крупою». У підсумках жовтня читаємо: «З 1 числа велике обмеження з хлібом і білим печивом, велике затруднення з продуктами. Хліб стали печи горохово-кукурудзяний-пшеничнотельної муки. За всім великі череді, на базарі тільки повно яблук і цибулі – а крупи цілком зникли». Наступного місяця ситуація не краща: «1. Я в Калуші, щоб щось добути – нічого нема», «18. В магаз[инах] нічого нема». У кінці листопада: «Дальше велике обмеження з хлібом, мукою, крупами і другими продуктами і через те все дорожче». На завершення 1963 р. Я. Дякон підсумовує: «Загально 1963 рік сухий. У нас засуха не пошкодила урожаю, але загально в «ранstwie» недорід, брак хліба і других продуктів так що зійшло все на кукур[удзу]».

Початок наступного 1964 р. не кращий. 1 січня автор записує: «Я в Калуші, нічого нема і нічого не «викинули». 2 січня: «Хліб в маг[азинах] кук[урудзяно]-горох[овий]». 4 січня: «Нігде по магаз[инах] нічого нема продуктів». «З хлібом, цукром, крупами, мукою дальше дуже важко. Хліб горохово-кукурудз[яний]. Такий що тяжко його нам старим їсти, але мусимо його гризти, бо більше нема що», – констатує Я. Дякон у підсумках січня. Не змінилася ситуація і навесні. Запис 10 березня: «Нічого по магаз[инах] нема, а як покажесь то страшні череді». 29 квітня: «Я в Калуші, але нічого нема крім кукурудзянки». Як результат: «На Великодні в нас з чужих нікого не було, бо бичок переріс, а в нас не доріс»...

І тільки в підсумках жовтня надibuємо: «В Москві переміна влади, Хрущова усунули від влади, а призначили Косигіна і Брежнєва.... Під кінець місяця появились білі булки, тільки не знати чи довго будуть. Також по всіх магазинах є досить цукру». 23 грудня є запис: «Зачали багато випікати білого хліба», а 28-го: «Багато сірого хліба і білого». «Загально 1964 рік мірно важкий. До грудня велика нестача продуктів. В грудні показалось при новій владі (бо Хрущова усунули) білий хліб, булки, цукор», – підсумовує автор під кінець 1964 р.

Освітня діяльність Ярослава Дякона на Калушині припадає якраз на 20–30-ті роки ХХ ст. Як відомо, на початку 20-х років минулого століття українські педагоги й культурні діячі головну увагу приділяли розробці теоретичних основ національної освіти і виховання. Їхньою метою було збереження національної самоідентифікації українського населення краю і підготовка молоді до здобуття власної держави. Увага педагогів і культурних діячів концентрувалася на зміцненні національної свідомості. Саме такий виховний ідеал втілював у народних школах сіл Слобода Небилівська, Петранка (нині – Рожнятівського р-ну) та Голинь (Калуського р-ну) Ярослав Дякон.

Джерела і література

1. Щоденник Ярослава Дякона (1958–1961) / Рукопис // Родинний архів Андрія Дякона. – 115 с.; Щоденник Ярослава Дякона (1962–1967) / Рукопис // Родинний архів Віри Пілянської (Дякон). – 178 с.
2. Щоденник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Щоденник>.
3. Спогади Пілянської (Дякон) Віри, доньки Ярослава Дякона, 1930 р. н. Жителька м. Калуша // Приватний архів автора. – Зошит № 7. – Арк. 1, 7, 12.
4. Котик І. Слобода під Чорним лісом / І. Котик. – Калуш : Вид-во «Акцент», 2009. – С. 38.
5. Тебешевська О. Піснею доля мережана / У двох книгах. Книга перша. Сторінки історії села Голиня / О. Тебешевська. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2017. – С. 284.
6. Відомі випускники першої гімназії (1905–1939) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://gimnazia1.if.ua/uk/istoriia-ta-suchasnist/19-vidomi-vipuskniki.html>.
7. Брухаль Г. Батько був також патріотом... // Світ молоді / Г. Брухаль. – 1991. – №№ 11–12. – С. 4.
8. Вшанування митрополита: за матеріалами газ. «Діло» (Львів), 2 вересня 1930 року // «Дзвони Підгір'я». – 2016. – 12 лютого. – № 7. – С. 11.

9. Ониськів Д. Життя з постійними перешкодами // Дзвони Підгір'я / Д. Ониськів. – 2012. – 28 вересня. – № 39. – С. 10.

Dariia Onyskiv. Northwest Kalush region in 1958–1967 (By Yaroslav Dyakon's diaries)

Abstract. For the first time the article attempts to investigate Yaroslav Diakon's diaries, a national teacher, enlightener, public figure, repressed. The records of the second half of 1958–1967 are analyzed, when the author lived in the village of Kropyvnyk in the Kalush region. The activity of parish priests under the conditions of the underground CCC and the course of events in the province are investigated. On the basis of meteorological notes, changes in the weather conditions of the northwest Kalush region and their impact on the development of agriculture were traced. The content of Khrushchov's innovations and their consequences for peasants is revealed.

Ониськів Д. Г. Північно-Західна Калущина в 1958–1967 рр. (За щоденниками Ярослава Дякона) / Дарія Григорівна Ониськів // Калузькі історичні студії. Т. 2. Збірник наукових статей, присвячений 75-м роковинам загибелі учнів Калузької торгівельної школи та 76-й річниці утворення УПА / Наук. ред. І. Тимів, О. Малярчук. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2018. – С. 50–57.

УДК 94(477.86) : «1868/1981»

Дарія Ониськів, м. Калуш

**ПІВНІЧНО-ЗАХІДНА КАЛУЩИНА
В 1968–1981 РОКАХ
(За щоденниками Ярослава Дякона)⁸⁴**

Анотація. У статті досліджено щоденники Ярослава Дякона, народного вчителя, просвітянина, громадського діяча, репресованого. Проаналізовано записи 1968 р.–початку 1982 р., коли автор проживав у с. Кропивник на Калущині. Досліджено

⁸⁴ Скорочено біографічні дані Я. Дякона і його сім'ї.

діяльність парафіяльних священників в умовах підпілля ГКЦ та перебіг подій у краї. На основі метеорологічних заміток простежено зміни погодних умов північно-західної Калущини та їхній вплив на розвиток сільського господарства. Розкрито події «Празької весни 1968» й заворушення в Польщі 1976 р. та їхні наслідки для краян.

Ключові слова: Ярослав Дякон, щоденники, події, аналіз, церква, священник, «Празька весна».

[...] У родинному архіві киянина Андрія Дякона й калушанки Віри Пілянської збереглися щоденники Ярослава Дякона. У його внука Андрія Дякона – за 1958–1961 рр. [1], 1968–1974 рр. [3] і 1975–1981 рр. [4], а у доньки Віри Пілянської – за 1962–1967 рр. [2] й початок 1982 р. Ці щоденники дають нам змогу відстежити життя м. Калуш і навколишніх сіл (найбільше – с. Кропивник) протягом двадцяти трьох з половиною років.

Два щоденники Я. Дякона (1958–1961 рр. і 1962–1967 рр.) вперше були проаналізовані авторкою у статті «Північно-західна Калущина в 1958–1967 роках (За щоденниками Ярослава Дякона)», опублікованій у збірнику «Калуські історичні студії» в 2018 р. [9, с. 50–67]. Загальна характеристика і аналіз усіх чотирьох щоденників і трьох аркушів 1982 р. поміщені в книзі «Ярослав Дякон: тернова доля галицького інтелігента» [8], [16].

У даній статті описуємо життя м. Калуша і навколишніх сіл протягом 1968–1981 рр., проаналізувавши щоденники Я. Дякона за 1968–1974 рр. (далі Щоденник 1) [3] і 1975–1981 рр. (далі – Щоденник 2) [4].

Обидва щоденники досліджували у вигляді скан-копії. Для Щоденника 1 Я. Дякон використав загальний зошит у лінійку. Щоденник 1 складається з різного (1–2; 189–193 стор.) і власне щоденника (4–185 стор.). Має 193 сторінки, три з них (3, 186, 187 стор.) – чисті. Формат: 19,5x15,5. Автор вперше використовує кулькову ручку червоного, фіолетового, синього й зеленого кольорів. Червоним кольором записує дуже важливі події як місцевого, так і міжнародного рівня. Почерк – розбірливий.

Записи у Щоденнику 1 Я. Дякон здійснював регулярно, тільки зрідка кілька днів об'єднував загальним записом, а в кінці місяця – підсумок. У Щоденнику 1 автор почав практикувати досить детальні підсумки року: з 1968 до 1973 виділяє для цього цілу сторінку. У кінці 1974-го підсумок відсутній.

Більшість років у Щоденнику 1 Я. Дякон починає з власних віршованих рядків. Рік виділяє в основному червоним кольором, зрідка поєднує два-три кольори.

На стор. 4 каліграфічно виведеними буквами читаємо: «Послідна картка грудня відкривається // 1967 рік // кінчається // а // 1968 рік // січнем місяцем починається». На наступній сторінці каліграфічно виведено червоним кольором «1968 рік», далі йдуть рядки (зеленим кольором): «Новий записник починаю// В ньому всі записи вміщую // По дням, тижням // Місяцям і рокам // Щоб було на згадку // Нашим нащадкам», нижче – «Дякон Ярослав Григорович» (синім). 1970 рік («An. D. 1970») виділено червоним і синім кольорами, збоку – примітка «малювала: Ляля». Це є свідченням того, що автор залучав до ведення щоденника й онуків. «Рік 1972 // зачинаємо – щастя взаїмно бажаємо!» – такий початок передусь 1972 р. Цікавий вступ до 1973 р., який відразу говорить про найбільше бажання Дяконів у тому році – міцного здоров'я й газифікації будинку: «Рік // 1973 // разом зачинаємо // здоров'я собі бажаємо. // і // газу». «A. D. // 1974 // зачинаємо // нам Всім // здоров'я і щастя // бажаємо, // щасливо його перебути // та // всякого горя оминути!!», – отакі побажання автора на 1974 р.

Для Щоденника 2 Я. Дякон використав загальний зошит у клітинку з видавничим написом Palanga (Паланга – курортне місто заходу Литви на березі Балтійського моря. – Д. О.). Щоденник 2 складається з несистематизованих записів (1; 186–188 стор.) і власне щоденника (2–183 стор.). Записник має 188 сторінок, три з них (3; 184–185 стор.) – чисті. Формат: 20,5x14,5. Автор використовує кулькову ручку фіолетового і синього кольорів. Червоним кольором (олівець) записує або підкреслює двома лініями важливі події як місцевого (у тому числі й родинного), так і міжнародного рівнів. Почерк – розбірливий.

На відміну від попередніх, Щоденник 2 Я. Дякон вів непостійно, в усі ці роки кілька днів об'єднував загальним записом. Короткий підсумок у кінці місяця трапляється регулярно. У Щоденнику 2 автор продовжує практикувати досить детальні підсумки року: від 1975 до 1980 виділяє для цього цілу сторінку. У кінці 1981-го підсумок відсутній.

На титульній сторінці вверху Щоденника 2 автор зробив запис латиною: «Soli Deo honor et gloria» (в перекладі означає «Єдиному Богу честь і слава»). Посередині обкладинки він цитує Кобзаря («Кавказ»): «Від молдаванина до фіна на всіх языках все мовчить, бо благоденствує» Т. Шевченко» (по пам'яті).

У Щоденнику 2 Я. Дякон майже не практикує віршованих вступів до кожного року, як це спостерігалось в попередньому. У 1977 р. він, замість віршованих рядків, пише латиною аббревіатуру «S. D. N. et G.» і розшифровує її: «Soli Deo honor et gloria» («Одному Богу честь і слава»). У 1979-му – «Sursum corda» («До серця»). 1980 р. Я. Дякон розпочинає емблемою Олімпійських ігор – п'ять переплетених кілець. І тільки на початку 1981 р. висловлює побажання: «Дав би Бог, щоб був лучший, як минулий!» (Опис щоденників подано за [8]. – Д. О.).

Якщо проаналізувати записи в Щоденниках 1 і 2, то їх можна систематизувати таким чином: моніторинг щоденної погоди (температура повітря, опади, а також наслідки тих чи інших погодних умов для господарства); короткий опис того, чим автор особисто чи члени його сім'ї займалися в цей день, хто до них заходив, приїжджав; їхні переживання з того чи іншого приводу; місцеві події (села, краю); події в державі (СРСР); міжнародні події; узагальнена інформація за місяць, а в кінці року – за рік і її аналіз. Але в ці роки автор більше приділяє увагу родинним справам, ніж загальнодержавним чи міжнародним подіям, як це спостерігали в перших двох щоденниках [1], [2]. Акцентує на стані здоров'я – своєму й дружини. Переймається долею своїх рідних, особливо онуків, веде з ними переписку, що постійно фіксує в щоденниках.

У статті зупинимося тільки на тих записах Я. Дякона, які дадуть змогу відстежити життя м. Калуш і навколишніх сіл із 1968 до початку 1982 р.

Як свідчать Щоденник 1 і Щоденник 2 Я. Дякона, протягом цього періоду найхолодніший перший день року на Калущині був у 1970 й 1973 рр. Тоді автор зафіксував -17°C . Тільки на один градус вищою була температура повітря 1 січня 1969 р. : «сонячно, але морозно» – -16°C . Зате в 1972 і в 1974-му в цей день спостерігалася «осіння погода» – -1°C і -2°C відповідно. І 1981-й прийшов у Галичину з -1°C , але з хуртовиною. Якщо у перший день 1975 та 1977 рр. було -8°C і -10°C відповідно, «цілий день холодний, морозний вітер, м[алий] сніжок» у 1975 р., «хмарно – холодний вітер» у 1977-му, то 1 січня 1976 р. автор фіксує плюсову температуру: « $+2^{\circ}\text{C}$. Хмарно відлига».

Найхолодніший перший Святий вечір на Калущині в період із 1968–початку 1982 р., за записами Я. Дякона, був у 1969 р. Тоді він зафіксував -26°C , «сон[ячно], але д[уже] холод з вітром східним». А найтепліше було на перший Святвечір у 1975 р.: « $+5^{\circ}\text{C}$. тепло». Не спостерігалася зимової погоди й на другий Святвечір. « $+1^{\circ}\text{C}$. Г[арний] сон[ячний] день, ТЕПЛО як вліті в полудни в тіні $+12^{\circ}\text{C}$ », – констатує Я. Дякон. І взагалі січень того року «цілий місяць д[уже] теплий, без снігу і дощу». Автор наголошує, що «ніхто такого не пам'ятає». Старий Новий рік у 1972 р. – з 25-градусними морозами. «Сон[ячно], але с[ильний] мороз. Цілий день грію хату, бо с[ильний] холод», – такий запис зробив Я. Дякон 14 січня. У 1974-му не тільки на Різдво, а взагалі в січні майже не було снігу. На другий день свят надibuємо досить дивний для Прикарпаття запис: «...морозно, без снігу, на дорозі порошок» («А снігу нема» і в лютому). Зате в 1981 р. 6–7 січня при -15°C «сніг добре покрив землю». А 9–10-го – -28°C , «с[ильний] холод», так що на третій день Різдва «5 годин не було газу». Взагалі січень 1981 р. «морозний зі снігами до кінця місяця, мороз до -28°C ».

Щодо Великодня, то протягом періоду, який досліджуємо, найтепліші ці християнські свята на Калущині були в 1976 р. Тоді Пасха випала на 25–27 квітня, і автор щоденників зафіксував

+14⁰С. Хоча досить часто у Великодні свята було холодно, навіть випадав невеликий сніг. Скажімо, усі три Великодні дні 1968 р. були «гарні, сон[ячні], д[уже] теплі» (+4 – +8⁰С). Великдень тоді випав на 21–23 квітня. Наступного року Пасху відзначали на тиждень раніше 13–15 квітня, але погода зовсім інша: «13. +3⁰С. Хмарно, мерчить дощик; 14. 0⁰С. хмарно, дощ, холод; 15. +3⁰С. Хмарно, дощ, холодно... страшна грязь». А в Страсний четвер того року взагалі зафіксовано –6⁰С. У Великодну П'ятницю й суботу 1980 р. Я. Дякон фіксує «великий снігопад». У перший пасхальний день 6 квітня «дощ – цілий день. Грязь». В наступні два дні – «холод».

Як же погодні умови в ці роки впливали на сільське господарство Калушини? Якщо проаналізувати всі роки, які досліджуємо, то найнеурожайніший був 1970 рік, за записами Я. Дякона, «час дощів, повеней», «а за тим неурожай на всі ярини і збіжжя. Трави вирости великі і багато сіна зробили люди. Бараболі майже не було, зглядно мало було. Сади також нічого не вродили, крім слив». Хоча і через десять років у 1980-му ситуація не краща: «Всеї бараболі 3-та частина минулорічної».

У підсумках 1968 р. Я. Дякон констатує: «1968 рік з початку весни і літа сухий, аж в серпні зачали падати дощі, які падали до кінця літа і пізньої осені, через те бараболі хоч вродило багато, але багато також зігнило на полі». Зате із садовини «найбільше зібрали винограду,.. агрусту,.. трускавок і малин». «Решта дерев» того року «не цвила».

«На загальний малоурожайний в зах[ідних] областях» і 1973 р. «В нас бараболя дуже слабо, так що мало її вживаємо, – пише автор. – Багато вродила садовина і друга огородинина». А от «на сході великий урожай [...] – забрали 1 мільярд пудів зерна».

Зате 1971 р. видався «дуже урожайний на все». «Гарно вродила бараболя і вся ярина. Тай сади вродили багато ... Багато вродив виноград, сливи і вишні ... помідори». Бо ще в квітні «люди більшістю і колгосп закінчили весну, все зачало сходити». Щодо травня 1971 р., то Дякон зауважує, що «давно такого тепла в маю не було». Зате червень «хоч сухий, але холодний, гарячих днів

було мало». Напевно тому, що «в Татрах 19-го випав сніг». Зафіксував Дякон сніг серед літа і в 1973 р.: «15 травня великий сніг в Карпатах – холод», «16 червня знов сніг в Карпатах – холод».

Із щоденних записів Я. Дякона дізнаємося, що «через брак цілком снігу» в лютому 1972 р. «озимина пропала». Уже в березні 1974 р. Я. Дякон відзначає засуху: «Місяць д[уже] сухий, ані разу дощу», «Такого сухого, горячого марта ще ніхто не пам'ятає і я не пам'ятаю, щоб в марті в селі не було болота». «Дощ – перший за весну, але холодний» випав на Шуткову неділю 7 квітня. У кінці 1975 р. він пише, що «з засухою може бути велика біда, знов грозить неурожай».

«Найхолодніший липень в цьому (XX. – Д. О.) сторіччю» Я. Дякон фіксує в 1978 р. Жовтень 1979 р. «сухий, аж 23-го зачав дощ настали морози нічю до 10⁰С, вдень сонце, 29-го зачав падати сніг». Із записів Я. Дякона дізнаємось: «синоптик подає», що «таких морозів і холоду зі снігом в кінці жовтня ще на Україні не було». 3 листопада він записує: «Великий холод – таке в жовтні і листопаді було 1920 р.».

Несприятливі для урожаю ні весна, ні літо 1980 р. Згідно зі щоденними записами автора, від 17 до 23 березня на Калушині «безустанку» падав сніг – «випало д[уже] багато – норма за цілу зиму». Квітень того року «хмарний, дощевий зі снігом». «Такого не було за 20 літ», – констатує Я. Дякон. У підсумках квітня червоним кольором автор наголошує: «Страшний місяць», «все пропаде. Місяць холодний, мокрий зі снігом – на городах нічого не сходить – найгірше фасоль і кукур[удза]. Заповідають великий неурожай». Червень «мокрый, холодний», «города заляло» – «бараболі не буде». «Д[уже] важкий» і липень: «холодний, дощевий, грозовий – всюди вода все заливає, повені... Город мокрий, багно не знати чи щось вродить». Люди досаджують «багато бараболі», «бо не посходила». І тільки з 1 по 5 серпня зустрічаємо запис: «Випогодилося! Нарешті – горяч – літо». Та попри це, «місяць дощевий, холодний», відповідно «на городах все тупо росте», «на бараболю мала надія». Правда, «є фасоль, трохи буряків і огірки». Зате вересень «погідний – перепадисті дощі». Результат мокрого й

холодного літа – малий урожай: «Всеї бараболі 3-та часть минулорічної». У жовтні – «сухше як було цілу весну і літо».

Щоденник Я. Дякона за 1968–1974 рр. засвідчує, як змінюється побут краян. 22 червня 1971 р. він робить запис: «Микола (зять Я. Дякона, чоловік його доньки Віри. – Д. О.) дістав машину», 3 липня «привіз машину – 3 тис. руб.». Наступного року «з Калуша відбули машиною подорож до Рави, Закарпаття і т. п. разом 2300 км». На подвір'ї в батьків Віри Микола будує гараж. А в липні 1973 р. «Орест (молодший син Я. Дякона. – Д. О.) купив машину жигулі», після чого часто привозив у гості до батьків всю свою сім'ю. У кінці серпня у Дяконів «підклю[чили] газо-плиту» й «... установили ... телевізор».

За щоденником Я. Дякона можна перенестися в так звану «Празьку весну 1968» та відслідкувати, як вона вплинула на життя наших краян. Перший запис про події в Чехословаччині зроблений червоною ручкою 24 березня: «Великі переміни в Чехії, усунули президента». А в кінці місяця автор пише: «В Чехії звільнили Новотного з президента, а зробили ген. Свободу». 17 липня: «В Чехах знов неспокійно». А 26-го дізнаємося про реакцію наших краян на ці події: «Великий переполох, що ночію беруть в армію». Наступного дня автор їде «до Кал[уша] по провіант – ... люди все викупили». На початку третьої декади серпня Дякон записує, причому зеленим кольором, ще й підкреслює червоним: «В Чехах великий неспокій – наші заняли Прагу». 25-го констатує: «Войсько їде на Чехи». У кінці 1968 р. підсумок: «В липні міс[яці] зачався неспокій в Чехах, що [...] до того що руські з другими соц[іалістичними]/державами заняли цілу Чехію. Потім по 3 місяцях забрались оставили частину війська, але спокою вже не було до кінця року». Нема спокою і з початку наступного року. У січні 1969-го «студенти в Чехах самоспалюються – 8 чоловік, жадають, щоб «Іван Фуфайка» чапав додому і знесення цензури».

Із записів Я. Дякона стає відомо, що з січня 1968 р. «повизшили платню (заробітну платню. – Д. О.) до 60 руб.». 31 серпня 1968 р. «убило дівчину з 7-го кл[асу] – грім». Із підсумків вересня дізнаємося, що «на хімзаводі – згорів ТЕЦ».

3 жовтня 1969 р. Дякон пише, що «треба вчителів», очевидно в Кропивнику. Бо далі він продовжує: «але нам нічого не ділять, от біда тай тільки». 16 березня 1969 р. проводилися «вибори до села, району і області». У червні дізнаємося, що в Калуші «виселяють людей в саме полудне б[іля] базару, бо будують» щось там. Також того літа у Кропивнику «інтенсивно кінчають будову школи, щоб до 1-го вересня здати». У перші дні листопада («падолиста») «говорять про обмежену купівлю хліба». І вже 6 листопада Я. Дякон пише: «Я до міста, продуктів нема», а через 20 днів він констатує: «страшно великі перебої з хлібом», «бо люди годують ним худобу, свиней, курей». Причиною цього став неурожай того року на картоплю («бараболі нема»).

3 січня 1970 р. дізнаємося, що «згоріла в Кал[уши] стара поліклініка – епід-санстанція». Вересневий запис цього року свідчить про те, що і в 70-х роках ХХ ст. ціни на продукти не були сталими. 1 вересня «люди масово купують цукор», через день – на «цукор ще стара ціна».

1 листопада 1970 р. в щоденниках Ярослава Дякона вперше трапляється запис, у якому йдеться про Листопадовий Зрив і проголошення ЗУНР (Західно-Української Народної Республіки): «Нині річниця 1-го ХІ.1918 р.». Причому зроблений він червоним кольором. На той час це досить сміливий запис.

Напередодні Старого Нового 1971 р. Дякон повідомляє, що «зачидилися 4 хлопці ... – один вже помер». А день перед тим «побили вчительку». З початку того року в Кропивнику робили нову електролінію. 29 січня автор пише: «Вже скоро нам відітнуть світло, бо роблять нову лінію». У березні 1972 р. починаються записи про те, що в Кропивнику проводять газ. 31-го «копають вулицю на газ». 27 лютого 1973 р. «з великим трудом включили газ – горить тепло». Автор відразу оцінив його переваги: «То велике добро, бо в хаті тепло і чисто». У середині грудня 1973 р. «підключили газ до асфальт/заводу».

На початку листопада 1972 р. Я. Дякон фіксує «кінець роботи на шахті (рудник «Ново-Голинь». – Д. О.) – все вибрали». У ті ж дні спостерігається «великий брак муки».

Згідно із записом Я. Дякона, 1 серпня 1973 р. «перестала ходити колійка», яка була в той час чи не найосновнішим засобом сполучення: «до Калуша по продукти все пішки, бо колійки нема». Тому на початку грудня він пише «письмо на АТК за автобус».

З 11 на 12 грудня того року в Кропивнику «обікрали церков /3 чаші, 3 ложки, 1 велике Євангеліє дуже цінне/». 2 березня наступного 1974-го «переїхала ціла контора ССТ з Голиня сюди» (в Кропивник).

Із щоденних записів Я. Дякона дізнаємося і про казуси поштових послуг. «Орестові ми післали посилку, але проломили кришку,.. і посилку з Кал[уша] вернули», – читаємо у підсумках лютого 1971 р.

У підсумках березня 1975 р. автор повідомляє, що в Кропивнику «зачали проводити газ до школи». 24 липня 1975 р. він пише, що «кріза з хлібом». Продовжує цю тему в грудні: «13. Брак хліба». Не краща ситуація і наступного року: «14–15 квітня. Брак хліба по магазинах». «Перебої з хлібом» і вкінці листопада–на початку грудня 1978 р. А вкінці січня наступного – «великі перебої з хлібом». На фоні цих записів розуміємо, наскільки важливими для вчительської сім'ї похилого віку були «6 кг муки – гарної – сухої», яку щороку в грудні «дістали за учителів».

У січні 1976 р. «на шахті старій відкрили амбулатор[ію]». 25 травня того року почали «будувати мед-пункт в Мостишу». 23–24 червня «злучили колгоспи». Як повідомила з цього приводу уродженка с. Кропивник Ярослава Шеремета, у колгосп «Росія» тоді входило 8 сіл: Кропивник, Сівка Калуська, Голинь, Пійло, Хотінь, Кадобна, Довга Калуська, Мостище; головою колгоспу був Мар'ян Посацький [14]. 13 липня в Кропивнику «зачали оббивати церков дошками, збирають гроші на краску». 9–10 серпня вже «обшальовали і зачали малювати».

25 червня 1976 р. Дякон повідомляє про те, що «в Поль[щі] заворушення що до цін». Наслідки цього країни відчують у кінці жовтня: «Великі недостачі... м'яса цілком нема, все продають по 200 гр[ам], бо все масово післали до Польщі, щоб там тихо сиділи». «Добре що хоч вродила бараболя і капуста, навіть забракло оливи»,

– аналізує ситуацію автор. У кінці листопада «в магазинах нема омасти кромі лою, м'ясо зникло також». 8 грудня «продуктів кромі хліба нема», 31-го «нічого нема по магаз[инах]». Польську тему продовжує і в 1980 р. У жовтні автор щоденника повідомляє про те, що в магазинах нема продуктів: «В нас велика недостача зі всіми продуктами, навіть печеня зникло». «...а всі мовчать якби нічого не було», – констатує він. Правда, «привозять потрохи хліба на село». 3 листопада «появилась цукерка в магазині, а то не було». А «продуктів далі нема». «Великі перебої з хлібом», «по магазинах пусто» і в кінці грудня. Автор пояснює це тим, що відвезли «все в Поль[шу] на свята», бо там «спокою нема – не хочуть русс[ких]». Правда, в середині листопада «великі перебої з хлібом» ще й тому, що «в Кал[уші] завалилась піч – возять з Івано-Франківська».

Я. Дякон не сприймає «колективне господарювання». У підсумках жовтня 1976 р., коли вже 20 числа фіксувалося -6°C , він пише: «...до кінця місяця ще в колгоспі остало багато буряків, брукви, моркви, бараболь – от капарники!». Як результат – 1 листопада «всі автобуси на бураках люди пішком».

У листопаді 1979 р. Я. Дяконом зафіксовані «арести начальників за зловживання», які проходили в Івано-Франківську.

Варто виділити записи автора, які стосуються діяльності Церкви на Калушині у період 1968–1981 рр., коли якраз Греко-Католицька Церква перебувала в підпіллі, а діючі храми контролювала радянська влада. Із записів Я. Дякона дізнаємося, що у вересні 1969 р. в Кропивнику «б[іля] магазину (сільмагу) збурили хрести». Та попри утиски, у сільському храмі на Богослужіннях завжди було людно. 17 березня 1968 р. зустрічаємо такий запис: «Ми об'їздили в церкві. [...] проповідь [...] з газети «без попа і Бога світла дорога». – Люди плакали». Щороку у Великодну п'ятницю «в церкві на плащ[аниці] маса людей» (як і «маса людей за шуткою» та «багато людей» на третій день Великодніх свят 1970 р.). А по полудні Я. Дякон ще й «поїхав з дітьми (онуками. – Д. О.) до плащ[аниці] в Калуш». Усі три великодні дні, 21–23 квітня 1968 р., в Кропивнику «в церкві маса людей». Але відразу по Великодні Дякон робить тривожний запис: «Преслідування за

дзвонення в церкві». Автор щороку фіксує багатолюддя і в Страсний четвер: «Веч[ером] я на страстях від 7-ої до 11-ої – маса людей» (10.04.1969 р.), «веч[ером] на страстях маса людей, зач[алось] о 7-ій» (15.04.1971 р.). Йшли люди на Богослуження і на другий Святвечір та Водохрестя: «В церкві... багато людей» (18.01.1970 р.), «На Йордані маса людей» (19.01.1973 р.). У 1970 р. «Великодні свята випали гарні: теплі і сухі, в церкві маса людей», – пише у підсумках квітня того року Я. Дякон і тут же повідомляє: «...до Кадоб[ної] дали молодого батюшку» (до цього з 1942 р. Кропивник і Кадобну обслуговував о. Роман Дякон, молодший брат Я. Дякона: «Сидимо ми в хаті, бо Служба Божа в Кадобній» (14.01.1970 р.).

19 грудня 1975 р. (храмове свято в Кропивнику. – Д. О.) він робить наступний запис: «В церкві маса людей. Службу мав о. Богдан з Голиня». А в підсумках місяця дізнаємося: «... потім великі неприємності, штраф 10000 руб.». З початку 1976 р. автор щоденника пише, що відправа в церкві триває 2,5–3 години: 7 січня: «Відправа в церкві о 11-ій скінчилась пів на 2-гу»; 18 січня: «В церкві д[уже] довга відправа від 11-ої до 14-ої»; 19-го: «В церкві довго». На Великдень того року «через всі дні Служба Божа о 8-ій» – «так наказали». 7 грудня надibuємо короткий насторожуючий запис: «Щось крутять з церквою». На храмове свято «другого свящ[еника] не допустили правити, хочать змусити Ром[ка] йти на пенсію». А в кінці місяця дізнаємося: «19-го не дозволили другому священникови на празник правити, дозвіл відкликали телеграфічно». Хоча наступного року храмове свято вже без проблем: «19. 2 свящ[еники] Кал[уш]+Вістова». 4–5 січня 1977 р. Дякон пише, що «знова чіпляються за церков – переслідують». Та попри це на Водохрестя «в церкві багато людей».

З січня 1978 р. детально дізнаємося, як у той час жила релігійна громада в Кропивнику. Розуміємо, що, крім о. Романа, є новий священник – нововисвячений. «Незгода з «вихрестом»!!», – записує Я. Дякон 9 січня. А «13-го Вихрест навів порядок в церкві – Ром[ко] сердиться». 23 березня «замкнули церкву» в Кропивнику,

25–26: «Церкві – новий комітет. Закрита церков». Не правиться й на початку квітня, «бо Ромко хорий». Але в Шуткову неділю 23 квітня «Ромко править». На третій день Великодніх свят 2 травня «по Сл[ужбі] Божій велика буча». А 19-го «Ромка і дяка звільняють з роботи»; 21: «Богослужіння нема. закрита церква»; «22-го Ромка на пенсію. Вже не править. В церкві не правлять». 4 червня «Служби Божої нема – от наробили біду». І тільки 8 червня: «В церкві новий батюшка». Хоча чомусь 11-го «Сл[ужби] Б[ожої] не було», а 18-го «Була Сл[ужба] Божа – зі Брошнева». «До 28-го правив з Брошнева о. Деркач. Протягом липня вірні Кропивника не можуть відвідувати свою церкву, бо «тут Сл[ужби] Б[ожої] нема». «Цілий місяць не було Сл[ужби] Божої – нема кому!!». Я. Дякон ходить «до церкви в Калуш». Пише, що там «д[уже] гарний хор». 27 і 28 серпня в Кропивнику «2 дні правив ... о. Терлецький з Завою». А 21 вересня – запис червоним кольором: «Новий батюшка о. Николай (о. Микола Балащук, з 15.02.2005 р. – митрополит Вінницький і Брацлавський Роман. – Д. О.)... Мав Сл[ужбу] Б[ожу] першу». «Правив новий» і 24-го, і 27-го: «В церкві маса людей – гарно». Того року на свято Святого Миколая «в церкві 3 свяще[ники]... Маса людей, гарна відправа і проповідь». Наступного, 1979-го, «на празнику не було чужого священика». А в 1980-у «на празник 3 чужі священики – багато людей – кінець о 16-ій».

16 жовтня 1978 р. Я. Дякон повідомляє: «помер о. Михаліха». Священник о. Костянтин Михаліха з 1938 по 1947 р. душпастирював у церкві святого Архістратига Михаїла у с. Сівка-Калуська. У липні 1947 р. його засудили на 10 років – «за вінчання бандерівської пари». Відбував покарання в «трудлагерях» Кіровської області [8, с. 138–139].

6 лютого 1979 р. дізнаємося, що «в Голині рух за церков». «Борба в Голині за церков» продовжується і в травні. У середині квітня автор щоденника пише: «Грозять, що не дадуть святити, бо кажуть зняти хрести». 20 і 21 квітня «знимали Хрести по селі». А 20 травня «в Мостищу закрили церков». Із підсумків місяця розуміємо, що Дякона як репресованого й тепер не залишають у

спокої: «Нищать всі хрести. На мене підозра, от біда тай тільки». На фоні останніх подій «в церкві – важка проповідь».

На Різдво-1980 в Кропивнику «відправа о 9-ій, бо ... батюшці ще дали Перевозець». 18 січня через це «пізне свячення води». Рівно через рік, 7 січня 1981-го, «в церкві о 10-ій годині гарна відправа, прекрасна проповідь, маса людей».

Зафіксована у Щоденнику 2 Я. Дякона й подія, про яку вголос почали говорити й писати у місцевій пресі тільки після відновлення незалежності України. 3 березня 1980 р. читаємо: «В Томашівцях убили свящ[енника] і його жінку, а хату з ними спалили». А в підсумках місяця автор уточнює: «3-го убили священика з їмощею, голови забрали, а хату спалили». Мова, ймовірно, йде про жакливе ббивство о. Гургули та його дружини.

Зі Щоденника 2 також дізнаємося, що до хати Ярослава й Софії Дяконів односельці (а може і жителі сусідніх сіл), які не могли відкрито ходити до церкви, щоб не втратити роботу, приносили хрестити дітей. 9 грудня 1980 р. надibuємо запис: «Я в Ром[ка] заповідав хрест[ини]». А наступного дня: «Сусіди хрестили в нас Володимира».

30 вересня 1981 р. Я. Дякон сповіщає про перехід на «зимовий» час: «Переміна часу на зимовий – одна година взад». Саме з 1981 р. у СРСР запровадили сезонні відмінності між літнім і зимовим часом.

Загалом, трактування фактів та їх інтерпретація Я. Дяконом, як стверджує професор Олег Малярчук, дозволяє нам з'ясувати його життєву позицію, яка свідчила про його «інакодумство» [8, с. 6–7].

Досліджені щоденники Я. Дякона є важливим джерелом для вивчення повсякдення Калушини означеного періоду. У розглянутих записках простежується глибина думки автора, схильність до аналізу й узагальнення висвітлюваних ним фактів, ґрунтовність висновків, обізнаність педагога з суспільно-політичними подіями світу, країни, краю, зацікавленість ними. А метеорологічні записки вказують на уважність і ретельність його як спостерігача за змінами кліматичних умов на Калушині.

Джерела і література

1. Щоденник Ярослава Дякона (1958–1961) / Рукопис // Родинний архів Андрія Дякона. – 115 с.
2. Щоденник Ярослава Дякона (1962–1967) / Рукопис // Родинний архів Віри Пілянської (Дякон). – 178 с.
3. Щоденник Ярослава Дякона (1968–1974) / Рукопис // Родинний архів Андрія Дякона. – 193 с.
4. Щоденник Ярослава Дякона (1975–1981) / Рукопис // Родинний архів Андрія Дякона. – 188 с.
5. Голод Я. І. У Петранці увіковічили Ярослава Дякона // Новини Підгір'я / Ярослава Голод. – 2019. – № 6.
6. Караманов О. В. Ідеал виховання як чинник формування людини-громадянина в Галичині (1918 –1939 рр.) / Олексій Караманов // Рідна школа. – 2005. – №4. – с. 69.
7. Котик І. В. Слобода під Чорним лісом / Ігор Котик. – Калуш : Вид-во «Акцент», 2009. – С. 38.
8. Мельник Д. Ярослав Дякон: тернова доля галицького інтелігента / Дарія Мельник. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2019. – 176 с. + 40 с. вклейки.
9. Ониськів Д. Г. Північно-західна Калушина в другій половині 1958–1967 рр. (За щоденниками Ярослава Дякона) // Калуські історичні студії. Т. 2. Збірник наукових статей, присвячений 75-м роковинам загибелі учнів Калуської торгівельної школи та 76-й річниці утворення УПА / Наук. ред. І. Тимів, О. Малярчук / Дарія Ониськів. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2018. – 178 с.
10. Програма Всеукраїнської науково-практичної конференції «Родина в суспільному і національно-культурному просторі України і світу: історія та сучасність» (до 170-річчя від дня народження українського етнографа Володимира Шухевича). У рамках Форуму українських родин, с. Тишківці Городенківського району, 29 червня 2019 р. – 16 с.
11. Родина Дяконів – взірць трагічно-героїчної долі галицької інтелігенції // Виступ Д. Ониськів на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Родина в суспільному і

національно-культурному просторі України і світу: історія та сучасність» 29 червня 2019 р. / Друкований текст // Приватний архів авторки. – П. 1. – 235 с.

12. Руско Н. М. Храми Калушини. Архітектурний хронограф: погляд крізь століття / Надія Руско. – Калуш, 2016. – 218 с.

13. Спогади Дякон Оксани, внучки Ярослава Дякона, 1957 р. н. Жителька м. Рівне // Приватний архів авторки. – Зошит № 7. – Арк. 55.

14. Спогади Шеремети Ярослави, уродженки с. Кропивник, 1957 р. н. // Приватний архів авторки. – Зошит № 7. – Арк. 56.

15. Тебешевська О. С. Піснею доля мережана / У двох книгах. Книга перша. Сторінки історії села Голиня / Оксана Тебешевська. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2017. – 374 с.

16. Тимів І. М. Поступ на ниві краєзнавства / Іван Тимів // Вісті Калушини. – 2019. – 22 берез. – № 12. – С. 7.

Dariia Onyskiiv, Kalush City. Northwest Kalush District in 1968–1981 (According to the diaries of Yaroslav Diakon)

Abstract. The article explores the diaries of Yaroslav Diakon, the folk teacher, the educator, the public figure, the repressed. The records of 1968 - beginning of 1982, when the author lived in the village of Kropyvnyk in the Kalush District, are analyzed. The activity of parish priests in the underground of the HCC and the course of events in the region were investigated. On the basis of meteorological notes changes of weather conditions of northwest of the Kalush District and their influence on economic development of agriculture are traced. The events of the Prague Spring 1968 and the riots in Poland in 1976 and their implications for the country are revealed.

Ониськів Д. Г. Північно-західна Калушина в 1968–1981 рр. (За щоденниками Ярослава Дякона) / Дарія Григорівна Ониськів // Калуські історичні студії. – Т. 4. Збірник наукових статей, документів і матеріалів / Упоряд. І. М. Тимів; Заг. ред. О. М. Малярчук. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2020. – С. 12–30.

УДК 061. 2-055, 2 (477. 86) «19/200»

*Дарія Ониськів, м. Калуш
Марта Ониськів, м. Львів*

МАТЕРІАЛИ АРХІВУ КАЛУСЬКОЇ МІСЬКОЇ ФІЛІЇ «СОЮЗУ УКРАЇНОК» ПРО ГРОМАДСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЖІНОК У КАЛУШІ (XX – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)

Анотація. У статті здійснено спробу дослідити матеріали громадського архіву Калуської міської філії «Союзу українок». На підставі збережених рукописів архіву філії розглянуто діяльність «Союзу українок» у Калуші до 1939 р., охарактеризовано спогади союзниць та інших громадських активісток Калущини. Висвітлено їхній вплив на формування національної свідомості сучасної молоді. Проаналізовано записи про діяльність відродженого «Союзу українок» у Калуші в 1990–2017 рр. Систематизовано відомості про наявні у громадському архіві друковані видання, фотоматеріали та інші інформаційні джерела.

Ключові слова: громадський архів, щоденник, календар, світлина, Союз українок, відродження, спільнота, ініціатива, жінка, пам'ять.

В останні роки у Калуші зросла кількість досліджень на історичну і краєзнавчу тематику. Сформувалася творча спільнота, яка ефективно працює над розкриттям багатьох таємниць історії міста. Активізують і координують наукові дослідження працівники Краєзнавчого музею Калущини. Яскравим свідченням цього є видання збірників наукових статей «Калуські історичні студії» [1–4], «Історія музейництва на Калущині: локальний вимір» [5], проведення конференцій, дискусій, круглих столів на актуальні теми. Сформувався цілий науковий напрям – калушезнавство. Автор цього нового в історичній науці терміну – доктор історичних наук Олег Мальячук [2, с. 5].

Ці історичні й краєзнавчі ініціативи свідчать про те, наскільки ще великим і важливим для жителів Калушини є поле дослідження минулого життя як міської, так і сільських спільнот. Вони також засвідчують, як дослідження минулого допомагають формувати бачення майбутнього розвитку місцевих громад і як, на прикладі своєї ж історії, оминати різні перешкоди нині.

Цілком згідні з колишньою директоркою музейно-виставкового центру Калуша, союзанкою Ульяною Паньо щодо того, що одним із найбільш безжальних аспектів дослідницьких проблем є фактор часу. Пані Ульяна наголошує: «Свідки важливих подій відходять, відповідно незафіксована інформація зникає. Надії на відкриття архівів тільки частково дозволили виправити ситуацію: інформація часто відсутня або ж спотворена радянськими спецслужбами до невпізнання. Якщо додати до цього значне розпорошення тематичних документів, фото по архівах всієї України, то дослідження саме локальної історії залишається дуже проблематичним» [6, с. 4–5].

У контексті місцевого розвитку важливим аспектом дослідження історичної пам'яті є вивчення громадської активності у Калуші в ХХ ст. Та саме цей відрізок локальної історії мало зафіксований, хоча надзвичайно важливий для формування в місцевій громаді структур громадянського суспільства і громадянської свідомості.

Калуська філія «Союзу українок» розпочала свою діяльність у місті на початку ХХ ст. Довкола цієї громадської організації постійно гуртувалися ініціативні жінки. Тому калуські союзанки не випадково взяли за дослідження саме громадської активності жінок Калуша у ХХ ст., а також на початку ХХІ ст. На базі калуської союзівки створений громадський архів жіночого руху. У цьому архіві – значний обсяг тематичних документів, свідчень, літератури. Він дозволяє не тільки дослідити важливу частину міської історії Калуша, але і є основою для поповнення збірки та збереження матеріалів у майбутньому [6, с. 4–5].

Архівні матеріали «Союзу українок» у Калуші у джерелознавчому аспекті вивчені ще недостатньо. Дослідження у

цьому напрямку, властиво, лише розпочалися. Цей громадський архів потребує також фахового упорядкування, на що потрібні і кошти, і людський ресурс. В останні три роки калуські союзнянки вирішили деякі із зафіксованих записів упорядкувати у невеличкі збірники. Наразі у рамках проєкту Калуської міської філії «Союзу українок» «Створення громадського архіву жіночого руху в Калуші» видано чотири такі збірники. «Збірник матеріалів архіву громадського жіночого руху в Калуші (1917–1939 років)» у 2017 р. [6] і перша частина «Збірника матеріалів архіву громадського жіночого руху в Калуші (кінець ХХ початок ХХІ століття)» у 2018 р. [7] побачили світ за фінансової підтримки Калуської міської ради в рамках реалізації в місті проєктів громадських організацій. Проєкт калуських союзянок «Робота над матеріалами архіву жіночого руху в Калуші кінця ХХ–початку ХХІ століття» переміг у номінації «Кращий культурно-просвітницький проєкт, приурочений 581-й річниці першої писемної згадки про м. Калуш». «Збірник матеріалів архіву громадського жіночого руху в Калуші (1940–1950 роки)» [8] вийшов також у 2018 р. – за фінансової підтримки депутатів Калуської міської ради Тараса Ходака і Андрія Романіва, благодійника – о. Савви Дубатовка. У збірнику – біографії жінок, які вижили у часи воєн, виселення і тоталітаризму. Четвертий збірник [9] про проєктну і волонтерську діяльність калуських союзянок побачив світ у 2020 р. в рамках реалізації громадських проєктів, які зреалізовані за кошти бюджету Калуської міської об'єднаної територіальної громади.

В архіві Калуської міської філії «Союзу українок» зберігаються три щоденники [10–12], в яких союзнянки ведуть записи про роботу цього відновленого в 1990 р. громадсько-культурно-просвітницького товариства у Калуші. Вони дають нам змогу відстежити життя міста Калуша і навколишніх сіл через призму діяльності «Союзу українок» протягом століття. Калуські союзнянки у цих щоденниках не просто фіксують роботу відновленої філії, але й збирають у них інформацію як у форматі спогадів, так і статей, поміщених у різних ЗМІ про діяльність жінок Калущини, починаючи з 1916–1917 рр., коли у Калуші були

засновані спочатку товариство «Жіноча рада», а через рік – філія «Союзу українок» [6, с. 5]. Протягом 27 років записи про роботу відновленої філії «Союзу українок» м. Калуша вела членкиня цієї громадської організації Марія Чіх. Розпочала їх у 1990 р. 12.09.2017 р. ініціаторка створення архіву зробила з цього приводу наступний запис: «Я вирішила зберегти про них пам'ять... і почала вести альбоми-хроніки, ілюстровані світлинами, вирізками з газет, вітаннями з нагоди релігійних і громадських свят, про життя, роботу в «Союзі українок» багатьох членкинь. Сила і успіх «Союзу українок» в силі духу його членкинь» [10, с. 83–84; 7, с. 26]. Слід зауважити, що спогади велися мовою респонденток, нічого не редагуючи. Також вважаємо за потрібне зауважити, що нумерація сторінок у щоденниках зроблена не традиційно. Навіть не можна сказати, що це нумерація сторінок: скоріш за все це порядковий номер чергового запису, хоча у змісті вказується саме «сторінка». Скажімо, Гімн «Союзу українок» займає сторінку і в змісті ми знаходимо його на с. 2 [11, с. 2]. Інформація «Маланкував Калуш» разом із світлинами займає три сторінки, четверта – порожня: сторінка 11 пронумерована тільки на початку цієї інформації [11, с. 11]. Наступна с. 12 позначена через ці чотири сторінки [11, с. 12].

Щоденник 1 [10] в основному містить спомини жінок Калущини. Для нього використано фотоальбом. Аркуші паперу, на яких записані від руки спомини жінок, а також газетні вирізки вклеєні в нього. У Щоденнику 1 пронумеровано 90 сторінок. Формат: 30х20,5. Кулькова ручка: синя, фіолетова, чорна. Почерк: розбірливий. Щоденник 1 відкриває Гімн «Союзу українок». На наступній сторінці – емблема «Союзу українок», нижче каліграфічним почерком виведено: «Українські жінки, починаючи з часів святої княгині Ольги і закінчуючи учасницями підпілля ОУН-УПА, доказали світові, що вони є вірними доньками свого народу». Споминам передують і слова Мілени Рудницької, виведені тим же каліграфічним почерком: «Служба для Нації була і є одною з провідних ідей українського жіночого руху, з якої він черпає свій етнос і своє остаточне оправдання». Зібрані в цьому щоденнику спомини послужили основою для створення «Збірника

матеріалів архіву громадського жіночого руху в Калуші (1940–1950 роки)» [8].

На неабияку увагу заслуговують записи у Щоденнику 1 про жінок, які боролися за незалежну Україну в лавах УПА, за що зазнали катувань у радянських тюрмах, поневірялись на засланні, але не скорилися. Ці жінки вижили в ті буремні часи. Вижили, бо мали віру в Бога, волю до життя і любов до України. І саме ці мужньої долі жінки з перших днів відновлення діяльності «Союзу українок» у Калуші поповнили його ряди. Архів містить не просто чийсь записи про цих жінок, тут збережені їхні особисті спогади, деякі з яких записані їхньою ж рукою. «Їхнє життя – гідне наслідування, вони були активними членкинями «Союзу українок», – пише Марія Чіх 12.09.2017 р. [10, с. 83–84; 7, с. 26].

Серед цих гідних наслідування жінок – союзниця довоєнного покоління, лицарка Бронзового Хреста Заслуги, підпільниця ОУН і УПА, розвідниця, зв'язкова, референтка Українського Червоного Хреста (УЧХ) Станіславівщини й Дрогобиччини Юлія Ганущак (1915–1997), відома під псевдо «Галичанка». Архів калуських союзянок зафіксував день похорону патріотки: «...7 серпня 1997 року громадськість Калушини провела в останню дорогу нашу славну крайнку сл. п. Юлію Ганущак-Галичанку. Її любили і шанували не тільки на рідній землі, але і в далекій діаспорі – за патріотизм, за відданість ідеї. Бог і Україна для неї були понад усе. Зі всіх куточків Галичини прибуло багато побратимів, щоб віддати шану цій скромній і багатій душою жінці...». Також у архіві знаходимо запис про освячення напередодні 82-ї річниці утворення ЗУНР у жовтні 2000 р. пам'ятника на її могилі [10, с. 5–6; 8, с. 5–6]. До речі, в день 105-ї річниці від дня уродин Юлії Ганущак 31 січня 2020 р. її 99-річна подруга по боротьбі Катерина Гаврилів з Болехова, відома як підпільниця «Зелена», на могилі Юлії Ганущак в її рідному селі Довпотів наголосила, що якби ми нині мали таких патріотів, як «Галичанка», наша Україна була б найславніша в світі. Того ж дня калуські просвітяни і союзники внесли пропозицію запровадити серед медсестер Калушини премію ім. Юлії Ганущак. Цю пропозицію підтримали присутні на

вшануванні очільники Войнилівської об'єднаної територіальної громади [13; 14].

Запис у Щоденнику 1 від 13.01.2009 р. свідчить про віншування напередодні Нового року калуськими союзницями Емілії Петраш, уродженки с. Залуква Галицького р-ну, яка пішла в підпілля в 1944 р., була замісником повітової провідниці Духович Марії на теренах Галицького р-ну (Станіславщина). Її псевдо – «Катруся». Багато працювала з молоддю, виховувала в патріотичному дусі, вела антирадянську пропаганду. У 1946 р. була заарештована і засуджена на 10 років позбавлення волі. Відбувала каторгу в Красноярському краї, в Іркутській області. На Україну повернулася в 1955 р. й оселилася в Калуші [10, с. 7]. У 2004 р. п. Емілія писала: «Якби ці тюрми заговорили, то світ потьманів би від дикого жаху» [10, с. 8]. Її ім'я занесено в книгу «Українські жінки у визвольній боротьбі 1940–1950 рр.» [10, с. 7]. Цю книгу Емілія Петраш подарувала калуському «Союзу українок», так що це видання теж поповнило громадський архів.

Активною членкинею відновленого «Союзу українок» стала й Ольга Сербин-Петровська, яка оселилася в Калуші, відбувши 25-річне покарання в мордовських таборах. Військовий трибунал військ МВС Львівської області 17.07.1950 р. засудив її на такий термін за те, що спочатку доставляла повстанцям медикаменти, а згодом пішла в підпілля й була районною пропагандисткою. Мала псевдо «Дикунка» [10, с. 1–2]. Цікаві спогади про Олену Степанівну, записані Ольгою Сербин-Петровською для союзівського архіву у липні 1993 р.: «Ніколи не зітреťся в пам'яті моя зустріч з Оленою Степанівною. До нашої камери ввели старшу жінку, років десь біля 70. Одягнена була скромно, на плечах тілогрійка, а на голові берет. Обличчя інтелігентне. Волосся сиве, а очі голубі, голова злегка тряслася. Поставила клуночок на підлогу, а сама почала проходжуватися по камері. Хід був енергійний. Я з зацікавленням спостерігала. Другого дня при перекличці я довідалася, що це Олена Степанівна, наша легендарна хорунжа Січових Стрільців, яку наш народ оспівав у пісні «Ой на горі, на Маківці»... Її було засуджено через належність до Січових

Стрільців. Хоч історія давня, але для більшовиків давності не було...» [10, с. 7–8; 8, с. 9–12].

Уродженка с. Підгірки (нині – належить до Калуша), підпільниця Осипа Лучко зафіксувала свої спогади про допити, очні ставки її ще неповнолітньої. А в 1950 р. отримала 25 років тюрми, 5 років позбавлення прав. Рідну землю покинула на Різдво Пресвятої Богородиці 1951 р.: «Разом з нами у товарних вагонах їхала і Ольга Дучимінська. Ми, молодь, на згадку про рідну Україну взяли квіти, а п. Дучимінська – жменьку землі рідної...» [10, с. 3–4, 22–23; 8, с. 13–14; 15].

Дізнаємося і про підпільну пропагандистку, медсестру сотні «Бєя», одну з ініціаторок відродження «Союзу українок» на Калушині Марію Волочанську (з роду Тимків). У 1945 р. доглядала пораненого сотенного «Гонту» (Матвія Сьомака. – Д. О.) в с. Берлоги (нині – Рожнятівщина). Оскільки передбачувалася облава з боку енкаведистів, то всі разом із «Гонтою» сховалися в криївці, яка знаходилася між стінами в коморі. «Цей період в житті Марії був дуже відповідальний перед воїнами, які боролися за незалежність України. Не одному бійцеві врятувала життя, даючи меддопомогу», – акцентують у записі [10, с. 26–27; 8, с. 21–23].

У найтяжчі хвилини життя віра в Бога і Україну допомагали вистояти зв'язковій станиці, кур'єрці сотні «Гонти» Катерині Рисей-«Ірині». Жорстокість енкаведистської системи катувань спізнала 17-річною юнкою. Засуджена на 10 років позбавлення волі, в 1948–1952 рр. будувала залізничну дорогу «Москва–Пекін» через Монголію: «Сипучі піски, холод, голод, важка фізична праця. Все витримали жіночі руки таких, як вона, невільник» [10, с. 44–45; 8, с. 23].

Із союзянських архівних матеріалів дізнаємося про кілька зошитів з віршованими рядками станичної с. Голинь Марії Ткачук, які народилися в холодних лісах сталінських таборів (у 1947 р. військовий трибунал за ст. 44,1-а засудив її до десяти років каторги, вдома залишилась грудна дитина) [8, с. 24–26].

В архівних матеріалах знаходимо відомості і про жінку, котра влітку 1950 р. зшила саме той синьо-жовтий прапор, який

робітники калійного комбінату в Калуші вивісили на високій заводській трубі. Це – медсестра-підпільниця УПА Марія Музичко (Яців) під псевдо «Чорноброва». Коли переносила штафети, арешти обминули її. А от за пошитий національний прапор отримала 25 років ув'язнення [10, с. 77–78; 8, с. 29–30].

Історія калуської союзьанки Дарії Пітулей – яскраве свідчення шляхетного й патріотичного виховання в галицьких священничих сім'ях. Народилася в сім'ї пароха с. Модрин коло Дрогобича, греко-католицького священника о. Теодора Німиловича. Ще в юні роки брала участь в акціях на підтримку політв'язнів, до відзначень річниць ЗУНРу, бою на горі Маківка. У старших класах була активною учасницею молодіжних патріотичних рухів, спортивного товариства «Сокіл», а згодом стала членкою ОУН (М). З 1943 р., закінчивши курси медсестер, працювала в структурі УЧХ УПА «Служба здоров'я». У 1946 р. її засудили за ст. 54-1 «а» і «54-11» КК УРСР на п'ять років ув'язнення у виправно-трудових таборах [10, с. 30].

Цікава історія союзьанки Марії Вашук, яка народилася в сім'ї Івана Рогожинського, завдяки якому нині славляться заліщиківські помідори, бо саме він, ветеринар і агроном за фахом, у 1930-х рр. навчив заліщинців вирощувати виноград, помідори, сади, квіти. А їздив сюди 25 км із Городенківщини на Станиславівщині, бо з головного агронома цукрового заводу в Городенці його звільнив поляк відразу, як тільки він віддав доньку в українську гімназію. Задля того, щоб дівчина могла вчитися в Городенківській приватній українській гімназії, Іван Рогожинський не лише пожертвував роботою, а й продав поле. А для доньки свобода батьків стала важливішою за власну долю: як тільки дізналася після Другої світової війни (у той час Марія опинилася на англійській території Відня, потрапила сюди з дипломом магістра фармації. – *Д. О.*), що батькам загрожує виселення, бо вважають, що вона в УПА, дівчина, не задумуючись, пішла в комендатуру й зголосилася радянській владі. Правда, додому потрапила аж через півроку: працювала там перекладачкою (знала кілька мов) за умови, що ті повідомлять НКДБ про неї і її батьків не чіпатимуть.

Коли приїхала в 1946 р. до Львова, цілувала землю... А ще за п. Марію та її нащадків моляться й молитимуться сім поколінь дев'яти євреїв, яким під час Другої світової війни в Городенці вона врятувала життя [16; 8, с. 32–35].

Містить архів калуських союзянок історії не лише уродженок Галичини, доля яких закинула на Калушину. Одна з історій стосується вчительки із Києва – Ольги Коломиєць, яка була завучем у Підгірках і яку восени 1948 р. через зраду заарештували. А в неї і література підпільна була, і листівки друкували, і не раз допомагала «хлопцям з лісу». Засудили за ст. 54-1А-11 на 10 років таборів і 5 років позбавлення прав [17; 8, с. 36–38].

Нелегка доля і союзянки в другому поколінні Віри Пілянської, яка поповнила ряди цієї відродженої громадської організації за прикладом матері – учениці відомої прогресивної галичанки Костянтини Малицької Софії Дякон (із роду Романко). Сім'я її батька (четверо чоловік. – *Д. О.*) – просвітянина, народного вчителя, старшини УГА Ярослава Дякона в 1950 р. була виселена в Томську область. Три роки до цього найстарший брат Ігор за те, що заготовляв ліки для УПА, був засуджений на 10 років виправно-трудових робіт і 5 років позбавлення прав. Через те, що була виселена, після повернення на рідну землю, Віру не взяли на курси медсестер. А вже працюючи медреєстраторкою в тубдиспансері (1970 р.) не могла навіть брати участі в будь-яких медичних зібраннях: головний лікар не допускав її, всім працівникам наказував нічого при ній не говорити, наголошуючи «бо знаєте, хто вона» [10, с. 75–76; 18, с. 40–41; 8, с. 28–29].

Зафіксовані історії жінок Калушчини вчать власним прикладом, не нав'язливо, так по-жіночому мудро, молодих союзянок. Їхні приклади дають сили наступним поколінням жити і творити, не опускаючи рук. І, головне, – вірити... «Історії цих жінок розвінчують загальноприйнятий стереотип, що Калуш – це глибока, глуха провінція, що люди тут не можуть жити активно і цікаво. Ці жінки вірили в Бога. А від віри в Бога походить і їхня віра в людей. Вони були достойними, гідними особами і зуміли створити відповідну ауру довкола себе. Вони вміли працювати

заради загального блага, відкинувши особисті егоїстичні амбіції і упередження. Вони мали дух істинного альтруїзму і жертвності... не були байдужими до будь-яких потреб суспільства», – зауважує у вступному слові до «Збірника матеріалів архіву громадського жіночого руху в Калуші (1940–1950 роки)» Оксана Петрів [8, с. 4].

Голова Калуської міської філії «Союзу українок» Любов Липовська вважає, що це покоління є дуже цінним для нас: «Відчутно, що це люди, які мали традиційне й християнське виховання. А це була дуже сильна основа на все життя. Вони були вірні своїм переконанням. У них на першому місці були закон і мораль... Це покоління усвідомлено поводило себе в суспільстві. Їхні переконання були не від того, що «мені зробили». Україну вони сприймали не як споживачі – «що мені зробила Україна?». Вони сприймали її як духовне явище, як те, чому вони служили, як ідею, яка їм давала ціль у житті. І тому ні репресії, ні арешти, ні залякування не могли убити їхніх переконань. Це ще було покоління, яке знало чітку християнську мораль і тому воно дуже цінне для нас. У них такі поняття, як брехати чи жити двійною-трійною мораллю, були недопустимі. Вони вміли підкорити свої бажання сильним моральним законом. Це – надійні люди, яким можна довірити.

Вони дуже багато зберегли в нашій культурі. По-перше, зберегли себе – своїм світоглядом, своїми переконаннями, своєю любов'ю до землі, в якій народилися. Вони зберегли традиції, які передали нам у союзівці, зберегли традиційну українську кулінарію і кухню. Вони зберегли вишивку, етнографію, пісню, музику. Їхні спомини – це спомини про справжнє життя. І тому завдяки їхній непоказовій дії фактично маємо картину справжньої України – живу Україну з усіма її принадами» [18, с. 68–69].

Спогади союзниць старшого покоління про пережите під час Другої світової лягли в основу проекту Калуської міської філії «Союзу українок» «Місце пам'яті. Діалог», який калуські союзниці втілювали з вересня 2012 р. до жовтня 2013 р. за підтримки німецького фонду «Пам'ять. Відповідальність. Майбутнє» у співпраці з Всеукраїнською благодійною організацією «Турбота

про літніх в Україні». Зібрані матеріали, чимало з яких від калуських жінок (не лише членкинь «Союзу українок») записали молоді союзьанки, були використані при створенні вистави «Війна – слово нез'ясованого роду», яка протягом двох місяців була представлена молодіжним театром «ЛюбАрт» (керівник Л. Липовська) на різних майданчиках [19].

Щоденник 2 [11] «з Богом розпочато з 1990 р. з описом подій, дат. Закінчено 2010 р.». Опис продовжено в Щоденнику 3 [12] з узагальнених історичних подій і фактів, які пов'язані з 1 січня. Завершує Щоденник 3 інформація про прощання Калущини з учасником АТО, бійцем батальйону «Айдар», уродженцем с. Ріп'янка Василем Боднаром, який загинув у ніч з 26 на 27 вересня 2014 р. біля міста Щастя [10, с. 166–168]. Для обох щоденників використано записники. Формат: 28,4х20,8. У Щоденнику 2 пронумеровано 112 «сторінок». У Щоденнику 3 – 167. Кулькова ручка: синя, чорна. Почерк: розбірливий. Обидва щоденники закінчуються змістом.

Щоденники 2 і 3 Марія Чіх вела під заголовком: «Союз українок: день за днем». Тут зустрічаються як безпосередньо записи, так і вклеєні вирізки з газет, де йде мова про діяльність цієї чи інших громадських організацій, світлини, на яких зафіксовані визначні події в краї. Є тут і сценарії заходів, які проводили союзьанки з метою відродження наших традицій (Шевченківські дні, Андріївські вечорниці, бойківське весілля), і виступи союзьанок на різного рівня конференціях, презентаціях тощо.

За записами у Щоденнику 2 і Щоденнику 3 можна відслідкувати діяльність відродженого на Калущині «Союзу українок» за майже три останні десятиріччя. Хоча хронології як такої не спостерігаємо. Інформація «Союз українок: день за днем», яка є своєрідним підсумком роботи Калуської філії, записана Марією Чіх у 2007 р., поміщена на с. 5 [11, с. 5]. А от запис від 12.05.1991 р. про проведений союзьанками перший серйозний захід, покликаний відродити День Матері, зафіксований на с. 9 цього ж щоденника [11, с. 9].

З перших сторінок Щоденника 2 дізнаємося про відродження «Союзу українок» у Калуші та її ініціаторок: «В 1989 р. ініціативна група в складі п. Сохацької Ірини, п. Волочанської Марії і п. Безрукої Роксолани порушила питання про відродження «Союзу українок» – громадсько-культурно-просвітницького товариства в м. Калуші. І так 29.09.1990 р. вперше відбулася конференція «Союзу українок»...» [11, с. 5–6]. На перших сторінках Щоденника 2 можна ознайомитися з прізвищами союзниць. На жаль, серед них чимало тих, хто вже відійшов у вічність. Тут зафіксовано як день і рік народження, так і день смерті [11, с. 4]. Зі сторінок Щоденника 2 дізнаємося про театр «ЛюбАрт», що створений при союзівці під орудою голови Калуської філії «СУ» п. Люби Липовської [11, с. 7], про те, як маланкував Калуш у 2007 р. [11, с. 11] чи відзначав чергову річницю Незалежності України [11, с. 19]. Авторка Щоденника фіксує як радісні події в житті посестер, скажімо, дні уродин чи річниці весілля [11, с. 15, 16, 19–20, 32, 58, 101, 102], так і з сумом сповіщає про їхній відхід у вічність [11, с. 10, 14, 66, 69]. Записані тут і спогади союзниць, зокрема, Галини Сороки, про розстріляних німцями 4 листопада 1943 р. учнів торгівельної школи [11, с. 20]. Зафіксовані на сторінках Щоденника колядки, віншівки [11, с. 12–13], українські пісні [11, с. 21], зустрічі союзниць з колишніми вояками УПА [11, с. 22], їхня участь та безпосередня організація презентацій книг [11, с. 24, 45]. Чимало місця в Щоденнику відведено героїчним постатям українських жінок, як то Олена Теліга [11, с. 26], Ольга Басараб [11, с. 27]. У Щоденнику поміщені вирізки із місцевих газет про діяльність філії «СУ» [11, с. 71, 82, 111] та важливих для Калушини подій [11, с. 50, 56, 72, 74, 75, 76]. Із зафіксованих у Щоденнику запрошень і матеріалів дізнаємося про участь калуських союзниць у різних науково-практичних конференціях, конгресах, річницях відродження «СУ» по всій області, обласних семінарах [11, с. 78, 103, 106, 107]. Зі сторінок Щоденника 2 дізнаємося і про виявлення громадянської позиції калуських союзниць щодо того чи іншого важливого питання у зверненнях як до місцевої влади, так і до краян [11, с. 31, 46].

Окреме місце в Щоденнику 2 займає інформація про відзначення 90-річчя з часу заснування «Союзу українок» у Калуші. Цій даті була присвячена виставка в історико-краєзнавчому музеї Калущини, де виступали голова філії Любов Липовська, союзанка Марія Волочанська [11, с. 39–42]. Також йдеться про участь калуських союзянок у Всеукраїнській конференції «Український жіночий рух: історія і соціокультурна перспектива», яка проходила в Івано-Франківську 12–13 квітня 2008 р. [11, с. 40–41].

З перших сторінок Щоденник 3, який Марія Чіх розпочала з 2011 р., фіксує події і факти, пов'язані з 1 січня. Із цих записів зокрема дізнаємося, що в цей день 1880 р. В. Барвінський започаткував у Львові українську газету «Діло», яку редагував уродженець Войнилова Іван Белей, а 1912 р. вийшло перше число газети «Калуський листок» (редактор Іван Куровець). Читаємо і про те, що 1 січня 1934 р. в Народному Домі в Калуші відбулася вистава театру зі Львова «Руська бесіда» за п'єсою І. Карпенка-Карого «Чумаки» за участю уродженця Калуша Івана Рубчака. Зафіксовано й таке: 1 січня 1993 р. вперше в історії міста було видано ілюстрований календар «Калуш-93» [12, с. 1–2]. Зі сторінок Щоденника дізнаємося про колядування союзянок від хати до хати, про вертеп оо. Василян з Крехова, який завітав до Калуша в часі Різдва-2011 [12, с. 5], про вистави за мотивами творів В. Стефаника Львівського «Театру в кошику» [12, с. 6]. Розміщують союзянки на сторінках Щоденника інформацію про видатних особистостей Калущини, України, УГКЦ [12, с. 10–11, 13–14, 27–29, 49, 63, 93, 77–78]. Для місцевих дослідників була неабиякою знахідкою листівка легендарної Олени Степанів – першої жінки-січового стрільця – до калушанки Ольги Петровської-Сербин [12, с. 87]. Поміщено тут і родовід союзянки Стефанії Петровської [12, с. 144–148]. Окреме місце у Щоденнику займає інформація про різні проекти, які реалізовували калуські союзянки в ті роки [12, с. 15, 36–42, 46–47, 121, 131]. Висвітлення подій 2014 р. ознаменоване Майданом [12, с. 149–152]. Знаходимо інформацію про початок волонтерської діяльності калуських союзянок щодо допомоги

воїнам України в зоні АТО [12, с. 158]. Чимало місця в Щоденнику 3 займають матеріали урочистої академії з нагоди 80-річчя Першого Українського Жіночого Конгресу, яка проходила у вересні 2014 р. в Івано-Франківську [12, с. 153–157].

Крім щоденників, в архіві Калуської міської філії «Союзу українок» зібрано книги різної тематики. Тут є всі випуски збірників Міжнародного конкурсу «Мій рідний край», який щороку організовує «Союз українок» України серед учнівської і студентської молоді. Серед опублікованих робіт – і дослідження калуських школярів. Є в калуській союзівці кілька чисел журналу «Наше життя», який видає «Союз українок» Америки. Тут публікують і статті союзянок з України. До прикладу, стаття голови Черкаського відділу «СУ» Леоніди Джулинської «Повертаються до життя релігійні свята та народні звичаї» [20, с. 27]. Є в громадському архіві і надзвичайно важлива патріотична й актуальна «Антологія драматургії української діаспори» [21]. На жаль, в Україні не прочитана-не пізнана. А в Калуші Люба Липовська (режисерка, голова Калуської філії «СУ») робила деякі постановки. Цінним є і збірник портретів українських жінок, які проявили себе в різних галузях, виданий у Києві в 1998 р. [22]. У цьому збірнику поміщено дві статті про калуських союзянок: про художницю Галину Турчик [22, с. 310–313] і про Любу Липовську, зокрема про її театральну діяльність [22, с. 313–316]. Вміщує громадський архів калуських союзянок і видання сучасних місцевих поетів, письменників, краєзнавців.

Також у громадському архіві є понад тисячу світлин. Більшість із них – копії. Усі світлини зберігаються в п'яти фотоальбомах. Приблизно сотня цих знімків датується 1920–1939 рр. На них – союзянки Калуша і сіл Калущини, калуські міщани, просвітянські хори, сільські й міські громади. Неабиякої уваги заслуговують старовинні світлини, які зафіксували загальні збори «Союзу українок» і «Просвіти» в 1920-х рр. [6, с. 7], сиротинець у Калуші під опікою «Союзу українок» [6, с. 8], приватні дитячі садки в Калуші, дівочий хор [6, с. 9–10] чи господарчо-кулінарські курси [6, с. 12], що діяли при «Союзі

українок», та багато інших, із яких перед нами відкривається історія Калуша і навколишніх сіл в особах, пейзажах, побутових сценках. Частина світлин належить до середини минулого століття і, в основному, стосується тих, хто пережив Другу світову війну та брав посильну участь у національно-визвольній боротьбі 1940–1950 рр. Решта фотоматеріалів свідчать про відновлення незалежності України в 1991 р. і діяльність багатьох громадських організацій Калуша, які активно створювалися у цей час. Чимало у союзянському архіві й сучасних світлин. На всіх цих знімках ми можемо побачити, як протягом століття наші країни одягалися, чим займалися, як виглядав їхній побут – святковий і повсякденний.

До речі, із архівних матеріалів калуської «союзівки» дізнаємося, що в січні 1991 р. з ініціативи Ірини і Зоряни Сохацьких у приміщенні філії, що на площі Героїв у Калуші, була відкрита одна з перших виставок старовинної фотографії. Тут зафіксовані відгуки про цю виставку. Зокрема, калушанка Ольга Івасів записала: «Виставка дає уявлення про побут, культуру, освіченість, громадську роботу, архітектуру міста, про його славних і звичайних, погинулих і тих, що живуть дотепер, людей. Це сприяє вивченню нашого краю в минулому, нагадує про колишні визначні події» [23]. Молоді калуські союзянки, вдивляючись в обличчя краян на цих старих світлинах, були вражені. «Вони повні благородства, доброти, розуму, якогось світла. І це не зважаючи на те, що жили вони у дуже непрості часи! Обличчя селян випромінюють якийсь невловимий блаженний спокій і гідність. Вони справді щиро любили свою землю. Маю на увазі не якусь абстрактну, невизначену, а цілком конкретну – землю, яку вони обробляли, землю, яка їх годувала. Ця земля наповнювала їхнє життя тим змістом, якого нам зараз дуже бракує. Їм не було чого соромитись, бо вони працювали чесно і самовіддано», – зауважує членкиня молодіжного осередку Оксана Петрів [8, с. 4].

У громадському архіві Калуської міської філії «Союзу українок» зберігаються три перекидні календарі, видані філією в

рамках зреалізованих місцевими союзнянками проєктів. Перший датується 2011–2012 рр. Він був виданий як підсумок проєкту «Діалоги». Його калуські союзнянки втілювали в рамках фінансової програми грантів Посольства Нідерландів в Україні МАТРА КАР. У 2014 р. виданий календар «Місце пам'яті». Архів союзівки поповнився цим підсумковим перекидним календарем у фіналі реалізації проєкту «Місце пам'яті», який впроваджували за підтримки Фонду «Пам'ять. Відповідальність. Майбутнє» (Німеччина) у співпраці зі Всеукраїнською благодійною організацією «Турбота про літніх в Україні». Нещодавно громадський архів поповнився перекидним фотокалендарем на 2020–2021 рр. «Калуська філія Союзу українок». Календар виданий у рамках проєкту «Діалог поколінь». Проєкт здійснений за фінансової підтримки Калуської міської ради за сприяння міського голови Ігоря Матвійчука. Подаємо детальний опис останнього календаря [24]. Він розміщений на 13 аркушах, включаючи титульну сторінку. Формат (як і в двох попередніх): 42х29,7. Світлини, поміщені на його сторінках, – як чорно-білі, так і в кольорі. Знімки відображають діяльність союзнянок у різні історичні періоди. На титульній сторінці розміщена велика світлина перших союзнянок відновленої філії. Ще чотири світлини, які свідчать про відновлення на початку 1990-х рр. роботи філії «СУ» на Калушині, знаходимо на сторінці місяця травня. Нижче і на наступній сторінці (місяць січень) – світлини союзнянок до 1939 р. На всіх інших сторінках, починаючи з лютого, бачимо світлини нинішніх союзнянок молодшого покоління у національних строях. Кожну сторінку супроводжує глибоко змістовний вислів про роль жінки в суспільстві, на кшталт «Жінка дбає про тепло і затишок в домі для своїх рідних» (Христина Урда), «Духовні цінності в поєднанні з інтелектом і почуттям власної гідності творять в жіночих очах неповторне світло» (Вікторія Семеген), «Не раз українська жінка одягала військовий однострій, брала до рук зброю і ставала на захист нашої країни. Але навіть тоді не втрачала своєї жіночності» (Оксана Петрів). Кожен із цих висловів резюмує рефрен: «Так було колись. Так є і тепер». Завершує календар

(місяць грудень) спільна світлина молодих союзянок, яку супроводжує вислів: «Любов до рідної землі – безцінний скарб збережений віками. Любіть Україну! Любіть її більше за себе!» і традиційне «Так було колись. Так є і тепер».

Ініціатори дослідження саме громадської активності жінок ставили за мету зафіксувати специфічний жіночий аспект у діяльності багатьох громадських організацій Калуша – як у першій половині ХХ ст. («Союз українок», ПЛАСТ, «Зоря», «Боян», «Маслосоюз», Допомоговий комітет), так і після проголошення відновленої незалежності в 1991 р. (Комітет солдатських матерів, «Союз українок», «Меморіал», «Просвіта», Бізнес-центр, Ліга ділових жінок Калуша, Товариство репресованих, станиця Братства УПА та ін.) [6, с. 4]. А також для того, щоб самим збагнути, як багато важила і важить їхня справа у поступі до незалежності України. І для того, щоб їхній внесок змогли гідно оцінити інші, щоб зрозуміли, що жінки Калущини, як всі прогресивні українки, своєю щоденною подвижницькою працею в рівній мірі з чоловіками виборювали і нині виборюють нам державу [22, с. 3]. І це правильний шлях, бо, як наголошує одна з найвизначніших дослідниць історії українського жіночого руху Марта Богачевська-Хомяк, відхилення від традиційного підходу до історії, поставлення діяльності чи життя населення або громад у центр дослідження може дати повнішу картину нашого минулого [25, с. 23–24]. Отож, вивчення і дослідження досвіду громадської активності серед жінок сприятиме підвищенню громадської активності сьогодні. Історична інформація згуртовує громаду й дає позитивні приклади для формування структур і свідомості громадянського суспільства.

Громадський архів може зацікавити широку категорію користувачів ще й через те, що люди часто цікавляться етнологічним аспектом минулого: як в той чи інший історичний період одягалися, як святкували, як подорожували, що їли. А традиційні архіви не завжди дають відповідь на ці запитання.

Беззаперечним є той факт, що формування громадського архіву є актуальним. І його актуальність визначає фактор часу.

Залишилося не так багато живих свідків історичних подій, відповідно з кожним днем калуська громада ризикує втратити важливу інформацію.

Зібрані союзнянками історичні відомості, фотоматеріали є складовою частиною історії міста Калуша й Калущини. Їхнє належне опрацювання й зберігання стане вагомим внеском у збереження національної пам'яті українського народу.

Джерела і література

1. Калуські історичні студії. Збірник наукових статей, присвячений 580-й річниці першої письмової згадки про Калуш / відп. ред. і упоряд. І. Тимів. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2017. – 160 с.
2. Калуські історичні студії. Т. 2. Збірник наукових статей, присвячений 75-м роковинам загибелі учнів Калуської торгівельної школи та 76-й річниці утворення УПА / Наук. ред. І. Тимів, О. Малярчук. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2018. – 178 с.
3. Калуські історичні студії. Т. 3. Збірник наукових статей, присвячений 150-річчю створення товариства «Просвіта» / за заг. ред. О. Малярчука, І. Тиміва. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2019. – 308 с.
4. Калуські історичні студії. Т. 4. Збірник наукових статей, документів і матеріалів / Упор. І. М. Тимів; Заг. ред. О. М. Малярчук. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2020. – 276 с.
5. Історія музейництва на Калущині: локальний вимір / Упор. та відп. наук. ред.: Іван Тимів. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2017. – 88 с.
6. Збірник матеріалів архіву громадського жіночого руху в Калуші (1917–1939 років). – Калуш : ПП «Артекс», 2017. – 24 с.
7. Збірник матеріалів архіву громадського жіночого руху в Калуші (кінець ХХ–початок ХХІ століття) / Частина І. – Калуш : ПП «Артекс», 2018. – 48 с.
8. Збірник матеріалів архіву громадського жіночого руху в Калуші (1940–1950 роки). – Калуш : ПП «Артекс», 2018. – 41 с.
9. Збірник матеріалів архіву громадського жіночого руху в Калуші. Частина ІІ (кінець ХХ–початок ХХІ століття): проектна і волонтерська діяльність / – Калуш : ПП «Артекс», 2020. – 32 с.

10. Щоденник 1 / Рукопис // Громадський архів Калуської міської філії Союзу українок. – 90 с.
11. Щоденник 2 / Рукопис // Громадський архів Калуської міської філії Союзу українок. – 112 с.
12. Щоденник 3 / Рукопис // Громадський архів Калуської міської філії Союзу українок. – 167 с.
13. Ониськів Д. На Калушині запровадять премію імені Юлії Ганущак-«Галичанки» / Дарія Ониськів // Вікна. – 2020, 7 лют. – № 6. – С. 10.
14. Когут Г. У Довпотові вшанували лицарку Бронзового Хреста Заслуги Юлію Ганущак «Галичанку» / Галина Когут // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://kalushnews.city/read/events/63121/u-dovpotovi-vshanuvali-licarku-bronzovogo-hresta-zaslugi-yuliyu-ganuschak-galichanku>
15. Лучко О. Сяйво любові до людей [Спогади про О. Дучимінську] / Осипа Лучко // Дзвони Підгір'я. – 1994, 12 берез. – № 26. – С. 2.
16. Ониськів Д. Я – націоналістка і цього не встидаюся [Про калушанку Марію Ващук] / Дарія Ониськів // Дзвони Підгір'я. – 2012, 3 серп. – № 31. – С. 9.
17. Когут М. Вас пам'ятають, пані вчителько! [Про Ольгу Коломиєць] / Микола Когут // Дзвони Підгір'я. – 1993, 1 квіт. – № 36. – С. 2.
18. Мельник Д. Ярослав Дякон: тернова доля галицького інтелігента / Дарія Мельник. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2019. – 176 с. + 40 с. вкл.
19. Ониськів Д. Слово нез'ясованого роду // Дзвони Підгір'я / Дарія Ониськів. – 2013, 18 жовт. – № 44. – С. 13.
20. Джулинська Л. Повертаються до життя релігійні свята та народні звичаї // Наше життя / Леоніда Джулинська. – 2002, бер. – Ч. 3. – С. 27.
21. Антологія драматургії української діаспори «Близнята ще повернуться» / Упоряд. і вст. ст. Лариса Залевська Онішкевич. – Київ-Львів : Час, 1997. – 627 с. + 9 іл.

22. Ми – з історії: Збірник. – К. : ЖЦ «Спадщина», 1998. – 328 с.: іл.

23. Виставка старовинної фотографії. Книга відгуків / Рукопис // Громадський архів Калуської міської філії «Союзу українок».

24. Фотокалендар «Калуська філія Союзу українок» / Проект «Діалог поколінь». – 2020–2021. – 13 арк.

25. Богачевська-Хомяк М. Білим по білому: Жінки у громадському житті України. 1884–1939 / Марта Богачевська-Хомяк // Центр жіночих студій і УКУ. – Львів : Український католицький університет, перевидання, випр. і доповн., 2018. – 520 с. + 20 іл.

*Dariia Onyskiv, Kalush; Marta Onyskiv, Lviv. **Archive Material of the Union of the Ukrainian Women Kalush City Branch about public activity of women in Kalush (XX century – the beginning of the XXI century)***

Abstract. The article attempts to investigate the materials of the public archive of the Union of Ukrainian Women Kalush City Branch. The activity of the Union of Ukrainian Women in Kalush until 1939 is considered on the basis of the preserved manuscript archives of the Branch, the memoirs of allies and other public activists of the Kalush city are characterized. Their influence on the formation of national consciousness of modern youth is highlighted. Records on the activities of the revived Union of Ukrainian Women in Kalush in 1990–2017 were analyzed. Information on the availability of printed publications, photo materials and other information sources in the public archive was systematized.

Ониськів Д. Г., Ониськів М. І. Матеріали архіву Калуської міської філії «Союзу українок» про громадську діяльність жінок у Калуші (XX–початок XXI ст.) / Дарія Григорівна Ониськів, Марта Іванівна Ониськів // Калуські історичні студії. Т. 5. Збірник наукових статей / Упоряд. та відп. наук. ред. І. М. Тимів. За ред. О. М. Мальярчука. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2021. – С. 12–33. + світлини і документи с. 338–339, 346.

Дарія Ониськів, Марта Ониськів

ТРАДИЦІЙНИЙ БОЙКІВСЬКИЙ ВЕСІЛЬНИЙ ОБРЯД С. ПЕТРАНКА РОЖНЯТІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Одним із найяскравіших родинно-побутових обрядів вважається весілля. Найдавніші записи цього обряду згадуються в літописах, у зразку давньої літератури – анонімі «Милость Божа», в мандрівних записах французького військового інженера Г.-Л. Боплана [1]. Докладно описали весілля другої половини XIX ст. І. Франко, Й. Лозинський [2], П. Чубинський, Б. Грінченко, М. Лисенко, О. Левицький. Дослідили цей жанр народної драми сучасні етнографи В. Скуратівський [3, с. 40], Н. Шумада [4].

Як стверджує Б. Борисенко, весільний обряд на будь-якому етапі розвитку суспільства виконує важливі соціально-виховні функції [5, с. 3]. Наші предки вважали, що всі ритуали весільного обряду мають магічну силу, випромінюють особливу енергетику, яка спрямована на створення міцної української сім'ї. Можливо, сучасні шлюби є такими нетривалими саме через те, що ми не хочемо розуміти значущості весільного дійства, що останнім часом спростився підхід до створення сім'ї. Нині, на жаль, дуже рідко можна побачити весільний обряд у його «класичному вигляді». Варто зазначити, що кожен регіон в українське весілля вклав свої особливості. Спостерігаються незначні розбіжності весільного обряду навіть у сусідських селах. Та саме ці відмінності свідчать про його оригінальність.

Весілля і сьогодні залишається об'єктом вивчення як фольклористів, так і етнографів. Відчуваємо і ми потребу зробити свій незначний внесок у справу відродження народних обрядів і традицій. Для статті нами обрано тему «Традиційний бойківський весільний обряд с. Петранка Рожнятівської територіальної громади». Бойківське весілля свого часу досліджували В. Гнатюк, Л. Дем'ян, З. Кузеля [6].

Мета статті: систематизувати зібрані матеріали про традиційне бойківське весілля у Петранці, сприяти його популяризації.

Актуальність праці в тому, що конкретними прикладами із весільної обрядовості східних бойків допоможе прилучитися до високих чеснот предків, а також – збагатити сьогодення безцінним досвідом минулих поколінь.

Об’єкт дослідження – соціокультурна особливість регіону й субетносу бойків.

Предмет дослідження – весільна бойківська обрядовість.

Цікавим і неординарним є весільний обряд у бойківському селі Петранка (нині – Калуського району, Рожнятівщина). Вперше детально його дослідила Марта Ониськів. У 2009 р. у Львівському видавництві «Камула» вийшла з друку монографія «Особливості бойківського весілля у Петранці» [7] під її авторством. У книзі «Пісні бойківського села Петранка» [8] (автори – Марта Ониськів, Ганна Книш, Дарія Мельник), яка побачила світ у 2013 р., подано хід обрядового дійства в цьому селі в ладканках. Також тут зібрані коломийки, які паралельно із ладканками супроводжують весь хід петранецького весілля. До автентичних текстів ладканок і коломийок додано ноти.

Весільне дійство у Петранці – це складна, композиційно довершена структура, в яку входять «сватання», «згоди́ни», «приготування до весілля», «у село», «перетанцювання», «вінець/коровай», «сорочка», «шлюб», «власне весілля», «по молоду» і «пропій». Починаючи з 90-х років ХХ ст. поступово зникали деякі складові весільного обряду. Зокрема, вже не печуть коровай у нареченого, не їдуть «по молоду», не йдуть у «пропій» за дівчиною чи хлопцем. Виникає загроза поступового відмирання традиційного весілля. У даному дослідженні представляємо ті складові бойківського весілля у Петранці, які практикували ще у 1980-х рр., опускаючи сватання, згоди́ни, приготування.

Весілля в Петранці має чіткий поділ на головні – наречені та їхні батьки – й допоміжні ролі – дружби, дружки, староста, сваха. Ці ролі кожен знає й виконує.

Починається весілля в п'ятницю. Саме в цей день наречені запрошують гостей. Перед відправленням їх «у село» староста виголошує спеціальну прощу:

– Дорогі батьки! Нині ваша дитина стала перед вами, як перед світими образами. Бо настав для неї день, коли вона вирішила з'єднати свою долю з долею іншої людини, щоб продовжити рід людський. Для цього ви приготували для неї весілля, на яке вона піде запрошувати родину і сусідів, щоб розділили з нею цю радість. Перш ніж відправитись у село, вона просить вас, дорогі батьки, може вона за своє коротке життя образила вас словом чи ділом, то щоб ви їй все простили, а цю весільну дорогу поблагословили (Всі присутні відповідають: «Най ї' Бог простит і благословит»). Просить вона і родину та сусідів, щоб їй все простили, а цю дорогу поблагословили (Всі присутні: «Най ї' Бог простит і благословит»). Просить вона і подруг та хлопців, з якими пройшли молоді літа, щоб все їй простили, а цю дорогу поблагословили (Всі говорять: «Най ї' Бог простит і благословит») [9].

Протягом весільного дійства у Петранці «прощу» виголошують кілька разів: перед відправленням молодих «у село», перед «перетанцюванням», перед тим, як забирають нареченого «із сорочкою» з дому, перед «шлюбом».

Ввечері першого весільного дня на подвір'я приходять музики й грають під вікном «Надобрійдень» (*традиційно музики виконують українські марші. – М. О.*), за що їм дякує наречена/наречений (*раніше в Петранці справляли весілля одночасно і в молодій, і в молодого. Наречені святкували своє весілля серед гостей дівчини. – Д. О.*). Сходяться запрошені жінки, молодь, діти. Староста благословить молоду/молодого до танцю (знову тричі просить усіх, як перед дорогою у село, «все простити, а цей весільний танок поблагословити»). Останнім

танцем дівочтва/парубоцтва в цьому бойківському селі є коломийка. Спочатку наречені танцюють з матір'ю та батьком, тримаючи калач під пахвою, а потім – з усіма присутніми без калача. «Перетанцювання» з молодою – чи не єдиний момент, коли петранецькі діти беруть безпосередню участь у весільному дійстві. Завершує наречена цей танець із рідним/двоюрідним братом (наречений – із сестрою) і дякує музикантам.

Після «перетанцювання» молодь протягом усієї ночі веселиться під живу музику. До слова, ніде в окрузі, крім Петранки, немає такого звичаю, щоб запрошена й незапрошена молодь з будь-якого куточка населеного пункту, а то й сусіднього села, мала можливість танцювати всю ніч у перший день весілля.

Поки молодь танцює, весільне дійство продовжується обрядом під назвою «вінець» (*у хлопця в цей час випікали коровай. – М. О.*). Саме вінку споконвіків приділялася величезна увага під час весілля, адже він відтворює зображення сонця, яке є джерелом світла і життя на землі. Тому й не дивно, що вінок плетуть саме для нареченої і він є складовою її весільного образу. Правда, як свідчать старожили, на початку ХХ ст. барвінковий вінок до шлюбу в Петранці вдягав і наречений – на шапку [10]. У Петранці вінок плетуть із барвінку, який символізує вічне життя і чистоту. Вінок із барвінку є даниною шанування рослинних й землеробських обрядів, що так характерно для нашого карпатського регіону [5, с. 138].

По барвінок до лісу відправляють молодого хлопця. Для плетіння вінка принесений ним барвінок розкидають по столах, за якими сидять запрошені напередодні матір'ю молодої сусідські жінки. Весільна сваха обов'язково сидить у центрі під вікном. Перед початком плетіння вінка саме вона разом зі старостою готує спеціальний шнурок (довжиною 7–8 метрів) з лляної або конопляної домашньої пряжі. Староста протягує пряжу через дві кімнати, разом зі свахою зсукують шнурок. Із готового шнурка сваха намотує клубок. Староста тим часом, наближаючись до столу, старається зав'язати якнайбільше гудзів: вважається,

скільки встигне зав'язати – стільки у молодій пари народиться дітей. Перші листки свасі подає мати молодій. Вінок плететься з трьох листочків, які старанно накладаються одні на одних, утворюючи три зубці, та тісно переплітаються шнурком. Вважаємо, що три зубці барвінку є символом Святої Трійці, бо ж будь-який творчий акт (у нашому випадку – створення сім'ї) не може здійснюватися без Господньої допомоги. Невипадково ладкання під час плетіння вінка сваха розпочинає зі слів: «Ой уступи, Боже, до нас (2) // Та й Ти, Божая Мати, // Та й Ти, Божая Мати, (2) // Ходи нам помагати. // Ходи нам помагати (2) // Віночок вівивати» [11]. Плетіння вінка, як і все весільне дійство, супроводжується не тільки ладканням, а й коломийками: «Ой вінку мій дзелененький, я ті' доносила, // А я свої родиноньці встиду не зробила» [12]. Є, звичайно, серед них і жартівливі: «Ой вінку мій дзелененький, то-м ті' шінувала: // Де ні' нічка заставала, там-м ночувала» [8, с. 126].

За спогадами старожилів, у XX ст. в Петранці на барвінковий вінок прикріплювали штучні червоні, рожеві (ознака цнотливості) квіти, а поміж ними – жовту фольгу [13]. Нині його прикрашають ніжними білими, а то й зовсім не прикрашають. У сусідньому селі Камінь вінок із мірти чи барвінку прикрашали квітами з того вінка, в якому наречена ходила просити в село, і пришивали шматок часнику як оберіг. Та вже понад три десятки років у Камені зелений вінок до шлюбу не беруть [14].

Виплетений барвінковий вінок петранківська сваха кладе на круглий хліб, який лежить посеред столу. У центрі хліба – дерев'яна паличка, на ній – незакрита колодка. Символ незакритості спрямований на продовження роду [8, с. 93]. За твердженням старожилів, закрита колодка на столі – поганий знак: таким способом закривається шлях до розвитку нових поколінь. Це означає, що в новоствореній парі не народжуватимуться діти [15]. Символ незакритості використовувався і в епізоді, коли наречену забирали з дому. Традиційно батьки давали дівчині віно у скрині, яка не була

закрита: щоб усі дівчата виходили заміж. Наречена з цього приводу говорила: «Лишію ключі в загаті, // Аби сі віддавали бідні й багаті» [7, с. 111]. Останні слова нареченої свідчать про те, що петранецькі бойки уболівали за всю сільську громаду, незалежно від соціального статусу того чи іншого її члена.

Хліб під вінок ставиться на акуратно розсипане під ним насіння жита. Виплетений вінок на хлібі викупує староста. Жінки-свахи, жартуючи та довго торгуючись, приспівують, ладкаючи: «Ой не ходи, старостонько, довкола, (2) // А приступи, старостонько, до стола. (2) // Та й вікупи сей віночок (2) // У молодих у свашочок» [7, с. 96]. Весільна сваха, тримаючи в руках хліб з виплеченим вінком, звертається до старости такими словами: «Шановний старосто, я віддаю цей віночок, ці дорогі шати, // Би'смо мали завтра в що молоду вбрати...» [8, с. 115]. Після цих слів сваха ще й ладкає: «Я віночок плела, дуже'м сі старала, (2) // Би наші Галинка файно віглядала» і т. ін. [8, с. 115]. Староста передає хліб з вінком матері, яка дякує «насамперед, Господу Богу, а тогди – свахам: за сей віночок зелений, за дорогі шати, що буду мати завтра у що свою дитину до сльобу вбрати» [11]. Раніше вінок у свахи викупував староста разом із молодою й дружками [7, с. 37]. Рекомендується шлюбний барвінковий вінок зберігати протягом усього життя: вважається, що його власниця в такому випадку буде завжди молодо виглядати. А ще, вірять петранецькі бойки, добре зберігати його в подушці. За свою роботу весільна сваха отримує від матері молодої подарунок. До нього обов'язково входить хустка як символ християнського покривала жіночої голови.

До обіду другого весільного дня 20–30 осіб, серед яких обов'язково весільні сваха і староста, несуть сорочку до молодого. Брати нареченої (рідні чи двоюрідні) беруть сорочку нареченому і букети для нього та друзів. Решту присутніх несуть дари для його родини. Кожен подарунок, в тому числі й сорочка нареченому, прив'язаний до калача. Варто наголосити, що в середині ХХ ст. дівчата й хлопці мали право тільки нести

сорочку: на «власне весілля» ходили лише одружені пари [7, с. 38]. Мати нареченого передає гостями вельон (раніше – рантух: складене біле полотно довжиною 2 м, прикрашене посередині червоною стрічкою та квітами [13]) для своєї невістки. Здавна рантух для нареченої купував молодий, а вона вишивала/купувала йому сорочку. Ця традиція зберігається й нині (тепер наречений купує вельон (фату). Разом із гостями, поклонившись родині під слова «прощі», до хати своєї нареченої йде і молодий.

У хаті молоді готуються до найважливішого етапу весілля – «шлюбу». Перед шлюбом у Петранці наречену садовлять на діжу з вишиваною подушкою (*тепер – на крісло, бо діжок у селі майже не залишилося, і білу подушку. – Д. О.*). Брат чи племінник «зачісуючи-розплітаючи» наречену під ладкання «Весело сі сестрі здає, (2) // Що брат косу розплітає» [15], дістає з волосся гроші, які туди поклав молодий. Це – викуп нареченої в петранецькому варіанті. Далі мати молоді бере барвінковий вінок і цілує його з чотирьох боків, що символізує чотири сторони хреста. Сваха чіпляє цей вінок і фату на голову нареченої (*раніше – на голову барвінковий вінок під вінок зі штучних квітів, а рантух – на плечі. На початку 1960-х рр. практикували і рантух, і фату (своєрідний перехідний період). – Д. О.*). Староста уже вкотре виголошує «прощу». Цього разу – на шлюбну дорогу. Молода та її наречений, поцілувавши найперше образ Святої Родини, який тримає хлопчик (*це може бути похресник наречених чи сусідський. – М. О.*), тричі кланяються родині, цілують кожного, а ті в свою чергу торкаються до плечей молодих калачем. У цей час традиційно звучать ладканки: «Похилосе деревенько, кедрина (2) // Вклоняєсі родочкови дитина... (2)» [12]. Перед виходом із хати мати нареченої окроплює молодят свяченою водою.

Після шлюбу молоду пару чекають батьки нареченої з медом і калачем, яким ті пригощають гостей. Мати заводить новостворену сімейну пару до хати, накривши обох кожухом: щоб їхнє спільне життя було заможним.

Під недільний ранок, якщо хлопець іде жити в дім дівчини, то зав'язує хустку нареченій у неї на весіллі. За традицією, молода дозволяє себе «замолодічити» тільки за третім разом («Буду тебе, мамунечко, просити: (2) // Не дай мене, мамунечко, завити. (2)» [12]). Якщо ж дівчина йде за невістку, то під кінець другого весільного дня наречений повертається додому і зі своїми гостями (у *Петранці їх називали боярами. – Д. О.*) на чолі зі старостою їде по молоду («Яка тепер годиночка настала, (2) // Що свекруха по невістку післала. (2) // В'на післала штири коні, п'ятий віз, (2) // Та й шестого фірманіка, би привіз. (2) [8, с. 122–123]). І вже у своєму домі пов'язує її голову хусткою. На початку і в середині минулого століття наречену зав'язували в шалінову хустку переважно червоного чи вишневого кольору з квітами й тороками. До речі, її не купували спеціально: використовували ту, яка була в хаті, а то й позичали. Щоб гарно виглядала молода у весільній хустці, в її передню частину вкладали цупкий папір [10]. У кінці ХХ ст. почали використовувати хустку із різнокольоровими квітами. Основа була біла. В останні роки хустку купує мати нареченого. Останнім часом практикують повністю білу.

Під кінець весільного дійства староста виголошує подяку Господу Богу та господарям: «Насамперед дякуємо Господу Богу, а потім газдам цего вісіле, за те, що трудилисі-старалисі. За цей Божий дар, що ви перед нас клали, а ми спожили, до тіла приймили, най вас Господь Бог нагородить сторицею: хліба й вина – у вашу комору і вашу обору. А молодим, які стали супружою парою, – най їм Бог дасть щісті, здоровлі на многії і благії літа» [13].

Кульмінація весільного дійства в Петранці – «пропій» і «поправунок». У «пропій» ішли в неділю ввечері за дівчиною чи хлопцем: в залежності від того, хто пішов у прийми. Різнокольоровими квітами прикрашали сосну, ставили її на коровай і вантажили разом із віном на віз. У віно обов'язково входили подушки, покривала, рушники, верети, обруси тощо.

З піснями, коломийками та ладканками, які відображали тугу за дитиною («Ой устала мамунечка раненько, (2) // Заплакала мамунечка ревненько (2): // Куди її дитиночка ходила (2) // Туди лише свої сліди лишила (2)» [7, с. 106–107], йшли до нових сватів. Перш, ніж приступити до гостини, староста (*а його садовили з короваєм у кутку за столом. – Д. О.*) вручав дари родині молодого/молодої. Приймаючи подарунки, батько/мати, нанашка/нанашко (*хресні. – Д. О.*), баба/дідо, сестри/брати, тета/вуйко найперше дякували Господу Богу і батькам «за хліб пшеничний, даруночок величний, за ці дорогі шати, що я сі' буду мати у що вбрати»¹¹, а молодим обов'язково щось бажали: «Дарую вам, молоді, мішок пшениці, аби наша молода була файна молодиці», «... куц калини, аби Іван (Марія) звивав (-ла) до нашої родини», «... хустку на чотири канти, би с'ти мали штири хлопці і всі – музиканти» тощо [7, с. 117]. Далі піднімали дарунок вгору, пританцьовували й виголошували: «Гоп-гоп-гоп, аби до року був хлоп!». Цим петранецькі бойки уже вкотре стверджували, що основна роль новоствореної сім'ї – це продовження роду.

Отже, весільне дійство бойківського села Петранка триває три дні, кожен з яких має чіткі, вироблені кількома поколіннями, етапи святкування створення нової сім'ї. Весільні обряди насичені як прадавніми, так і християнськими символами: шанування рослинних обрядів, які особливо простежується під час вінкоплетіння й випікання короваю, віри у необхідність людського й Божого прощення і благословення для щастя молодої пари, неодноразове звернення до Божої допомоги й милості до новоствореної сім'ї тощо. Надзвичайно важливо розуміти, що кожен елемент весільного дійства пройшов довгий шлях свого становлення й впливає на майбутнє щасливе життя сім'ї [17, с. 83].

Вінкоплетіння в Петранці збереглося донині. Та прикро, що більшість наречених не бере цей вінок до шлюбу. Варто наголосити на тому, що побувавши в останні роки у ролі гостей

на весіллях, зауважили: кожне нове покоління старається запозичити зі сторони щось осучаснене, непритаманне бойківській культурі. На жаль, спостерігаємо надто велике захоплення сучасною молоддю чужими традиціями і обрядами, які чомусь міцно прижилися на нашій території, хоча і не мають слов'янських коренів. Серед них – досить інтимна деталь гардеробу, жіночий аксесуар – підв'язка, яка прийшла до нас аж ... із Франції. Нещодавно дізналися, що останнім часом наречених випроводжують до шлюбу не з рідного дому, а їдуть із сіл до обласного центру, «бо там у якомусь готелі облаштована кімната» – рідні стіни, їхня особлива енергетика, на жаль, тепер не потрібні. Також досить дивними для нас стали випадки, коли після реєстрації шлюбу в церкві молоду і молодого... розлучають перед тим, як завести до банкетної зали: наречений заходить сам, а наречену заводить батько. Розлучають (!) у перші хвилини їхнього спільного, з Господнього благословення, сімейного життя, навіть не задумуючись над тим, що всі ритуали весільного обряду мають бути спрямовані на створення міцної сім'ї.

У програмному інтерв'ю співзасновниця культурної платформи «Ковчег «Україна» Ярина Винницька зазначає: «Велика українська культура... має стати не просто нашою національною ідеєю, а національною ідеєю-фікс. Культура, що росте з власного кореня, – унікальна, самобутня, вирощена з власного культурного геному... Традиційна культура – це... все, що росте з цієї землі... І ми не можемо її втратити» [18]. У цьому контексті, дотримання такого насиченого весільного обряду, як у Петранці, який свідчить про багатогранність бойківської натури, а головне, який «росте з власного кореня», «з цієї землі», вважаємо, стане запорукою збереження самобутності однієї з етнографічних груп українців – бойків. Ми не можемо і не маємо права його втратити.

Яких результатів очікуємо від свого дослідження? Сподіваємось, що традиційне бойківське весілля в Петранці збережеться у ладканках, якщо молоді свахи перейматимуть цю

традицію в старших. Також вважаємо, що підростаюче покоління може відродити традиції, вивчаючи їх на уроках народознавства й літератури рідного краю.

Джерела і література:

1. Боплан Г.-Л. Опис України / Пер. з фр. Я. І. Кравця, 3. П. Борисюк. Київ: Наукова думка, 1990.
2. Лозинський Й. Українське весілля. Упоряд., вступ. ст. Роман Федорович Кирчів. Київ: Наукова думка, 1992. 175 с.
3. Пісні Буковини. – Київ: Музична Україна, 1990.
4. Закувала зозуленька: Антологія української народної поетичної творчості: Для старшого шкільного віку / ред. кол.: В. Ф. Василяшко; [та ін.]; вступ. ст., упоряд. і приміт.: Н. С. Шумада. – 2-ге вид., перероб., доп. Київ: Веселка, 1998. 510 с.
5. Борисенко Б. Весільні звичаї та обряди на Україні. Київ: Наукова думка, 1998. 188 с.
6. Кузеля З. Бойківське весілля в Лавочнім. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2004. 64 с.
7. Ониськів М. Особливості бойківського весілля у Петранці. Львів: Камула, 2009. 132 с.
8. Ониськів М., Книш Г., Мельник Д. Пісні бойківського села Петранка. Львів: Камула, 2013. 189 с.
9. Записано Ониськів Мартою 05.06.2007 р. від практикуючого весільного старости Ониськіва Б., 1965 р. н., с. Петранка Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.
10. Записано Ониськів Дарією 01.10.2007 р. від Леніцької (Юрчишин) І., 1928–2015, с. Петранка Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.
11. Записано Ониськів Мартою 04.05.2008 р. від практикуючої весільної свахи Лукач (Васютяк) А., 1951 р. н., с. Петранка Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.
12. Записано Ониськів Мартою 02.08.2011 р. від практикуючої весільної свахи Худик (Каратник) А., 1948 р. н., с. Петранка Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.

13. Записано Ониськів Дарією 01.10.2007 р. від Мельник (Паньків) Г., 1936 р. н., с. Петранка Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.

14. Записано Ониськів Дарією 21.11.2007 р. від Бойчук (Мізун) М., 1928–2011, с. Камінь Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.

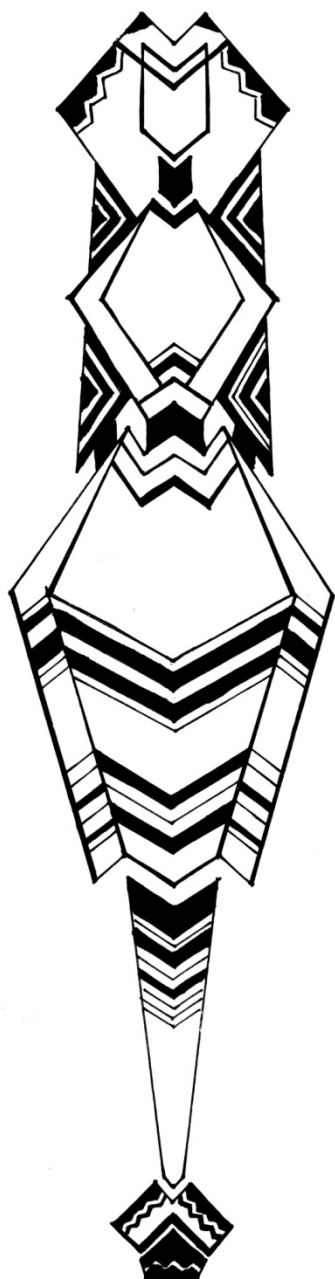
15. Записано Ониськів Мартою 03.07.2007 р. від Яців (Кочержук) А., 1926–2007, с. Петранка Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.

16. Записано Ониськів Дарією 03.06.2007 р. від Варварук (Федорів) М., 1949–2008, с. Петранка Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.

17. Ониськів М., Мельник Д. Бойківський весільний обряд с. Петранка на Рожнятівщині // Літопис Бойківщини, 2016. Ч. 1. С. 77–84.

18. Навіщо ми збудували наш «Ковчег»? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://theukrainians.org/yarynavynnytska/>

Ониськів Д., Ониськів М. Традиційний бойківський весільний обряд с. Петранка Рожнятівської територіальної громади / Дарія Ониськів, Марта Ониськів // Матеріали регіональної науково-практичної конференції «Терени Східної Бойківщини». Долина, 2021. С. 36–45.

І ТВОРЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ
ЇЇ ГРОМАДСЬКУ
ПУБЛІКАЦІЇ ПРО АВТОРКУ,

**РЕЦЕНЗІЯ
РОМАНА КОРДОНСЬКОГО
НА КНИГУ «ПІСНІ БОЙКІВСЬКОГО СЕЛА
ПЕТРАНКА»**

(Переклад із польської Марти Ониськів)

У 2013 році побачила світ книга трьох авторок Марти Ониськів, Ганни Книш і Дарії Мельник під заголовком «Пісні бойківського села Петранка». Публікація є цінним опрацюванням, оскільки досі ніхто, крім авторок книги, не представив багатого спадку мистецтва бойків із села Петранка (східні креси давньої Речі Посполитої, зараз село в межах Західної України, Івано-Франківська область). Вони перші систематизували зібраний матеріал, який у книзі представили у п'яти розділах; здійснили реконструкцію сімейної пісні села; дослідили деякі обряди сімейного характеру як етнічно-культурне явище.

Народжені у бойківському селі, своє молоде життя авторки пов'язали зі збереженням, плеканням і популяризацією народної культури. Будучи свідками діаметральних змін, які мали місце в селі на зламі ХХ–ХХІ століть, від наймолодших років намагалися зберегти свідчення культури, яка їх сформувала. Реєстрували та увічнювали її, зокрема в програмах фольклорних колективів, із якими співпрацюють⁸⁵, починаючи з 2008 року до сьогодні. Шукаючи тематику для сценічних презентацій, збирали етнографічний матеріал, проводячи, в міру можливості та навиків, авторське красназнавче дослідження, по суті підтримане і скероване музейниками, фольклористами, етнографами і різними дослідниками народної культури. Натхненна фольклором і етнографією М. Ониськів збрала матеріали про історію родинного села, Г. Книш, музикантка, записала ноти зібраних пісень, натомість Д. Мельник збрала пісні та здійснила дослідження народної культури, зокрема в час свят, деяких обрядів родинного села (звичаї, пов'язані з народженням і вихованням дитини

⁸⁵ Тут рецензент подає суб'єктивне неточне тлумачення: співпраця не з фольклорними колективами, а з весільними свахами, які є в селі і які на громадських засадах виплітають вінок для нареченої й супроводжують весільне дійство тематичним ладканням.

серед бойків, а також весільні звичаї й обряди серед мешканців Петранки).

Наявні у згаданому дослідженні матеріали, що стосуються народних звичаїв і обрядів села Петранка, походять в основному з територіальних досліджень авторок, які вони успішно провадили у 2008–2012 роках. Авторки розширили сферу цих досліджень, доповнюючи матеріали інформацією, яку публікували, зокрема історичною. У праці містяться наступні теми, об'єднані у тематичні розділи: «Історичний екскурс», «Календарні зимові свята й обряди бойківського села Петранка», «Народження й виховання бойківської дитини в Петранці», «Бойківське весілля в Петранці», «Пісні про кохання». Публікацію завершують додатки.

У процесі роботи над книгою опрацьовано також деякі звичаї для сценічних презентацій. Проте, більшість матеріалу – це документальні записи й антропологічний опис. Під кожним описом, залежно від його форми, авторки подали джерела отримання включеної інформації, створивши список прізвищ інформаторів. Особливо цінним є те, що у всіх випадках зазначено дати здійснених досліджень, що полегшує аналіз у хронологічному контексті. Здається, що авторки не мали проблем із записом діалекту, який вживали інформатори, оскільки від дитячих років контактували з ним щодня. Великим значенням дослідження є доповнення текстів пісень нотами, що виконала музикантка Г. Книш, в основному на основі записів, які здійснили авторки.

У вступі авторки подали основну інформацію на тему досліджень, а також короткі роздуми, які відносяться до зібраного матеріалу. Однак, у праці не вистачає закінчення і списку інформаторів, як і бібліографії. Закінченням опрацювання є додатки, у них міститься різна етнографічна інформація, занотована при додаткових дослідженнях, а також малий словник місцевого діалекту, є також фотографії, колядки й цінні нотатки, пов'язані з важливими подіями села.

У теперішніх часах глобальних культурних перетворень, потреби визначення ідентичності і бачення на тему власного походження, як і всі опрацювання, що стосуються родинної культури,

зокрема ті, які мають документальний характер, є дуже важливими. З огляду на це, не дивлячись на те, що до запрезентованого авторками матеріалу є зауваження, які стосуються правильності дослідницького практикуму, сумнівів стосовно запису чи інтерпретації зібраних матеріалів, у жодному разі не можна не дооцінювати їхньої праці, сповненої натхнення і заангажування, завершенням якої є ця публікація. Тим більше, розуміючи масив роботи, яку виконали авторки та особи, що з ними співпрацювали, найперше потрібно цінувати джерельний характер згаданої роботи і можливість його використання до науково-дослідної роботи, навчальної, а також на фольклорні потреби. До цієї книги повинні звертатися етнографи, краєзнавці, вчителі і студенти, які пишуть праці про обрядовість. Представлені автентичні тексти колядок, співанок, ладканок (так званих народних пісень, які найчастіше співали на весіллях) та інших пісень, присвячених певній події, можна використати у різноманітний спосіб, наприклад для реконструкції зниклих елементів тої чи іншої обрядовості, поширенні їх у теперішньому суспільстві, яке змінюється, включаючи їх до репертуару фольклорного змісту, а також організовуючи різні урочистості/свята. Автентичні тексти можуть бути добрим матеріалом для аранжування.

Із аналізу книги випливають позитивні висновки. Беззаперечною вартістю є поле досліджень молодих авторок – народна творчість і традиція. Що важливо, публікація може бути заохоченням до подальшої дослідницької роботи, яку можуть проводити інші науковці, зокрема тієї, яка б стосувалася фольклорної практики в роздумах над оточуючим нас світом. А тут треба додати, що інший світ залишився врятованим – бойків у селі Петранка.

Роман КОРДОНСЬКИЙ,
Ольштин.

*Kordonsky R. Book reviews. Studia Warmińskie. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Poland, 2014. № 51. S. 362–364. Review of the book: **Марта Ониськів, Ганна Книш, Дарія Мельник, Пісні бойківського села Петранка, Львів: Камула, 2013, 192 с. + 32 с. вклейки (Marta Onyskiw, Hanna Knysz, Daria Mielnik, Pieśni Bojków, wsi Petranka, Wydawnictwo Kamula, Lwów 2013, ss. 192 + ss. 32 wklejki).***

ДУХОВЕНСТВО МАЛО ОДНУ ДУМКУ Й ДОЛЮ ЗІ СВОЇМ НАРОДОМ

На тлі розмаїття наукових праць з історії Української Греко-Католицької Церкви та духовного становлення України і донині залишається поза увагою вітчизняних учених життя окремих громад, які вливалися бурхливими струмками у велике русло загальнонаціонального поступу. Та й не дивно, адже цих самобутніх джерел сотні лише на території Бойківського краю – складової Галичини та Західної України в цілому. Кому як не місцевим красзнавцям випала ця історична місія – осмислити, увіковічнити і передати нащадкам естафету історичної пам'яті свого народу, починаючи з рідної оселі, розташованої в передгір'ях Карпат. Саме християнські храми виступали тією серцевиною, довкола котрої вирувало життя. Вивчення та популяризація цих безцінних надбань має не лише наукову, а й суспільну актуальність. Аналіз досвіду, здобутого УГКЦ упродовж віків у політичній, економічній, культурно-освітній сферах життя західноукраїнського регіону, та його вивчення необхідні для подальшого реформування державно-церковних відносин в Україні та демократизації суспільства на одвічних християнських цінностях.

Сільська (релігійна) громада на чолі з парохом, який одночасно працював учителем парафіяльної школи, були доволі автономними від офіційної влади. Громаду села становили всі газди. Найвпливовішою особою в громаді вважався священник, який і входив до громадської ради – найвищого сільського органу влади. Схід села вважався і вважається по сьогодні найавторитетнішою інстанцією упродовж тисячолітньої історії народу. Незважаючи на польську, австрійську, німецьку чи радянську займанщини, які офіційно підпорядковували собі сільське самоврядування, у багатьох випадках простежувався дуалізм влади. Після літургії в храмі на церковному подвір'ї чи на майдані у центрі села із метою обговорити повсякденні справи, збиралося народне віче. З авторитетних людей за потреби створювався громадський суд (навіть при комуністичному режимі – так званий товариський суд), який, ґрунтуючись на традиціях, прецедентах, визначав способи подолання конфліктів чи

непорозумінь. Усі конфлікти намагалися розв'язувати мирним шляхом із тим, щоби не постраждала жодна зі сторін. Законслухняних західних українців дивували як польські урядники, так і дещо пізніше советські чиновники, наділені необмеженими правами, які посягали на духовні святині й Церкву. У своїх масових порушеннях законів вони не відповідали на рівні з іншими громадянами держави. Проте час все розставив на свої місця. Західні українці відчували себе частиною сільської громади і у взаємній підтримці почувалися сильнішими і обома ногами стояли на своїй батьківській землі. Про це все можна довідатися на прикладі старовинного бойківського села Петранка, що на Рожнятівщині, заглибившись у наступну наукову працю відомої дослідниці-краєзнавиці, журналістки Дарії Ониськів (з роду Григорія Мельника та Ганни Паньків).

Село Петранка споконвіку жило своїми турботами відповідно до народних звичаїв і вимог часу. Мешканці села не стояли осторонь «пам'ятного 1648 року»: парох Стефан Малишкович, війт Прокіп Гаргут разом із петранчанами виступили разом у національно-визвольних змаганнях Галицької Русі. Священники проводили велику просвітницьку діяльність, виховували народ у національно-патріотичному дусі. Протягом тривало часу єдиною освіченою верствою і головним джерелом становлення інтелігенції в Галичині у XIX на початку XX століть залишалися греко-католицькі родини, а їхні домівки ставали культурними та господарськими осередками. До пастирських обов'язків відносилося відкрити читальню, спортивне товариство, братство тверезості, громадську касу, кооперативну спілку. Про це все, а також про виховання «людини визвольного руху з почуттям високої відповідальності перед своїм народом» довідуємося із даної книги.

У роботі використано інформацію з метричних книг, які зберігаються у Центральному державному історичному архіві у Львові, у Державному архіві Івано-Франківської області, а також матеріали Д. Блажейовського (опирається на шематизми) та ін. Це дало можливість детально відслідкувати імена священників, дяків, паламарів, які виконували душпастирський послух у церквах Петранки. Метричні книги дають відомості й про те, в якому статусі

вони перебували – пароха, адміністратора (завідателя) чи помічника (сотрудника). Окремі з них зробили значний внесок не лише в історію Петранки чи Рожнятівщини, врешті – Галичини, а й в історію всієї України, оскільки були активними учасниками у громадсько-державницькому житті. На підставі архівних джерел та опублікованих матеріалів зроблено спробу створити узагальнений науково-фаховий портрет видатних діячів: Лева Горалевича, Андрія Стадника, Константина Богачевського (архієпископ Філадельфійський), Лева Сілінського, Дениса Лукашевича, Теофіла Бемка, Миколи Перепічки та інших. Вони займали активну громадянську позицію, контактували з провідними діячами: Іваном Франком, Костем Левицьким, митрополитом Андреем Шептицьким та брали участь у розбудові ЗУНР. Дружини священників гідно виконували свою місію перед сім'єю і громадою. Яскравий приклад – родина Богачевських.

Напружена і послідовна праця за ідеали української нації варта наслідування. У непростих суспільно-політичних і соціально-економічних умовах бойківське село Петранка зберігало і розвивало українську національну самобутність. Історія села – яскравий приклад самоорганізації та самоврядування релігійних громад України, які підтримували населення матеріально і духовно.

Олег МАЛЯРЧУК, доктор історичних наук,
професор ІФНТУНГ, член Національної
спілки краєзнавців України

Малярчук О. Духовенство мало одну думку й долю зі своїм народом / Олег Малярчук // Вст. ст. до кн. Мельник Д. «Церква в Петранці: історія і сучасність». – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2017. – С. 6–8.

ВАРТІСНЕ КРАЄЗНАВЧЕ ВИДАННЯ

15 липня 2018 р. у Центральній бібліотеці імені Тараса Шевченка м. Калуша відбулася презентація книги журналіста, педагога й краєзнавця Дарії Мельник (Ониськів) «Церква в Петранці: історія і сучасність». Книга побачила світ в Івано-Франківському видавництві «Нова Зоря» накладом 300 примірників. Загальний обсяг

видання 220 сторінок. Книга присвячена 30-літтю виходу УГКЦ з підпілля.

Модераторами зустрічі були Олег Малярчук, доктор історичних наук, професор кафедри документознавства та інформаційної діяльності Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, та Іван Тимів, старший науковий співробітник Крaсзнавчого музею Калушини.

Оскільки дослідження присвячене історії храмів села Петранки, то священничі благословення присутнім уділив о. Степан Скібіцький, адміністратор церкви рівноапостольних Кирила і Методія в Калуші.

Зі словами вдячності й побажаннями творчого натхнення до авторки звернулися Галина Романко, перший заступник міського голови міста Калуша, Оксана Тебешевська, заслужений учитель України, член Національної спілки письменників, Віктор Федорів, головний спеціаліст Управління надзвичайних ситуацій Калуської міської ради, Іван Ткачик, калуський поет, Леся Кирилович, голова міськрайонного об'єднання ВУТ «Просвіта» та ін.

Презентована книга складається зі вступу, трьох розділів і додатків. Рецензентами видання є доктори історичних наук Олег Малярчук та Ігор Райківський (Прикарпатський національний університет), літературне редагування виконав Віталій Півторак, викладач Калуської гімназії імені Дмитра Бахматюка. Художнє оформлення обкладинки виконала Тамара Ониськів, а комп'ютерний набір тексту – Дарія Ониськів.

Автором передмови виступив Олег Малярчук. Характеризуючи видання, вчений справедливо констатує, що саме на долю місцевих краєзнавців випала «історична місія: осмислити, увіковічнити і передати нащадкам естафету історичної пам'яті свого народу». Історик наголошує на важливій ролі християнських храмів, які «виступали тією серцевиною, довкола якої вирувало життя, а священник був найвпливовішою особою у громаді».

У вступі обґрунтовано титулатуру храмів Різдва Пресвятої Богородиці (в долішньому кінці села) та церкви Святого Василя Великого (в горішньому), перші письмові згадки про село (1603 р.) і храми (1660 р.).

Розділ перший – «Історичний екскурс» містить інформацію про церкви в Петранці до Другої світової війни, про церковну громаду в роки підпілля, а також період відновлення діяльності УГКЦ. У ньому згадано презенту на парафію Яна Маришкевича 1716 р., візитаційні документи 40-х рр. XVIII ст., здійснено опис внутрішнього убранства храму, економічне становище парафії. Авторка докладно розповідає про будівництво нових храмів у Петранці долишній Перенесення мощів Св. Миколая 1830 р. (матірня) і дочірній церкви Святого мученика Юрія в 1871–1872 рр., у горішній. При цьому наголошує, що перша святиня споруджена у формі Ноевого ковчега, а друга має хрестоподібну форму, розкриває їхню символіку, описує іконостас тощо.

Розповідаючи про підпільний період діяльності ГКЦ 1946–1989 рр., дослідниця вказує на старання громади врятувати церковні речі від пограбування і знищення войовничими атеїстами. У 1961 р. храми у Петранці були зачинені, а згодом у їхніх приміщеннях облаштовано музей історії релігії та атеїзму (церква Св. мученика Юрія) та склад зерна (церква перенесення мощів Св. Миколая). Мовиться про продаж дзвону із Миколаївської церкви до села Завій.

Висвітлюючи добу атеїзму в Петранці, авторка ретельно фіксує факти нищення місцевими комуністами придорожніх хрестів і каплиць, переслідування священників і мирян за приналежність до ГКЦ.

Окремий підрозділ книги присвячено відновленню діяльності УГКЦ. У ньому дослідниця акцентує увагу на самобутніх традиціях петранківчан, а саме: організації почесної варті із молодих хлопців біля плащаниці в обох церквах від Страстної п'ятниці до Великодня; залишення нареченою одного із вишитих рушників для храму та ін.

Книга «Церква в Петранці» написана на широкій джерельній базі. Похвальним є опрацювання і залучення відомостей із документів Львівського історичного та Державного архіву Івано-Франківської області, зокрема метричних книг, інвентарних описів церкви, використання листів і спогадів учасників та очевидців подій, пов'язаних із різними етапами історії парафії села Петранки. Авторка використала чимало опублікованих джерел, історичних і краєзнавчих праць, матеріалів із інтернет-ресурсів тощо.

Розділ другий книги має назву «Уряд парафіяльний». У ньому охарактеризовано економічне становище парохіяльного духовенства, його душпастирську, просвітницьку та громадську діяльність. Розділ містить більше ніж 25 біограм про петранківських душпастирів та їхніх нащадків, які залишили своєю діяльністю помітний слід в історії парафії, церкви, культури краю.

Особливістю викладу є лаконічність, доступність, зв'язок з різними парафіями Львівської та Станиславівської єпархії, адже священники часто змінювали місце служіння. Цікавими є відомості про отців-парохів, дотичних до Калуського деканату. Із праці Дарії Мельник довідуємося про калуських деканів о. Бабичевського у 1843 р. та о. Ігнатія Губчака у 1882–1889 рр.; сотрудника в с. Студінці в 1877–1878 рр. о. Івана Щуровського; пароха с. Довге-Калуське в 1832–1848 рр. о. Луку Целевича; адміністратора у с. Грабівка в 1859–1863 рр. о. Василя Ткачкевича; пароха у с. Голинь в 1855–1888 рр. о. Григорія Воевідку; сотрудника у с. Завій в 1919–1921 рр. о. Андрія Стадника; пароха с. Пійло у 1924 р. та в с. Кропивник у 1943–1987 рр. о. Романа Дякона; пароха у с. Вістова в 1930–1955 рр. о. Лева Сілінського; пароха с. Підмихайля у 1931–1933 рр. о. Миколу Перепічку. Усі згадані душпастирі свого часу були на парафії у Петранці. У книзі згадані всі дяки і паламарі, які забезпечували здійснення обряду богослужіння у петранківських храмах. Отже книга «Церква у Петранці» є ще і джерелом для вивчення релігійного життя на Калушині.

Цікавими є відомості авторки про давні хатні ікони зі Львівського національного музею, передані туди у 1912 р. о. Костянтинем Богачевським, майбутнім екзархом українців у США. Одна із таких ікон походить із Петранки – це «Розп'яття з пристоячими, Богородиця та Св. Миколай» (1802 р.), а дві інші – «Моління» і «Богородиця з дитям» – із с. Голинь.

Розділ третій книги має назву «Церкви Петранки у ЗМІ». У ньому подано не тільки публікації про згадані храми у періодиці, але й відомості та фотографії метричних книг і церковну сфрагістику петранківських храмів останньої чверті XIX–30-х рр. XX ст.,

листування і спогади, відгуки дітей із Східної України про перебування у Петранці під час Різдвяних свят.

Релігійне життя Петранки вияскравлює фотоальбом видання, який налічує більше ніж 150 світлин (найдавніша з 1862 р.), які також добре удокументовані і прокоментовані. Фактично третій розділ книги разом із додатками і фотоколекцією становлять своєрідну археографічну частину видання.

Отож, маємо вартісне, ґрунтовне дослідження храмів УГКЦ села Петранки, виконане професійною журналісткою і краєзнавицею із метою передачі життєвого досвіду і історичних знань нащадкам та підтримання духовного зв'язку поколінь.

Виконане монографічне дослідження може мати продовження у подальшому вивченні та публікації візитаційної документації 40-х рр. XVIII–XIX ст., дослідженні рукописних і друківаних демографічно-статистичних матеріалів, церковних стародруків, мистецької вартості іконографії петранківських храмів тощо.

Іван ТИМІВ,

старший науковий співробітник

Краєзнавчого музею Калушини

Тимів І. Вартісне краєзнавче видання / Іван Тимів // Нова Зоря. – 2018, 26 лип. – Ч. 27. – С. 6.

«ЦЕРКВА В ПЕТРАНЦІ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ» – БІЛЬШЕ НІЖ КРАЄЗНАВЧЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

15 липня в Калуській центральній бібліотеці ім. Т. Шевченка відбулася неординарна подія – наша колега Дарія Ониськів презентувала книгу «Церква в Петранці: історія і сучасність». Підтримати авторку і привітати з тим, що два з половиною роки її клопітливих досліджень увінчалися змістовною, багатоліюстрованою і дуже професійною у науковому сенсі роботою, прийшли друзі, колеги, краєзнавці, просвітяни і приємно вражені односельчани. «Ця книга – гідний взірець того, як потрібно писати історичні монографії», – впевнено заявив професор Івано-

Франківського національного технічного університету нафти й газу Олег Малярчук.

А от адміністратор церкви рівноапостольних Кирила і Методія о. Степан Скібіцький благословив цю презентацію, тому вона і пройшла на одному подиху. Священник привітав свою парафіянку із виданням книги і вручив їй подячну грамоту від Калуського деканату УГКЦ.

У своїй праці наша колега подала не лише історію церков свого рідного села Петранки, яка географічно поділена на горішню і долишню, храмів Перенесення мощів Св. Миколая та Святого мученика Юрія. У ній ідеться про священників, які у той чи інший історичний період несли тут свій душпастирський послух, та життя релігійних громад загалом.

– Ця книга є ґрунтовною працею у галузі історичного краєзнавства, бо в ній ідеться про історію церков у Петранці від XVII століття і до наших днів. Тут дуже добре опрацьовані історичні джерела, подана детальна характеристика храмів та вміщено розповіді очевидців про церковну громаду в роки підпілля ГКЦ. Майстерно описано і період відновлення діяльності церков після 27–28-річного їхнього закриття радянською атеїстичною системою, – зауважив модератор цього заходу, старший науковий співробітник краєзнавчого музею Калущини Іван Тимів. – До речі, окремий розділ пані Дарія присвятила парохам. У ньому розповідається про священників, які виконували тут свій обов’язок, та їхніх нащадків. Є тут інформація і про дяків та паламарів, які обслуговували церкви, що свідчить про енциклопедичний характер праці. Зібрані в книзі і майже 150 світлин, найдавніша з яких датована другою половиною 1862 року. Хоча авторка за фахом філолог, а працює журналістом, у неї добре історичне чуття. Саме воно допомогло їй у створенні такого потужного науково-краєзнавчого видання.

А ось Олег Малярчук, який є автором передмови та рецензентом видання «Церква в Петранці: історія і сучасність», звернув увагу присутніх, що лишень завдяки згуртованим навколо церков громадам українські села зберегли свою національну автентичність. Отже, робота Дарії Ониськів – це більше, ніж історія окремо взятого бойківського села. Це доступна, але детальна розповідь про те, чому

ми, попри століття утисків зі сторони могутніх імперій, досі існуємо і стаємо з часом сильнішими.

Приємною несподіванкою для автора стало те, що презентацію не обійшла увагою і влада Калуша. Перший заступник міського голови Галина Романко привітала нашу колегу і схвально відгукнулася про чергову роботу Дарії Ониськів, яка і особисто, і у співавторстві неодноразово торкалася теми історії, традицій і звичаїв бойківського краю та Петранки зокрема.

Громадська діячка, заслужений вчитель України Оксана Тебешевська також привітала Дарію Ониськів і назвала її книгу «міні-історією бойківського краю і Греко-Католицької Церкви». Від односельців-петранчан своє захоплення і подяку за те, з якою пристрастю Дарія Ониськів (Мельник) розповідає усьому світу про свою малу батьківщину, висловив головний спеціаліст управління з питань надзвичайних ситуацій Калуської міськради Віктор Федорів.

Ідей, як стверджує автор, і натхнення у неї ще багато. Дав би лиш Господь здоров'я. Але здоров'я, переконані ми, колеги і друзі, обов'язково буде, бо така шляхетна справа вимагає продовження.

Без автора. «Церква в Петранці: історія і сучасність» – більше, ніж краєзнавче дослідження // Дзвони Підгір'я. – 2018, 20 лип. – № 29. – С. 6.

НА НИВІ ВАГОМИХ НАЦІОНАЛЬНИХ СПРАВ

У вітчизняній науці на основі загальноновизнаного принципу розподілу джерел за походженням виділено умовну групу документів – щоденники, листи, спогади людей, які були очевидцями подій. Вони різні за інформаційним наповненням, достовірністю, повнотою та ефективністю використання. На перший погляд вони не репрезентативні, бо не мають офіційного статусу, але разом з тим – виразний відбиток особистого розуміння і бачення автором світу. Щоденники й спогади (мемуари) часто писалися вже на схилі літ після переоцінки поглядів і мають велику науково-пізнавальну цінність. Поруч із традиційними методами історієписання співіснують так звані «нові» – соціальна, інтелектуальна історія,

історія повсякденності, де вони є чи не визначальними. У них закарбувалося ставлення до тих чи інших міжнародних подій, політичних діячів та особисте життя автора.

З цього погляду праця дослідниці-краснознавця Дарії Ониськів (з роду Григорія Мельника і Ганни Паньків, що на Рожнятівщині, с. Петранка) «Ярослав Дякон: тернова доля галицького інтелігента» виділяється. Спираючись на щоденники, які вів вчитель-українець Ярослав Дякон, перебуваючи із дружиною Софією на виселенні у Сибіру, а також їхнє поселення після повернення на рідну землю в с. Кропивник на Калущині протягом 1958–1982 рр., ми дізнаємося про нелегке життя цілої родини, сповненої самовідданої праці у вихованні українського населення на ідеї створення незалежної держави. Вони віддали себе справі навчання дітей і дорослих власних господарських та релігійних традицій, плекання національної свідомості. Їх освітянська діяльність припала на міжвоєнні роки, коли й розроблялися теоретичні основи національної освіти і виховання. Порядність, працьовитість, чесність, повага до людей – основні риси народних вчителів, справжніх українських інтелігентів.

Особливу цінність становить фактичний матеріал, що характеризує соціально-побутові умови життя населення краю протягом історичного проміжку часу, що іменувався «великим десятиліттям» – час правління Микити Хрущова. Як результат для народу – «з хлібом, цукром, крупами, мукою було дуже важко». Його зміщення з політичної арени і прихід до влади Леоніда Брежнєва та поява в магазинах «сірого і білого хліба» на зміну «кукурудзяно-гороховому» яскраво ілюструють реалії тогочасної радянської дійсності. Глобальних масштабів досяг антагонізм двох світових суспільно-політичних систем в умовах «холодної війни» СРСР і США. Ярослав Дякон подає вирізки із тогочасних газет і своє трактування фактів, їх інтерпретацію. Це дозволяє з'ясувати його життєву позицію, яка була виразником «інакодумства». Він робить порівняльну характеристику як тогочасних наймогутніших держав, так і політичних режимів, що прийшлося йому пережити на своєму нелегкому віку.

Західні області України перебували на високому рівні релігійної свідомості. Тоталітарний комуністичний режим всіляко прагнув

обмежити одвічні функції Церкви. Ціла низка відповідних постанов уряду методами жорсткого контролю та регламентації діяльності зареєстрованих церковних громад намагалася витіснити із суспільного життя релігію і Церкву. Складовою політичної доктрини СРСР і УРСР у поєднанні з системою державно-адміністративного тиску була атеїстична пропаганда і наступ на духовенство. У ситуації ідеологічної монополії атеїстичної радянської держави релігійні конфесії продемонстрували спроможність виробляти адекватні стратегії виживання та самозахисту завдяки особистостям, які не зреклися своїх переконань.

Сьогодні, коли в незалежній Україні проводиться велика робота над заповненням «білих плям» і поверненням народові його героїв, на часі увіковічнити в історії славетних синів нашої держави. Дана наукова краєзнавча робота відображає нагальну потребу в збереженні, вивченні та популяризації національно-визвольного руху. А також є актуальною і перспективною щодо вшанування у народній пам'яті борців за незалежність України та виховання патріотизму у підростаючого покоління.

*Олег МАЛЯРЧУК, доктор історичних наук,
професор Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу,
член Національної спілки краєзнавців України*

*Малярчук О. На ниві вагомих національних справ / Олег
Малярчук // Вст. ст. до книги Мельник Д. «Ярослав Дякон: тернова
доля галицького інтелігента». – Івано-Франківськ : Фоліант,
2019. – С. 6–7.*

У ПЕТРАНЦІ УВІКОВІЧНИЛИ ЯРОСЛАВА ДЯКОНА

20 січня в Петранківській ЗОШ I–III ступенів відбулися урочистості з нагоди 120-ої річниці від дня народження колишнього директора народної школи в Петранці долішній Ярослава Дякона (1899–1982). Цей представник галицької інтелігенції, старшина УГА, народний вчитель, просвітянин був тут директором школи з 1925 по

1940 рік. До 120-річчя на приміщенні навчального закладу відкрили меморіальну дошку Я. Дякону й презентували книгу «Ярослав Дякон: тернова доля галицького інтелігента». На урочистості до Петранки приїхали його нащадки.

Численна петранківська громада радо вітала на шкільному подвір'ї доньку Я. Дякона, уродженку Петранки, калушанку Віру Пілянську. А також онуків – Андрія Дякона з дружиною, які приїхали з Києва, та його сестру Оксану Дякон із Рівного. Прибули на урочистості й внучки Ярослава Дякона по лінії його доньки Віри: Роксоляна Кудлак з Івано-Франківська та Оксана Масвська з Нетішина на Хмельниччині з чоловіками.

Звертаючись до гостей і односельців, директор школи Жанна Перепічка наголосила, що за 15 років Я. Дякон разом зі своєю дружиною Софією, теж вчителькою, чимало зробив для освіти й просвіти в Петранці. Зокрема, в 1928 році з його ініціативи та о. Лева Сілінського в Петранці долішній відновила роботу читальня «Просвіти». А в 1938–1939 роках з ініціативи та за сприяння Я. Дякона й тодішнього війта Василя Пуляка в Петранці долішній методом народної будови була збудована школа, яка як один із корпусів діяла до 1989 року. Якраз із того року петранківські діти вчаться в сучасному триповерховому навчальному закладі.

Право відкрити меморіальну дошку надали доньці Я. Дякона Вірі Пілянській, його внуку Андрію Дякону й сільському голові Петранки Дмитру Курпілю. На заході наголосили на тому, що її встановлено за кошти Рожнятівського районного бюджету з ініціативи випускниці Петранківської школи Дарії Ониськів (Мельник) за сприяння депутата районної ради Богдана Ониськіва. Образ Я. Дякона у скульптурі вдало втілив калуський скульптор, член Національної спілки художників України Ігор Семак. Освятили меморіальну дошку місцеві священники – о. Володимир Лесюк і о. Юрій Сенічак.

2018–2019 навчальний рік у Петранківській ЗОШ І–ІІІ ст. був проголошений Роком Ярослава Дякона. Протягом І семестру в закладі проходили різні виховні заходи, під час яких учні знайомилися з життям і діяльністю колишнього директора. У рамках відзначення 120-ї річниці в школі оформили тематичні стенди, які учні

презентували в день урочистостей. Досить креативно до вивчення життя і діяльності Я. Дякона підійшла заступник із виховної роботи Оксана Максимів, про що свідчить один зі стендів.

Того ж дня в стінах рідної школи свою книгу «Ярослав Дякон: тернова доля галицького інтелігента», яку присвятила 120-річчю цієї непересічної особистості, презентувала її випускниця Дарія Мельник (нині – Ониськів). Модерували презентацію заслужений вчитель України, поетеса, письменниця, активна громадська діячка, депутат обласної ради Оксана Тебешевська і доктор історичних наук, професор Івано-Франківського національного технічного університету нафти й газу Олег Малярчук. Він же – рецензент цього видання. Авторка видання навела чимало цікавих фактів із життя Я. Дякона та його родини, чим вельми зацікавила присутніх на презентації односельців різного віку.

Богдан Джуган, який понад 30 років був директором школи у Петранці долішній і неодноразово чув про Я. Дякона, завжди хотів зрозуміти суть його педагогічних методів. І нарешті знайшов – у спогадах його 96-річного учня Івана Поповича, які поміщені в книзі. «Він хотів, би з нас були люди», – згадує І. Попович. Богдан Михайлович також наголосив на неабиякій важливості будівництва в кінці 1930-х з ініціативи Я. Дякона школи методом народної будови. Він пригадав, як під час будівництва нової триповерхової школи розбирали стару, розповів про флюгер, встановлений на ній.

На урочистостях були присутні й деякі учні Я. Дякона. Один із них, ветеран УПА Микола Корольчук 1926 р. н., говорячи про свого вчителя, наголосив, що то була віддана своїй справі людина. Цей поважного віку чоловік також досить вдало охарактеризував школу 1920–1930-х років: «Вимоги тоді в школі були дуже строгі. Дисципліна. Хто туди попав, то мусів вчитися. З тої школи виходили Люди».

– Для нашої сім'ї – це дуже велике свято, – наголосив, дякуючи петранчанам за пам'ять про його дідуся Андрій Дякон. – Доля розкидала нас по світі. А нині майже вся родина зібралася в Петранці. Вчора згадували дитинство, дивились світлини і дідусь ніби був з нами. Він багато чого нам дав, особливо мудрості.

Свої слова вдячності петранчанам за пам'ять про батька висловила й Віра Пілянська.

А Дарія Ониськів запропонувала присвоїти школі ім'я Ярослава Дякона:

– Вважаю, що все напрацьоване дає підстави педагогічному колективу звертатися у відповідні інстанції з пропозицією присвоїти навчальному закладу в Петранці долішній ім'я Ярослава Дякона.

Ярослава ГОЛОД,

вчителька початкових класів

Петранківської ЗОШ I-III ст.

Голод Я. У Петранці увіковічили Ярослава Дякона / Ярослава Голод // Новини Підгір'я. – 2019, 8 лют. – № 6. – С. 3.

ПОСТУП НА НИВІ КРАЄЗНАВСТВА КАЛУЩИНИ

Нове краєзнавче видання Дарії Ониськів

Нещодавно у читальній залі Центральної бібліотеки імені Тараса Шевченка міста Калуша відбулася презентація нового історико-краєзнавчого видання Дарії Мельник (Ониськів) «Ярослав Дякон: тернова доля галицького інтелігента».

Дарія Мельник – відома на Калущині журналістка, краєзнавець, член Національної спілки краєзнавців України, філолог – за освітою, дослідник – за покликанням.

Книга вийшла друком у січні 2019 р. у видавництві «Фоліант» об'ємом 176 с. Наклад видання – 130 примірників. Автор передмови доктор історичних наук, професор Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу Олег Малярчук.

Рецензенти – доктори історичних наук Ігор Райківський (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника) та Олег Малярчук. Художнє оформлення обкладинки Людмили Куцели. Літературна редакція Софії Кульчак.

Структуру видання складають: вступ, два розділи й додатки.

У передмові до книги «На ниві вагомих національних справ» проф. О. Малярчук акцентує увагу на значимості вивчення істориками й краєзнавцями такого наративу як щоденники і спогади,

які, незважаючи на певну суб'єктивність, є важливим джерелом для вивчення історії населених пунктів, біографій маловідомих і призабутих особистостей нашого краю. Вони мають велику наукову й пізнавальну цінність, особливо в царині дослідження життя і побуту бойківського села післявоєнного періоду. Такі щоденникові записи вів учитель Ярослав Дякон (1899–1982), який у 1958–1982 рр. проживав у селі Кропивник на Калушині.

В авторському вступі Дарія Мельник дає стислий огляд педагогічних ідей періоду польської займанщини, в нелегких умовах якої зусиллями патріотично налаштованого українського вчителства й товариства «Просвіта» утверджувалися виховні ідеали українців, а також ідея створення національної держави. Далі авторка подає перелік книг і статей, у яких згадується родина Дяконів, зауважує, що порушена нею тема сьогодні майже не досліджена.

Власне, видана праця заповнює цю лакуну, адже вона узагальнює всі попередні напрацювання з цієї тематики, подає обширний життєпис педагога та його родини, а головне, у ній уперше оприлюднено таке важливе історичне джерело як «Щоденник» Ярослава Дякона. Документ споряджено докладними коментарями. Такий підхід робить книгу Дарії Мельник вагомим у плані археографічного опрацювання.

У розділі першому, що має заголовок «Родина Дяконів – вірець трагічно-героїчної долі галицької інтелігенції», у хронологічній послідовності розглянуто родовід Дяконів, життя родини педагога перед Другою світовою війною, післявоєнні випробування, висвітлено долю сина Ігоря, покараного більшовицькою владою на 10 років таборів.

Значна увага авторки звернута на діяльність отця Григорія Дякона (1866–1942), батька Ярослава, який тривалий час був парохом церкви Святого Миколая в с. Кропивник на Калушині, а в 1927–1936 рр. очолював Калуський деканат ГКЦ. Зазначено, що молодший син Роман (1900–1989) продовжив справу батька. У 1924 р. він закінчив теологічні студії у Львові. Служив у с. Пійло неподалік Калуша, а від 1942 до 1978 р. – у тому ж таки Кропивнику. Обидва душпастирі займали активну громадянську позицію, співпрацювали з «Просвітою» та іншими товариствами.

Завершується розділ оглядом змісту витинок із журналу «Нова хата» та відгуків про родину Дяконів у спогадах сучасників.

Розділ другий видання – це Щоденники Ярослава Дякона. Записи подані за хронологією, згідно з якою зошит перший охоплює 1958–1961 рр., другий 1962–1967 рр., третій 1968–1974 рр., четвертий 1975–1981 рр., п'ятий початок 1982 р.

Щоденник Дякона – це його спостереження та аналіз суспільно-політичних процесів в умовах панування тоталітарного режиму. На загал такі записи у випадку їх виявлення органами НКДБ таїли небезпеку нових репресій супроти родини. Тому Ярослава Дякона, за його інакودумство, можна вважати представником дисидентів-«шістдесятників».

Як документальне видання у додатках книга містить фотокопії архівних документів про заснування читальні «Просвіти» в Петранці, витяги із метричних книг про народження дітей Ярослава Дякона Ігоря, Ореста та Віри. Опубліковані матеріали є переконливим доказом опрацювання авторкою згаданих документів і підтвердженням оригінальності її праці. Похвальним є залучення численних рукописів із родинного архіву Дяконів. Це – заяви на виплату пенсії Софії Дякон (1959 р.) та про реабілітацію сім'ї педагога (1967 р.). Цікавими є автограф титульної й текстової сторінок зі Щоденника Ярослава Дякона.

Вражає значний об'єм фотографій (77 одиниць), переважна більшість яких публікуються вперше, хронологічно вони охоплюють 1905–2018 рр. Опубліковані фотоматеріали відображають життя тодішньої школи і вчительської родини Дяконів, епізоди творчої співпраці із «Союзом українок» у Калуші, події у Петранці.

Загалом видана книга є чудовим пам'ятником репресованому, знаному педагогу та громадському діячеві Калущини.

Авторові бажаємо здоров'я і творчої наснаги, нових звершень на ниві вітчизняного краєзнавства.

Іван ТИМІВ,

старший науковий співробітник

Краєзнавчого музею Калущини

Тимів І. Поступ на ниві краєзнавства Калущини / Іван Тимів
// Вісті Калущини. – 2019, 22 бер. – № 12. – С. 7.

СЕЛО ПЕТРАНКА У ДОСЛІДЖЕННЯХ ДАРІЇ МЕЛЬНИК-ОНИСЬКІВ ТА ЇЇ РОДИНИ⁸⁶

У Рожнятівській районній бібліотеці відбулася година краєзнавства і народознавства «Бойківське село Петранка: історія, духовне життя, звичаї і пісенна спадщина у дослідженнях родини Мельник-Ониських».

До світлиці завітала педагог, журналістка, громадська діячка, краєзнавець, член Національної спілки краєзнавців України Дарія Мельник (Ониських), котра презентувала книги «Особливості бойківського весілля у Петранці», «Пісні бойківського села Петранка», «Церква в Петранці: історія і сучасність», «Ярослав Дякон: тернова доля галицького інтелігента».

...Автором книги «Особливості бойківського весілля у Петранці» є дочка пані Дарії Марта Ониських, яка також досліджує історію села. У 2010 році на II Світовому конгресі бойків у місті Турка Львівської області у рамках Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні жіночі організації в контексті соціокультурних викликів» Марта презентувала свою першу книгу про Петранку «Особливості бойківського весілля у Петранці». Навчалася дівчина у Калуській гімназії, потім на історичному факультеті Львівського національного університету ім. Івана Франка. Вона – неодноразовий переможець всеукраїнських і міжнародних історичних та краєзнавчих конкурсів, учасник конференцій різного рівня. Зараз проживає у Львові. Перша книга юної дослідниці – це спроба зробити свій внесок у справу відродження народного побуту, звичаїв та обрядів Бойківщини. У ній проаналізовано звичаєву та обрядову канву весільного дійства у Петранці й сусідніх селах у XX столітті. Авторка присвятила свою книгу своїй прабабусі – свого часу відомій весільній сваєй Ганні Король-Мельник.

Дарія Мельник розповіла про книгу своєї дочки та про три свої книги. Глядацька аудиторія з цікавістю сприймала інформацію

⁸⁶ Скорочено.

про традиційні обряди під час бойківського весілля, про пісні рідного села, церкву та розповіді про Ярослава Дякона.

Книга «Церква в Петранці: історія і сучасність» вийшла в світ у 2017 році. Це ґрунтовна праця в галузі історичного краєзнавства, бо в ній йдеться про історію церков у Петранці від XVII століття і до наших днів. Тут є опрацьовані історичні джерела, подана детальна характеристика храмів, вміщено розповіді очевидців про церковну громаду в роки підпілля ГКЦ, майстерно описано період відновлення діяльності Божих храмів після багаторічного закриття. Зібрано інформацію про священників і їхні родини, про дяків і паламарів. У липні 2018 року Дарія Мельник презентувала це науково-краєзнавче видання в Калуській центральній бібліотеці ім. Тараса Шевченка.

Ведуча Ніна Шищак поінформувала, що з ініціативи Дарії Мельник 20 січня цього року до 120-річчя з дня народження галицького інтелігента, просвітянина Ярослава Дякона у Петранці на фасаді школи відкрили меморіальну дошку.

...Під час зустрічі духовні пісні виконували Ірина Русин та Руслана Листван. Поділилися своїми думками і враженнями від почутого заступник голови РДА Богдан Яковина, заступник голови районної арди Олег Понайда, завідувача сільською бібліотекою с. Петранка Віра Кульчак, директор Рожнятівської ЦБС, заслужений працівник культури Марія Рибчак, начальник відділу культури РДА Володимир Борович. Вони подякували п. Дарії за проведену масштабну краєзнавчу роботу, побажали їй нових пошуків і досліджень...

Оксана СТАНКО

Станко О. Село Петранка у дослідженнях Дарії Мельник-Ониськів та її родини / Оксана Станко // Новини Підгір'я. – 2019, 10 трав. – № 29–30. – С. 3.

ЧЕРЕЗ СТОЛІТТЯ

Громада села Петранки на Рожнятівщині увічнила пам'ять про отамана УГА Ярослава Воевідку

Минуло 100 років від дня жорстокого вбивства більшовицьким комісаром отамана Української Галицької Армії Ярослава ВОЄВІДКИ. Цей відомий український військовий діяч, який командував першим артилерійським полком у складі 1-ї бригади Українських Січових Стрільців, активний учасник сокільсько-січового руху, доктор права, родом із села Петранки на Рожнятівщині. Народився Ярослав Воевідка 1882 р. у родині о. Корнилія Воевідки та Олександри Строцької і свій перший рік життя провів у Петранці. Хрестив його в церкві Перенесення мощей св. Миколая дід о. Григорій Воевідка, парох села Голинь на Калушині.

З метою вшанування пам'яті славетного односельця на будівлі священничої резиденції петранчани встановили меморіальну дошку. Освятили її місцеві священники, через карантинні обмеження не залучаючи до цього діяв велику громаду села. Дошку встановлено коштом релігійних громад Петранки. А ідея належить начальникові відділу культури Рожнятівської РДА Володимирові Боровичу, яку він означив ще рік тому під час зустрічі у Рожнятові з племінницею, похресницею і дослідницею родоводу блаженнішого Любомира Гузара – Марією Рипан з Канади. До речі, дружина Ярослава Воевідки Люба походила з роду Гузарів. Рішення про встановлення пам'ятної плити ухвалили депутати сільської ради, підтримавши спільне звернення місцевих священників о. Володимира Лесюка і о. Юрія Сенічака й уродженців села – дослідника Української Галицької Армії Сергія Перепічки та члена Національної спілки краєзнавців України Дарії Ониськів.

Зеновія ГОДОВАНЕЦЬ

Годованець З. Через століття. Громада села Петранки на Рожнятівщині увічнила пам'ять про отамана УГА Ярослава Воевідку / Зеновія Годованець // Галичина [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://galychyna.if.ua/analytic/cherez-stolittya-gromada-sela-petranski-na-rozhnyativshhini-uvichnila-pam-yat-pro-otamana-uga-yaroslava-voyevidku/>

КОРОТКИЙ СЛОВНИК МАЛОВЖИВАНИХ І ЗАСТАРІЛИХ СЛІВ

А

Абї-сте – щоб ви

Агрест – агрус

Альбо – або

Б

Баба – жінка; бабуса; сіно під столом на Святвечір; випечений у печі хліб

Барзо (труденький) – дуже (замучений)

Барабóля, бўльба – картопля

Бї'смо – щоб ми

Боракї, буракї – буряки

Бўзьки – лелеки (білі)

В

Важнїй – важливий

Вар – узвар

В вігрáни грає – так говорили про людину, яка володіла грою на тому чи іншому музичному інструменті

Вігляда́ти – виглядати

Вельо́н – фата

Весіле́ – весілля

Взму – візьму

Віді́ти – бачити

Вівива́ти (вінок) – виплітати

Віддані́читися – вік дівчини, коли до неї приходять свататися

Віди – вийди

Відойму – заберу назад

Відту́цкати – відбити (бажання)

Віріс – виріс

Віступа́ти – виступати

Вісіле́ – весілля

Вітрі́вка – легка одежина

Вішла – вийшла

Вкланя́тисі – вклонятися

В'ни – вони

Во́йна – війна

Ворозо́чка – шнурок, який прикріплювали до колиски

Вори́на – поперечна деталь дерев'яної огорожі

Всьо – все

Встид – стид, сором

Втець – батько, тато

Ву́гло – кут будинку

Г

Гіле́ – гілля

Го́ден – можу

Г

Галéрія – веранда

Га́лка – кусок пресованого цукру

Гудз – вузлик

Д

Дала́м – я дала, я віддала

Дев'éтий – дев'ятий

Дзелéний – зелений

Дзе́рніта – зернята

Ді́мка – спідниця

Дитé – дитя

Дідо – дід; дідух

Діжда́ти – дочекати

Долі́в – у долішній частині села

До́світ – удосвіта

Ду́ля, ду́лька – груша, яка родить великі плоди

Ж

Жертува́ти – жартувати

Жéти – жати

Жи́ют – живуть

Жі́ль – жаль

З

Заложі́ти – організувати, заснувати

За́молоду – в молоді роки

Запліто́чки – нитки або стрічки, якими дівчата заплітали косу

Зато́го – тому

Зацві́ли – зацві́ли
Заче́ти – почати
Збуджа́ти – розбудити
Зві́зда – зі́рка
Згля́дно (мало) – порівняно, відносно
Зди́бав – зустрів
Здо́лу – з доли́шньої частини села
Здорові́щі – здорові́ші
Зі́ле – зі́лля
Зно́ва – зно́ву
Зу́па – суп, рідка страва

Ї

Їмо́сць – їмо́сть
Ї́ – їй

Й

Йо́й – ой

К

Касі́ёр – касир
Кілі́шок – чарка
Кіта́йка – кві́тка
Керні́ці – крини́ця
Кохáні(є) – кохання
Коші́ль – кошик
Коштúр, куштúр – природно загнена вверху палка
Кривднё́нькі – ображені
Кугúт – півень
Ку́шіти – пробувати

Л

Лáтканки – ладканки: весільні співанки
Лісні́ці – сушені яблука, груші, сливи; сушка
Лише́ти – залишати
Луце́на бў́льба – картопля, зварена в мундирах

М

Ма́й – травень
Ма́рт – березень
Ма́ттирив – маті́рю

Ма́тисі в пі́ру – бути дуже заклопотаним

Ми́ (дай ми́) – мені

Мі́д – мед

Мі́рно суха – помірно суха

Місні́ці – м'я́сниці, період від Водохрестя до сиропусного тижня (перед початком Великого посту), зимовий період весіля

Ме́рчіт (дощик) – моросить

Му́дрі́ші – мудріші

Н

Навсé – назавжди

Нагі́нка (на Церкву) – гоніння

На го́лу – на голову

Наді́бати – зустріти

Най – хай; не чіпай, не бери

Нала́дити – наготувати

Нана́шка – хресна мати

Нана́шко – хресний батько

Нау́ка – навчання

Не ма́ла-м – я не мала

Ні́ – мене

Ні́гдé – ніде

Ні́ц – нічого, зовсім нічого

Нічо́ – нічого

Но́чію – вночі

О

Обо́ра, вбо́ра – подвір'я

Обца́с – обскас: каблук, підбор

Оде́н – один

Олі́ва – олія

Ома́сть – жир

Основа́телі – засновники

О́черідь – черга (1. За чимось. 2. Гурток корів, який відпасають за чергою)

П

Памніта́ти – пам'ятати

Пара́да – урочистість, святкування

П'є́тий – п'ятий

Пи́сок – рот
Письмо́ – лист
Підві́яло – паралізувало
Підгі́ре – рідний край
Повбмі́тати – позамітати
Пере́ступний рік – високосний рік
Подві́речко – подвір'я
Позві́ль – дозволь
Позлі́тка – фольга (різнокольорова)
Полу́дне – обід: середина дня; обідня пора
Прѣти – прясти
Праща́тисі – прощатися
Пчо́ли – бджоли

Р

Ра́дійо, ра́дийо – радіо
Ревне́нько – ревно
Ро́жа, ру́жа – квітка
Розгорну́тисі – зняти верхній одяг
Рубо́чок – кусок білого тонкого полотна
Румліне́ць – рум'янець
Ру́ча – беручка

С

Све́то – свято
Се́се, се си' – це собі

СИЛЯНКА, и, ж., діал. – 1. Разок наміста. 2. Шнурок, нитка, на які щось нанизують. 3. Що-небудь, нанизане на шнурок, нитку (Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970–1980. – Т. 9. – С. 172). Силянкою в деяких місцевостях називають і герда́н – (силянка, драбинка, галочка, пупчики) – шийна бісерна прикраса у вигляді вузької стрічки, виготовленої з різнокольорових намистин, нанизаних на нитяну чи волосяну основу (<https://uk.wikipedia.org/wiki>).

Си' – собі
Си́на ма́ла – народила
Сісі́ – ці
Сі́янка – насіння цибулі

Сливкі – сливи
Сно́та – цнота
Спра́вдження – підтвердження
Спрéткі – молочні продукти
Стів – стіл
Стріча́тися – зустрічатися

Т

Тéта – тітка
Ті' – тебе
Тоті – ті
Трісéсі – трясеться
Трускавкі – полуниці

У

Убéрну – поверну
Упарка́нити – обгородити, встановити паркан

Ф

Фа́йно – гарно, красиво
Фі́рман – кучер, візник
Фліше́чкі, флі́щина – пляшечки, пляшка

Х

Хо́рий – хворий

Ч

Чісні́к – часник

Ц

Ци – чи

Ш

Шéпка – шапка
Шитéчко – шиття
Шінува́ти – шанувати
Шма́ті – одяг
Шти́ри – чотири

Щ

Щісті(є) – щастя

ЗМІСТ

Від авторки	4
Тебешевська О. Колорит бойківського краю у правдивих і щирих історіях Дарії Ониськів	6

НЕВИГАДАНІ ІСТОРІЇ

Ониськів Д. «Файна я була дівка...»	12
Мельник Д. Хоч би не вернувсі	13
Мельник Д. Бойківські Ромео та Джульєтта	15
Валентина Квітень. «Заплатити можеш тільки собою» ...	17
Валентина Квітень. На зло йому	18
Валентина Квітень. Обручка на руці	20
Валентина Квітень. День народження	21
Валентина Квітень. За свою землю, за свій народ, за свою сім'ю	22
Валентина Квітень. Великдень баби Марії	24
Ониськів Д. Та не може такого бути?! (Есе)	25

ДОЛІ ЛЮДСЬКІ

Мельник Д. Копав криївку для Марка Боєслава на власному обійсті	30
Ониськів Д. Шлюб тривалістю в життя	36
Ониськів Д. Марія Ващук: «Я – націоналістка і цього не встидаюся»	41
Ониськів Д. Марія Білан: «Я могла народити й виховати ще не одну дитину. І без підгузків»	46
Ониськів Д. Ганна Сорока: «Не дай Бог знову колгоспів»	50
Ониськів Д. Не про таку Україну мріяли галичани	53
Ониськів Д. Через голод, хрещення – до національного усвідомлення	56
Ониськів Д. Як нині пам'ятаю, 25 жовтня дивізію підняли по тривозі	59
Ониськів Д. Вікторія Нечитайлова: «Молися, благай за свою Україну...»	63

Валентина Квітень. Богдан Ониськів таки добрий лікар	67
Ониськів Д. Незважаючи на примусові роботи в Німеччині, Марія Пітулей дожила до 90 років	69
Ониськів Д. У всьому покладаючись на Бога	73

ІНТЕРВ'Ю

Ониськів Д. Оксана Тебешевська: «Просвіта» покликана бути Берегинею української нації і рушійною силою її розвитку»	76
Мельник Д. Вона тут була завжди	78
Ониськів Д. «Пісня добра та щира потрібна у такий героїчний для України час»	82
Ониськів Д. Люба Липовська: «Україна має бути в тобі, а не на тобі...»	87
Ониськів Д. Сергій Андрушак: «Популяризувати співану поезію складно. Вона не на широкий загаль»	91
Ониськів Д. Ірина Мельник: «Велике щастя займатися тим, що любиш, та ще й отримуєш від цього задоволення»	96
Ониськів Д. Ольга Калин: «Мої нинішні захоплення не випадкові: я від малої бачила, як мама творила костюми»	100
Ониськів Д. Перша дзвоноливарня Фельчинських була відкрита в Калуші	103

КРАЄЗНАВЧІ СТАТТІ

Валентина Квітень. За синєє небо, за жовте колосся, боротися треба, щоб краще жилося	110
Ониськів Д. Шевченко в житті Лідії Іваницької	113
Ониськів Д. На Рогатинщині відзначили сторіччя загибелі турецьких воїнів	115
Ониськів Д. Надвірнянська делегація на Калущині. Минає 75 років розстрілу гестапівцями учнів торгівельки	118
Ониськів Д. Полюбовний суд і боксерська секція при калуській «Просвіті»	120

Ониськів Д. Хто для калушанки Лідії Іваницької всесвітньо відомий бандурист і співак Володимир Луців?	123
Мельник Д. Вуйко Влодко Або Хто для Лідії Іваницької всесвітньо відомий співак і бандурист Володимир Луців. Пам'яті маестро	128
Ониськів Д. Лукашевич і Калушина	132
Ониськів Д. Майже 70 років тому Любомир Дякон танцював із всесвітньо відомою Дарією Демків	138
Ониськів Д. Прапраправнук о. Гната Рожанського шукає інформацію про свій родовід	142
Ониськів Д. На Калушині запровадять премію імені Юлії Ганущак-«Галичанки»	148
Ониськів Д. Завод залізо-бетонних виробів у Калуші: бетономішалка на залізничних шпалах і плити вручну ...	153
Ониськів Д. Просвітянська діяльність священників у Петранці	158
Ониськів Д. Віра Пілянська – покоління, вірне своїм переконанням	161
Ониськів Д. На похороні Гургулів «люди були з усіх сіл, ішли натовпами і машинами легковими їхали...»	167

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНІ СТАТТІ

Ониськів (Мельник) Д. Новорічно-різдвяні святкування у бойківському селі Петранка на Рожнятівщині	174
Ониськів (Мельник) Д. Народження й виховання бойківської дитини в селі Петранка на Рожнятівщині	184
Ониськів Д., Ониськів М. Читальня «Просвіти» в Петранці	195
Ониськів (Мельник) Д. Ярослав Дякон – вірець трагічно-героїчної долі галицького інтелігента	212
Ониськів Д. Північно-західна Калушина в 1958–1967 роках (За щоденниками Ярослава Дякона)	224
Ониськів (Мельник) Д. Північно-західна Калушина в 1968–1981 роках (За щоденниками Ярослава Дякона).....	239

Ониськів Д., Ониськів М. Матеріали архіву Калуської міської філії «Союзу українок» про громадську діяльність жінок у Калуші (XX – початок XXI ст.)	255
Ониськів (Мельник) Д., Ониськів М. Традиційний бойківський весільний обряд с. Петранка Рожнятівської територіальної громади	275

ПУБЛІКАЦІЇ ПРО АВТОРКУ, ІІ ГРОМАДСКУ І ТВОРЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Кордонський Р. Рецензія на книгу Ониськів М., Книш Г., Мельник Д. «Пісні бойківського села Петранка»	288
Малярчук О. Духовенство мало одну думку й долю зі своїм народом	291
Тимів І. Вартісне краєзнавче видання	293
<i>Без автора.</i> «Церква в Петранці: історія і сучасність» – Дарія Ониськів про духовне і світське життя бойківської громади	297
Малярчук О. На ниві вагомих національних справ	299
Голод Я. У Петранці увіковічили Ярослава Дякона	301
Тимів І. Поступ на ниві краєзнавства Калушини. Нове краєзнавче видання Дарії Ониськів	304
Станко О. Село Петранка у дослідженнях Дарії Мельник-Ониськів та її родини	307
Годованець З. Через століття. Громада села Петранки на Рожнятівщині увічнила пам'ять про отамана УГА Ярослава Воевідку	309

КОРОТКИЙ СЛОВНИК МАЛОВЖИВАНИХ І ЗАСТАРІЛИХ СЛІВ..... 310

Літературно-краєзнавче видання

О Н И С Ь К І В Дарія Григорівна

СИЛЯНКА ЩОДЕННЯ МОГО...

Творчий набуток

*До 55-ліття з дня уродин
і 20-річчя журналістської діяльності*

Дизайн обкладинки **Оксани Богоносюк**
Фото авторки на обкладинці **Марії Мацієвської**
Верстка **Оксани Богоносюк**
Художнє оформлення сторінок **Тамари Яців (Ониськів)**
Коректура **Валентини Корнійчук**
Комп'ютерний набір **Дарії Ониськів**

У виданні використано світлини Богдана Кудлака, Марти Ониськів, Ігоря Яціва, Софії Цапів, Сергія Перепічки та інших, на жаль невідомих, авторів із родинних архівів Людмили Пастушок, Дарії Ониськів і архіву Краєзнавчого музею Калущини.

Формат видання 148×210мм.
Формат паперу і частка аркуша 210×297/4.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк цифровий.
Ум. друк. арк. 19,07. Зам. в021360/21
Віддруковано з оригіналів автора.

Друкарня “Фоліант”
76000, м. Івано-Франківськ
вул. Старозамкова, 2
www.foliant.if.ua
e-mail: foliant.drukarnja@gmail.com
тел.-факс: +38(0342) 50-21-65
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
Серія ІФ № 24 від 20.07.2004